POLIROM
Top 10+

A.P.
CEHOV

Logodnica

Schiţe şi povestiri

A.P. CEHOV

Logodnica

Schiţe şi povestiri

Traducere din limba rusă şi note de Anda Boldur

EDITURA POLIROM
2013

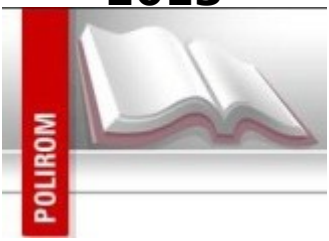

A.P. Cehov

Nevesta. Rasskazî i povesti

© 2013 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-3960-1
ISBN PDF: 978-973-46-3961-8
ISBN print: 978-973-46-3194-0

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: Ivan Kramskoi (1837-1887), *Portretul unei femei necunoscute*, 1883

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite

fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

ANTON PAVLOVICI CEHOV, una dintre cele mai marcante figuri ale literaturii ruse a secolului al XIX-lea, s-a născut la 17/29 ianuarie 1860, în oraşul Taganrog. Între anii 1867 şi 1879 face studii primare şi secundare în oraşul natal, manifestând o puternică pasiune pentru teatru şi scris. În 1879, cu o bursă primită din partea primăriei oraşului Taganrog, se înscrie la Facultatea de Medicină a

Universităţii din Moscova, pe care o absolvă în 1884. Între timp, pentru a-şi ajuta familia, care întâmpină mari dificultăţi financiare după falimentul afacerii tatălui, începe colaborarea cu câteva reviste umoristice, unde publică schiţe, povestiri, anunţuri, reclame şi parodii. În 1884 îi apare prima carte, *Basmele Melpomenei*, ce reuneşte un număr de şase povestiri. Urmează *În amurg* (1887) şi prima sa piesă de teatru, drama *Ivanov*, reprezentată în premieră pe 5 octombrie 1887, la Moscova. În 1889, la Sankt Petersburg, apare volumul *Copiii. Povestiri de Anton Cehov*. În 1890 întreprinde un voiaj pe insula Sahalin, pentru recenzarea populaţiei, iar acesta devine sursa de inspiraţie pentru volumul *Insula Sahalin*, publicat în 1893, în câteva numere ale revistei *Russkaia Mâsl*. În 1896 are loc premiera piesei *Pescăruşul*, urmată de *Unchiul Vanea* (jucată pentru prima dată în 1899), *Trei surori* (cu premiera pe 31 ianuarie 1901) şi *Livada de vişini* (reprezentată în premieră pe 17 ianuarie 1904). Încă din timpul vieţii i se tipăreşte ediţia de *Opere*, apărută în zece volume, între anii 1899 şi 1902. Grav bolnav de tuberculoză pulmonară, se stinge în staţiunea Badenweiler din

Germania, pe 2 iulie 1904, la vârsta de patruzeci şi patru de ani.

Moartea unui slujbaş

Într-o seară deosebit de frumoasă, Ivan Dmitrici Cerveakov[1], un slujbaş deosebit de conştiincios, şedea în rândul al doilea de fotolii şi urmărea cu binoclul *Clopotele din Corneville*[2]. Privea şi se simţea în culmea fericirii. Când deodată... În povestiri întâlnim adesea acest „când deodată” şi scriitorii au dreptate să-l folosească: viaţa este atât de plină de neprevăzut!... Când deodată faţa i se schimonosi, ochii îi ieşiră din orbite, răsuflarea i se tăie... luă binoclul de la ochi, se aplecă şi... hap-ci-i-iu!!! strănută – aşa cum vă daţi şi dumneavoastră seama. Nicăieri nu este oprit să strănuţi. Strănută şi mujicii, şi prefecţii de poliţie, ba câteodată chiar şi consilierii de stat. Oricine strănută. Cerveakov nu se descumpăni, aşadar, defel; îşi şterse liniştit nasul cu batista şi, fiind un om bine-crescut, privi în jur, ca să vadă dacă nu cumva supărase pe cineva cu strănutul

[1] De la *cerv* = vierme (rus.).

[2] Operetă de R.G.L. Planquette (1848-1903), compozitor francez.

său. În clipa următoare încremeni: bătrânelul care şedea în faţa lui, în primul rând de fotolii, îşi ştergea grijuliu chelia şi ceafa, cu mănuşa, mormăind ceva, iar bătrânelul nu era altul decât consilierul de stat Brizjalov[3], de la Ministerul Comunicaţiilor.

„L-am stropit! îşi spuse Cerveakov. Nu este şeful meu direct, totuşi faptul e neplăcut. Trebuie să-mi cer iertare.”

Îşi drese glasul, se aplecă înainte şi şopti la urechea consilierului:

— Iertaţi-mă, Excelenţă, v-am stropit... n-am făcut-o dinadins.

— Nu-i nimic, nu-i nimic...

— Vă rog să mă iertaţi... Ce să fac, n-am vrut...

— Linişteşte-te, domnule! Lasă-mă, te rog, să ascult!

Cerveakov se fâstâci, zâmbi nătâng şi începu să se uite din nou la cele ce se petreceau pe scenă. De uitat, se uita el, dar nu mai simţea nicio plăcere. Începuse să-l roadă neliniştea. În timpul pauzei îi dădu târcoale lui Brizjalov şi, izbutind în sfârşit să-şi biruie sfiiciunea, se apropie de el şi îngăimă:

---

[3] De la *brâzjat* = a stropi, a împroşca (rus.).

— V-am stropit, Excelenţă... Iertaţi-mă... Zău că n-am vrut...

— Slăbeşte-mă, domnule!... Am şi uitat, şi dumneata tot de asta vii să-mi vorbeşti! spuse consilierul şi buza de jos îi tremură de o uşoară enervare.

„Spune că a uitat şi îi citesc perfidia în ochi, gândi Cerveakov, trăgând bănuitor cu coada ochiului la consilier. Nici nu vrea să stea de vorbă cu mine. Ar trebui să-i explic că a fost cu totul fără voia mea, că este o lege a naturii. Altfel, e în stare să-şi închipuie că l-am scuipat într-adins. Şi chiar dacă nu şi-o închipuie acum, şi-o va închipui mai târziu!..."

Întors acasă, îi povesti nevestei păţania. I se păru însă că soţia sa lua cam prea uşor lucrurile: e drept că, la început, femeia fusese cam îngrijorată, dar, aflând că Brizjalov făcea parte din alt minister, se linişti.

— Ar trebui totuşi să te duci la el să te scuzi, îl sfătui ea. Altfel, ar putea crede că nu ştii să te porţi!

— Tocmai aici e buba! De scuzat, m-am scuzat eu chiar atunci, dar a avut o atitudine tare ciudată... Nu mi-a spus niciun cuvânt ca lumea. E drept că nici n-am avut timpul să stau mai pe-ndelete de vorbă cu el.

A doua zi, Cerveakov îşi îmbrăcă uniforma nouă, se tunse şi se înfăţişă la Brizjalov pentru explicaţii... Intrând în salonul de primire al demnitarului, dădu peste o mulţime de petiţionari şi în mijlocul lor îl zări pe consilier care şi începuse să primească cererile. După ce stătu de vorbă cu unul şi cu altul, consilierul îşi îndreptă privirea spre Cerveakov.

— Dacă vă aduceţi aminte, Excelenţă – începu acesta –, aseară, la Arcadia, am strănutat şi... v-am stropit fără să vreau... vă rog să mă iert...

— Fleacuri... se poate să faci atâta caz?! Dumneata ce doreşti? se adresă consilierul următorului.

„Nu vrea să vorbească deloc cu mine, îşi spuse Cerveakov pălind. Înseamnă că e supărat... Nu, nu pot să las lucrurile aşa... Trebuie să-i explic...”

Când consilierul încheie convorbirea cu cel din urmă petiţionar şi se îndreptă spre cabinetul său, Cerveakov se luă după el şi bolborosi:

— Excelenţă! Dacă îndrăznesc s-o tulbur pe Excelenţa Voastră, este tocmai dintr-un sentiment de căinţă, puteţi fi sigur!... N-am făcut-o dinadins, cred că vă daţi şi dumneavoastră seama!

Consilierul se uită la el cu un aer contrariat şi dădu din mână a lehamite.

— Domnule, am impresia că dumitale îţi arde de glumă! spuse el şi se făcu nevăzut îndărătul uşii.

„Care glumă? îşi spuse Cerveakov. Unde vede el glumă? E cogeamite consilier de stat şi nu poate să înţeleagă atâta lucru! Dacă-i aşa, n-am să-i mai cer iertare! Naiba să-l ia de încrezut! Am să-i scriu o scrisoare, dar de venit nu mai vin pe la el nici mort! Zău că nu mai vin!”

Aşa se gândea Cerveakov, îndreptându-se spre casă. Nu-i scrise însă consilierului nicio scrisoare, fiindcă, deşi îşi stoarse creierii, nu izbuti cu niciun chip să aştearnă pe hârtie ceea ce ar fi vrut să spună. A doua zi se văzu deci nevoit să se ducă din nou, în persoană, la consilier, ca să-i explice totul.

— Nu pentru a-mi îngădui o glumă, cum aţi binevoit a spune, am venit ieri să tulbur liniştea Excelenţei Voastre, începu el să bolborosească, văzând privirea nedumerită a consilierului. Voiam numai să-mi cer iertare pentru faptul că v-am stropit când am strănutat. Nici prin gând nu mi-ar fi trecut să glumesc. Cum aş îndrăzni să

glumesc? Dacă am glumi, ar însemna că nu avem niciun sentiment de respect faţă de persoanele cu vază...

— Ieşi afară!!! zbieră deodată consilierul, făcându-se stacojiu la faţă şi tremurând din tot trupul.

— Cum? întrebă Cerveakov în şoaptă, aproape leşinat de spaimă.

— Ieşi afară!!! urlă din nou consilierul, bătând din picior.

Cerveakov simţi că în măruntaiele lui plesneşte ceva. Fără să mai vadă şi să mai audă nimic, se trase îndărăt spre uşă, coborî năucit în stradă şi o porni pe jos, abia putând să-şi mai mişte picioarele. Ajuns în neştire acasă, se întinse pe divan, fără să-şi scoată uniforma, şi... muri.

1883

Grasul şi slabul

Doi prieteni se întâlniră la o staţie a liniei de cale ferată Nikolaevskaia. Unul era rotofei, celălalt – slab. Cel gras tocmai luase masa la restaurantul gării şi buzele, încă unsuroase, îi luceau ca nişte vişine coapte. Mirosea a vin de Xeres şi a *Fleurs d'oranger*. Slabul abia coborâse din vagon şi era încărcat cu geamantane, boccele şi cutii de carton. Mirosea a şuncă şi a zaţ de cafea. În spatele

lui venea nevastă-sa, o femeie firavă, cu bărbia ascuţită, şi fiul său, elev de liceu, un băiat înalt, cu o pleoapă puţin lăsată pe un ochi.

— Porfiri! strigă rotofeiul zărindu-l pe cel slab. Tu eşti? Dragul meu! Nu te-am văzut de un car de ani!

— Doamne! se minună acesta. Mişa! Prietenul meu din copilărie! Ce cauţi aici?

Prietenii se îmbrăţişară şi se măsurară unul pe altul cu ochii umezi. Amândoi erau miraţi, încântaţi.

— Dragul meu! începu cel slab după ce se mai îmbrăţişară o dată. Nu mă aşteptam deloc! Ce surpriză! Ia să te văd mai bine! Ai rămas tot aşa de frumos cum erai, tot atât de îngrijit şi de fercheş. Doamne, Dumnezeule! Ei, cum o duci? Eşti bogat? Eşti însurat? Eu, precum vezi, m-am însurat... Asta-i nevastă-mea, Luiza, născută Wanzenbach... e luterană... Iar ăsta e fiul meu, Nafanail, elev în clasa a treia. Nafanea, domnul e prietenul meu din copilărie! Am fost colegi de liceu!

Nafanail stătu o clipă pe gânduri, apoi îşi scoase şapca.

— Am fost colegi de liceu! repetă slabul. Îţi aduci aminte, Mişa, cum ne porecliseră băieţii? Pe tine, Erostat, fiindcă arseseşi cu ţigara o carte a liceului, iar

pe mine Efialte[4], fiindcă îmi plăcea să torn... Ha-ha-ha! Păcatele tinereţii...! Nu te teme, Nafanea! Vino mai aproape... Şi asta e nevastă-mea, născută Wanzenbach... luterană...

După o clipă de gândire, Nafanail se ascunse după tatăl său.

— Ei, dar tu cum o duci, dragul meu prieten? întrebă rotofeiul, privindu-şi încântat fostul coleg. Ai o slujbă undeva? Ai un post bun?

— Da, dragul meu, am o slujbă. Sunt de doi ani asesor de colegiu, am şi ordinul Stanislav. Leafa e cam mică... dar ce să-i faci! Nevastă-mea dă lecţii de muzică, eu fac în orele libere tabachere de lemn. Tabachere foarte bune! Le vând cu o rublă bucata. Dacă cineva ia zece bucăţi sau mai multe, îi fac reducere. Ne descurcăm, de bine, de rău. Am lucrat înainte la un minister, şi acum sunt mutat aici, ca şef de birou... Am să fac serviciul aici. Dar tu? Nu cumva ai şi ajuns consilier de stat? Ai?

— Nu, dragul meu, caută ceva mai sus, răspunse grasul. Sunt consilier intim... Sunt şi decorat. Am două stele.

---

[4] Trădător al grecilor în lupta de la Termopile (anul 480 î.Hr.).

Slabul păli deodată şi încremeni, apoi faţa i se lăţi într-un zâmbet până la urechi. Ai fi zis că toate trăsăturile începuseră să i se topească. Trupul i se sfriji, se gârbovi şi parcă i se făcu şi mai puţintel... Geamantanele, boccelele şi cutiile de carton se sfrijiră, se zbârciră şi ele... Bărbia lungă a nevestei sale se lungi şi mai mult; Nafanail luă poziţia de drepţi şi îşi încheie toţi nasturii tunicii...

— Eu, Excelenţă... sunt încântat! Un coleg de şcoală, ca să zic aşa, să ajungă la o situaţie atât de înaltă! Hi-hi-hi!

— Ia lasă prostiile! se încruntă grasul. Ce înseamnă tonul ăsta? Suntem doar prieteni din copilărie, ce rost are respectul ăsta faţă de grad?

— Vai de mine... Se poate?..., continuă să râdă stânjenit slabul, împuţinându-se şi mai mult. Atenţia binevoitoare a Excelenţei Voastre... e ca un fel de vlagă dătătoare de viaţă... Excelenţă, acesta e fiul meu, Nafanail... Soţia mea, Luiza, e luterană întru câtva...

Grasul voi să spună ceva, dar faţa celui slab căpătă o expresie atât de servilă şi respectuoasă, încât consilierului intim i se făcu silă. Întoarse capul într-o parte şi îi întinse slabului mâna de rămas-bun.

Slabul îi strânse respectuos trei degete şi, frângându-şi trupul într-o plecăciune adâncă, râse subţire, ca un chinez: „Hi-hi-hi”. Nevastă-sa zâmbi şi ea. Nafanail făcu o temenea şi scăpă şapca din mână. Tustrei erau extrem de impresionaţi şi măguliţi.

1884

Cameleonul

Comisarul de poliţie Ociumelov trece prin piaţă în manta nouă şi cu o legăturică în mână. În urma lui, un vardist roşcovan duce sub braţ un ciurel plin cu agrişe confiscate. Împrejur, tăcere adâncă. În piaţă, nici ţipenie... Uşile dughenelor şi cârciumilor stau căscate, ca nişte guri flămânde, şi se uită jalnic la cele orânduite de Dumnezeu. În faţa lor nu se vede nici măcar un cerşetor.

— Carevasăzică, muşti, blestematule! aude dintr-odată comisarul. Puneţi mâna pe el, fraţilor! Astăzi nu mai e slobod să muşti. Ţineţi-l! Aha!

Se aude un chelălăit strident. Ociumelov se uită înspre partea de unde vine tărăboiul şi vede o javră dând buzna în trei picioare pe poarta depozitului de cherestea al lui Piciughin şi uitându-se speriată înapoi. În urma ei aleargă un individ cu vesta descheiată peste o cămaşă

de stambă cu piepţii scrobiţi. Deodată face un salt înainte, ca şi cum s-ar arunca înot, cade la pământ şi prinde câinele de picioarele dinapoi. Se aude iar un chelălăit şi strigătul: „Puneţi mâna pe el!”.

Capete somnoroase răsar în pragurile dughenelor şi, cât ai clipi, în faţa depozitului de cherestea, lumea, ieşită ca din pământ, se strânge ciopor.

— Trebuie că-i o dezordine, Înălţimea Voastră, spune vardistul.

Ociumelov face la stânga şi se îndreaptă către grup. Cetăţeanul cu vesta descheiată stă în faţa porţii depozitului şi, ţinând mâna dreaptă ridicată, arată mulţimii un deget care-i sângerează. Pe faţa sa de om beat parcă ar sta scris: „Am să te jupoi de vie, javră afurisită!”. Până şi degetul lui arată ca un semn al victoriei.

Ociumelov recunoaşte în el pe meşterul bijutier Hriukin. Iar în mijlocul cercului de gură-cască, tremurând din tot trupul, cu labele dinainte răşchirate, stă autorul tărăboiului: un pui de ogar alb, cu o pată gălbuie pe spate şi cu botul ascuţit. Ochii lui umezi sunt trişti şi speriaţi.

— Ce s-a întâmplat? întreabă Ociumelov croindu-şi drum prin mulţime. De ce v-aţi strâns aici? Ce-i cu degetul tău? Cine a strigat?

— Îmi vedeam de treabă, Înălţimea Voastră, începe Hriukin să se tânguie, tuşind cu pumnul la gură. Mă duceam să mă înţeleg pentru nişte lemne cu Mitri Mitrici, când, haţ, aşa, nitam-nisam, potaia asta mă apucă de deget! Să-mi fie cu iertare, dar eu sunt un om care munceşte... meseria mea e gingaşă. Trebuie să mi se dea despăgubiri, fiindcă s-ar putea să stau o săptămână fără să mă pot folosi de deget. Eu nu ştiu, Înălţimea Voastră, să fie scris în vreo lege că trebuie să pătimeşti din pricina lighioanelor. Dacă-i vorba ca fiecare să înceapă să muşte, apoi atunci la ce să mai trăiască omul pe pământ?

— Hm! Bine..., rosteşte cu asprime Ociumelov, tuşind şi ridicând din sprâncene. Bine... Al cui e câinele? Las' că v-arăt eu! O să vă-nvăţ minte să vă mai lăsaţi câinii să umble haihui pe străzi! E timpul să ne ocupăm de ăştia care nu vor să respecte regulamentele! Când proprietarul lui o să fie pus la amendă, o să ştie ce-i aia un câine sau alte animale vagaboande! Îl învăţ eu minte! Eldârin, îi porunceşte el vardistului, află al cui e câinele

şi adresează proces-verbal. Iar lighioana să fie ucisă fără întârziere! Cu siguranţă că e turbată... Al cui e câinele, vă-ntreb?

— Îmi pare, îşi dă cineva cu presupusul, că-i al lui dom’ gheneral Jigalov.

— Al domnului general Jigalov?! Hm, Eldârin, scoate-mi mantaua... Grozav de cald mai e azi! Mă tem că o să-i tragă iar o ploaie... Hm... Nu pot eu să pricep, se întoarce Ociumelov spre Hriukin, cum de a putut căţeluşul ăsta să te muşte? Cum să te apuce tocmai de deget? Vezi cât e de mic, iar tu cogeamitea găligan! Cu siguranţă că te-ai tăiat la deget în vreun cui şi după aia ţi-a venit ideea să scoţi oarece profit. Las’ că ne cunoaştem noi marfa! Vă ştiu eu, diavolilor!

— I-a dat cu ţigara pe la bot ca să facă haz, şi de, câinele l-a muşcat. Ce, era prost? Ăsta se ţine veşnic de şotii, Înălţimea Voastră.

— Minţi, chiorule! M-ai văzut tu pe mine? Atunci de ce trăncăneşti? Înălţimea Sa e om deştept, ştie cine minte şi cine vorbeşte cinstit ca în faţa lui Dumnezeu... Dacă-i vorba pe-aşa, apoi să hotărască judecătorul care din noi minte. Că el are legea şi acolo stă scris despre toate...

Astăzi suntem toţi egali... Şi dacă vreţi să ştiţi, am şi eu un frate jandarm!

— Gura!

— Nu, nu poate să fie câinele lui dom’ gheneral! îşi dă cu părerea vardistul, după o matură chibzuinţă. Dom’ gheneral n-are câini din ăştia. Nu ţine decât prepelicari...

— Eşti sigur?

— Sigur, Înălţimea Voastră!

— Chiar aşa! Domnul general are câini de preţ, pe când ăsta nu face nici două parale! N-are nici blană ca lumea, nu-i nici de soi... Ce mai: o jigodie râioasă! Ar ţine domnul general aşa ceva pe lângă casă? Nici să nu vă treacă prin minte! Dacă o dihanie ca asta s-ar ivi pe stradă la Petersburg sau la Moscova, ştiţi ce s-ar întâmpla? Cât ai clipi i s-ar face de petrecanie! Fără să se mai sinchisească nimeni de ce stă scris la lege! Tu, Hriukin, ai fost muşcat, nu trebuie să laşi lucrurile aşa... Trebuie să-i învăţăm minte. Că nici aşa nu merge...

— De, mai ştii? S-ar putea să fie totuşi al lui dom’ gheneral! cugetă vardistul cu glas tare. Ce, e scris pe botul coteiului că nu-i al lui? Am văzut deunăzi unul cam la fel la el în curte...

— Păi sigur, îşi dă altul cu părerea, e al generalului...

— Hm... pune-mi mantaua, frate Eldârin. Vântu-i cam subţire... M-a luat cu frig... Ia câinele, dă fuga cu el la dom' general acasă şi întreabă dacă-i al dumnealui. Spune că l-am găsit prin piaţă şi i l-am trimis. Şi să nu-l mai lase aşa slobod pe stradă... Poate să fie un câine scump, de rasă, şi dacă orice măgar îi vâră ţigara sub nas, îi strică mirosul. Câinele este un animal gingaş. Şi tu, zevzecule, lasă mâna jos! Ce ne tot scoţi ochii cu degetul ăla caraghios? Singur ţi-ai făcut-o!...

— Uite-l pe bucătarul lui dom' gheneral. Să-l întrebăm pe el. Hei, Prohor, ia fă-te-ncoa, vericule! Ia vezi, câinele ăsta e al vostru?

— Ei, asta-i bună! Cum o să fie al nostru? Noi n-am avut niciodată câini din ăştia!

— Poftim cum stăm să ne pierdem vremea! E un câine de pripas, ce mai tura-vura... Dac-am zis că-i vagabond, apoi e vagabond! Trebuie omorât şi gata!

— Cum să fie câinele nostru! continuă Prohor, bucătarul. E al fratelui lui dom' gheneral, cel care a sosit deunăzi. Conaşului nostru nu-i plac ogarii, dar fratele dânsului se dă în vânt după ei...

— Cum, a venit fratele domnului general? întreabă Ociumelov şi faţa i se luminează de un zâmbet înduioşat.

Doamne sfinte! A venit Vladimir Ivanâci şi eu nu ştiam! A venit să-l vadă pe domnul general?

— Da, să-l vadă.

— Ia te uită! I s-a făcut dor de frăţiorul lui... Şi eu habar n-aveam! Carevasăzică, e căţeluşul lui! Ei, da' ce bine-mi pare!... Ia-l cu tine... E frumuşel, mânca-l-ar mama!... Şi deştept foc! L-a înşfăcat de deget pe ăla de colo... Ha-ha-ha... Cuţu-cuţu, de ce tremuri aşa, hoţule! Mârâie, drăguţul de el...

Prohor cheamă câinele şi pleacă cu el. Cei de faţă încep să-l ia pe Hriukin peste picior.

— Cazi tu odată pe mâna mea! îl ameninţă Ociumelov.

Şi, înfăşurându-se în manta, îşi vede mai departe de drum prin piaţă.

1884

Reguli pentru scriitorii începători

Dar jubiliar – În loc de poşta redacţiei

Orice prunc nou-născut trebuie spălat cu grijă, apoi, după ce l-ai lăsat să-şi vină în fire de pe urma primelor impresii, îi tragi o bătaie bună la spate, spunându-i de

mai multe ori: „Să nu scrii! Să nu scrii! Să nu te faci scriitor!”. Dacă, în ciuda acestui tratament, pruncul în chestiune începe să dea totuşi semne de înclinări scriitoriceşti, trebuie luat cu duhul blândeţii. Dacă însă nici cu blândeţea nu ajungi la niciun rezultat, lasă-l în plata Domnului şi scrie la catastif „pierdut”. Mâncărimea scrisului e, într-adevăr, de nevindecat.

Calea celui care scrie e presărată de la început până la sfârşit cu spini, cuie şi urzici, de aceea orice om cu scaun la cap trebuie să fugă cât poate de scris. Dacă totuşi, în ciuda tuturor măsurilor de precauţie, soarta nemiloasă împinge pe vreunul pe calea scrisului, nenorocitul acela, pentru a-şi uşura întru câtva ursita, trebuie să se conformeze următoarelor reguli:

1) Ţine minte că e mai bine să scrii din întâmplare sau *à propos*, decât să scrii mereu. Un şef de tren care scrie versuri trăieşte mai bine decât un poet care nu e şef de tren.
2) De asemenea, bagă-ţi în cap principiul că în cariera literară e de o mie de ori mai bine să nu ai succes decât să ai. Insuccesul este pedepsit numai cu dezamăgirea şi cu sinceritatea jignitoare a poştei redacţiei, pe când succesul te obligă să baţi drumurile

după onorariu sau să-l primeşti în cupoane plătibile în anul 1899; de asemenea, ai de suferit „urmările” şi eşti obligat să faci încercări noi.

3) Să scrii de dragul artei e mult mai folositor decât s-o faci în scopul primirii metalului dispreţuit. Cei care scriu nu cumpără case, nu călătoresc în compartimente de clasa întâi, nu joacă la ruletă şi nu mănâncă ciorbă de cegă. Hrana lor se compune din miere cu lăcuste, aşa cum le-o găteşte Savrasenkov[5], şi drept locuinţă au camere mobilate, iar ca mijloc de locomoţie, propriile picioare.
4) Gloria e-un petic de culoare ţipătoare pe haina zdrenţuită a cântăreţului, iar renumele literar nu-i de conceput decât în ţările în care, pentru a pricepe cuvântul „literat”, nu se recurge la *Dicţionarul de 30 000 de cuvinte străine*.
5) Oricine, fără deosebire de rang, religie, vârstă, sex, studii şi situaţie familială, poate să încerce să scrie. Nici chiar nebunilor, amatorilor de artă scenică şi celor lipsiţi de drepturi civile nu le e interzis să scrie. De altfel, ar fi bine ca aceia care se caţără pe Parnas

[5] Proprietarul unui restaurant din Moscova.

să fie pe cât se poate oameni maturi, care să cunoască regulile elementare ale ortografiei.

6) E de dorit, în măsura posibilului, ca ei să nu fie elevi de şcoală militară sau elevi de liceu.
7) Se presupune că cel care scrie trebuie să aibă, în afară de facultăţile mintale obişnuite, şi experienţă. Cel mai mare onorariu îl primesc oamenii trecuţi prin ciur şi prin dârmon, iar cel mai mic – firile curate şi neîntinate. Din prima categorie fac parte: cei care s-au însurat a treia oară, cei ce au încercat să-şi pună capăt zilelor, cei care şi-au pierdut întreaga avere la cărţi, cei ce s-au bătut în duel, cei fugiţi din cauza datoriilor şi alţii. Din ultima categorie fac parte cei care n-au datorii, logodnicii, cei ce nu beau, elevele de pension şi alţii.
8) E foarte uşor să te faci scriitor. Nu există slut care să nu-şi găsească perechea potrivită şi nu există bazaconie care să nu-şi găsească cititorul ei. De aceea, nu te sfii... Pune înaintea ta o coală de hârtie, ia pana în mână şi, după ce ţi-ai îmboldit imaginaţia, dă-i drumul! Scrie despre ce vrei: despre prune, despre vreme, despre cvasul Govorov, despre Oceanul Pacific, despre minutarul ceasornicului,

despre zăpada de anul trecut... Când ai isprăvit, ia-ţi manuscrisul în mână şi, cu vinele străbătute de o înfiorare sacră, du-te la redacţie. După ce ţi-ai scos galoşii în vestibul şi ai întrebat: „Domnul director e aici?” – intră în încăperea sacrosanctă şi, plin de speranţă, predă-ţi creaţia... După aceea, stai acasă, lungit pe divan, o săptămână încheiată, scuipând în tavan şi legănându-te cu visuri: apoi du-te iar la redacţie, unde ţi se va înapoia manuscrisul. Treci şi pe la alte redacţii... După ce vei fi făcut ocolul tuturora, fără ca manuscrisul să-ţi fie acceptat de vreuna, publică-ţi opera pe cont propriu. Cititori se vor găsi.

9) E foarte greu să ajungi scriitor publicat şi citit. Pentru aceasta trebuie: să ştii neapărat carte şi să ai talent, măcar cât un bob de linte. În lipsa unui talent mare, sunt la preţ şi talentele mici.

10) Fii om cumsecade. Nu căuta să dai lucruri furate drept ale tale, nu publica aceeaşi operă la două edituri deodată, nu te da drept Kurocikin[6] şi nu-l da pe Kurocikin drept persoana dumitale, nu prezenta

[6] Nikolai Stepanovici Kurocikin (1830-1884) – autor de poezii, foiletoane şi comedii satirice.

drept lucrări originale traduceri din autori străini. În general, nu uita cele zece porunci.

11) În publicistică există bună-cuviinţă. În acest domeniu, ca şi în viaţă, nu-i recomandabil să calci pe bătăturile sensibile, să-ţi sufli nasul în batista altuia, să-ţi bagi cele cinci degete în farfuria vecinului ş.a.m.d.

12) Dacă vrei să scrii, procedează în felul următor: Alege-ţi mai întâi o temă. În această privinţă, ai deplină libertate. Poţi să foloseşti bunul-plac şi chiar samavolnicia. Dar pentru a nu descoperi din nou America şi a nu inventa pentru a doua oară praful de puşcă, fereşte-te de temele prea des tratate.

13) După ce ţi-ai ales tema, pune mâna pe un condei cu peniţa neruginită şi aşterne tot ce pofteşti, cu un scris citeţ, fără bucle şi codiţe, pe o singură parte a coalei, lăsând cealaltă parte neatinsă. Acest din urmă lucru e de dorit nu atât pentru sporirea veniturilor fabricanţilor de hârtie, cât pentru alte considerente, superioare.

14) Dând frâu liber fanteziei, struneşte-ţi mâna. N-o lăsa să se lăcomească la numărul de rânduri. Cu

cât scrii mai scurt şi mai rar, cu atât eşti publicat mai des. În general, concizia nu strică. O gumă întinsă nu şterge nicidecum mai bine creionul decât una neîntinsă.

15) Când ai isprăvit de scris, iscăleşte-te. Dacă nu alergi după popularitate şi ţi-e frică să nu mănânci bătaie, foloseşte un pseudonim. Nu uita însă că, oricare ar fi masca sub care te-ai ascunde de public, numele şi adresa ta trebuie să fie cunoscute redacţiei, pentru cazul că directorul ar dori să-ţi trimită urări de Anul Nou.

16) Încasează-ţi onorariul de îndată ce ţi s-a publicat opera. Fereşte-te de avansuri. Un avans este o ipotecare a viitorului.

17) După ce ţi-ai primit onorariul, fă cu el ce vrei: cumpără-ţi un vapor, asanează o baltă, fotografiază-te, comandă la Finleandski un clopot, măreşte de trei ori malacovul nevestei... într-un cuvânt, fă ce vrei. Dându-ţi onorariul, redacţia îţi dă şi deplină libertate de acţiune. De altfel, dacă colaboratorul vrea să trimită redacţiei o însemnare din care să se vadă cum şi pe ce şi-a cheltuit onorariul, redacţia nu va avea nimic împotrivă.

18) Drept încheiere, recitește încă o dată primele rânduri ale acestor *Reguli*.

1885

Ultima mohicană

Într-o dimineaţă frumoasă de primăvară, eu şi căpitanul de cavalerie în retragere Dokukin, care mă poftise la el la moşie, şedeam în nişte jilţuri de pe vremea bunicii şi ne uitam într-o doară pe fereastră. Ne plictiseam cumplit.

— Of, Doamne! mormăi Dokukin. Mi-e atât de urât, că m-aş bucura şi de venirea portărelului!

„Ce să fac? Să mă culc?” mă gândeam eu.

Mai stăturăm mult, foarte mult timp astfel, tot gândindu-ne cum să ne omorâm plictisul, când deodată, prin geamurile de mult nespălate ce băteau în toate culorile curcubeului, băgarăm de seamă că în orânduielile universului se petrecea o mică schimbare: cocoşul, cocoţat lângă poartă pe un morman de frunze veştede, care ridica ba un picior, ba altul (ar fi vrut, pesemne, să le ridice pe amândouă deodată), tresări pe neaşteptate şi sări cât colo, ca muşcat de şarpe.

— Vine cineva..., zâmbi Dokukin. Măcar de ne-ar aduce dracu' nişte musafiri! Tot ar fi un pic mai vesel...

Cocoşul nu se înşelase. În poartă apăru mai întâi un cap de cal cu un arc mare, verde, pe hulube, apoi calul întreg şi, în cele din urmă, o brişcă greoaie de culoare închisă, cu aripi mari şi urâte, ca ale unui cărăbuş gata să-şi ia zborul. Brişca intră în curte, cârmi greoi la stânga şi se îndreptă, hurducându-se şi hodorogind, spre grajd. În brişcă se aflau două făpturi omeneşti: una era o femeie, cealaltă, mai măruntă, un bărbat.

— Fir-ar să fie! exclamă Dokukin holbându-se speriat şi scărpinându-se după ceafă. Uite cum îi pică omului beleaua pe cap. Nu degeaba am visat astă-noapte o sobă.

— Dar ce-i? Cine-a venit?

— Soră-mea cu bărbatu-său, lua-i-ar dracu'!...

Dokukin se sculă în picioare şi făcu nervos câţiva paşi prin odaie.

— Parcă mă ia cu frig, uite-aici, în dreptul inimii, zău aşa..., mormăi el. E mare păcat să nu-ţi iubeşti sora, dar, mă crezi? Mi-ar fi mai uşor să mă pomenesc în mijlocul codrului faţă în faţă cu un haiduc decât să dau ochii cu

ea! Ce-ar fi să ne ascundem? Îl pun pe Timoşka să le spună că m-am dus la adunarea zemstvei.

Dokukin începu să-l strige cât îl ţinea gura pe Timoşka. Dar era prea târziu. Peste câteva clipe, în vestibul se şi auziră şuşoteli: un glas femeiesc de bas şi un glăscior bărbătesc de tenor îşi vorbeau pe înfundate.

— Potriveşte-mi volanul, spunea glasul femeiesc de bas. Iar ţi-ai pus alţi pantaloni decât trebuia!

— Pantalonii albaştri i-ai dat unchiului Vasili Antipâci, iar de cei pepit mi-ai spus să nu mă ating până la iarnă, se dezvinovăţea glăsciorul de tenor. Doreşti să-ţi duc şalul sau să-l las aici?

În cele din urmă, uşa se deschise şi în odaie intră o doamnă de vreo patruzeci de ani, înaltă, trupeşă, cu o rochie de mătase albastră. Pe chipul ei uşor pistruiat, cu obrajii rumeni, era întipărită atâta prostească înfumurare, încât am înţeles îndată de ce n-o poate suferi Dokukin. În urma doamnei trupeşe, venea cu paşi mărunţi un omuleţ pirpiriu, îngust în umeri, cu obrajii raşi, cu un năsuc roşu. Purta o haină pestriţă, pantaloni largi şi o jiletcă de catifea. Pe jiletcă se bălăbănea un lănţişor de aur, aducând mai curând cu un lanţ de candelă. În îmbrăcămintea lui, în mişcări, în năsuc, în tot

trupul lui stângaci se simţeau teama, umilinţa şi slugărnicia... Doamna intră şi, ca şi cum nu ne-ar fi văzut, se îndreptă spre icoane şi începu să se închine.

— Închină-te şi tu! se întoarse ea către bărbatul ei.

Omuleţul cu nasul roşu tresări şi începu să-şi facă semnul crucii.

— Bună ziua, surioară! spuse Dokukin oftând, după ce doamna îşi isprăvi rugăciunea.

Doamna zâmbi cu gravitate şi îşi întinse buzele spre Dokukin.

Omuleţul se apropie şi el să-şi sărute cumnatul.

— Daţi-mi voie să vă prezint... Sora mea, Olimpiada Egorovna Hlâkina... şi bărbatul ei, Dosifei Andreici. Dumnealui e un bun prieten al meu...

— Îmi pare bine, spuse prelung Olimpiada Egorovna, fără să-mi întindă mâna. Foarte bine...

Ne-am aşezat şi am tăcut câteva clipe.

— Cred că nu te aşteptai la musafiri, frăţioare? începu Olimpiada Egorovna adresându-se lui Dokukin. Nici eu nu aveam de gând să vin să te văd, dar mă duc la mareşalul nobilimii, aşa că m-am oprit în trecere pe la tine...

— Şi de ce te duci la mareşal? întrebă Dokukin.

— De ce? Să mă plâng de dumnealui! spuse doamna arătând cu capul spre bărbatul ei.

Dosifei Andreici lăsă ochii în jos, strânse picioarele sub scaun şi tuşi ruşinat în pumn.

— Şi de ce vrei să te plângi de el?

Olimpiada Egorovna oftă.

— Ce să fac, frăţioare? Îşi uită rangul, spuse ea. M-am plâns şi ţie, şi părinţilor lui, l-am dus şi la părintele Grigori să-i facă morală, am luat şi eu fel de fel de măsuri, dar fără niciun rezultat. De voie, de nevoie, sunt silită să mă adresez domnului mareşal...

— Dar ce-a făcut?

— N-a făcut nimic, dar îşi uită rangul! E drept că de băut – nu bea, e smerit, respectuos, dar la ce bun toate astea dacă îşi uită rangul! Uită-te la el cum stă gârbovit pe scaun, de parcă ar fi un petiţionar sau un raznocineţ[7]! Aşa şed nobilii? Stai frumos! N-auzi?

Dosifei Andreici lungi gâtul, ridică bărbia, încercând în felul ăsta să stea cum se cuvine, şi îi aruncă pe sub sprâncene o privire speriată nevestei sale, aşa cum privesc copiii mici când se simt vinovaţi. Văzând că discuţia ia o întorsătură intimă, de familie, m-am ridicat

[7] Intelectual provenit din altă pătură socială decât nobilimea.

ca să ies din odaie. Doamna Hlâkina îmi pricepu însă gândul.

— Nu-i nimic, rămâi! mă opri ea. Tineretului îi este de folos să audă astfel de lucruri. Cu toate că nu suntem prea învăţaţi, cunoaştem viaţa mai bine ca voi! Să dea Domnul să trăiţi cum am trăit noi... O să rămânem la masă la tine, frăţioare, de vreme ce lucrurile s-au brodit aşa, se întoarse apoi doamna Hlâkina spre fratele ei. Dar mă tem că aveţi astăzi mâncare de frupt. Te pomeneşti că ai uitat că azi e miercuri... Doamna oftă. Aşa că porunceşte să ne pregătească mâncare de post. Tu faci ce vrei, frăţioare, dar noi de frupt nu mâncăm!

Dokukin îl strigă pe Timoşka şi porunci un prânz de post.

— După ce luăm masa, mergem la mareşal..., continuă doamna Hlâkina. Am să-l rog din suflet să ia cuvenitele măsuri. E de datoria lui să vegheze ca nobilii să n-o ia razna...

— Dar ce-a făcut Dosifei? întrebă iar Dokukin.

— Parcă nu ştii! se încruntă doamna Hlâkina. La drept vorbind, ţie puţin îţi pasă... Fiindcă şi tu îţi cam uiţi rangul... Uite, să-l întrebăm pe dumnealui, ce părere

are... Tinere, mi se adresă ea, găseşti că-i bine ca un nobil să întreţină relaţii cu tot felul de nespălaţi?

— Depinde cu cine..., am bâiguit eu.

— Bunăoară, cu negustorul Gusev! Pe acest Gusev nu-l las să se apropie nici măcar de pragul meu, dar Dosifei joacă dame cu el, se duce să ia gustări la el acasă... Sau, treabă-i asta, să meargă la vânătoare cu secretarul primăriei? Despre ce poate să stea de vorbă cu un secretar? Dacă vrei să ştii dumneata, secretarul n-ar trebui nici măcar să crâcnească în faţa lui, darmite să stea la taclale!

— N-am eu destulă voinţă..., şopti Dosifei Andreici.

— Las' că-ţi arăt eu voinţă! îl ameninţă nevasta bătând mânios cu inelul în speteaza scaunului. N-am să-ţi permit să-mi faci neamul de ocară! Cu toate că-mi eşti bărbat, am să te fac de râs! Trebuie să înţelegi! Eu te-am făcut om! Neamul Hlâkinilor e un neam scăpătat, domnule, şi dacă eu, născută Dokukina, l-am luat de bărbat, trebuie să preţuiască acest lucru, să-l simtă! Şi dacă vrei să ştii, domnule, mă costă scump bărbatul ăsta al meu! Am dat bani grei ca să-l bag în slujbă! Ia întreabă-l! Dacă vrei să ştii, numai examenul lui pentru primul grad m-a costat trei sute de ruble! Şi pentru ce

mă zbat? Crezi că pentru tine, prostănacule, mă zbat eu aşa? Aş, de unde!... Ţin la prestigiul neamului meu! Dacă nu era vorba de prestigiul familiei, de mult te-aş fi expediat la bucătărie, dacă vrei să ştii!

Sărmanul Dosifei Andreici asculta, tăcea şi nu făcea decât să se ghemuiască mai mult pe scaun, nu ştiu de ce – de frică sau de ruşine. Nici în timpul mesei nu l-a lăsat în pace neîndurătoarea sa consoartă. Nu l-a slăbit din ochi o clipă.

— Pune-ţi sare în supă! Cum ţii lingura? Dă salatiera mai la o parte, că îţi bagi mâneca în ea! Nu sta încruntat!

Iar Dosifei Andreici mânca grăbit şi se făcea tot mai mic sub privirea ei, ca un iepure de casă hipnotizat de un boa constrictor. Ca şi nevastă-sa, îşi mânca bucatele de post, dar arunca priviri pline de jind spre chifteluţele noastre.

— Fă-ţi rugăciunea! îi spuse ea isprăvindu-şi prânzul. Şi nu uita să-i mulţumeşti frăţiorului!

Îndată după masă, doamna Hlâkina se duse în iatac să se odihnească. De îndată ce rămaserăm singuri, Dokukin se apucă de păr şi începu să se plimbe agitat prin odaie.

— Nenorocit om mai eşti, cumnate! îl compătimi el pe Dosifei, suflând din greu. N-am stat decât un ceas cu ea şi mă simt la capătul puterilor! Ce trebuie să fie pe capul tău, care stai cu dânsa zi şi noapte... Of! Eşti un mucenic, un biet mucenic! Un prunc de la Betleem, omorât de Irod!

Dosifei începu să clipească des şi spuse:

— E aspră, asta-i adevărat, dar trebuie să mă rog Domnului zi şi noapte pentru dumneaei, fiindcă din partea ei nu văd decât dragoste şi binefaceri.

— Eşti un om pierdut! exclamă Dokukin făcând un gest de deznădejde cu mâna. Şi când te gândeşti că, pe timpuri, ţineai cuvântări la întruniri, ba chiar ai inventat un tip nou de semănătoare! Te-a dat gata, scorpia! O-o-f!

— Dosifei! se auzi glasul profund, de bas, al nevestii. Unde eşti? Vino să mă aperi de muşte.

Dosifei Andreici tresări şi dădu fuga în vârful picioarelor în iatac...

— Ptiu! scuipă Dokukin în urma lui.

1885

Mihalţul

O dimineaţă de vară. În văzduh pluteşte o linişte deplină: doar un greiere ţârâie încet pe mal şi un pui de vultur ţipă sfios pe undeva. Nori pufoşi ca zăpada stau nemişcaţi pe cer... În apropiere de cabina de baie la care se lucrează, dulgherul Gherasim, un ţăran înalt şi uscăţiv, cu părul creţ, roşcat şi obrajii năpădiţi de barbă şi mustăţi, se bălăceşte în apă sub crengile verzi ale unei răchite. Gâfâie, suflă şi, clipind întruna, se sileşte să scoată ceva de sub rădăcinile răchitei. Faţa îi e lac de sudoare. La un stânjen de Gherasim, dulgherul Liubim, un ţăran tânăr, cocoşat, cu faţa triunghiulară şi ochii mici, înguşti, ca de chinez, stă în apă până la gât. Atât Gherasim, cât şi Liubim sunt în cămaşă şi nădragi. Amândoi s-au învineţit de frig, fiindcă e mai bine de un ceas de când stau în apă...

— Ce-l tot împingi cu mâna? strigă Liubim, cocoşatul, tremurând ca apucat de friguri. Mă, deşteptule! Ţine-l, ţine-l zdravăn, că de nu, scapă blestematul! Ţine-l, când îţi spun!

— Nu scapă el... Unde să scape? S-a băgat sub o rădăcină... răspunde Gherasim cu un glas de bas răguşit, adânc, care nu vine din gâtlej, ci din străfundul pântecului. E alunecos, ticălosul, n-ai de ce să-l apuci.

— Apucă-l de după urechi, de după urechi!

— Nu-i simt urechile... Stai că l-am apucat de ceva... L-am apucat de buză... Ia te uită, vrea să muşte, dihania!

— Nu-l trage de buză, nu-l trage, că ai să-l scapi! Apucă-l de după urechi... de după urechi! Iar ai început să-l împingi cu mâna! Tâmpit mai eşti, Doamne, iartă-mă! Apucă-l!

— ”Apucă-l”..., îl maimuţăreşte Gherasim. Te găsişi şi tu mare comandir... De ce nu vii tu să-l apuci, diavol cocoşat? Ce stai?

— L-aş apuca eu, de-aş putea... Dar poţi sta în picioare lângă mal când eşti scund ca mine? Acolo-i adânc!

— Ei şi ce dacă-i adânc... Înoată...

Cocoşatul dă din mâini, se apropie înot de Gherasim şi se agaţă de ramuri. La prima încercare însă de a se aşeza în picioare, se afundă cu cap cu tot, slobozind băşicuţe de aer.

— Ţi-am spus că-i adânc! gâfâie el revenind la suprafaţă şi rotindu-şi mânios albul ochilor. Ce, vrei să mă cocoţ pe umerii tăi?

— Pune piciorul pe-o rădăcină... Îs multe, parcă ar fi o scară...

Cocoşatul pipăie cu călcâiul o rădăcină şi, apucându-se cu nădejde de mai multe ramuri dintr-odată, se urcă în picioare pe ea. După ce se cumpăneşte şi se asigură în noua sa ipostază, se apleacă din şale şi, silindu-se să nu-i intre apă în gură, începe să scormonească cu mâna dreaptă printre rădăcini. Încurcându-se în alge, alunecând pe muşchiul care acoperă rădăcinile, mâna sa nimereşte deodată cleştii ascuţiţi ai unui rac.

— Numai tu mai lipseai de-aci, diavole! spune Liubim aruncând mânios racul pe mal.

În cele din urmă, tot pipăind întruna, dă de braţul lui Gherasim şi, coborând de-a lungul lui, ajunge la ceva alunecos, rece.

— Iacătă-l! zâmbeşte Liubim. E ma-a-re de tot, puşlamaua... Ia răşchiră-ţi degetele, să-l înşfac eu de urechi... Stai, nu mă împinge cu cotul... acuşi îl prind... acuşi, lasă-mă numai să-l apuc... S-a băgat adânc de tot sub rădăcină, puşlamaua, nici n-ai cum să-l iei... Nu poţi să-i ajungi până la cap... Numai burta i-o simţi... Ia omoară-mi ţânţarul ăsta de pe gât, că mă pişcă! Acuşi îl apuc pe după urechi... Ia-l şi tu dintr-o parte! Înghesuie-l! Împinge-l cu degetul!

Umflându-şi obrajii şi ţinându-şi răsuflarea, cocoşatul holbează ochii şi, pesemne, izbuteşte să-şi strecoare degetele „pe după urechi”, dar deodată ramurile de care se ţine cu mâna stângă se rup şi, pierzându-şi echilibrul, Liubim se prăbuşeşte în apă – pleosc! Cercuri speriate parcă pornesc spre mal şi pe locul în care s-a dus la fund se ridică băşicuţe de aer. Cocoşatul iese la suprafaţă şi, suflând apă pe nări, se apucă iar de ramuri.

— Ia vezi, poate că te îneci, împieliţatule, şi o să trebuiască să dau socoteală pentru tine!..., mormăie cu glasu-i răguşit Gherasim. Ieşi din apă, lua-te-ar naiba! Lasă că îl scot eu singur!

Încep sudălmile... Soarele arde, arde întruna. Umbrele se fac mai scurte, se strâng, asemenea coarnelor unui melc... Iarba înaltă, înfierbântată de soare, răspândeşte un miros puternic, dulceag, de miere. Se apropie amiaza, iar Gherasim şi Liubim tot se mai bălăcesc în apă sub sălcii. Basul răguşit şi tenorul piţigăiat, răzbiţi de frig, tulbură liniştea zilei de vară.

— Apucă-l de după urechi şi trage-l! Stai niţel să-l împing afară! Hei, de ce te bagi cu pumnul? Dă-i cu degetul, nu cu pumnul, tontule! Ia-l dintr-o parte! Ia-l din

stânga, că în dreapta e o groapă! Vezi să nu te tragă dracu’ la fund. Apucă-l de buză!

Se aud pocnete de bici... Mânată de văcarul Efim, o cireadă se îndreaptă alene, de-a lungul malului, spre locul ei de adăpat. Văcarul, un moşneag prăpădit, cu un singur ochi şi gura strâmbă, merge cu capul plecat. Mai întâi se apropie de apă oile, apoi caii şi, după cai, vacile.

— Împinge-l de dedesubt! aude el glasul lui Liubim. Bagă mâna adânc! Parc-ai fi surd, ce dracu’? Ptiu!

— Cu ce vă munciţi voi acolo, oameni buni? strigă Efim.

— Cu un mihalţ! Nu izbutim cu niciun chip să-l scoatem! S-a băgat sub o rădăcină! Ia-l dintr-o parte! Dintr-o parte, măi omule, dintr-o parte!

Un minut, Efim stă cu ochiul holbat la pescuitori, apoi îşi descalţă opincile, îşi aruncă desaga de pe umăr şi îşi scoate cămaşa. Nu mai are răbdare să-şi scoată şi nădragii şi, făcându-şi semnul crucii, se bagă în apă cu ei cu tot, cumpănindu-se cu braţele lui subţiri, negricioase... Merge vreo cincizeci de paşi pe fundul mâlos, apoi începe să înoate.

— Staţi, fraţilor! strigă el. Staţi! Nu-l trageţi fără rost, că-l scăpaţi. Trebuie să te pricepi la asta!...

Efim se alătură dulgherilor şi tustrei se înghesuie în acelaşi loc, împingându-se unul pe altul cu coatele şi cu genunchii, gâfâind şi suduind. Cocoşatul de Liubim înghite iar apă şi în văzduh răsună o tuse seacă.

— Unde-i văcarul? strigă cineva de pe mal. Efi-i-me! Ei, văcarule! Unde eşti? A intrat ciurda în livadă! Scoate-o din livadă! Scoate-o imediat, n-auzi? Unde-o fi zăbăucul ăla de moşneag?

Se aud glasuri bărbăteşti, apoi unul de femeie... De după portiţa conacului se arată boierul Andrei Andreici, în halat croit dintr-un şal persan şi cu ziarul în mână... Se uită întrebător în direcţia de unde vin strigătele, apoi se îndreaptă repede, cu paşi mărunţi, spre cabina de baie...

— Ce-i aici? Cine zbiară? întreabă el aspru, zărind printre sălcii cele trei capete ude ale pescuitorilor. Ce tot moşiţi acolo?

— Prin... prindem peşte..., bâiguie Efim, fără să ridice capul.

— Îţi arăt eu ţie peşte! Ciurda ta a dat năvală în livadă, şi el prinde peşte!... Când o să fie gata baia, diavolilor? De două zile lucraţi şi nu se cunoaşte nimic...

— Isprăvim noi, răspunde Gherasim... Vara-i lungă, o să ai tot timpul să te îmbăiezi, Înălţimea Ta...

Deocamdată ne luptăm cu un mihalţ şi nu putem s-o scoatem la capăt... S-a băgat sub o rădăcină, într-o vizuină, şi nu-i chip să-l urneşti din loc...

— Un mihalţ? întreabă boierul şi ochii încep să-i sclipească. Scoateţi-l mai repede!

— Barem să ne dai cincizeci de copeici... Dacă facem treabă bună... E unul mare de tot, cât o negustorească... Face cincizeci de copeici, Înălţimea Voastră... cât ne-am trudit... Nu-l frământa, Liubim, nu-l frământa, că-l nenoroceşti! Propteşte-l pe dedesubt! Trage rădăcina în sus, măi omule... cum ţi-o fi zicând? În sus, nu în jos, împieliţatule! Nu da din picioare!

Trec cinci minute, zece... Boierul îşi pierde răbdarea.

— Vasili! strigă el, întorcându-se repede spre conac. Vaska! Cheamă-l încoa’ pe Vasili!

Vine în fugă Vasili vizitiul. Mestecă ceva şi suflă greu.

— Ia bagă-te în apă, îi porunceşte boierul şi ajută-i să scoată mihalţul... Nu-s în stare să scoată niciun mihalţ!

Vasili se despoaie repede şi se bagă în apă.

— Acuşi..., mormăie el. Unde-i mihalţul? Acuşi îl scot... Cât ai zice peşte! Dumneata pleacă, moş Efim! Eşti om bătrân, vezi-ţi de treabă! Unde e mihalţul ca să-l scot? Aha, iacătă-l! Luaţi mâinile!

— Zău, să luăm mâinile? Ca să fugă? Auzi: luaţi mâinile! Poftim, scoate-l dacă poţi!

— Dar cum vreţi să-l scot aşa? Trebuie apucat de cap!

— Şi capu-i sub rădăcină! S-a găsit cine să ne-nveţe! Dobitocu'!

— Tu ţine-ţi gura, că te-ating! Boule!

— Înălţimea Sa e de faţă şi voi rostiţi astfel de vorbe..., mormăie Efim. Nici până mâine n-o să-l scoateţi, mă fraţilor! Prea bine s-a aciuat el acolo!

— Staţi că vin şi eu..., spune boierul şi începe să se dezbrace în grabă. Patru neghiobi şi nu puteţi scoate un mihalţ!

După ce se dezbracă, Andrei Andreici aşteaptă să i se răcorească trupul, apoi se bagă în apă. Dar nici el nu face vreo ispravă.

— Trebuie tăiată rădăcina din partea de jos! hotărăşte în cele din urmă Liubim. Du-te după un topor, Gherasime! Daţi-mi un topor!

— Ia băgaţi de seamă să nu vă retezaţi degetele! spune boierul, când încep să se audă prin apă loviturile de topor în rădăcină. Hai, Efime, şterge-o de aici! Lăsaţi că scot eu mihalţul... văd că nu vă pricepeţi...

Acum rădăcina e crestată. Oamenii o îndoaie uşor în sus şi, spre marea sa mulţumire, Andrei Andreici simte cum degetele lui se furişează sub urechile mihalţului...

— L-am prins, fraţilor! Nu vă îngrămădiţi... staţi binişor... îl trag!

La suprafaţa apei se iveşte capul mare al mihalţului şi, după el, trupul, negru, lung de un arşin. Mihalţul dă tare din coadă, silindu-se să scape din strânsoare.

— Îţi arde de joacă, frate. Te-am prins? Ehei!

Pe toate chipurile se revarsă un zâmbet duios. O clipă, privesc cu toţii în tăcere la peşte.

— Straşnic mihalţ! bâiguie Efim scărpinându-se la subsuoară. Ăsta cântăreşte zece pfunzi...

— Mda..., se învoieşte boierul. Ia uitaţi-vă ce ficat barosan... Parcă stă să-i iasă din pântec... A... aoleu!

Mihalţul zvâcneşte o dată din coadă şi pescuitorii aud un plescăit înfundat. Toţi întind mâinile, dar... prea târziu – ia mihalţul de unde nu-i!

1885

Răufăcătorul

În faţa judecătorului de instrucţie stă un mujic mic de stat, numai piele şi os, în rubaşcă de pânză groasă şi

nădragi peticiţi. Obrazul lui năpădit de peri şi ciuruit de vărsat, ochii ce abia i se văd sub sprâncenele stufoase, pleoştite exprimă un soi de asprime posacă. Pe cap are o claie încâlcită de păr, de mult certată cu pieptenele, care îi dă o înfăţişare şi mai ursuză. E desculţ.

— Denis Grigoriev! începe judecătorul de instrucţie. Vino mai aproape şi răspunde la întrebările mele. În ziua de şapte iulie, anul curent, paznicul de cale ferată Ivan Semionov Akinfov, trecând dimineaţa pe linie, în dreptul verstei o sută patruzeci şi unu, te-a găsit deşurubând o piuliţă din cele cu care sunt fixate şinele de traverse. Uite piuliţa... Din pricina ei te-a şi arestat. Recunoşti? Aşa a fost?

— Ce să hie?

— Aşa s-au întâmplat lucrurile, cum le declară Akinfov?

— Apoi da.

— Bine, dar... piuliţa asta, ce voiai să faci cu ea?

— Ce să hie?

— Ia mai lasă-l pe „ce să hie” şi răspunde la întrebare: pentru ce deşurubai piuliţa?

— De-aia, că dacă n-aveam nevoie de ea, n-o deşurubam, spune cu glas răguşit Denis, uitându-se chiorâş în tavan.

— Şi ce nevoie ai avut de piuliţă?

— Cum, ce nevoie? Păi noi le punem greutate la undiţă...

— Care „noi”?

— Noi, cei din sat... Adicătelea mujicii din Klimovka.

— Ascultă, omule, mie să nu-mi faci pe prostu’! Vorbeşte pe şleau. Ce-i cu povestea asta cu greutatea? N-are rost să spui minciuni!

— N-am minţit de când m-a făcut mama, aşa că n-o să mă apuc să mint tocmai acum, mormăie Denis clipind din ochi. Păi spuneţi şi dumneavoastră, Înălţimea Voastră, se poate fără greutate? Dacă agăţi un peştişor viu sau o râmă de cârligul undiţei, cum vreţi să se ducă la fund fără greutate? Auzi că mint..., zâmbeşte el dispreţuitor. Doar n-are peştişorul ăla pe dracu’ în el, să prindă peştele cel mare, dacă rămâne la faţa apei! Bibanul, ştiuca şi mihalţul vânează peştişorii care stau la fund. Dacă momeala pluteşte deasupra, apoi cine s-o apuce? Doar vreun avat, şi ăla arareori... La noi în râu nu-s avaţi... Că lor le place în ape mai întinse.

— Şi de ce îmi vorbeşti tu mie acuma de avaţi?

— Păi dumneavoastră m-aţi întrebat! La noi şi boierii tot aşa pescuiesc. Nici măcar un copil nu s-ar apuca să pescuiască fără greutate. Fireşte, unul care habar n-are se duce la pescuit şi fără greutate. Că prostul tot prost rămâne.

— Prin urmare, spui că ai deşurubat piuliţa pentru a face din ea o greutate?

— Apoi cum! Doar nu ca să joc arşice cu ea!

— Dar pentru greutate puteai să iei o bucată de plumb, un glonţ... un cui oarecare...

— Plumb nu găseşti pe drum: trebuie să-l cumperi, iar cuiele nu-s bune pentru asta. Nici că se poate ceva mai potrivit decât o piuliţă... E grea şi are gaură.

— Iar faci pe prostul! Parcă te-a lovit careva cu leuca sau ai căzut în cap. Nu înţelegi ce urmări putea să aibă această deşurubare, nătărăule? Dacă paznicul nu ar fi fost cu ochii în patru, ar fi putut deraia un tren, ar fi murit oameni! Şi numai tu i-ai fi omorât!

— Ferească sfântul, Înălţimea Voastră! De ce să-i omor? Doar nu suntem păgâni sau răufăcători! Slavă Domnului, am trăit o viaţă de om şi nu numai că n-am omorât pe nimeni, dar nici nu m-am gândit vreodată la

aşa ceva... Izbăveşte-mă şi miluieşte-mă, Maică Precistă... Se poate una ca asta!

— Tu de ce crezi că se produc accidentele de cale ferată? Se deşurubează două-trei piuliţe – şi gata accidentul!

Denis zâmbeşte zeflemitor şi se uită cu ochi îngustaţi, neîncrezători, la judecătorul de instrucţie.

— Oare?! De câţi ani tot deşurubează satul piuliţe, şi ferit-a sfântul să se fi întâmplat ceva, iar dumneavoastră îi tot daţi zor cu deraierea... şi cum că aş fi vrut să omor oameni... Dac-aş fi scos o şină sau, să zicem, aş fi pus o bârnă de-a curmezişul liniei, ei, atunci, poate că s-ar fi răsturnat trenul, dar aşa... Ptiu! O piuliţă!

— Dar înţelege, omule, că piuliţele prind şinele de traverse!

— Asta o ştim şi noi... Că de-aia nu le deşurubăm pe toate... mai şi lăsăm din ele... O facem şi noi cu socoteală... pricepem şi noi câte ceva.

Denis cască şi îşi face semnul crucii peste gură.

— Anul trecut un tren a deraiat chiar prin locurile acestea, spune judecătorul de instrucţie. Acum înţeleg de ce a fost...

— Ce să hie?

— Spun că acum înţeleg de ce a fost accidentul anul trecut... Da-da, acum înţeleg!

— Păi de aceea sunteţi dumneavoastră cu carte, ca să le înţelegeţi pe toate, binefăcătorilor... A ştiut Dumnezeu cui să dea minte. Aşa că dumneavoastră aţi şi judecat cum şi de ce, nu ca paznicul care, deh, e tot mujic, n-are minte, te înhaţă de guler şi te târâie după el... Întâi să judece cum e cazul şi apoi să te înhaţe! Fiindcă, dacă-i mujic, are şi minte de mujic... Mai însemnaţi acolo în hârtii, Înălţimea Voastră, că mi-a tras şi doi pumni peste gură şi unul în piept.

— Când s-a făcut percheziţie la tine, s-a găsit încă o piuliţă... Din ce loc ai deşurubat-o pe aceea şi în ce împrejurare?

— Vorbiţi de piuliţa care era sub lădiţa cea roşie?

— Nu ştiu unde o ţineai, dar ştiu că a fost găsită la tine. Când ai deşurubat-o?

— N-am deşurubat-o eu, mi-a dat-o Ignaşka, băiatul lui Semion-Strâmbul. Vorbesc de aia de sub lădiţă, că pe cea din curte, din sanie, am deşurubat-o cu Mitrofan.

— Care Mitrofan?

— Mitrofan Petrov... N-aţi auzit de el? E de la noi din sat. Face năvoade şi le vinde boierilor. Lui îi trebuie

multe piuliţe, nu glumă. Vreo zece bucăţi de fiecare năvod...

— Ascultă... Articolul 1081 din Codul Penal spune că, pentru oricare deteriorare a liniei ferate, făptuită cu premeditare şi care poate să primejduiască circulaţia trenurilor pe respectiva linie, vinovatul care a ştiut că drept urmare a faptei sale se va produce un accident... Iar tu ai ştiut! Recunoaşte! Căci nu se putea să nu ştii la ce duce această deşurubare... Vinovatul este condamnat la muncă silnică.

— Sigur, dumneavoastră cunoaşteţi mai bine... Noi suntem oameni neştiutori... Ce pricepem noi?

— Pricepi totul! Atât că minţi şi te prefaci că nu pricepi.

— De ce să mint? Întrebaţi în sat, dacă nu mă credeţi... Numai obleţul se prinde fără greutate la undiţă, chiar şi peştişorii cei mici, bunăoară porcuşorul, nu se lasă ademeniţi dacă n-ai greutate la undiţă.

— Şi de avat nu mai spui nimic? zâmbeşte în batjocură judecătorul de instrucţie.

— Avat nu se prea află pe la noi... Dacă laşi undiţa drept deasupra apei, cu o muscă pe cârlig, poţi prinde un clean, dar asta rar de tot.

— Acum lasă vorba...

Se aşterne tăcerea. Denis se mută mereu de pe un picior pe altul, se uită la masa cu postav verde şi clipeşte des, ca şi cum în faţa lui n-ar fi postav, ci ar străluci soarele. Judecătorul de instrucţie scrie întruna.

— Pot să plec? întreabă Denis după un timp de tăcere.

— Nu. Sunt silit să te pun sub pază şi să te trimit la închisoare.

Denis încetează de a clipi şi, ridicându-şi sprâncenele stufoase, priveşte întrebător la magistrat.

— Adicătelea, cum la închisoare? N-am vreme, Înălţimea Voastră, că trebuie să mă duc la iarmaroc; am de luat de la Egor trei ruble pentru grăsime...

— Taci din gură, că mă împiedici să scriu.

— La închisoare? Dacă aş fi făcut ceva, mai înţeleg, dar aşa... din senin... Pentru ce? Nici n-am furat, nici nu m-am bătut cu nimeni... Iar dacă aveţi vreo bănuială pentru rămăşiţa aia de dare, apoi să nu credeţi ce spune primaru'... Întrebaţi-l pe domnul membru permanent al zemstvei... Că primarul, ca să vorbim drept, nu ştie de frica sfintei cruci.

— Ţi-am mai spus să taci!

— Păi, eu tac... Ce să fac? bolboroseşte Denis. Da’ vezi că primarul a încurcat socotelile... pot să jur pe ce am mai scump. Suntem trei fraţi: Kuzma Grigoriev adicătelea, Egor Grigoriev şi eu, Denis Grigoriev...

— Nu pot să scriu din pricina ta!... Hei, Semion! strigă judecătorul de instrucţie. Luaţi-l!

— Suntem trei fraţi, mormăie Denis în timp ce doi jandarmi zdraveni îl înşfacă şi îl scot din cameră. Un frate nu-i vinovat de ce fac ăilalţi... Dacă Kuzma nu plăteşte, înseamnă să răspundă Denis... Halal judecată! A murit răposatul nostru boier, generalul, fie-i ţărâna uşoară, că, altfel, vă arăta el vouă, judecătorilor... Judecata trebuie făcută cu pricepere, cu socoteală, nu aşa. Poate să pună să te bată şi cu nuiele, da’ să ştii pentru ce, să ştii că-i pe bună dreptate...

1885

Majurul Prişibeev

Plutonier-major Prişibeev! Eşti învinuit că, în ziua de 3 septembrie, anul curent, ai comis delictul de ultraj cu lovire împotriva ureadnicului Jighin, vătafului de plasă Aleapov, vătăşelului Efimov, martorilor Ivanov şi Gavrilov

şi a încă şase ţărani. Primii trei au fost ultragiaţi de dumneata în exerciţiul funcţiunii. Îţi recunoşti vina?

Majurul Prişibeev, cu o mutră smochinită, hapsână, ia poziţie de drepţi şi răspunde cu glas răguşit, stăpânit, rostind apăsat fiecare cuvânt, ca şi cum ar comanda:

— Înălţimea Voastră, domnule judecător de pace! După toate articolele legii, reiese precum că orice împrejurare trebuie arătată cu reciprocitate. Nu eu sunt vinovatul, ci toţi ceilalţi. Toată daravera a pornit de la un mort decedat. Dumnezeu să-l odihnească. În ziua de trei am ieşit şi eu la plimbare cu nevastă-mea, Anfisa; mergeam liniştit, frumos, când deodată, ce văd: o adunătură de oameni de tot soiul se îmbulzea lângă malul apei. „În baza cărui drept suveran s-a strâns aici poporul? am întrebat eu. Şi pentru ce? Stă oare scris undeva, în vreo lege, că oamenii au voie să se adune buluc? Împrăştiaţi-vă!” le-am strigat şi am început să-i îmbrâncesc, ca să se împrăştie pe la casele lor. Am poruncit şi vătăşelului să-i ia la goană...

— Dă-mi voie, dumneata nu eşti nici ureadnic, nici primar. Aşa că nu e treaba dumitale să împrăştii mulţimea.

— Nu e! Sigur că nu e! se aud strigăte din toate colţurile sălii. Nu mai putem trăi de răul lui, Înălţimea Voastră! De cincisprezece ani pătimim! De când s-a întors în sat, ne vine să ne luăm lumea în cap. Sufletul ni l-a scos!

— Aşa e, Înălţimea Voastră! întăreşte primarul, citat ca martor. Tot satul se plânge. Nu mai e de trăit din pricina lui. Fie că ieşim cu icoanele, fie că e vreo nuntă, fie că e altceva, mereu e cu gura pe noi, mereu face gălăgie şi vrea să rânduiască totul. Pe copii îi urechează, pe femei le socreşte, să nu cumva să calce pe alături... Deunăzi, ce credeţi că a făcut? A umblat din casă-n casă şi le-a poruncit oamenilor să nu mai cânte şi să nu mai ţină luminile aprinse. Şi îi tot dădea zor că în nicio lege nu stă scris că oamenii au voie să cânte.

— Stai, ai tot timpul să dai declaraţie ca martor, îl întrerupse judecătorul de pace pe vorbitor. Deocamdată să-l auzim pe Prişibeev. Continuă, Prişibeev!

— Am înţeles, să trăiţi! hârâie majurul. Înălţimea Voastră binevoiţi a spune că nu-i de datoria mea să împrăştii mulţimea... Bine... dar dacă-i neorânduială? Carevasăzică, i se poate îngădui poporului să-şi facă de cap? Unde scrie în lege să laşi poporul liber? Eu unul nu

pot să îngădui aşa ceva. Dacă nu-i împrăştii şi nu mă ţin de capul lor, cine s-o facă? Nimeni nu pricepe ce-i adevărata ordine, Înălţimea Voastră! Şi, ca să vorbim drept, în tot satul numai eu ştiu să mă port cu oamenii de rând. Eu le înţeleg pe toate, Înălţimea Voastră. Eu nu sunt mujic, ci plutonier-major de intendenţă în retragere, serviciul mi l-am făcut la Varşovia, la statul-major, şi, după ce mi-am terminat milităria, am intrat la pompieri. Binevoiţi a lua la cunoştinţă. De la pompieri am plecat din cauză de boală şi am fost doi ani de zile portar la gimnaziul clasic de băieţi... Aşadar, cunosc rânduielile. Mujicul e om simplu, nu înţelege nimic şi trebuie să asculte, fiindcă-i spre binele lui. Să luăm, bunăoară, daravera asta... Am dat la o parte mulţimea şi am văzut pe malul gârlei, întins în nisip, cadavrul înecat al unui om decedat. „Pentru care motiv zace mortul aici? am întrebat eu. Rânduială-i asta? Ureadnicul ce păzeşte? De ce nu raportezi superiorilor? zic. Poate că decedatul s-a înecat singur, dar poate că aici miroase a Siberie. Poate că e vorba de un omor penal...” Dar ureadnicul Jighin nici nu m-a luat în seamă: trăgea înainte din ţigară. „Ce se bagă ăsta? a întrebat el. De unde a răsărit aici? Parcă fără el n-am şti ce avem de făcut!” „Se vede treaba că

nu ştii, dobitocule, i-am răspuns, dacă stai aici şi caşti gura!” „Păi încă de ieri am raportat zapciului.” „De ce zapciului? l-am întrebat eu. Potrivit cărui articol din codul de legi? Crezi că atunci când e vorba de înecaţi, de spânzuraţi sau de alte cazuri de acelaşi soi, zapciul poate face ceva? Ăsta-i caz penal, civil... Trebuie, zic, să dai de veste cât mai curând domnului judecător de instrucţie şi celorlalţi judecători. Şi mai-nainte de orice, trebuie întocmit un proces-verbal, pe care să-l trimiţi domnului judecător de pace.” Da’ el, adică ureadnicul, asculta şi râdea. Râdeau şi mujicii. Toţi râdeau, Înălţimea Voastră. Pot să depun jurământ că aşa a fost. Râdea şi ăsta de aici, şi ăla de colo, râdea şi Jighin. „Ce tot rânjiţi?”, i-am întrebat eu. Iar ureadnicul mi-a răspuns: „Cazurile astea nu-s de *compitenţa* judecătorului de pace”. Când am auzit cuvintele astea, m-au trecut sudorile. Ai spus sau n-ai spus aşa, ureadnicule? i se adresează Prişibeev lui Jighin.

— Am spus.

— Toţi te-au auzit. Ai spus-o în auzul prostimii: „Cazurile astea nu-s de *compitenţa* judecătorului de pace”. Toată lumea a auzit că ai zis aşa. Cum vă spuneam, Înălţimea Voastră, m-au trecut sudorile, m-am

înspăimântat. „Mai zi o dată, fir-ai să fii, aşa şi pe dincolo, nătărăule!”, i-am strigat eu. Şi el a rostit iar aceleaşi cuvinte... M-am repezit la el. „Cum poţi să vorbeşti aşa despre domnul judecător de pace? Eşti ureadnic şi vorbeşti împotriva stăpânirii? Ai? Ştii tu că domnul judecător de pace, dacă vrea, poate să te trimită la jandarmeria guberniei, pentru purtarea ta suspectă? Ştii unde poate să-ţi facă vânt domnul judecător de pace pentru asemenea vorbe politice?” Vătaful de plasă s-a amestecat atunci şi el: „Judecătorul de pace nu poate hotărî nimic în afară de ceea ce-l priveşte. Numai pricinile mărunte sunt de *compitenţa* lui”. Întocmai aşa a spus şi toată lumea l-a auzit... „Cum îndrăzneşti să înjoseşti stăpânirea? i-am zis eu. Să nu te joci cu mine, că o păţeşti.” Pe vremuri, la Varşovia, sau când eram portar la gimnaziul de băieţi, cum auzeam pe cineva rostind vorbe nesăbuite, mă uitam în stradă şi, de zăream vreun vardist, îl chemam: „Ia fă-te încoa, nene” – şi îi raportam totul. Dar în sat la noi, cui să raportezi?... Am simţit că mi se urcă sângele la cap. Mă durea în suflet să văd atâta samavolnicie şi nesupunere. Am ridicat mâna şi... l-am plesnit. Bineînţeles, nu l-am lovit prea tare, doar aşa, uşurel, cum se cuvine, ca să nu mai

îndrăznească altă dată să rostească asemenea cuvinte despre Înălţimea Voastră... Ureadnicul a luat partea vătafului. Atunci i-am ars şi lui una... Şi ne-am încăierat... Ce e drept, mă cam înfierbântasem, Înălţimea Voastră, dar ce să-i faci, fără niţică bătaie nu se poate. Cine nu bate un prost, îşi încarcă sufletul cu un păcat. Mai ales dacă e cazul... dacă e vorba de dezordine...

— Dă-mi voie! Are cine să împiedice dezordinea. Pentru asta există ureadnic, primar, vătăşel...

— Ureadnicul nu le poate vedea pe toate, şi apoi el nici nu pricepe ceea ce pricep eu...

— Dar înţelege odată că nu e treaba dumitale!

— Cum? Adică de ce să nu fie a mea? Asta-i bună! Oamenii îşi fac de cap şi eu să-i las? Să le cânt în strună? Vedeţi şi dumneavoastră: vi se plâng că nu le îngădui să cânte... Dar la ce folosesc cântecele lor? În loc să se ţină de vreo treabă, ei cântă... Ba au mai luat şi năravul să stea seara cu lumina aprinsă. În loc să se culce, stau la taifas şi se veselesc. Am notat totul!

— Ce ai notat?

— Cine stă cu lumina aprinsă.

Prişibeev scoate din buzunar o hârtiuţă soioasă, îşi pune ochelarii pe nas şi începe să citească:

— Ţăranii care stau seara cu lumina aprinsă: Ivan Prohorov, Savva Mikiforov, Piotr Petrov. Văduva lui Şustrov, soldatul, trăieşte în nelegitimă desfrânare cu Semion Kislov. Ignat Sverciok face farmece, iar nevastă-sa, Mavra, e vrăjitoare: se duce noaptea să mulgă vaci străine.

— Ajunge! rosteşte judecătorul şi începe să ia depoziţiile martorilor.

Majurul Prişibeev îşi ridică ochelarii pe frunte şi priveşte cu uimire la judecătorul de pace, care se vede cât de colo că nu-i ţine partea. Ochii holbaţi ai majurului se aprind, nasul i se face stacojiu. Se uită la judecător, apoi la martori, şi nu poate înţelege deloc de ce magistratul este atât de enervat şi de ce din toate colţurile sălii se aud când şoapte pline de năduf, când râsete înăbuşite. Nu înţelege nici sentinţa: o lună de închisoare!

— Pentru ce?! exclamă el, desfăcând braţele într-un gest de nedumerire. Potrivit cărei legi?

Un singur lucru i se pare limpede: lumea s-a schimbat şi nu mai e chip de trăit. Încep să-l copleşească fel de fel de gânduri întunecate, amare. Ieşind însă din sală, dă cu ochii de mujicii care, adunaţi grămadă, vorbesc cu

aprindere. Atunci, dintr-o obişnuinţă pe care nu o mai poate stăpâni, ia poziţia de drepţi şi strigă cu glas răguşit:

— Împrăştiaţi-vă! Nu staţi grămadă! Duceţi-vă la casele voastre!

1885

Un impresar sub divan

(Întâmplare din culise)

Se juca *Vodevil cu travestiuri*. Klavdia Matveevna Dolskaia-Kauciukova, o artistă tânără şi simpatică, sincer devotată artei sacre, năvăli într-un suflet în cabina ei şi începu să arunce de pe ea costumul de ţigancă, doar ca să îmbrace, cât ai clipi din ochi, o uniformă de husar. Pentru ca uniforma să-i cadă cât mai bine şi să nu facă nicio cută de prisos, talentata artistă hotărî să scoată totul de pe ea şi s-o îmbrace peste costumul Evei. Dar când tocmai se dezbrăca şi, zgribulită de frig, începea să-şi tragă pantalonii de husar, îi ajunse la ureche un oftat. Holbă ochii şi îşi încordă auzul. Cineva oftă din nou şi spuse în şoaptă:

— Păcatele mele!... O-of!...

Nedumerită, artista se uită de jur împrejur şi, neobservând nimic suspect, hotărî să arunce, într-o doară, o privire sub singura mobilă din cabină: divanul. Şi ce să vezi: sub divan, zări o siluetă deşirată.

— Cine-i acolo? ţipă ea, făcând îngrozită o săritură şi acoperindu-se cu tunica.

— Eu sunt... eu!..., şopti un glas tremurat. Nu te speria, eu sunt... Ssst!

Artistei nu-i fu greu să-l recunoască, după glasul fonfăit şi dogit ca de tigaie, pe impresarul Indiukov.

— Dumneata? se indignă ea, roşind ca un bujor... Cum... cum de ai îndrăznit, bătrân neruşinat? Asta înseamnă că ai stat aici tot timpul? Frumos, n-am ce zice!

— Fetiţo... draga mea! şuieră Indiukov scoţându-şi capul chel de sub divan. Nu te supăra, scumpa mea! Ceartă-mă, omoară-mă, striveşte-mă ca pe un şarpe, dar nu fă gălăgie! N-am văzut, nu văd şi nici nu vreau să văd nimic. Aşa că nu te mai osteni degeaba să-ţi acoperi goliciunea. Porumbiţa mea, frumuseţea mea fără seamăn! Dă ascultare unui moşneag cu un picior în groapă! M-am strecurat aici în patru labe ca să mă salvez. Sunt un om pierdut! Uite: mi s-a făcut părul

măciucă! Prândin, bărbatul Glaşenkăi mele, a venit la Moscova. Acum umblă prin tot teatrul şi vrea să mă ucidă. E îngrozitor! Gândeşte-te că, în afară de Glaşenka, îi mai sunt dator acestui duşman cinci mii de ruble!

— Şi ce-mi pasă mie? Ieşi imediat de-aici, neruşinatule, că de nu... nu ştiu ce-ţi fac!

— Ssst! Sufleţelule, ssst! Te rog, uite, mă târăsc în genunchi în faţa dumitale! Unde vrei să mă ascund de el, dacă nu la dumneata? Gândeşte-te că oriunde m-aş ascunde, mă găseşte; numai aici nu va îndrăzni să intre! Te rog din suflet! Te implor! L-am zărit acum vreo două ore! Stăteam în culise în timpul actului întâi şi, când mă uit, îl văd dând buzna pe scenă.

— Asta înseamnă că te aflai aici, sub divan, şi în timpul dramei? se încruntă artista. Şi... că ai văzut totul!

Impresarul începu să plângă:

— Tremur! Mă ia cu frig! Dârdâi! O să mă ucidă, blestematul! A mai tras o dată în mine, la Nijni... S-a scris şi în ziare!

— Bine... dar, la urma urmei, asta-i nemaipomenit! Pleacă odată, nu-nţelegi? Trebuie să mă îmbrac şi să ies pe scenă! Ieşi de-aici, că de nu... încep să ţip, să plâng... arunc cu lampa în dumneata.

— Ssst! Speranţa mea... colacul meu de salvare. Îţi măresc leafa cu cincizeci de ruble, numai nu mă alunga! Cincizeci!

Artista se acoperi cu un maldăr de rochii şi alergă spre uşă ca să strige. Indiukov se târî în genunchi după ea şi o apucă de picior, deasupra gleznei.

— Şaptezeci şi cinci de ruble, numai nu mă alunga, şuieră el, înăbuşindu-se. Mai adaug şi jumătate din încasările de astă-seară!

— Minţi!

— Să mă bată Dumnezeu! Să n-am parte de fericire... Jumătate din încasări şi şaptezeci şi cinci de ruble mărire de salariu!

Dolskaia-Kauciukova şovăi o clipă şi se îndepărtă de uşă.

— Sunt sigură că minţi..., spuse ea cu glas plângăreţ.

— Să mă înghită pământul! Să n-am parte de Împărăţia Cerurilor! Da’ ce, mă crezi un ticălos?

— Bine, dar să nu uiţi..., se învoi artista. Hai, bagă-te la loc sub divan.

Indiukov oftă din greu şi se băgă gâfâind sub divan, iar Dolskaia-Kauciukova începu să se îmbrace repede. Îi era ruşine, încerca chiar un sentiment de nelinişte ştiind

că în cabina ei stătea lungit sub divan un străin, dar gândul că nu se învoise decât în interesul artei sacre o învioră într-atâta, încât, ceva mai târziu, dezbrăcându-şi uniforma de husar, nu numai că nu mai ocărî, dar i se făcu chiar milă de impresar:

— Ai să te murdăreşti acolo, dragă Kuzma Alekseici! Câte nu pun eu sub divan!

Vodevilul se isprăvi. Artista fu chemată de unsprezece ori la rampă şi i se oferi un buchet de flori cu o panglică pe care era scris: „Rămâi cu noi”. Retrăgându-se după ovaţii spre cabina ei, îl întâlni în culise pe Indiukov. Deşi prăfuit, boţit şi ciufulit, impresarul era radios şi-şi freca mâinile de bucurie.

— Ha-ha... Închipuie-ţi, draga mea! începu el, apropiindu-se de artistă. Să mori de râs, nu alta! Închipuie-ţi că nu era Prândin! Ha-ha... Dracu’ să-l ia de bărbos! Barba lui lungă şi roşcată mi-a jucat toată festa! Prândin are şi el o barbă la fel... Am greşit, mormoloc bătrân ce sunt! Ha-ha... Te-am supărat degeaba, frumuseţea mea...

— Vezi numai să nu uiţi ce mi-ai făgăduit, îi spuse Dolskaia-Kauciukova.

— Sigur, sigur, scumpa mea, nu uit, numai că... omul cu barbă nu era Prândin. Noi, draga mea, ne-am învoit pentru Prândin, aşa că, de ce să-mi ţin făgăduiala, de vreme ce nu era el? Dacă ar fi fost Prândin, ei, atunci, fireşte, era altă socoteală, dar m-am înşelat, după cum vezi şi dumneata... L-am luat drept Prândin pe cine ştie ce caraghios!

— Eşti josnic! se indignă artista. Josnic şi mârşav!

— Dacă ar fi fost Prândin, aveai, fireşte, tot dreptul să-mi ceri să-mi îndeplinesc făgăduiala, dar aşa... Dracu' ştie cine era! O fi fost vreun cizmar sau, iartă-mă, vreun croitor. Şi atunci, tot eu să plătesc pentru el? Sunt un om cinstit, maică... Înţelege...

Şi se îndepărtă, gesticulând şi spunând:

— Să fi fost Prândin, atunci sigur, aş fi fost dator, dar aşa, pentru un necunoscut... pentru cine ştie ce roşcovan care nici măcar nu era Prândin...

1885

Călugărul negru

I

Magistrul[8] Andrei Vasilici Kovrin se surmenase peste măsură. Nu se gândise să urmeze niciun tratament, dar întâlnindu-se într-o zi, din întâmplare, la un pahar de vin, cu un prieten medic şi vorbindu-i despre sănătatea sa, acesta îl sfătui să se ducă să petreacă primăvara şi vara undeva la ţară. Tocmai atunci se brodi să-i sosească o lungă scrisoare de la Tania Pesoţkaia, care-l poftea să vină şi să rămână mai multă vreme la Borisovka. Kovrin se hotărî să primească invitaţia.

Dar înainte de plecare şi, cum era de-abia în aprilie, se duse la moşia sa de la Kovrinka, unde se născuse, şi stătu acolo singur vreo trei săptămâni. Apoi, când drumurile desfundate de apele primăverii se zvântară, porni cu trăsura spre conacul renumitului horticultor Pesoţki, fostul lui tutore. De la Kovrinka la Borisovka, unde locuia familia Pesoţki, nu erau decât vreo şaptezeci de verste şi pentru Andrei Vasilici a fost o adevărată desfătare să călătorească sub cerul acela de primăvară, pe pământul încă reavăn, legănat într-o caleaşcă pe arcuri moi.

---

[8] În ierarhia ştiinţifică şi universitară din Rusia, *magistrul* ocupa poziţia intermediară între gradul de *candidat în ştiinţă* şi cel de *doctor în ştiinţă*.

Conacul lui Pesoţki era o clădire vastă, cu coloane şi lei, de pe care căzuse tencuiala pe alocuri, şi cu un lacheu în livrea la intrare. Un străvechi parc în stil englezesc, sobru, sever chiar, se întindea pe o lungime de aproape o verstă, din faţa casei până la râu. Pini cu rădăcinile noduroase, acoperite de muşchi, ca nişte gheare păroase, se înălţau pe malul argilos şi abrupt ce mărginea parcul. Apa sclipea jos cu o strălucire aspră, fluierarii zburau cu chemări jalnice şi ai fi zis că locul acela părea făcut să-ţi inspire o baladă.

Dimpotrivă, în jurul casei, în curte şi în livezile care se întindeau, împreună cu pepinierele, pe vreo treizeci de hectare, totul părea vesel şi plin de viaţă, chiar când vremea era posomorâtă. Nicăieri nu-i fusese dat lui Kovrin să vadă trandafiri atât de minunaţi, crini atât de mândri, camelii şi lalele atât de felurite, mergând de la albul zăpezii până la negrul cărbunelui, şi, în general, o atât de mare bogăţie de flori ca la Pesoţki. La începutul acesta de primăvară, adevărata podoabă a rondurilor era încă adăpostită în sere, dar ceea ce înflorea pe marginea aleilor şi ici-colo, în mijlocul păşunilor, ajungea ca să-ţi dea impresia că te afli în împărăţia celor mai

gingaşe culori, mai ales în cele dintâi ceasuri ale dimineţii, când roua strălucea încă pe fiecare petală.

Partea oarecum decorativă a livezii, pe care Pesoţki o numea dispreţuitor „colţul trăsnăilor”, îi dădea lui Kovrin, când era copil, o impresie de basm. Câte ciudăţenii nu se vedeau acolo, câte monstruozităţi căutate! O adevărată batjocorire a naturii: pomi fructiferi răstigniţi pe araci, un păr în formă de plop piramidal, tei şi stejari sferoidali, un măr ca o umbrelă, arcade vegetale, monograme, candelabre de verdeaţă şi, desenat din pruni, însuşi anul 1862, data când Pesoţki începuse să se ocupe de horticultură. Tot acolo mai erau şi arbuşti zvelţi, cu tulpina dreaptă şi solidă ca a palmierilor, şi numai uitându-te bine, îţi puteai da seama că erau agrişe şi coacăze. Dar ceea ce impresiona mai plăcut ca orice livadă, ceea ce îi dădea viaţă, era o necontenită mişcare. În jurul pomilor şi pomişorilor, pe alei şi în mijlocul rondurilor, de dimineaţa şi până seara mişuna ca furnicile o întreagă armată de oameni umblând încoace şi încolo, cu roabe, cazmale şi stropitori...

Kovrin sosi la Pesoţki seara, după ceasurile nouă. Îi găsi pe Tania şi pe tatăl ei, Egor Semionâci, foarte îngrijoraţi. Cerul senin ca sticla, spuzit de stele, şi

termometrul prevesteau că spre faptul zilei avea să dea un uşor îngheţ. Grădinarul Ivan Karlâci fiind dus la oraş, nu puteau să se încreadă în nimeni. În timpul cinei nu se vorbi decât despre brumă şi se hotărî ca Tania să rămână de veghe şi, pe la ceasurile unu din noapte, să facă ocolul livezii, ca să vadă dacă totul este în ordine, urmând ca la trei sau chiar mai înainte să se scoale bătrânul s-o înlocuiască.

Kovrin stătu toată seara cu Tania şi după miezul nopţii o însoţi în livadă. Era frig şi mirosea puternic a fum. În livada cea mare, numită „de raport”, care îi aducea lui Egor Semionâci un venit anual de câteva mii de ruble, un nor negru de fum des, înţepător, se târa pe pământ, înfăşurându-se în jurul pomilor şi apărând de brumă miile acestea de ruble. Pomii erau sădiţi în eşichier; şirurile lor regulate păreau nişte rânduri de soldaţi. Ordinea aceasta severă, riguroasă, precum şi faptul că ramurile erau retezate la aceeaşi înălţime, că tulpinile şi coroanele erau cu totul aidoma, dădeau priveliştii ceva monoton şi chiar trist. Kovrin şi Tania mergeau de-a lungul focurilor de bălegar şi de gunoi şi din când în când se întâlneau cu muncitori care rătăceau prin fum ca nişte umbre. Deşi numai vişinii, prunii şi

câteva specii de meri înfloriseră, toată livada era înecată în fum şi, abia când ajunseră la răsadniţe, Kovrin putu să răsufle.

— Fumul ăsta m-a făcut să strănut încă din copilărie, spuse el, cu umerii scuturaţi de un fior, dar nici până azi nu am înţeles cum poate el să ferească de brumă.

— Când cerul e senin, fumul ţine loc de nori! îi răspunse Tania.

— Şi ce nevoie e de nori?

— Când cerul e acoperit, nu cade brumă.

— Da?

Începu să râdă şi o luă de mână. Faţa ei rotundă, învineţită de frig şi foarte serioasă, sprâncenele-i fine şi negre, gulerul ridicat şi paltonul care o împiedica să-şi mişte gâtul în voie, rochia pe care o ridica, ferind-o de rouă, şi întreaga ei făptură zveltă şi gingaşă îl înduioşau.

— Dumnezeule, cum a crescut, e domnişoară în toată legea! spuse el. Când am plecat de aici, acum cinci ani, erai încă o fetiţă slabă, cu picioare lungi şi părul pe spate. Purtai rochiţe scurte, iar eu, ca să te necăjesc, îţi spuneam „cocostârcul”... Cum trece timpul!

— Da, oftă Tania, în cinci ani multe se schimbă. Spune drept, Andriuşa, adăugă ea repede, privindu-l în

faţă, nu-i aşa că te-ai înstrăinat de noi? Dar cum aş putea pretinde să fie altfel? Eşti acum un om în toată firea, duci o viaţă interesantă, ai ajuns cineva. E aşa de firesc să te înstrăinezi. Totuşi, Andriuşa, aş vrea atât de mult să ne consideri şi acum ca ai tăi. Cred că avem dreptul la asta.

— Aşa şi fac, Tania...

— Pe cuvântul tău de onoare?

— Ţi-o jur.

— Te mirai aseară că avem atâtea fotografii de-ale tale. Dar nu ştii că tata te adoră? Uneori mi se pare chiar că te iubeşte mai mult decât pe mine. E mândru de tine. Eşti un adevărat savant. Ai făcut o carieră strălucită şi e încredinţat că ai ajuns astfel numai pentru că el te-a crescut. Nu-l contrazic: lasă-l să creadă.

Începea să se lumineze de ziuă: se vedea după limpezimea cu care unduirile de fum şi coroanele copacilor se profilau pe cer. Cântau privighetorile şi se auzea pe câmp glasul prepeliţelor.

— Toate-s bune, spuse Tania, dar e timpul să ne ducem la culcare. S-a făcut tare frig. Şi îl luă de braţ. Îţi mulţumesc că ai venit, Andriuşa. Cunoştinţe pe aici avem foarte puţine şi cu totul lipsite de interes. Nu se

vorbeşte decât de livadă şi iar de livadă. Tulpină înaltă şi tulpină mijlocie, mere Zanete, mere Oporto, mere Borovinka, altoire simplă şi altoire în ochi. Toată viaţa noastră e legată de livadă, adăugă ea râzând, ziua şi noaptea nu visez decât mere şi pere. Fără îndoială, preocupările astea îşi au şi ele rostul lor, sunt folositoare, dar, ca distracţie, ai mai vrea şi altceva. Îmi aduc aminte că, de câte ori veneai în vacanţă, casa întinerea şi mi se părea mai luminoasă, ca şi cum s-ar fi scos învelitoarea mobilelor şi a policandrelor. Eram o fetiţă, dar îmi dădeam totuşi seama de schimbare.

Tania continuă multă vreme astfel, vorbind cu însufleţire. Kovrin se gândi deodată că nu era exclus ca în vara aceea să se apropie de făptura aceasta micuţă, plăpândă şi vorbăreaţă şi chiar să se îndrăgostească de ea. În situaţia lor, lucrul se putea întâmpla uşor şi era foarte firesc. Gândul acesta îl înduioşă şi îl făcu să râdă. Se aplecă spre chipul ei drăgălaş şi murmură aria bine-cunoscută:

Oneghin, n-am să-ţi tăinuiesc,

Pe Tatiana o iubesc...[9]

[9] Începutul ariei lui Gremin din opera *Evgheni Oneghin* de P.I. Ceaikovski. Libretul are la bază romanul cu acelaşi titlu de A.S. Puşkin (traducerea în limba română de George Lesnea).

Când se întoarseră în casă, Egor Semionâci se şi sculase. Nefiindu-i somn, Kovrin rămase de vorbă cu el şi coborî din nou în grădină. Egor Semionâci era înalt şi lat în umeri, avea burtă şi suferea de astm. Totuşi mergea atât de iute, că abia te puteai ţine după el. Părea întotdeauna plin de griji şi grăbit, ca şi cum totul ar fi fost pierdut dacă ar fi zăbovit o singură clipă!

— Iată un fenomen interesant, tinere, se opri el ca să-şi potolească bătăile inimii. La suprafaţa pământului e temperatura de îngheţ, iar dacă agăţi termometrul de o prăjină înaltă de doi stânjeni, s-a terminat cu îngheţul... De ce?

— Mărturisesc că nu ştiu, râse Kovrin.

— Hm! Bineînţeles că omul nu le poate şti pe toate. Oricât de deştept ar fi, mintea nu poate cuprinde totul. Mi se pare că tu te ocupi mai ales cu filosofia?

— Da, ţin cursuri de psihologie, dar mă interesează filosofia în general.

— Şi nu te plictiseşti?

— Dimpotrivă, e raţiunea vieţii mele.

— Foarte bine atunci! Slavă Domnului! spuse Egor Semionâci trecându-şi gânditor mâna peste favoriţii

cărunţi. Îmi pare foarte bine... nespus de bine, dragul meu...

Dar dintr-odată ciuli urechea şi, luând o înfăţişare cumplită, se repezi sub pomi şi dispăru în norul de fum.

— Cine şi-a legat calul de măr? îl auzi Kovrin strigând cu o voce atât de deznădăjduită, că-ţi rupea inima. Cine-i nemernicul, ticălosul care a îndrăznit să-şi lege calul de măr? Doamne, Doamne! Strică tot, spurcă tot, prăpădesc tot şi acum s-au pus pe nelegiuiri! Livada-i pierdută! O, Doamne!

Când se întoarse, faţa îi era crispată de oboseală şi de indignare.

— Nu ştiu ce să mai fac cu blestemaţii ăştia! exclamă el cu glas plângăreţ, ridicând abătut braţele. Până să descarce astă-noapte bălegarul, Stiopka s-a gândit să-şi lege calul de măr. Şi, păcătosul, a înnodat din toate puterile funia, de a jupuit în trei locuri scoarţa pomului. Ce părere ai? Când i-am spus ce-a făcut, stătea ca lemnul şi se holba la mine. Spânzurătoarea ar fi prea puţin pentru o asemenea nelegiuire!

Când se potoli, îl strânse în braţe pe Kovrin şi îl sărută pe obraji.

— Hai să lăsăm asta! Dumnezeu e mare! mormăi el. Sunt tare fericit că ai venit. Nici nu pot să-ţi spun cât de fericit! Îţi mulţumesc!

Pesoţki făcu ocolul livezii, cu pasul lui grăbit şi cu aerul lui îngrijorat, arătându-i toate serele şi toate răsadniţele şi cele două prisăci pe care le numea „minunea secolului”.

Între timp, soarele răsărise, scăldând în lumină grădina. Se făcuse cald. Kovrin se gândi că era de-abia începutul lui mai, că vara avea să fie tot atât de luminoasă, de veselă şi de lungă. Şi, dintr-odată, i se revărsă în piept valul de voioşie şi de prospeţime pe care-l simţea în copilărie când alerga prin livada aceea. La rândul lui, îl strânse pe bătrân în braţe şi îl sărută cu multă căldură. Înduioşaţi şi unul, şi altul, se îndreptară spre casă, luară ceaiul în ceşti de porţelan din alte vremuri şi mâncară chifle calde cu caimac proaspăt. Şi aceste amănunte îi aminteau acum lui Kovrin de copilărie şi adolescenţă. Prezentul fermecător şi aducerile-aminte ce-l năpădeau se contopeau într-un sentiment nelămurit de încântare şi, în acelaşi timp, de tristeţe.

Aşteptă să se trezească Tania, mai bău cu ea o ceaşcă de cafea cu lapte, apoi făcu o plimbare. După aceea se închise în camera lui şi începu să lucreze. Deschise o carte şi se cufundă în lucru, citind şi luând note. Din când în când ridica ochii, fie ca să-şi arunce privirea pe ferestrele larg deschise, fie ca să mai admire florile încă ude de rouă, care îmbălsămau aerul în glastrele de pe masă. Apoi se aşternea iarăşi pe citit, simţind că fiecare părticică din fiinţa lui se bucură şi se înfioară de plăcere.

II

Kovrin continuă să ducă la ţară o viaţă tot atât de încordată şi de istovitoare pentru nervii săi ca şi la oraş. Citea şi scria fără măsură, învăţa italieneşte şi, chiar în timp ce se plimba, se gândea cu plăcere că peste câteva clipe are să înceapă din nou să lucreze. Dormea atât de puţin, că toţi se minunau de el. Dacă i se întâmpla să aţipească o jumătate de oră în timpul zilei, nu mai putea să închidă ochii toată noaptea. A doua zi se simţea însă vioi şi vesel, ca şi cum ar fi dormit douăsprezece ceasuri în şir. Vorbea mult, bea zdravăn şi fuma ţigări bune de foi.

Aproape în fiecare zi, domnişoarele de la conacele învecinate veneau s-o vadă pe Tania. Cântau la pian sau din gură împreună cu ea. Câteodată venea şi un tânăr care cânta din vioară. Kovrin era vrăjit de muzică; o sorbea cu nesaţ, o asculta cu un fel de exaltare nefirească. Ochii i se închideau şi capul i se pleca într-o parte.

Într-o seară, după ce luaseră ceaiul, citea pe verandă. Acompaniate de violonist, Tania, care avea o voce de soprană, şi o altă domnişoară, contralto, descifrau cunoscuta serenadă de Braga[10], Kovrin asculta distrat cuvintele – fetele cântau în ruseşte –, fără să le poată pricepe înţelesul. O fată cu închipuirea bolnavă aude într-o noapte, în grădină, sunete atât de tainice, de încântătoare şi de stranii, încât rămâne încredinţată că nu poate fi vorba decât de o armonie cerească, peste putinţă să fie înţeleasă de muritori, care trebuie astfel să se întoarcă în ceruri.

Kovrin simţi pleoapele îngreuindu-se şi lipindu-i-se parcă. Se ridică şi începu să se plimbe, ostenit peste măsură, prin salonaş, apoi prin salonul cel mare. Când

[10] *Serenadă (Legendă valahă)* de Gaetano Braga (1829-1907).

fetele încetară să mai cânte, o luă pe Tania de braţ şi ieşi cu ea pe verandă.

— De azi-dimineaţă mă urmăreşte o legendă, îi spuse el. Nu-mi pot da seama dacă am citit-o sau am auzit-o povestită de cineva. În tot cazul, este stranie şi fără sens.

Trebuie, în primul rând, să spun că nu străluceşte printr-un exces de claritate. Se pare că acum o mie de ani, un călugăr îmbrăcat în negru străbătea deşertul în Siria sau în Arabia... La câţiva kilometri de locul pe unde trecea, nişte pescari văzură un alt călugăr negru, care mergea pe apele unui lac. Acest al doilea călugăr nu era decât un miraj. Acum, uită toate legile opticii pe care probabil că legenda nu le recunoaşte şi ascultă ce spune povestea mai departe. Din acest miraj s-a născut un al doilea, din al doilea – un al treilea şi aşa mai departe, astfel încât imaginea călugărului negru s-a transmis la infinit dintr-un strat al atmosferei într-altul. Era văzută când în Africa, când în Spania, când în India, când în Extremul Nord. În cele din urmă, trecu dincolo de hotarele atmosferei terestre şi acum rătăceşte prin tot universul, fără să întâlnească niciodată condiţii care ar putea-o face să dispară. Poate că în clipa aceasta

călugărul este văzut pe planeta Marte sau într-una din stelele Crucii Sudului. Dar, draga mea, esenţa, punctul de atracţie al legendei este că, după ce se vor fi scurs exact o mie de ani din ziua în care călugărul trecea prin deşert, mirajul se va reîntoarce în atmosfera terestră şi oamenii îl vor putea vedea din nou. Şi se pare că cei o mie de ani sunt pe punctul de a se împlini... Potrivit legendei, ar trebui să ne aşteptăm să vedem apariţia călugărului negru chiar în zilele acestea.

— Ciudat miraj! răspunse Tania, căreia legenda nu-i plăcuse.

— Mai ciudat e, reluă Kovrin râzând, că nu-mi pot deloc aminti unde şi când am aflat povestea asta! Am citit-o, am auzit-o sau am visat-o? Îţi jur pe Dumnezeul meu că nu-mi amintesc deloc. În tot cazul, legenda mă preocupă şi m-am gândit la ea toată ziua.

Lăsând-o pe Tania să se reîntoarcă la oaspeţi, Kovrin coborî în grădină şi se plimbă îngândurat în jurul straturilor de flori. Soarele asfinţea. Florile proaspăt stropite răspândeau un parfum jilav, care aţâţa toate simţurile. În casă, fetele începură din nou să cânte şi, din depărtare, sunetul viorii părea şi el un glas omenesc. Străduindu-se să-şi aducă aminte unde auzise sau citise

legenda, Kovrin se îndreptă încet spre parc şi, fără să-şi dea seama, ajunse până la râu.

Pe o potecuţă şerpuind pe malul abrupt, printre rădăcinile mustăcioase ale copacilor, coborî până la marginea apei, speriind un cârd de fluierari şi două raţe sălbatice, care îşi luară zborul. Ici şi colo, pe vârfurile pinilor, se mai vedeau ultimele raze ale soarelui, dar peste unele înserarea se lăsase de-a binelea. O punte era aruncată peste râu; Kovrin trecu pe malul celălalt. În faţa lui se întindea un lan de secară verde, încă neînflorită. Cât vedeai cu ochii – nicio aşezare omenească, nici ţipenie de om. Ţi se părea că, urmând poteca drept înainte, ai să ajungi în depărtarea neştiută, tainică, în care se cufundase soarele şi de unde prindeau acum să se înalţe cu o impunătoare măreţie volburile de pară ale amurgului.

„Ce spaţiu, ce libertate şi ce linişte! se gândea Kovrin înaintând pe potecă. Ai zice că întreg universul mă priveşte, tace şi aşteaptă să-l înţeleg...”

Dar iată că unduiri ca de ape se tălăzuiră pe câmpul de secară şi adierea serii îi dezmierdă părul. O clipă după aceea, o nouă adiere – şi mai puternică – făcu să foşnească neclintit secara şi în spate auzi pinii gemând

înăbuşit. Kovrin se opri uimit. În zare, ca un vârtej sau ca o trombă, se ridica de la pământ până la cer o uriaşă coloană întunecată. Contururile îi erau nelămurite, dar se vedea că nu stătea pe loc. Dimpotrivă, se deplasa cu o repeziciune înspăimântătoare. Înainta drept spre Kovrin şi, cu cât se apropia, cu atât se micşora şi se vedea mai limpede. Kovrin abia avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc.

Un călugăr îmbrăcat în negru, cu capul descoperit, cu părul cărunt şi sprâncenele negre, cu mâinile încrucişate pe piept, trecu pe lângă el... Picioarele goale nu-i atingeau pământul. După ce trecu de el, călugărul se opri la câţiva paşi, se întoarse spre Kovrin, îi făcu un semn binevoitor cu capul şi îi zâmbi prietenos şi totodată şiret. Însă ce înspăimântător de galbenă şi de slabă îi era faţa! Începând din nou să crească, trecu apa, se izbi fără zgomot de malul lutos şi de pini, îi străbătu, şi apoi se topi ca un fum.

— Aşadar, legenda era adevărată!..., murmură Kovrin.

Fără să încerce să-şi explice strania arătare, fericit că avusese prilejul să vadă, şi încă atât de aproape şi de limpede, nu numai rasa neagră, dar şi faţa, şi ochii

călugărului, Kovrin se îndreptă spre conac, impresionat în chipul cel mai plăcut.

În parc şi în grădină oamenii îşi vedeau liniştiţi de treburile lor ca şi mai înainte şi în casă muzica nu încetase – era limpede că numai Kovrin văzuse călugărul. La-nceput voi să povestească totul Taniei şi tatălui ei, dar îşi dădu seama că ar fi crezut cu toţii că bate câmpii şi s-ar fi speriat; era mai nimerit să nu spună nimic. Se simţea mai binedispus, mai vesel ca niciodată, râse zgomotos, cântă, dansă mazurca şi toţi, atât Tania, cât şi oaspeţii, găsiră că avea în ziua aceea pe faţă ceva strălucitor, inspirat şi că era foarte interesant.

III

După cină, când musafirii plecară, Kovrin se duse la el în cameră şi se întinse pe o canapea: voia să se gândească la călugăr. Dar o clipă după aceea intră Tania cu un pachet de cărţulii şi de şpalturi în mână.

— Uite, Andriuşa, îi spuse ea, citeşte articolele tatei. Sunt foarte frumoase. Scrie foarte bine.

— Ei, las-o mai uşor! protestă Egor Semionâci intrând în urma ei şi râzând stânjenit. Nu te potrivi! Te rog nu

care cumva să le citeşti. Afară doar dacă nu vrei s-adormi. Atunci poţi să le citeşti: sunt bune ca somnifer.

— Eu, stărui Tania cu o adâncă convingere, le găsesc foarte interesante. Citeşte-le, Andriuşa, şi convinge-l pe tata să scrie mai des. Ar putea întocmi un curs complet de horticultură.

Bătrânul râse stingherit, se înroşi şi îndrugă obişnuitele fraze cu care încearcă să scape de laude orice autor timid. Apoi se dădu bătut.

— Dacă-i pe-aşa, atunci citeşte întâi articolul lui Gauchet[11], apoi articolaşele astea în ruseşte, altfel n-ai să înţelegi nimic. Înainte de-a citi obiecţiile ce le aduc, trebuie să ştii la ce am răspuns. Dar, în definitiv, nu-i vorba decât de lucruri plictisitoare şi cred că ar fi mai curând timpul să ne culcăm.

Tania ieşi; Egor Semionâci se aşează pe canapea, alături de Kovrin, şi suspină adânc.

— Ei da, dragul meu, rupse el tăcerea într-un târziu, aşa-i, scumpul meu magistru. Precum vezi, scriu articole, particip la expoziţii şi obţin medalii... se spune că Pesoţki are mere cât capul de mari, că face avere cu grădina lui.

---

[11] Două cărţi de horticultură, semnate de H. Gauchet, fuseseră traduse în ruseşte la sfârşitul secolului al XIX-lea: *Ghid de altoire a pomilor şi arbuştilor fructiferi* şi *Îndrumar practic de horticultură.*

Ce mai una-alta: „Bogat şi mândru-i Cociubei”[12]. Dar vorba e, la ce bun toate astea? Livada mea este într-adevăr minunată, o livadă model... În realitate, nu este o livadă, ci o adevărată întreprindere de mare însemnătate pentru stat, fiindcă asemenea livezi vor deschide o eră nouă în economia rurală şi în industria rusească. Dar la ce bun? La ce o să folosească?

— Răspunsul îl dă livada singură.

— Nu asta vreau să spun. Întrebarea e alta; ce o să se aleagă de livadă după moartea mea? Fiindcă, de îndată ce voi dispărea eu, nu o să mai rămână nicio lună în starea în care o vezi astăzi. Secretul succesului nu stă în întinderea livezii, nici în numărul muncitorilor, ci numai şi numai – pricepe ce-ţi spun – în dragostea mea pentru ea. O iubesc poate mai mult decât pe mine. Uită-te şi tu, eu singur fac aproape totul. Muncesc din zori până în noapte. Eu altoiesc, eu tai, eu sădesc... Totul, totul e făcut cu mâna mea. Când mă ajută cineva, sunt gelos şi mă enervez în aşa hal, încât devin grosolan. Tot secretul stă în patima mea. Ochiul stăpânului, mâinile lui. Şi când mă duc undeva în vizită, pentru un ceas, nu mă simt în apele mele: mă tem să nu i se întâmple ceva livezii în

[12] Începutul poemului *Poltava* de A.S. Puşkin.

lipsa mea. Când o să mor, cine o să mai supravegheze, să muncească? Grădinarii? Zilierii? Vezi, asta vreau să spun, dragul meu. În meseria mea, cei mai mari duşmani nu sunt nici iepurii, nici cărăbuşii, nici bruma, ci indiferenţa.

— Şi Tania? întrebă Kovrin râzând. S-ar putea oare ca şi ea să fie mai primejdioasă decât iepurii? Ea cunoaşte şi îi e dragă opera dumitale.

— Da, o cunoaşte şi îi e dragă. Dacă după moartea mea, livada îi rămâne ei şi ea va fi stăpână, nimic de zis. Dar dacă, ferească Dumnezeu, se mărită? bolborosi Egor Semionâci uitându-se plin de spaimă la Kovrin. Aici e primejdia: o să se mărite, o să fie năpădită de copii şi n-o să mai aibă timp să se gândească la livadă. Ceea ce mă îngrozeşte mai mult este teama că o să o ia vreun domnişor ahtiat după bani, care o să arendeze livada cine ştie cărui precupeţ. Atunci totul se va mântui din primul an! În meseria noastră, femeile sunt biciul lui Dumnezeu!

Egor Semionâci oftă iarăşi, tăcu o clipă, apoi reluă:

— Poate că-i egoism din partea mea, dar îţi mărturisesc deschis: nu vreau ca Tania să se mărite. Mi-e frică! Vine pe-aici un neisprăvit care scârţâie din

vioară; ştiu că Tania nu s-ar mărita niciodată cu el. O ştiu foarte bine! Ei, cu toate astea n-am ochi să-l văd! Ce vrei, recunosc, dragul meu, că sunt un om tare ciudat.

Egor Semionâci se ridică şi începu să se plimbe zbuciumat prin odaie. Era vădit că avea de spus ceva foarte important şi că nu îndrăznea.

— Uite ce e, te iubesc foarte mult – se hotărî el în cele din urmă, vârându-şi mâinile în buzunare – şi am să-ţi vorbesc deschis: eu am obiceiul să simplific anumite chestiuni delicate şi să spun de-a dreptul ce cred, nu pot să sufăr gândurile ascunse. Ţi-o spun verde: eşti singurul om căruia nu m-aş teme să-mi dau fata. Mai presus de toate, eşti deştept, inimos şi n-ai îngădui să mi se primejduiască opera. Te iubesc ca pe copilul meu şi sunt mândru de tine... Dacă s-ar înfiripa o idilă între tine şi Tania, să ştii că aş fi foarte mulţumit, chiar fericit. Ţi-o mărturisesc fără înconjur, cinstit.

Kovrin începu să râdă. Egor Semionâci deschise uşa şi apoi se opri în prag.

— Dacă tu şi cu Tania aţi avea un băiat, l-aş face horticultor. Dar astea sunt visuri deşarte... Noapte bună!

Rămas singur, Kovrin se întinse cât putu mai comod pe canapea şi începu să citească articolele. Unul era

intitulat: „Despre culturile intermediare”, altul: „Câteva cuvinte despre observaţiile domnului Z. asupra desfundării solului în vederea plantării pomilor”, un al treilea era intitulat: „Câteva observaţii asupra altoirii în ochi latenţi”. Toate se învârteau în jurul aceloraşi teme. Dar ce ton agresiv, câtă patimă de-a dreptul bolnăvicioasă! Iată, de pildă, un articol, la prima vedere foarte inofensiv, judecând după titlu, şi cu un conţinut banal, în care era vorba de specia de măr rus numită „Antonovka”. Egor Semionâci îşi începea însă articolul cu cuvintele: „*Audiatur et altera pars* iar sfârşea cu *sapienti sat*”, iar între aceste două citate, un torent de epitete usturătoare la adresa „savantei ignoranţe a domnilor specialişti în horticultură, care contemplă natura de la înălţimea catedrelor lor”, sau la aceea a domnului Gauchet, „al cărui succes se datorează profanilor şi diletanţilor”. Apoi îşi exprima părerea de rău, vădit nesinceră, că nu mai pot fi ciomăgiţi şi azi ţăranii care, furând fructele, strică pomii.

„Iată o meserie frumoasă, simpatică, sănătoasă – gândi Kovrin –, dar nici ea nu-i lipsită de pasiuni şi de răfuieli. Stă, fără îndoială, în firea lucrurilor ca în orice domeniu oamenii care se consacră unei idei să fie

irascibili şi să se caracterizeze printr-o sensibilitate peste măsură de ascuţită. Altfel nu e cu putinţă.”

Îşi aminti de Tania, căreia îi plăceau atât de mult articolele tatălui ei. Era plăpândă, palidă şi atât de firavă, că i se vedeau claviculele. Ochii ei mari, căprui, inteligenţi priveau necontenit nu se ştie unde, căutând nu se ştie ce. Avea acelaşi mers ca şi Egor Semionâci: măsurat şi grăbit. Îi plăcea mult să vorbească, să discute şi-şi însoţea fiecare frază, cât de neînsemnată, cu o mimică expresivă şi cu multe gesturi. Cu siguranţă că era şi ea foarte nervoasă.

Kovrin continua să citească, dar, nemaiputându-se concentra, se opri. După surescitarea plăcută cu care dansase mazurca şi ascultase muzică, îl cuprinse acum un fel de oboseală şi se lăsă copleşit de gânduri. Se ridică şi începu să se plimbe prin cameră, cugetând la călugărul negru. Şi, deodată, i se furişă în minte un gând: dacă el singur văzuse arătarea stranie şi supranaturală, nu însemna oare că era bolnav şi că ajunsese până acolo încât să aibă halucinaţii? Constatarea aceasta îl înspăimântă, dar pentru scurtă vreme.

„Mă simt în toate puterile mele şi nu fac niciun rău nimănui, îşi spuse el! Înseamnă deci că nu-i nimic anormal în vedeniile mele.”

Şi din nou se înseninã.

Se aşeză pe divan şi îşi luă capul între mâini, încercând să-şi stăpânească fericirea de neînţeles care-i umplea sufletul: începu din nou să se plimbe, apoi se puse pe lucru. Dar ideile pe care le găsea în cărţile lui nu-l mulţumeau. Voia ceva uriaş, de necuprins, izbitor. Spre ziuă se dezbrăcă şi se culcă. Trebuia totuşi să doarmă.

Când auzi paşii lui Egor Semionâci, care cobora în grădină, Kovrin sună şi ceru să i se aducă vin. Bău cu nesaţ câteva păhărele de Lafitte, apoi îşi trase plapuma peste cap. Mintea i se înceţoşă şi adormi.

IV

Egor Semionâci se certa adesea cu fiica sa şi atunci îşi spuneau lucruri neplăcute. Într-o dimineaţă, după o nouă discuţie, Tania începu să plângă şi se închise în camera ei. Nu mai ieşi nici la prânz, nici la ceai. Tatăl ei, care mai întâi îşi luase un aer grav şi bosumflat, ca şi cum ar fi vrut să dea de înţeles că interesul ordinii şi al

dreptăţii era mai presus de orice, se înmuie repede şi uită să mai facă pe grozavul. Începu să umble stingher prin parc, oprindu-se din când în când şi oftând: „Doamne, Doamne!”. La masă nu mâncă nimic. Apoi, simţindu-se vinovat şi cu conştiinţa neîmpăcată, bătu la uşa încuiată şi strigă sfios:

— Tania, Tania!

Drept răspuns se auzi în dosul uşii un glas istovit de lacrimi, dar îndârjit:

— Lasă-mă, te rog!

Supărarea stăpânilor se răsfrângea în toată casa, până şi asupra muncitorilor din livadă. Deşi cufundat în lucrările lui interesante, Kovrin se simţi până la urmă şi el trist şi stingherit. Ca să împrăştie posomoreala generală, se hotărî să intervină şi, spre seară, bătu la uşa Taniei, care îi deschise.

— Vai, vai! începu el pe un ton glumeţ, uitându-se surprins la faţa scăldată în lacrimi a Taniei şi acoperită de pete roşii. Ce ruşine! E aşa de grav? Vai, vai!

— Dacă ai şti cum mă chinuie! spuse Tania şi alte lacrimi, lacrimi amare şi grele, picurară din ochii ei mari. Mă chinuie şi nu mai pot! îşi frânse ea mâinile. Nu i-am spus nimic... Nimic. I-am spus numai că nu-i nevoie de

argaţi de prisos, când se pot găsi zilieri cât pofteşti. De o săptămână oamenii stau degeaba... Atâta tot... Şi din asta a făcut o adevărată dramă, mi-a spus... lucruri grele şi foarte umilitoare. Pentru ce?

— Ei, lasă acum! spuse Kovrin mângâindu-i uşor părul. V-aţi supărat, ai plâns, ajunge! Nu trebuie să rămâneţi certaţi atât de mult. Nu e bine... Mai ales când ştii cât te iubeşte.

— Mi-a... mi-a stricat toată viaţa, continuă Tania să plângă. Nu e zi în care să nu mă jignească, să nu mă înjosească. Socoteşte că sunt de prisos în casa lui. Poate că are dreptate. Am să plec chiar mâine. Mă fac funcţionară la poştă.

— Haide, haide, nu mai plânge, Tania. Nu trebuie, draga mea. Sunteţi amândoi porniţi şi nervoşi şi deopotrivă de vinovaţi. Vino. Am să vă împac eu.

Kovrin îi vorbea pe un ton alintător, încercând s-o convingă, iar Tania continua să plângă, ţinând mâinile împreunate şi cu umerii scuturaţi de suspine, ca şi cum i s-ar fi întâmplat o mare nenorocire. Şi-i era cu atât mai mult milă de ea, cu cât îşi dădea seama că, deşi pricina supărării nu era serioasă, suferea totuşi adânc. O nimica

toată putea s-o facă nefericită o zi întreagă şi chiar toată viaţa.

În timp ce o mângâia astfel, Kovrin se gândea că, în afară de fata aceasta şi de tatăl ei, cu greu ar fi putut găsi pe cineva care să-l socotească, în măsura în care o făceau ei, drept un prieten, drept de-al lor. Părinţii îi muriseră de când era încă în leagăn şi, de n-ar fi fost aceste fiinţe iubitoare, cu siguranţă că nici nu ar fi putut şti ce este duioşia sinceră, iubirea naivă, necugetată, pe care nu o încerci decât pentru ai tăi, pentru cei de acelaşi sânge. Simţea, de asemenea, că nervii fetiţei acesteia, scuturată de plâns, răspundeau, ca pilitura de fier unui magnet, nervilor săi bolnavi. N-ar fi putut iubi o femeie sănătoasă, voinică, cu obrajii rumeni; Tania îi plăcea tocmai fiindcă era palidă, plăpândă şi nefericită.

Simţea astfel o plăcere deosebită să-i dezmierde părul şi umerii, să-i ţină mâinile într-ale sale şi să-i şteargă lacrimile... Tania se linişti în sfârşit, dar continuă să se plângă de tatăl ei, de viaţa de nesuferit pe care trebuia s-o ducă; îl implora pe Kovrin s-o înţeleagă. Apoi, încet-încet, începu să zâmbească, să suspine şi să-i spună că-i pare rău că Dumnezeu îi dăduse un caracter

atât de prost. Până la urmă, izbucni în râs, spuse că este o proastă şi o zbughi afară din cameră.

Puţin după aceea, Kovrin o găsi pe Tania plimbându-se cu tatăl ei prin grădină, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat; mâncau pâine de secară cu sare, fiindcă li se făcuse foame.

V

Mulţumit că izbutise în rolul său de împăciuitor, Kovrin se duse în parc, se aşeză pe o bancă şi se lăsă furat de gânduri. Se auzi un huruit de trăsură şi răsunară râsete zglobii. Sosiseră iarăşi musafiri. Când umbrele înserării începură să se întindă peste parc, îi ajunseră până la ureche sunetele nedesluşite de voci şi de vioară, care îi reamintiră de călugărul negru. Unde, în ce ţară, pe ce planetă rătăcea acum absurdul miraj?

Dar abia îşi aduse aminte de legendă, că revăzu în gând întunecata vedenie de pe câmpul de secară. Şi, în aceeaşi clipă, din spatele unui brad ce se afla chiar în faţa lui, se ivi, fără să fi făcut nici cel mai mic zgomot, un om de statură mijlocie, cu capul descoperit, cu părul cărunt, îmbrăcat în negru şi desculţ ca un cerşetor. Pe faţa lui galbenă, ca aceea a unui mort, sprâncenele

negre făceau un contrast izbitor. Salutându-l cu o înclinare prietenoasă a capului, cerşetorul sau pelerinul se apropie tot fără zgomot şi se aşează lângă el pe bancă. Kovrin îşi dădu seama atunci că era călugărul negru. O clipă se priviră în tăcere: Kovrin, plin de mirare, şi călugărul, ca şi data trecută, cu un aer binevoitor, dar puţin ironic şi şiret.

— Ce cauţi aici şi de ce stai pe loc? izbucni Kovrin. Tu nu eşti decât un miraj. Asta nu se mai potriveşte cu legenda.

— Ce-are a face? răspunse călugărul după o clipă, cu o voce liniştită, întorcând capul spre el. Legenda, mirajul şi eu însumi nu suntem decât plăsmuirea închipuirii tale înfierbântate. Sunt o vedenie.

— Atunci nu exişti în realitate?

— Crezi ceea ce vrei, spuse călugărul cu un zâmbet uşor. Însă, din moment ce închipuirea ta există şi face parte din realitate, înseamnă că fac parte eu însumi din realitate.

— Ai trăsături îmbătrânite, inteligente, extraordinar de expresive, ca şi cum ai fi trăit cu adevărat peste o mie de ani. Nu ştiam că închipuirea mea poate să creeze

astfel de fenomene, spuse Kovrin. Dar de ce te uiţi la mine cu atâta bunăvoinţă? Mă găseşti pe placul tău?

— Da. Faci parte dintre puţinii care pot fi numiţi pe bună dreptate aleşii lui Dumnezeu. Tu slujeşti adevărul veşnic. Gândurile, năzuinţele tale, ştiinţa ta uimitoare şi întreaga ta viaţă poartă pecetea divină, cerească, fiindcă sunt închinate raţiunii şi frumosului, cu alte cuvinte, a tot ce este veşnic.

— Vorbeşti de „adevărul veşnic”... Dar acest adevăr veşnic este el oare al oamenilor şi le poate fi de folos, atâta vreme cât nu există o viaţă veşnică?

— Dar există o viaţă veşnică?

— Crezi în nemurirea oamenilor?

— Desigur! Un viitor mare, strălucit vă aşteaptă pe voi, oamenii. Şi cu cât vor fi pe pământ mai mulţi oameni ca tine, cu atât mai curând se va înfăptui acest viitor. Fără voi – slujitori ai celui mai de seamă principiu, care trăiţi liber şi conştient – omenirea ar da greş. Dacă ar fi trebuit să urmeze cursul dezvoltării ei fireşti, ar fi aşteptat multă vreme sfârşitul vieţii sale pământene. Dar voi o conduceţi cu un avans de câteva mii de ani spre împărăţia adevărului veşnic şi în asta constă marele

vostru merit. Voi întruchipaţi binecuvântarea Domnului, care s-a revărsat asupra omenirii.

— Şi care e scopul vieţii veşnice? întrebă Kovrin.

— Scopul oricărei vieţi este bucuria de a trăi. Adevărata bucurie constă în a şti şi viaţa veşnică va dărui mereu măreţe şi necesare izvoare din care să se adape mintea omenească dornică de a şti. În acest sens stă scris: „În casa Tatălui Meu multe lăcaşuri sunt”[13].

— Nu-ţi închipui, exclamă Kovrin frecându-şi mâinile de mulţumire, ce mult îmi place să te ascult!

— Mă bucur!

— Când vei pleca însă, mă va frământa problema realităţii tale. Eşti o fantomă, o halucinaţie. Înseamnă deci că psihicul meu este bolnav, că nu sunt normal.

— Ei şi? Chiar dacă ar fi aşa, n-ai de ce să te nelinişteşti. Eşti bolnav fiindcă ai muncit peste puterile tale şi ai obosit. Înseamnă deci că ţi-ai sacrificat sănătatea pentru o idee şi nu-i departe vremea când îţi vei da viaţa în acelaşi scop. Ce poate fi mai frumos? Spre asta năzuiesc, îndeobşte, toate fiinţele nobile şi superioare.

---

[13] Din *Evanghelia după Ioan* (capitolul 14, versetul 2). Pentru citatele din Biblie s-a folosit versiunea Gala Galaction.

— Dacă mă ştiu atins de o boală mintală, cum mai pot oare crede în mine?

— Dar cine îţi spune că oamenii de geniu, în care crede o lume întreagă, nu au avut vedenii? Savanţii susţin astăzi că geniul este vecin cu nebunia. Află, prietene, că numai oamenii de rând, masa cu spirit de turmă este sănătoasă şi normală. Şi noţiunile de surmenaj, de degenerare, de „secolul nervilor” nu îi pot speria decât pe cei ce trăiesc numai pentru prezent, cu alte cuvinte, numai turma.

— Romanii spuneau: *Mens sana in corpore sano.*

— Romanii şi grecii nu aveau întotdeauna dreptate în tot ce spuneau. Înălţarea spiritului, exaltarea, euforia – tot ce deosebeşte pe omul de rând de proroci, de poeţi şi de cei ce au suferit pentru o idee –, toate acestea sunt potrivnice laturii animalice din om, cu alte cuvinte, sănătăţii sale trupeşti. Îţi repet: dacă vrei să rămâi sănătos şi normal, intră în rândurile turmei.

— Ciudat! murmură Kovrin. Îmi spui lucruri la care m-am gândit şi eu adeseori. S-ar zice că mi-ai pătruns în suflet şi mi-ai surprins gândurile cele mai ascunse. Dar să nu mai vorbim de mine. Spune-mi mai curând: ce înţelegi prin adevărul veşnic?

Călugărul nu răspunse. Kovrin îl privi mai atent, dar nu-i mai desluşi chipul. Trăsăturile i se înceţoşau, apoi se ştergeau, capul şi mâinile îi pieiră şi trupul i se contopi cu banca şi amurgul şi se făcu nevăzut.

„Halucinaţia s-a sfârşit, îşi spuse râzând Kovrin. Păcat!”

Se îndreptă vesel, fericit spre casă. Puţinul pe care i-l spusese călugărul îi măgulea nu numai mândria, ci tot sufletul, întreaga făptură. Să fii un ales, să slujeşti adevărul veşnic, să fii printre cei ce vor face, cu câteva mii de ani mai devreme, omenirea demnă de împărăţia Domnului, cu alte cuvinte, să-i scuteşti pe oameni de câteva mii de ani de luptă, să-i scapi de păcate şi de suferinţe, să sacrifici totul ideii de tinereţe, putere şi sănătate; să fii gata să mori pentru binele obştesc – ce nobilă şi fericită soartă! Trecutul i se înfăţişa în minte curat, înţelept, închinat muncii. Kovrin revăzu în gând tot ce învăţase şi învăţa, la rândul lui, pe alţii. Şi îşi spuse că nu era nicio exagerare în cuvintele călugărului.

Se întâlni cu Tania, care coborâse în parc să-l caute. Îşi schimbase rochia.

— Ah, iată-te! exclamă ea. Te-am căutat cu toţii pretutindeni. Dar ce ai? se miră dânsa văzându-l atât de

radios, plin de extaz şi cu ochii uzi de lacrimi. Ce ciudat arăţi, Andriuşa!

— Tania, sunt mulţumit! spuse Kovrin punându-i mâna pe umăr. Sunt mai mult decât mulţumit, fericit, Tania! Draga mea Tania, eşti o fiinţă nespus de drăgălaşă. Ah, cât sunt de fericit, Tania, cât sunt de fericit! Îi sărută cu foc amândouă mâinile, apoi continuă: Am trăit adineaori câteva clipe radioase, eterate, măreţe! Dar nu-ţi pot povesti totul, fiindcă m-ai socoti nebun sau nu m-ai crede. Să vorbim mai bine despre tine, draga, buna mea Tania! Te iubesc şi m-am şi deprins să te iubesc. Prezenţa ta, putinţa de a te vedea de zece ori pe zi au ajuns pentru mine o adevărată nevoie sufletească. Nu ştiu cum o să mai pot sta fără tine când va trebui să plec.

— Ei, râse ea, după două zile nici n-ai să te mai gândeşti! Noi suntem nişte bieţi muritori de rând şi tu eşti un om mare.

— Nu, Tania, să vorbim serios. Am să te iau cu mine. Spune, vrei să vii cu mine, vrei să fii a mea?

— Glumeşti?

Vru să râdă iar, însă râsul nu o mai asculta şi obrazul i se acoperi de pete roşii. Inima începu să-i zvâcnească şi

ea se îndepărtă repede, dar nu spre casă, ci spre fundul parcului.

— Nu mă gândeam la asta, spuse ea frângându-şi mâinile, ca şi cum ar fi fost deznădăjduită, nu mă gândeam deloc!

Kovrin, venind în urma ei, şoptea cu acelaşi aer radios, extaziat:

— Vreau o dragoste care să mă cuprindă cu totul şi dragostea asta numai tu singură mi-o poţi da, Tania! Sunt fericit, fericit!

Uluită, copleşită, gârbovită parcă, Tania păru că îmbătrânise dintr-odată cu zece ani. Dar el o găsea frumoasă şi nu-şi ascundea entuziasmul: „Cât e de frumoasă!”.

VI

Aflând de la Kovrin că idila nu numai că se înfiripa, dar că se va sfârşi chiar cu o nuntă, Egor Semionâci se plimbă multă vreme, din colţ în colţ, încercând să-şi ascundă tulburarea. Mâinile îi tremurau şi vinele gâtului, care se făcuse stacojiu, i se umflaseră. Dădu ordin să se înhame calul la bihuncă şi plecă peste câmp. După felul cum dădu bici calului şi cum îşi înfundă şapca până

peste urechi, Tania înţelese starea lui de spirit. Alarmată, se închise la ea în cameră şi plânse toată ziua.

În seră piersicile şi prunele se şi copseseră; împachetarea şi expedierea la Moscova a fructelor acestora gingaşe cereau o deosebită luare-aminte şi multă bătaie de cap. Vara fiind secetoasă, livada trebui să fie necontenit udată, rădăcină cu rădăcină; bineînţeles că operaţia asta cerea şi ea mult timp şi multe braţe; apoi se produse o adevărată invazie de omizi; muncitorii, Egor Semionâci şi chiar Tania le omorau cu degetele, spre marea scârbă a lui Kovrin. Pe lângă toate astea, începură să sosească şi comenzile de fructe şi de puieţi pentru toamnă, astfel că trebui întreţinută o vastă corespondenţă. Apoi, tocmai când lucrul era în toi şi lumea nu-şi mai vedea capul de treabă, sosi şi vremea coasei şi a secerişului, care lipsi grădina de jumătate din muncitori. Ars de soare, rupt de oboseală, exasperat, Egor Semionâci alerga din grădină în câmp şi de la câmp în grădină, strigând în gura mare că toţi îl chinuiau ca pe Hristos şi că avea să-şi tragă un glonţ în cap.

La toate acestea se adăugau şi grijile trusoului, la care Pesoţki ţinea foarte mult; clinchetul foarfecilor,

zgomotul maşinilor de cusut, mirosul fiarelor de călcat şi capriciile croitoresei, o femeie nervoasă şi supărăcioasă, îi zăpăceau pe toţi cei din casă. Şi, ca un făcut, în fiecare zi veneau musafiri care trebuiau hrăniţi, distraţi, găzduiţi peste noapte. Dar toate caznele acestea se scurseră, învăluite ca într-o ceaţă. Taniei i se părea că dragostea şi fericirea o furaseră pe neaşteptate, deşi, fără să ştie de ce, de la paisprezece ani fusese sigură că o să se mărite cu Kovrin. Acum însă se frământa, când uluită, când cuprinsă de îndoieli... Ba era copleşită de o bucurie atât de mare încât îi venea să zboare, să se înalţe în nori ca să-i mulţumească lui Dumnezeu; ba îşi amintea că în august trebuia să plece din casă şi să-şi părăsească tatăl, ba Dumnezeu ştie de unde-i venea gândul că nu-i bună de nimic, că e ştearsă şi nedemnă de un om mare cum era Kovrin. Se închidea atunci la ea în cameră şi plângea amarnic, ceasuri întregi. Când aveau musafiri, i se părea că Kovrin este nemaipomenit de frumos, că toate femeile sunt îndrăgostite de el şi că o pizmuiesc. Sufletul i se umplea atunci de mândrie şi de încântare, ca şi cum ar fi cucerit lumea întreagă. Dar era destul ca Andrei Kovrin să surâdă politicos vreuneia din domnişoarele ce veneau în vizită, pentru ca ea să

tremure de gelozie. Şi iar se închidea în cameră, şi iar vărsa torente de lacrimi. Sentimentele acestea noi o stăpâneau cu totul şi Tania îşi ajuta acum tatăl în mod maşinal, fără să vadă nici piersicile, nici omizile, nici pe muncitori, nici cât de repede trecea timpul.

Acelaşi lucru se petrecea şi cu Egor Semionâci. Muncea de dimineaţă până seara, era veşnic grăbit şi mânios, dar şi pentru el totul se petrecea într-un fel de semitrezie vrăjită. S-ar fi părut că în el sălăşluiau doi oameni deosebiţi: unul, adevăratul Egor Semionâci, care se înfuria şi se bătea cu pumnii în cap de deznădejde când grădinarul Ivan Karlâci îi aducea la cunoştinţă ceva ce nu mergea cum trebuie, şi altul, parcă pe jumătate beat, care întrerupea brusc o convorbire serioasă despre treburile grădinii, îl bătea pe umăr pe grădinar şi începea să filosofeze:

— Orice s-ar zice, ereditatea face mult! spunea el. Mama lui Kovrin a fost o femeie uimitoare, un suflet ales şi foarte inteligentă. Ţi-era mai mare dragul să-i priveşti faţa bună, curată, luminoasă, ca a unui înger. Picta minunat, scria poezii, vorbea cinci limbi, cânta... Sărmana, Dumnezeu s-o ierte, a murit de piept.

Egor Semionâci, dar nu cel adevărat, ofta şi, după o clipă, îi dădea înainte:

— Când era copil şi stătea la noi, şi el avea un chip de înger, luminos şi bun. Privirea, gesturile şi vorbele îi erau tot atât de drăgălaşe, de blânde ca şi acelea ale mamă-sii. Şi ce inteligenţă! Întotdeauna ne-am minunat de deşteptăciunea lui. Nu degeaba a ajuns el magistru! Şi să vezi, Ivan Karlâci, ce-o să mai fie peste zece ani! Nici n-o să îndrăznim să ne apropiem de el!

Dar deodată adevăratul Egor Semionâci se arăta din nou mânios, holba ochii şi, luându-şi capul în mâini, începea să se vaiete:

— Diavolii! Strică, prăpădesc şi profanează totul! Livada e pierdută! S-a isprăvit cu ea!

Fără să ia seama la fierberea din jurul lui, Kovrin muncea cu aceeaşi râvnă. Dragostea turnase numai bine gaz peste foc. După fiecare ceas petrecut cu Tania, se întorcea la el în cameră fericit, extaziat, şi se aşternea pe citit sau pe scris cu aceeaşi patimă cu care-şi sărutase logodnica şi îi jurase că o iubeşte. Spusele călugărului negru despre aleşii Domnului, despre adevărul veşnic şi strălucitorul viitor al omenirii dădeau muncii sale o însemnătate deosebită, excepţională, îi

umpleau sufletul de mândrie şi de conştiinţa propriei sale iluminări. O dată sau de două ori pe săptămână Kovrin se întâlnea, în parc sau chiar prin casă, cu călugărul negru şi stătea îndelung de vorbă cu el. Departe de a-l speria, întâlnirile acestea îl entuziasmau, fiind acum pe deplin încredinţat că astfel de apariţii nu sunt hărăzite decât oamenilor excepţionali, aleşilor care îşi închină viaţa ideii.

Într-o zi, călugărul i se înfăţişă chiar în timpul mesei şi se aşeză lângă fereastra sufrageriei. Kovrin se bucură şi, continuând conversaţia cu Tania şi Egor Semionâci, o aduse dibaci în aşa fel încât să-l poată interesa şi pe călugăr, care asculta şi încuviinţa prietenos din cap. Egor Semionâci şi Tania ascultau şi ei zâmbind. Fără să bănuiască, Kovrin nu vorbise cu ei, ci cu vedenia sa.

Postul Adormirii Maicii Domnului sosi pe nesimţite, apoi puţin după aceea, ziua în care fusese sorocită nunta. Potrivit dorinţei lui Egor Semionâci, cununia se celebră cu multă strălucire, cu alte cuvinte, se transformă într-o zăpăceală de nedescris, care ţinu două zile şi două nopţi. Se bău şi se mâncă de trei mii de ruble, dar muzica proastă, adusă dintr-un orăşel apropiat, discursurile gălăgioase, zăpăceala slugilor,

hărmălaia şi înghesuiala nu îngăduiră nici măcar ca vinurile şi alte bunătăţi comandate la Moscova să fie gustate şi preţuite după merit.

VII

Într-o noapte lungă de iarnă, Kovrin citea în pat un roman franţuzesc. Biata Tania, care încă nu se obişnuise cu viaţa de la oraş şi în fiecare seară se plângea de dureri de cap, dormea de mult, şoptind din când în când prin somn cuvinte fără şir.

O pendulă sună ceasul trei, Kovrin stinse lumânarea şi rămase multă vreme nemişcat, cu ochii închişi. Nu putea să adoarmă, fiindcă i se părea că în cameră e prea cald şi fiindcă Tania vorbea în vis.

La patru jumătate aprinse lumânarea şi îl zări pe călugărul negru şezând într-un fotoliu, la picioarele patului.

— Bună seara! îi spuse arătarea. Apoi, după câteva clipe de tăcere, îl întrebă: La ce te gândeşti?

— La glorie! răspunse Kovrin. În romanul franţuzesc pe care-l citeam este vorba de un tânăr savant care face tot felul de nebunii, fiind însetat de glorie. Mie sentimentul acesta mi-e necunoscut.

— Fiindcă eşti un om deştept şi consideri gloria drept un lucru fără importanţă, o jucărie care nu te interesează.

— E adevărat.

— Celebritatea nu te ispiteşte. Ce plăcere, ce măgulire sau ce lecţie de viaţă poţi găsi în faptul că ţi se sapă numele pe un monument funerar, de pe care vremea şterge aurul şi macină inscripţia? Din fericire, sunteţi prea mulţi pentru ca slaba minte omenească să vă poată reţine numele.

— Fără îndoială! încuviinţă Kovrin. Şi de ce ne-am aminti? De ce? Dar să vorbim de altceva. Despre fericire, de pildă. Ce este fericirea?

Când pendula bătu ora cinci, Kovrin şedea pe marginea patului, cu picioarele pe covoraş, şi îi spunea călugărului:

— În Antichitate trăia un om atât de fericit, încât până la urmă s-a temut de propria lui fericire şi, ca să-i îmbuneze pe zei, le-a sacrificat inelul său preferat. Ştii, întocmai ca pe Policrate, fericirea începe să mă neliniştească şi pe mine. Mi se pare ciudat ca, de dimineaţă până seara, să nu simt decât fericire şi bucurie. O bucurie atât de mare încât înăbuşă orice alt

sentiment. Nu ştiu ce e supărarea, tristeţea, plictiseala. Uite, nu dorm. Insomnia îmi ţine ochii deschişi şi nu mă plictisesc defel. Ţi-o spun foarte serios: încep să fiu neliniştit.

— De ce? se miră călugărul. Bucuria este oare un sentiment supranatural? Nu trebuie ea, dimpotrivă, să constituie starea de spirit normală a omului? Cu cât dezvoltarea intelectuală şi morală a omului este mai ridicată, cu atât omul e mai liber şi viaţa îi dă mai multă satisfacţie. Socrate, Diogene şi Marc Aureliu erau plini de bucurie, nu de întristare. Apostolul spune şi el: „Bucuraţi-vă pururea”[14]. Bucură-te deci şi tu fără grijă şi vei fi fericit.

— Şi dacă zeii se mânie dintr-odată? râse Kovrin. Dacă îmi iau îndestularea şi mă obligă să cunosc foamea şi frigul, nu o să-mi fie pe plac...

Tania, care se trezise, se uita cu uimire şi spaimă la bărbatul ei, care stătea de vorbă cu fotoliul, gesticulând şi râzând. Ochii îi străluceau şi în râsul lui era ceva straniu.

— Andriuşa, întrebă ea, cu cine vorbeşti? Spune-mi, cu cine?

[14] Cuvintele Sfântului Apostol Pavel din *Epistola întâi către tesaloniceni* (capitolul 5, versetul 16).

— Cu cine? se tulbură el. Uite... Nu-l vezi? Şade în fotoliu – şi arătă spre călugărul negru.

— Nu-i nimeni aici... nimeni! Andriuşa, tu eşti bolnav! Tania îl trase lângă ea şi se ghemui la pieptul lui, ca şi cum ar fi vrut să-l apere de vedenii, acoperindu-i ochii cu mâna. Eşti bolnav, se porni ea pe plâns, tremurând toată. Iartă-mă, iubitul meu drag, dar mi-am dat seama mai demult că sufletul ţi-e tulburat; ţi-e mintea bolnavă, Andriuşa!

Văzând că tremură, începu şi el să tremure, se mai uită o dată la fotoliul care acum era gol şi, pe neaşteptate, simţi o ciudată slăbiciune în braţe şi în picioare. I se făcu frică şi începu să se îmbrace.

— Nu-i nimic, Tania, murmură el, continuând să tremure. Nu-i nimic. E adevărat, sunt puţin bolnav... Trebuie să recunosc...

— Mi-am dat de mult seama de asta... şi nu numai eu, ci şi tata! spuse ea, încercând să-şi oprească lacrimile. Vorbeşti singur, zâmbeşti într-un chip ciudat... nu dormi. Dumnezeule, ai milă de noi! Dar să nu te sperii, Andriuşa, o să-ţi treacă, nu te teme...

Începu şi ea să se îmbrace. Şi abia atunci, văzând-o atât de deznădăjduită, Kovrin înţelese gravitatea stării

sale. Pricepu ce însemnau şi călugărul negru, şi convorbirile cu el; acum înţelegea limpede că era nebun. După ce se îmbrăcă, Tania şi Kovrin trecură, fără să ştie de ce, în salon. Tania ieşi cea dintâi din cameră şi el o urmă. Şi se loviră piept în piept cu Egor Semionâci, care venise să stea câteva zile la ei şi care, trezit de plânsul Taniei, se grăbea cu o lumânare în mână să vadă ce se petrece.

— Nu-ţi fie frică, Andriuşa! continuă Tania, tremurând de parcă ar fi fost scuturată de friguri. Nu-ţi fie frică... Nu-i aşa, tată, că o să-i treacă? Sigur că o să-i treacă.

Emoţionat, Kovrin nu putea vorbi. Ar fi vrut să-i spună socrului său, pe un ton glumeţ: „Felicită-mă, cred că am înnebunit...”. Dar nu putu decât să-şi mişte buzele şi surâse amar. Dimineaţa, la ceasurile nouă, îi puseră o şubă peste palton, îl înveliră cu un pled şi îl duseră cu trăsura la un doctor. Începu un tratament.

VIII

Veni iarăşi iarna. Doctorul îi prescrise bolnavului aerul de ţară.

Vindecat, Kovrin nu mai vedea călugărul negru. Trebuia numai să-şi redobândească puterile. Instalat la

socrul său, se hrănea cu mult lapte, nu lucra decât două ore pe zi, nu mai bea vin şi nici nu fuma.

În ajunul Sfântului Ilie, vecernia se sluji acasă. Când dascălul aduse preotului cădelniţa, în salonul cel mare, cu atmosferă bătrânească, se răspândi un miros de cimitir. Cuprins de tristeţe, Kovrin coborî în livadă. După ce se plimbă fără să arunce o privire florilor minunate şi stătu o vreme pe bancă, trecu în parc. Ajungând la râu, coborî pe mal şi rămase gânditor, privind cum se duce apa la vale. Pinii întunecaţi, cu rădăcini mustăcioase, care anul trecut îl văzuseră atât de tânăr, voios şi plin de putere, nu mai fremătau. Stăteau nemişcaţi şi muţi, ca şi cum nu l-ar mai fi recunoscut. Se tunsese scurt, nu mai avea părul lung şi frumos de mai înainte, mersul i se îngreuiase şi trăsăturile i se îngroşaseră, ofilindu-se în acelaşi timp.

Kovrin trecu puntea de cealaltă parte a râului. Pe câmpul verde, unde anul trecut se întindea secara, ovăzul era acum secerat în postate. Soarele asfinţise şi o geană de foc înroşea zarea, prevestind că a doua zi avea să fie vânt. Domnea o linişte desăvârşită. Fără să-şi ia ochii de pe punctul de unde îi apăruse anul trecut, pentru prima oară, călugărul negru, Kovrin aşteptă vreo

douăzeci de minute, până ce amurgul începu să se stingă...

Când se întoarse acasă, obosit şi nemulţumit, slujba de vecernie se sfârşise. Egor Semionâci îşi lua ceaiul pe terasă cu Tania. Când îl văzură apropiindu-se, tăcură dintr-odată şi Kovrin înţelese că vorbeau despre el.

— Vino, îi spuse Tania, e tocmai ora când trebuie să-ţi bei laptele.

— Nu încă..., răspunse el, aşezându-se pe treapta de jos a terasei. Bea-l tu. Eu n-am poftă.

Tania îi aruncă tatălui ei o privire îngrijorată şi voi parcă să se dezvinovăţească.

— Tu singur ai spus că laptele ţi-a făcut bine.

— Chiar foarte bine! zâmbi el. Te felicit: de vineri am mai câştigat o jumătate de kilogram. Îşi strânse puternic tâmplele în mâini şi spuse cu deznădejde: De ce, de ce m-aţi vindecat? Doctoriile cu bromură, inactivitatea, băile calde, supravegherea, teama neroadă pentru fiecare înghiţitură, pentru fiecare pas – toate astea or să mă tâmpească până la urmă. E adevărat: eram pe cale să înnebunesc şi ajunsesem megaloman. Dar eram vesel, puternic şi chiar fericit. Eram interesant şi original. Acum sunt serios şi rezonabil, dar la fel ca toţi oamenii.

O mediocritate. Şi mă plictisesc de moarte. Ah, de ce v-aţi purtat atât de nemilos cu mine? Aveam halucinaţii, dar pe cine stingheream? Făceam rău cuiva? Spuneţi-mi: cui făceam rău?

— Nu ştii ce spui, oftă Egor Semionâci. Nici nu vreau să aud.

— N-ai decât să nu asculţi!

Prezenţa oamenilor şi îndeosebi a lui Egor Semionâci îl întărâta acum. Îi răspundea rece, sec şi chiar grosolan. Nu se mai uita la el decât cu un aer batjocoritor şi cu ură. Socrul său se tulbura şi tuşea cu un aer vinovat, neînţelegând cum se făcea că raporturile lor, atât de cordiale şi de simple mai înainte, se schimbaseră. Tania se strângea lângă tatăl ei şi îl privea neliniştită în ochi: ar fi vrut să priceapă şi nu înţelegea nimic. Un singur lucru era limpede pentru ea: lucrurile se înrăutăţeau din zi în zi; Egor Semionâci îmbătrânise văzând cu ochii şi bărbatul ei ajunsese nervos, capricios şi mai puţin atrăgător. Nu-i mai venea nici să râdă, nici să cânte, nu mai putea nici să doarmă. Stătea nopţi întregi cu ochii deschişi, în aşteptarea unei catastrofe. Era atât de obosită, încât într-o zi leşinase şi nu se trezise de la prânz până seara. În timpul vecerniei i se păruse că

bătrânul plângea, dar acum, când se găseau toţi trei pe terasă, încerca să nu se mai gândească.

— Ce fericiţi au fost Buddha, Mahomed sau Shakespeare, reluă Kovrin, că rudele lor nu s-au gândit să-i vindece de extazele sau de inspiraţia lor! Dacă Mahomed s-ar fi îndopat cu bromură, n-ar fi lucrat decât două ceasuri pe zi şi ar fi făcut o cură de lapte, nimeni nu şi-ar mai aminti de el mai mult decât de căţelul lui. Doctorul şi rudele grijulii or să îndobitocească omenirea. Mediocritatea o să fie luată drept geniu şi civilizaţia o să se prăbuşească. Dacă aţi şti, spuse Kovrin înciudat, cât vă sunt de recunoscător!

Kovrin se simţea plin de iritare şi, ca să nu spună nimic necuviincios, se ridică brusc şi intră în casă. Nu se auzea niciun zgomot. Prin ferestrele deschise năvălea parfumul de flori de tutun şi de regina-nopţii. Pete verzui de lună se aşterneau pe coada pianului. Kovrin îşi aminti cât de fericit era anul trecut, când pretutindeni plutea, ca şi acum, mireasma de regina-nopţii şi luna înălbea ferestrele. Nădăjduind să găsească exaltarea de altădată, intră repede în birou, îşi aprinse o ţigară tare de foi şi îi porunci feciorului să-i aducă vin. Dar ţigara îi amărî gura şi vinul nu mai avea gustul de anul trecut. Ce

înseamnă dezobişnuinţa! Trabucul şi cele două înghiţituri de vin îl ameţiră; avu palpitaţii şi trebui să ia bromură.

Înainte de a se culca, Tania îi spuse:

— Tata te adoră. Eşti supărat pe el, nu ştii nici tu de ce, şi lucrul acesta îl frământă nespus. Nu-ţi dai seama: îmbătrâneşte văzând cu ochii. Pentru numele lui Dumnezeu, Andriuşa, te rog, în amintirea răposatului tău tată şi pentru liniştea mea, fii drăguţ cu el.

— Nu pot şi nici nu vreau.

— De ce? întrebă ea tremurând. Explică-mi şi mie, de ce?

— Fiindcă nu mi-e simpatic, atâta tot! răspunse el într-o doară, ridicând din umeri. Să nu mai vorbim de asta: e tatăl tău.

— Nu te pot înţelege! stărui ea, cuprinzându-şi tâmplele, cu privirea fixă. Se petrece aici, la noi, ceva de necrezut, groaznic. Tu nu mai eşti acelaşi, te-ai schimbat... Tu, un om inteligent, superior, te superi din toate nimicurile, te legi de toate vorbele... Te frământi întruna pentru orice fleac, că uneori nu te mai recunosc şi mă întreb dacă eşti într-adevăr tu. Haide – adăugă ea, înspăimântându-se singură de spusele ei şi sărutându-i

mâinile –, nu te supăra! Eşti inteligent, bun, ai un suflet mare, o să fii drept cu tata. E atât de cumsecade!

— Nu e cumsecade, e bleg. Unchii de operetă de soiul tatălui tău, cu cap blajin, rotund ca o lună plină, extrem de primitori şi de originali, mă făceau să râd şi în povestiri, şi în operetă, şi în viaţă. Dar acum mă scârbesc. Sunt egoişti până în măduva oaselor. Ce mă scârbeşte mai mult la ei este îmbuibarea şi optimismul burţii lor, un optimism de bou sau de mistreţ.

Tania se aşeză pe pat şi îşi culcă încet capul pe pernă.

— E un adevărat chin! De-abia putea să mai vorbească şi, după glas, îi puteai măsura oboseala. De astă-iarnă nu mai am o clipă de linişte. Dumnezeule, este îngrozitor cât sufăr...

— Bineînţeles, eu sunt Irod, iar tu şi tatăl tău sunteţi nişte prunci nevinovaţi. Fireşte!

Chipul lui i se păru dintr-odată Taniei antipatic şi urât. Ura şi aerul batjocoritor nu-l prindeau. Îşi dăduse mai demult seama că parcă-i lipsea ceva, că, de când se răsese pe cap, i se schimbaseră trăsăturile. Ar fi vrut să-i spună ceva jignitor, dar sentimentul acesta de neaşteptată vrăjmăşie o ului. Se înspăimântă şi ieşi din cameră.

IX

Kovrin a fost numit profesor titular. Afişe anunţând că lecţia sa de deschidere va avea loc pe 2 decembrie au fost lipite pe sălile universităţii. Dar în ziua fixată, Kovrin l-a vestit pe rector, printr-o telegramă, că nu-şi va putea ţine prelegerea, fiind bolnav.

Începuse să aibă hemoptizii; scuipa sânge, însă cam de două ori pe lună sângele îi curgea gârlă şi atunci se simţea îngrozitor de slăbit şi avea stări de somnolenţă. La drept vorbind, hemoptiziile nu-l speriau prea mult, fiindcă ştia că şi mama lui trăise mai bine de zece ani, bolnavă de piept; doctorii îl asigurau şi ei că starea lui nu era primejdioasă. Îl sfătuiau numai să nu aibă emoţii, să ducă o viaţă regulată şi să nu vorbească prea mult.

În ianuarie deschiderea cursului a fost din nou zădărnicită de acelaşi motiv şi, cum în februarie era prea târziu, totul a trebuit să fie amânat pentru toamna următoare.

Kovrin nu mai trăia cu Tania, ci cu o altă femeie, cu doi ani mai mare ca el, care îl îngrijea ca pe un copil. Era liniştit şi supus: nu se împotrivea niciodată şi, când Varvara Nikolaevna (aşa se numea prietena lui) hotărî

să-l ducă în Crimeea, primi, deşi nu se aştepta la nimic bun de la călătoria asta.

Ajunseră la Sevastopol seara şi descinseră la un hotel, ca să se odihnească şi să-şi continue a doua zi drumul spre Ialta. Drumul îi ostenise pe amândoi. După ce îşi bău ceaiul, Varvara Nikolaevna se culcă şi adormi într-o clipită, Kovrin însă nu se culcă. Cu un ceas înainte de a pleca la gară, primise de la Tania o scrisoare, pe care nu se hotărâse să o deschidă. Scrisoarea se afla acum în buzunarul hainei lui şi gândul la scrisoare îl zgândări neplăcut. În adâncul lui, considera căsătoria cu Tania o greşeală. Era mulţumit că se despărţiseră definitiv. Tania slăbise într-atât, încât semăna mai degrabă cu nişte moaşte vii; numai ochii ei mari şi inteligenţi mai păreau să trăiască. Amintirea ei nu mai trezea în Kovrin decât milă pentru ea şi ciudă împotriva lui. Scrisul de pe plic îi aducea aminte cât de crud şi de nedrept fusese cu doi ani în urmă, cum se răzbunase pe două făpturi nevinovate de destrămarea lui sufletească, de plictiseala, de singurătatea şi de sila lui de viaţă. Revăzu clipa în care îşi rupsese în bucăţele disertaţia de magistru şi articolele scrise în timpul bolii sale mintale. Zvârlite pe fereastră, bucăţelele de hârtie se roteau, apoi

rămâneau aninate pe ramuri şi pe flori. În fiecare rând vedea dovada unor pretenţii pe care nimic nu le îndreptăţea, agresivitate necugetată, înfumurare şi megalomanie. Şi avea impresia că citea o descriere a tuturor defectelor sale. Dar când cel din urmă caiet fusese rupt şi aruncat pe fereastră, Kovrin încercase şi părere de rău, şi ciudă. Intrase la nevastă-sa în cameră şi-i spusese o mulţime de lucruri neplăcute. Doamne, cât o mai chinuise! Altă dată, simţind nevoia s-o facă să sufere, îi spusese că tatăl ei jucase un rol puţin simpatic în toată povestea lor, fiindcă-l rugase să se căsătorească cu ea. Auzindu-l din întâmplare, Egor Semionâci se năpustise în cameră, dar, de disperat ce era, nu izbutise să spună niciun cuvânt. Nu putuse decât să se frământe şi să bâiguie în mod curios, de parcă i-ar fi paralizat limba. Văzându-l într-o asemenea stare, Tania scosese un strigăt sfâşietor şi leşinase. Era groaznic!

Şi scrisul de pe plic îi reamintea acum de toate astea. Kovrin ieşi pe balcon. Aerul era blând şi cald şi se simţea mirosul mării. Minunatul golf oglindea luna şi luminile de pe ţărm şi avea un colorit pentru care ar fi fost greu de găsit cuvântul potrivit. Era o armonie gingaşă, de albastru şi de verde. Pe alocuri apa avea reflexe de

piatră-vânătă şi, mai departe, lumina lunii dădea impresia că s-a închegat şi că umple golful. Ce minunată potrivire de tonuri, ce pace, ce linişte, ce măreţie!

La etajul de jos ferestrele trebuie să fi fost deschise, fiindcă se auzeau desluşit râsete şi glasuri de femei. Fără îndoială, era o sindrofie.

Făcând o sforţare, Kovrin rupse plicul şi se reîntoarse în cameră să citească scrisoarea.

„Tata a murit. Tu eşti vinovat de pierderea lui, căci tu l-ai omorât! Livada noastră s-a dus. A şi încăput pe mâini străine. Cu alte cuvinte, se întâmplă tocmai lucrul de care tata se temea mai mult. Şi asta tot din pricina ta. Te urăsc din toată inima şi îţi doresc să pieri cât mai repede! Nu-ţi poţi închipui durerea mea. O durere peste putinţă de îndurat. Fii blestemat! Te-am crezut un om extraordinar, un geniu... Te-am iubit... dar tu erai nebun...”

Kovrin nu putu să citească mai departe, rupse scrisoarea şi o aruncă. Îl cuprinse o nelinişte vecină cu frica. Varvara Nikolaevna dormea după paravan; o auzea răsuflând. De la etajul de jos continuau să vină râsete şi glasuri de femei. Lui Kovrin i se părea însă că-i singur în tot hotelul. Era impresionat că Tania, nenorocită,

doborâtă de durere, îl blestema şi îi dorea moartea. Şi se uita pe furiş la uşă, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu intre şi să pună iarăşi stăpânire pe el forţa aceea necunoscută, care în doi ani de zile adusese atâtea nenorociri în viaţa lui şi alor săi.

Ştia însă din experienţă că cel mai bun leac când nervii sunt încordaţi este munca. Trebuia să se aşeze la masa de lucru şi să se concentreze asupra unei idei. Scoase din servietă un caiet în care schiţase o mică lucrare de compilaţie, pentru cazul când s-ar fi plictisit în Crimeea. Deschise caietul şi i se păru că pacea şi nepăsarea din ultima vreme i se reîntorceau în suflet. Paginile caietului îl făcură să cugete la zădărnicia lumească. Se gândi câtă suferinţă şi strădanie îl costă pe om viaţa, în comparaţie cu bunurile mărunte sau mediocre pe care i le poate da în schimb. Ca să obţină, de pildă, o catedră la aproape patruzeci de ani, ca să fie un profesor ca atâţia alţii şi să expună cu glas domol, plicticos şi greoi idei obişnuite, ba chiar împrumutate de la alţii, pe scurt, ca să obţină o situaţie de om de ştiinţă mediocru, Kovrin trebuise să înveţe timp de cincisprezece ani, muncind din greu zi şi noapte, să se îmbolnăvească grav de nervi, să treacă printr-o căsătorie

nenorocită şi să facă tot felul de nerozii, de care i-ar fi fost mai plăcut să nu-şi mai aducă aminte. Kovrin îşi dădea limpede seama că nu e decât o mediocritate, dar acum accepta gândul acesta, fiind convins că fiecare trebuie să se mulţumească cu ceea ce este.

Lucrul îl liniştise aproape cu totul, dar bucăţelele albe ale scrisorii, împrăştiate pe parchet, îl împiedicau să-şi concentreze atenţia. Se ridică, le adună şi le aruncă pe fereastră. O adiere uşoară, venind dinspre mare, le împrăştie însă pe pervaz. Din nou o nelinişte plină de teamă îl cuprinse şi i se păru că era singur în hotel. Ieşi pe balcon.

Golful, parcă viu, îl privea cu nenumăraţi ochi albaştri, ca de peruzea sau de safir, şi cu stropi de foc, chemându-l parcă.

Era cald, înăbuşitor de cald. Ce plăcut trebuie să fi fost să te scalzi!

Dintr-odată, sub balcon, la etajul de jos, se auzi o vioară şi două glasuri calde de femeie începură să cânte o melodie cunoscută. Romanţa vorbea despre o fată cu mintea bolnavă, care aude într-o noapte, în grădină, sunete atât de tainice, încât rămâne încredinţată că nu

poate fi vorba decât de o armonie cerească, peste putinţă să fie înţeleasă de muritori...

Lui Kovrin i se tăie respiraţia. Inima i se strânse de tristeţe, apoi o bucurie adâncă, ameţitoare, de mult uitată, i se trezi în piept.

De partea cealaltă a golfului se ivi o coloană neagră, înaltă, semănând cu un vârtej sau cu o trombă. Coloana înainta pe ape, cu o iuţeală înspăimântătoare, în direcţia hotelului. Pe măsură ce se apropia, se micşora şi se înnegrea şi Kovrin avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc...

Călugărul cu capul cărunt, cu sprâncene negre, descoperit, desculţ, cu braţele încrucişate pe piept, trecu pe lângă el şi se opri în mijlocul camerei.

— De ce nu m-ai crezut? întrebă vedenia pe un ton de dojană, uitându-se prietenos la Kovrin. Dacă m-ai fi ascultat când îţi spuneam că eşti un geniu, ultimii doi ani ar fi fost pentru tine mai puţin serbezi şi trişti.

Kovrin se simţea din nou un geniu, un ales al lui Dumnezeu. Îşi aduse dintr-odată aminte de toate convorbirile lui cu călugărul negru şi voi să vorbească, dar un val de sânge, ţâşnindu-i din gură, i se răspândi pe piept, şi Kovrin, neştiind ce să facă, trecându-şi mâinile

peste haine, îşi înroşi manşetele. Voind s-o strige pe Varvara Nikolaevna, care dormea după paravan, făcu o sforţare şi spuse:

— Tania!

Căzu pe covor, se ridică în mâini şi şopti din nou:

— Tania!

O chema pe Tania, chema grădina imensă, cu flori rare, strălucitoare de rouă, chema parcul, pinii cu rădăcini mustăcioase, lanul de secară, minunata sa ştiinţă, tinereţea, îndrăzneala, fericirea de altădată. Chema viaţa care fusese atât de frumoasă. Vedea lăţindu-se în jos, aproape de obraz, o baltă de sânge şi, în sfârşit, nu mai putu şopti niciun cuvânt, dar o nespusă fericire, o fericire nesfârşită, îi umplea întreaga fiinţă.

De jos, de sub balcon, continua să se audă serenada şi călugărul negru îi şoptea că era un geniu şi că murea tocmai fiindcă se produsese o ruptură de echilibru în trupul lui, care, prea plăpând, nu mai putea servi drept înveliş geniului.

Când Varvara Nikolaevna se trezi şi ieşi de după paravan, Kovrin nu mai respira. Un surâs fericit îi îngheţase pe buze.

1894

Profesorul de literatură

I

Tropăitul copitelor răsună pe podeaua de bârne. Din grajd a fost scos întâi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap până în picioare, şi soră-sa Maika. Toţi erau cai minunaţi, de preţ. Bătrânul Şelestov puse el însuşi şaua pe Uriaş şi îi spuse fiicei sale Maşa:

— Hai, Maria Godefroy[15], încalecă! *Hop-lá!*

Maşa Şelestova era cea mai tânără din casă; împlinise optsprezece ani, dar familia nu pierduse încă obiceiul să o socotească tot o copilă şi toţi îi spuneau Mania sau Maniusia; iar de când trecuse prin oraş un circ la care se dusese aproape seară de seară, o porecliseră Maria Godefroy.

— *Hop-lá!* strigă ea, urcându-se pe Uriaş.

Soră-sa, Varia, se urcă pe Maika, Nikitin – pe Contele Nulin, ofiţerii – pe caii lor; apoi, lung şi falnic, şirul

[15] Cunoscută călăreaţă de circ. Trupa fraţilor Godefroy fusese în turneu la Taganrog, oraşul natal al lui Cehov, în 1877. Cehov o văzuse pe Marie nu o dată în spectacolele circului Godefroy.

călăreţilor, în care tunicile albe ale ofiţerilor contrastau cu ţinuta neagră a amazoanelor, ieşi la pas în curte.

Nikitin băgase de seamă atât la încălecare, cât şi acum, pe stradă, că Maniusia nu se uita decât la dânsul. Îi cerceta cu oarecare îngrijorare atât pe el, cât şi pe Contele Nulin.

— Serghei Vasilici, îl sfătuia ea, ţine-l tot timpul în frâu. Nu-l lăsa să se sperie, se preface.

Fie că Uriaşul era bun prieten cu Contele Nulin, fie dintr-o simplă întâmplare, dar şi ieri, şi alaltăieri, Maniusia călărise tot alături de Nikitin. Iar el sorbea din ochi trupul ei mărunt, dar zvelt, pe care şi-l ţinea atât de drept pe calul alb şi falnic, profilul ei fin, jobenul care nu o prindea deloc şi o îmbătrânea; o învăluia toată într-o privire plină de încântare, de iubire, de extaz şi, ascultând-o fără să mai înţeleagă bine ce îi spunea, se gândea: „Îmi dau cuvântul de onoare, jur pe bunul Dumnezeu că nu mă voi mai sfii şi îi voi destăinui chiar azi totul...”.

Se făcuse şase seara – ceas la care salcâmul şi liliacul răspândesc un miros atât de puternic, încât ai zice că văzduhul şi copacii înşişi se îmbată de parfumul lor. În grădina publică a oraşului cânta muzica militară. Caii

loveau sonor caldarâmul, pretutindeni se auzeau râsete, crâmpeie de conversaţie şi zgomotul porţilor care se trânteau. Soldaţii de pe stradă îi salutau pe ofiţeri, iar elevii de liceu – pe Nikitin, şi era vădit că lumea care ieşise la plimbare şi se îndrepta spre grădina publică privea cu plăcere pâlcul de călăreţi. Şi cât de caldă era seara, cât de uşori şi de albi erau norii care pluteau alene pe cer, cât de molatice şi învăluitoare erau umbrele pe care plopii şi salcâmii le aşterneau pe caldarâm, chiar la balcoanele şi ferestrele caselor cu etaj de pe partea cealaltă a străzii.

Călăreţii ieşiră şi porniră în trap pe şosea. Aici nu mai mirosea a salcâm şi a liliac şi nu se mai auzea muzica. În schimb, te îmbătau miresmele câmpului, se vedeau lanurile verzi de secară şi grâu, ţipau ţiştarii şi croncăneau ciorile. Cât vedeai cu ochii, întinderile erau verzi, tărcate ici-colo de fâşiile negre ale bostănăriilor, iar departe, spre stânga, în jurul cimitirului, se vedea, alb, un şir de meri înfloriţi.

Trecură pe lângă abator, apoi pe lângă fabrica de bere şi ajunseră din urmă muzicanţii unei fanfare militare, care se grăbeau spre o grădină din afara oraşului.

— Poleanski are un cal foarte bun, nimic de zis! îi spuse Maniusia lui Nikitin, arătând din ochi spre ofiţerul care mergea alături de Varia. Are însă un năravv – ca să nu mai vorbim de pata albă de pe piciorul stâng –, dă mereu din cap; acum nu mai poate fi dezvăţat de năravul ăsta. O să tot dea din cap cât o să trăiască.

Maniusia era o cunoscătoare de cai la fel de pasionată ca şi tatăl ei. Suferea când vedea la cineva un cal bun şi era bucuroasă când putea descoperi metehne la caii altora. Nikitin însă nu se pricepea deloc şi i se părea totuna dacă strunea calul cu frâul ori cu zăbala, dacă mergea la trap sau la galop; îşi dădea seama de un singur lucru: că ţinuta lui pe cal e stângace şi ţeapănă şi îşi spunea că ofiţerii care ştiu atât de bine să stea în şa fără doar şi poate că-i plac Maniusiei mult mai mult decât el. Era gelos pe ei.

Trecând prin faţa grădinii publice de la marginea oraşului, cineva propuse să se oprească şi să bea sifon. Intrară toţi călări. Prin frunzişul proaspăt, abia mijit, al stejarilor vedeai grădina ca-n palmă – cu băncile, măsuţele şi scrâncioburile ei, iar printre ramurile copacilor – cuiburile de ciori, semănând cu nişte căciuli mari. Călăreţii şi amazoanele coborâră din şa lângă una

din mese şi cerură sifon. În jurul lor se strânseră câţiva cunoscuţi. Printre aceştia era şi un medic militar, încălţat cu cizme, şi capelmaistrul care îşi aştepta muzicanţii. Se vede că medicul îl luase pe Nikitin drept student, fiindcă îl întrebă:

— Aţi venit să vă petreceţi vacanţa la noi?

— Nu. Locuiesc în oraş, răspunse Nikitin. Sunt profesor de liceu.

— Cum se poate? se miră medicul. Atât de tânăr şi profesor?

— Atât de tânăr? Slavă Domnului, merg pe douăzeci şi şapte de ani...

— Deşi purtaţi mustăţi şi barbă, nimeni nu v-ar da mai mult de douăzeci şi doi, douăzeci şi trei de ani. Ce tânăr păreţi!

„Ce pacoste! se gândi Nikitin. Şi ăsta m-a luat drept un mucos!”

Nu-i plăcea deloc când cineva îi vorbea de tinereţea lui, mai ales în faţa femeilor sau a elevilor. De cum sosise în oraş şi îşi luase catedra în primire, începuse să urască înfăţişarea lui de băieţandru. Din pricina ei nu izbutea să se impună şcolarilor, domnii în vârstă îi spuneau „tinere”, iar femeile preferau mai curând să

danseze cu el decât să-l asculte discutând despre lucruri serioase. Nikitin ar fi dat mult să poată îmbătrâni dintr-odată cu zece ani.

De la grădină plecară mai departe, spre ferma familiei Şelestov, unde se opriră la poartă, o strigară pe Praskovia, soţia îngrijitorului, şi cerură lapte muls proaspăt. Nimeni nu gustă însă din lapte; se uitară unii la alţii, izbucniră în râs şi porniră înapoi spre oraş. În grădina unde băuseră sifon începuse să cânte muzica. Soarele se ascunsese în spatele cimitirului şi în zare cerul ardea în văpaie.

Maniusia îşi apropiase din nou calul de cel al lui Nikitin. Tânărul profesor ar fi vrut să-i spună cu ce patimă o iubeşte, dar se temea că îl vor auzi ofiţerii şi Varia şi de aceea tăcea. Maniusia tăcea şi ea, dar el îşi dădea seama de ce tăcea, de ce călărea alături şi era atât de fericit, încât pământul, cerul în flăcări, luminile oraşului, silueta întunecată a fabricii de bere, totul se contopea în ochii lui în ceva neînchipuit de frumos şi de mângâietor şi i se părea că Nulin al lui pluteşte în văzduh, avântându-se spre volburile de purpură ale apusului.

Ajunseră acasă. Pe masa din grădină fierbea samovarul. La unul din capetele mesei şedea bătrânul Şelestov cu prietenii săi, funcţionari la tribunalul districtual, şi, potrivit obiceiului său, critica pe cineva sau ceva.

— Asta-i mojicie, nu alta! spunea el. Mojicie sadea! Da: mo-ji-cie!

De când Nikitin se îndrăgostise de Maniusia, totul îi plăcea la Şelestovi: şi casa, şi grădina, şi ceaiul zilnic în grădină, şi scaunele de trestie împletită, şi bătrâna dădacă, chiar şi cuvântul acesta, „mojicie”, pentru care bătrânul avea o deosebită slăbiciune. Nu se împăca doar cu mulţimea de câini şi pisici ce forfoteau pretutindeni şi cu turturelele egiptene, care se tânguiau toată ziulica în colivia mare de pe terasă. Erau atât de mulţi câini de curte şi de casă, încât, deşi venea de atâta vreme la Şelestovi, nu-i recunoştea decât pe doi dintre ei: pe Muşka şi pe Som. Muşka era o căţeluşă mică, cu părul rar, cu botul lăţos, rea şi răsfăţată. Îl ura pe Nikitin. Cum dădea cu ochii de el, îşi apleca într-o parte capul, îşi arăta colţii şi începea să mârâie: „Rr-nga, rrr-nga, rr-nga”.

Apoi se aşeza sub scaun. Dacă încerca s-o alunge de sub scaun, începea să latre ascuţit, iar gazdele se grăbeau să intervină:

— Nu te teme, nu muşcă, e foarte blândă.

Som însă era un dulău negru, cât un viţel, cu picioarele lungi şi coada ţeapănă ca un băţ. În timpul cinei, ca şi în timpul ceaiului, se plimba în voie pe sub masă, plesnind cu coada picioarele mesei şi ale musafirilor. Era un câine blând, bleg, dar Nikitin nu-l putea suferi, fiindcă avea obiceiul să-şi pună botul pe genunchii mesenilor şi să le murdărească pantalonii cu bale. Nikitin încerca să scape de el, lovind cu mânerul cuţitului în fruntea lui cea lată, dându-i bobârnace peste bot sau răstindu-se la el. Uneori îndrăznise chiar să se plângă discret gazdelor, dar nimic nu-i salva pantalonii de pete.

După plimbarea călare, ceaiul, dulceaţa, untul şi pesmeţii s-au bucurat de mult succes. Prima ceaşcă au băut-o toţi cu multă poftă, în tăcere. În timp ce se servea al doilea rând de ceşti, limbile se dezlegară. Atât la ceai, cât şi la masă, discuţia o începea întotdeauna Varia. Fiica cea mai mare a lui Şelestov împlinise douăzeci şi trei de ani. Bine făcută, mai frumoasă decât Maniusia,

era socotită drept cea mai deşteaptă şi mai cultă din familie şi avea o purtare serioasă, chiar severă, aşa cum se cădea să aibă o fată mai mare, ce luase în casă locul mamei care murise. Ca stăpână a casei, îşi îngăduia să se arate musafirilor numai în foi şi bluză, li se adresa ofiţerilor pe numele de familie, o considera pe Maniusia tot o fetiţă şi vorbea cu ea pe un ton profesoral. Deseori îşi spunea „fată bătrână”, deşi era convinsă că se va mărita.

Orice conversaţie, chiar şi despre vreme, era neapărat transformată de ea în controversă. Avea o ciudată pasiune să te prindă cu o contrazicere, să se lege de orice vorbă, de câte o frază spusă cu totul la întâmplare. Începeai să-i vorbeşti despre te miri ce şi numai ce o vedeai uitându-se la tine şi întrerupându-te: „Iartă-mă, iartă-mă, Petrov, alaltăieri ai spus exact contrariul!”.

Alteori o vedeai dintr-odată surâzând ironic şi o auzeai spunând: „Bravo, văd că începi să adopţi principiile Secţiei a III-a[16]. Te felicit!”.

Dacă spuneai o vorbă de duh sau făceai un calambur, murmura ridicând uşor din umeri: „Răsuflat” sau „Ieftin”,

[16] Temuta poliţie politică înfiinţată de ţarul Nicolae I.

iar dacă cel ce făcuse gluma era ofiţer, Varia strâmba dispreţuitor din nas şi exclama: „Spirit de cazar-rmă!”. Acest „rr” era atât de impunător, încât Muşka îi răspundea de sub masă: „Rrr-nga, rr-nga”.

În seara aceea discuţia pornise de la examenele de sfârşit de an, despre care Nikitin pomenise în treacăt.

— Dă-mi voie, Serghei Vasilici, îl întrerupse Varia, spui că elevii se plâng că examenele sunt prea grele. Dar dă-mi voie să te întreb: cine e de vină? Se pare că li s-a dat elevilor din clasa a cincea o teză cu subiectul „Puşkin ca psiholog”. În primul rând: cum se pot da teze atât de grele? În al doilea rând: ce fel de psiholog este Puşkin? Şcedrin sau Dostoievski – înţeleg. Dar Puşkin? E un mare poet şi atâta tot!

— Şcedrin este una şi Puşkin – alta! răspunse Nikitin posac.

— Ştiu, la dumneavoastră, la liceu, meritele lui Şcedrin nu sunt recunoscute. Dar nu de asta e vorba. Spune-mi dumneata, ce fel de psiholog este Puşkin?

— Cum să nu fie psiholog? Iată, am să vă dau câteva exemple.

Şi Nikitin recită câteva crâmpeie din *Evgheni Oneghin*, chiar din *Boris Godunov.*

— Nu văd în exemplele dumitale nici umbră de psihologie, răspunse cu un uşor oftat Varia. Pentru mine, psiholog este acel ce descrie ascunzişurile sufletului omenesc, iar versurile pe care ni le-ai recitat sunt versuri admirabile şi atât!

— Ştiu eu ce fel de psihologie vrei dumneata! se supără Nikitin. Ţi-ar plăcea să-mi reteze cineva cu un ferăstrău tocit un deget şi eu să urlu cât mă ţin puterile. După părerea dumitale, asta e psihologie.

— Ieftin, şi nu demonstrează în ce măsură Puşkin e psiholog!

Când Nikitin era scos din fire de o afirmaţie care i se părea o dovadă de mărginire sau de rutină, sărea de pe scaun, se prindea cu mâinile de cap şi începea să se plimbe dintr-un colţ într-altul, gemând şi suspinând. Şi acum se întâmplă la fel: sări de pe scaun, se prinse cu mâinile de păr şi făcu ocolul mesei, tânguindu-se. Apoi se aşeză mai la o parte.

Ofiţerii îi veniră în ajutor; căpitanul Poleanski începu s-o asigure pe Varia că Puşkin este într-adevăr un psiholog şi, ca să-şi întărească spusele, îi cită două versuri de Lermontov. Locotenentul Ghernet declară şi mai convingător:

— Dacă Puşkin nu ar fi fost psiholog, nu i s-ar fi ridicat o statuie la Moscova.

— Asta e o mojicie! se auzi din celălalt capăt al mesei. I-am spus-o, de altfel, şi guvernatorului: „Excelenţă, este o mojicie!”.

— Nu mai discut! strigă Nikitin. Altfel, Împărăţia Lui nu va avea sfârşit![17] Basta! Ei, dar mai du-te odată de aici, javră! se răsti apoi la Som, care îşi puse iarăşi botul şi o labă pe genunchii lui.

„Rr-nga”, se auzi de sub scaun.

— Recunoaşte că n-ai dreptate! se încăpăţână Varia.

Sosirea unei domnişoare în vizită curmă discuţia. Trecură cu toţii în salonul cel mare. Varia se aşeză la pian şi începu să cânte arii de dans. Se dansară mai întâi un vals şi o polcă, apoi cadril, cu *grand-rond*, condus prin toate încăperile de căpitanul Poleanski. După aceea se dansă din nou vals.

În acest timp, bătrânii şedeau în salon, pe canapele şi în jilţuri, fumau şi se uitau la cei tineri. Printre ei se afla şi Şebaldin, directorul Societăţii de Credit Urban. Amator pasionat de teatru şi de literatură, fondase „Cercul de muzică şi artă dramatică” din localitate şi participa el

[17] Nikitin pomeneşte, ironic, versetul 33, capitolul I, din *Evanghelia după Luca*.

însuşi la spectacole, jucând întotdeauna numai roluri de bătrâni valeţi caraghioşi sau declamând cu voce jalnică *Păcătoasa*[18]. Fusese poreclit „Mumia”, fiindcă era înalt, uscat şi vânos şi avea întotdeauna un aer solemn întipărit pe figura cu ochi stinşi, nemişcaţi. Pasiunea lui pentru teatru mersese până-ntr-acolo încât îşi răsese mustăţile şi barba, ceea ce îi dădea şi mai mult înfăţişarea unei mumii.

Îndată după *grand-rond*, Şebaldin se apropie cu oarecare şovăială de Nikitin şi, dregându-şi glasul, îi spuse:

— Am avut plăcerea să fiu de faţă la discuţia din timpul ceaiului. Împărtăşesc întru totul părerea dumitale. Avem acelaşi fel de a vedea. Mi-ar face mare plăcere să stăm mai mult de vorbă. Ai citit *Dramaturgia de la Hamburg* a lui Lessing?

— Nu, n-am citit-o!

Şebaldin păru îngrozit de o asemenea mărturisire, îşi scutură mâinile, ca şi cum şi-ar fi fript degetele şi, fără să mai spună un cuvânt, se îndepărtă de tânărul profesor. Figura „Mumiei”, întrebarea şi uimirea sa i se părură nespus de caraghioase lui Nikitin. Totuşi se gândi:

[18] Poezia *Păcătoasa* de A.K. Tolstoi se recita la aproape toate spectacolele de amatori.

„Într-adevăr, e cam ruşinos; eu, profesor de literatură, să nu-l fi citit pe Lessing. Va trebui să-l citesc”.

Înainte de cină se aşezară cu toţii, tineri şi bătrâni, să joace „soarta”. Se aduseră două pachete de cărţi de joc. Unul din ele a fost împărţit jucătorilor, celălalt – pus pe masă.

— Cine are în mână cartea asta, spuse solemn bătrânul Şelestov, ridicând în sus prima carte din pachetul de pe masă, acela se va duce imediat în odaia copiilor s-o sărute pe dădacă.

Plăcerea aceasta i-a fost hărăzită lui Şebaldin. Toţi îl înconjurară, îl duseră în odaia copiilor, unde, râzând şi bătând din palme, îl siliră să o sărute pe dădacă. Toţi râdeau şi făceau gălăgie.

— Nu atât de pătimaş! strigă Şelestov râzând cu lacrimi. Nu atât de pătimaş!

Lui Nikitin soarta îi hărăzi să-i spovedească pe toţi cei de faţă. Îl aşezară pe un scaun în mijlocul salonului şi îi puseră pe cap un şal mare. Cea dintâi veni la spovedanie Varia.

— Vă cunosc păcatele, începu Nikitin privind în semiîntuneric profilul ei sever. Spuneţi-mi, domnişoară,

de ce vă plimbaţi în fiecare zi cu Poleanski? Nu-n zadar, nu-n zadar, umblă ea cu un husar![19]

— E ieftin! spuse Varia şi plecă.

Sub şal străluciră apoi doi ochi mari, nemişcaţi; în întuneric se desenă profilul drag şi se răspândi parfumul minunat, atât de bine cunoscut, care îi amintea de odaia Maniusiei.

— Maria Godefroy! spuse el cu un ton atât de tandru, de drăgăstos, încât nu-şi mai recunoscu propria voce. Cu ce ai păcătuit?

Maniusia îşi miji ochii şi îi arătă vârful limbii, apoi izbucni în râs şi fugi.

După un minut reapăru în mijlocul salonului, strigând:

— La masă, la masă!

Şi toţi trecură în sufragerie.

În timpul cinei, Varia se avântase iarăşi într-o discuţie, de data aceasta cu tatăl ei; Poleanski mânca lacom, bea vin roşu şi îi povestea lui Nikitin cum odată, într-o iarnă, în timpul războiului, stătuse toată noaptea într-o baltă până la genunchi. Inamicul fiind aproape, nu era voie nici să vorbeşti, nici să fumezi. Noaptea era rece şi întunecoasă şi bătea un vânt pătrunzător. Nikitin îl

[19] Din epigrama *Tolstoi* de Lermontov.

asculta şi se uita pe furiş la Maniusia. Ea îl privea fără să clipească, nemişcată, ca şi cum nici nu l-ar fi văzut, pierdută în gânduri...

Îngândurarea aceasta a ei îl fermeca, dar îl şi neliniştea.

„De ce se uită aşa la mine? se frământa el. Lumea poate să bage de seamă. Doamne, cât e de tânără şi de naivă!”

Pe la miezul nopţii musafirii începură să plece. Când Nikitin ieşi şi el în curte, o fereastră se deschise la etaj şi apăru Maniusia.

— Serghei Vasilici! strigă ea.

— Porunceşte!

— Iată ce e..., spuse Maniusia şi se opri cu intenţia vădită de a născoci chiar atunci ceva. Iată ce e... Poleanski ne-a făgăduit că va veni zilele acestea cu aparatul de fotografiat. Ar trebui să ne adunăm cu toţii.

— Bine... Voi veni bucuros.

Maniusia dispăru, fereastra se închise şi îndată după acea se auzi pianul.

„Ce casă! se gândea Nikitin traversând strada. O casă în care numai turturelele egiptene se tânguie, şi acelea doar fiindcă nu-şi pot manifesta altfel bucuria!”

Dar nu numai la Şelestovi se ducea o viaţă atât de veselă. Nikitin nu făcuse nici două sute de paşi şi dintr-o altă casă se auziră acorduri de pian. Puţin mai departe, în poarta unei curţi, un ţăran cânta din balalaică. Iar în grădina publică orchestra intona un potpuriu de cântece ruseşti...

Nikitin locuia cam la o jumătate de verstă depărtare de casa Şelestovilor, într-un apartament de opt camere, pentru care plătea trei sute de ruble pe an, împreună cu un coleg al său, Ippolit Ippolitâci, profesor de istorie şi geografie. Acest Ippolit Ippolitâci era un om încă tânăr, cu nasul cârn, cu o ţăcălie roşcovană pe chipul blajin, dar cam grosolan, care nu avea nimic de intelectual. Când Nikitin intră în casă, îl găsi la masa de lucru, corectând hărţile elevilor. El socotea că la geografie lucrul cel mai important este să ştii să desenezi hărţi, iar la istorie – să cunoşti datele cronologice. Stătea nopţi întregi cu creionul albastru în mână, corectând hărţile făcute de elevii şi elevele sale sau alcătuind tabele cronologice.

— Ce seară minunată! spuse Nikitin intrând în odaie. Mă mir cum te lasă inima să stai în casă pe o asemenea vreme.

Ippolit Ippolitâci era de felul lui un om scump la vorbă. Sau tăcea, sau spunea lucruri de toţi ştiute.

— Da, este o vreme minunată! răspunse. Suntem în mai, acuşi vine vara. Iar vara nu este acelaşi lucru ca iarna. Iarna trebuie să faci foc în sobă; pe câtă vreme vara e cald şi fără foc în sobă. În nopţile de vară laşi geamul deschis şi e cald; dimpotrivă, iarna pui geamuri duble şi tot îngheţi de frig.

Nikitin rămase lângă masa acoperită cu hărţi câteva clipe, dar îndată se simţi cuprins de plictiseală.

— Noapte bună! spuse el căscând. Eram gata să-ţi povestesc ceva romantic în legătură cu mine, dar mi-am adus aminte că eşti „geografie”! Dacă aş începe să-ţi vorbesc despre dragoste, m-ai întrerupe şi m-ai întreba în ce an s-a dat bătălia de pe râul Kalka. Să te ia naiba cu bătăliile şi cu peninsulele tale!

— De ce te superi?

— Uite-aşa, mi-e necaz!

Şi, necăjit că nu-i mărturisise încă Maniusiei sentimentele sale şi că acum nu avea cu cine să vorbească despre dragostea ce-i umplea sufletul, se duse în biroul său şi se întinse pe divan. În cameră era întuneric şi linişte. Stând culcat, cu privirea pierdută în

întuneric, Nikitin începu să se gândească cum va fi când, peste doi sau trei ani, se va duce cu vreo treabă oarecare la Petersburg; cum Maniusia îl va petrece la gară şi va plânge; la Petersburg va primi de la ea o scrisoare lungă, prin care-l va ruga să se întoarcă acasă cât mai curând. Îi va scrie şi el o scrisoare, pe care o va începe aşa: „Draga mea pisicuţă...”.

— Da, chiar aşa: „Draga mea pisicuţă!” spuse el cu glas tare şi începu să râdă.

Nu stătea comod. Îşi încrucişă mâinile sub cap şi-şi rezemă piciorul stâng pe spătarul divanului. Aşa se simţea mult mai bine. Văzduhul albastru din cadrul ferestrei începu să pălească. Afară prinseră să cânte, încă somnoroşi, cocoşii. Nikitin continua să se gândească cum se va întoarce de la Petersburg, cum îi va ieşi Maniusia în întâmpinare la gară şi, cu un strigăt de bucurie, îi va sări de gât. Sau mai bine nu: va fi mai şiret; va veni noaptea, tiptil, fără veste; bucătăreasa îi va deschide uşa, apoi va intra în vârful picioarelor în dormitor, se va dezbrăca fără zgomot şi... buf!... în pat. Ea se va trezi şi... Doamne, ce bucurie!

Văzduhul se lumină de tot. Odaia şi fereastra dispăruseră dintr-odată. Maniusia şedea pe scările

fabricii de bere pe lângă care trecuseră mai înainte şi îi spunea ceva. Apoi îl luă de braţ şi intră cu el în grădina aceea din afara oraşului, unde revăzu stejarii şi cuiburile de ciori semănând cu nişte căciuli. Unul din cuiburi începu să se aplece. Din el scoase capul Şebaldin şi îi strigă tare: „Nu l-ai citit pe Lessing!”.

Nikitin se cutremură din tot trupul şi deschise ochii. În faţa divanului stătea Ippolit Ippolitâci, care îşi înnoda cravata, cu capul dat pe spate.

— Scoală-te! E timpul să mergem la şcoală. Nu e bine să dormi îmbrăcat, se strică hainele. Omul doarme în pat, dezbrăcat...

Şi, după obiceiul său, continuă să vorbească pe îndelete despre lucruri de mult cunoscute de toată lumea.

Prima oră a lui Nikitin era de limba rusă, la clasa a II-a. Când, la ceasul nouă punct, intră în clasă, văzu pe tablă, scrise cu cretă, două litere mari: M şi Ş. Cu siguranţă că însemnau Maria Şelestova.

„Au şi mirosit, puşlamalele! gândi Nikitin. Nimic nu le scapă!”

Ora a doua era de literatură, la clasa a V-a. Şi aici era scris pe tablă: M.Ş. Iar la sfârşitul lecţiei, când Nikitin ieşi

din clasă, în urma lui izbucni un strigăt ca la teatru, de la galerie:

— Ura-a-aa! Trăiască Şelestova!!!

Fiindcă dormise îmbrăcat şi nu se odihnise ca lumea, capul îi era greu şi trupul ostenit, cuprins de un fel de moleşeală. Elevii, care aşteptau din zi în zi să li se dea obişnuita vacanţă dinaintea examenelor, nu învăţau nimic, fremătau de nerăbdare în bănci şi se ţineau de şotii. Nikitin se frământa şi el de aceeaşi nerăbdare, nu le lua în seamă năzbâtiile şi se apropia mereu de fereastră. Privirea i se furişa spre strada scăldată în soare, spre cerul albastru, transparent, de deasupra caselor; urmărea zborul păsărelelor, apoi se pierdea peste acoperişuri şi peste grădinile verzi, în depărtările întinse, împânzite de pădurici albăstrui şi de fumul unui tren care alerga printre lanuri...

Pe stradă, pe sub umbra salcâmilor, trecură doi ofiţeri în tunici albe de vară, învârtind cravaşele între degete. Hurui apoi un brec în care se aflau nişte evrei cu bărbi cărunte şi purtând şepci pe cap. Nepoţica directorului se plimba de mână cu guvernanta... de după colţ apăru Som, însoţit de două javre şi urmat de Varia, într-o rochie simplă, de culoare gri, cu ciorapi roşii, ţinând în

mână un număr din *Vestnik Evropâ*[20]. Se vede că fusese la biblioteca municipală...

Orele nu se mai terminau – abia pe la ceasul trei avea să scape de la liceu! Şi nici atunci nu se putea duce acasă sau la Şelestovi: trebuia să fie la Wolf, pentru o meditaţie. Acest Wolf, un evreu bogat, care trecuse la protestantism, nu-şi dădea copiii la liceu, ci îi chema la el acasă pe profesori, plătindu-le cinci ruble ora...

„Ce plictiseală, ce plictiseală, ce plictiseală!”

La ceasul trei se duse la Wolf, unde i se păru că stă de o veşnicie. Ieşi de acolo abia la cinci, iar la şase trebui să se întoarcă la liceu, la un consiliu pedagogic pentru alcătuirea programului examenelor orale pentru clasa a IV-a şi a VI-a!

Când, seara târziu, se îndreptă în sfârşit spre casa Şelestovilor, inima îi bătea puternic şi faţa îi ardea. Cu o săptămână, cu o lună mai înainte, de câte ori îşi pusese în gând să-i vorbească Maniusiei, Nikitin pregătise un întreg discurs, cu introducere şi încheiere, acum însă nu avea nicio idee în cap. Totul se amestecase în mintea lui şi nu ştia decât atât: că astăzi îi va vorbi *neapărat* şi că îi era peste putinţă să mai aştepte.

[20] Revistă lunară, istorico-politică şi literar-artistică, de orientare liberală; a apărut la Moscova, între 1866 şi 1918.

„Am s-o rog să coboare în grădină, să ne plimbăm puţin, se gândea el, şi am să-i spun...”

În vestibul nu era nimeni; trecu în salonul cel mare, apoi într-altul mai mic... Nici acolo nu întâlni pe nimeni. Se auzea însă sus, la etaj, cum Varia discuta cu cineva şi cum în odaia de alături, a copiilor, o croitoreasă cu ziua clănţănea foarfeca.

În casă era o odăiţă care purta trei denumiri: mică, de trecere şi întunecoasă. În ea se afla un dulap mare, vechi, în care se ţineau medicamentele, praful de puşcă şi toate cele de trebuinţă pentru vânătoare. O scară mică de lemn, pe treptele căreia dormeau veşnic pisici, ducea la etaj. Odăiţa avea două uşi: una dădea în odaia copiilor, cealaltă – în salon. Când Nikitin intră acolo cu gândul să urce la etaj, uşa de la odaia copiilor se deschise brusc, apoi se trânti cu atâta putere, încât făcu să se cutremure şi scara, şi dulapul, şi în cămăruţă năvăli Maniusia. Purta o rochie de culoare închisă, iar în mână avea o bucată de stofă albastră; fără să-l vadă pe Nikitin, se îndreptă glonţ spre scară.

— Stai puţin..., o opri el. Bună seara, Godefroy... dă-mi voie să...

Respiraţia i se tăiase, i se făcuse un gol în cap; cu o mână o ţinea de braţ şi cu cealaltă de stofa albastră. Iar ea, surprinsă şi parcă un pic speriată, se uita la el cu ochii mari.

— Dă-mi voie, reluă el grăbit, de frică să nu o vadă plecând. Trebuie să-ţi spun ceva... Atât numai că... aici nu e locul. Nu pot... nu sunt în stare... Înţelegi, Godefroy, nu pot... asta-i...

Stofa albastră lunecă jos şi Nikitin o apucă pe Maniusia şi de mâna cealaltă. Ea se făcu palidă, îşi mişcă buzele, se dădu înapoi şi se trezi în colţul dintre perete şi dulap.

— Îţi dau cuvântul meu de onoare, şopti el, te asigur, Maniusia, pe cuvânt de onoare că...

Ea îşi lăsă capul pe spate şi el o sărută pe buze, iar ca sărutul să dureze cât mai mult, o ţinu cu mâna de bărbie; fără să ştie cum, se treziră în colţul acela strâmt dintre dulap şi scară, iar Maniusia îi cuprinse gâtul cu braţele şi îşi lipi capul de obrazul lui.

Apoi amândoi fugiră în grădină. Grădina Şelestovilor era de peste patru hectare. Afară de vreo două duzini de arţari şi de tei bătrâni şi de un singur brad, tot restul era

plantat numai cu pomi fructiferi: cireşi, meri, peri, castani, măslini argintii... Erau şi multe flori.

Nikitin şi Maniusia alergau tăcuţi pe alei, râdeau, îşi puneau din când în când întrebări scurte, la care nu răspundeau; un firicel de lună atârna deasupra grădinii şi din iarba întunecată, abia poleită de lună, se înălţau lalele şi stânjenei somnoroşi, rugându-se parcă să le spună şi lor cineva vorbe de dragoste.

Când Nikitin şi Maniusia se întoarseră în casă, obişnuitul grup de ofiţeri şi domnişoare era în păr şi se dansa mazurca. Din nou Poleanski conduse prin toate încăperile cadrilul şi se jucă „soarta”. Înainte de cină, în timp ce musafirii treceau în sufragerie, Maniusia, rămânând singură cu Nikitin, se lipi de el şi îi spuse:

— Vorbeşte tu singur cu tata şi cu Varia. Mie mi-e ruşine...

Îndată după cină, vorbi cu bătrânul. După ce îl ascultă, Şelestov stătu puţin pe gânduri, apoi îi spuse:

— Îţi sunt recunoscător pentru cinstea pe care ne-o faci, mie şi fiicei mele. Dar, dă-mi voie să vorbesc cu dumneata prieteneşte, ca de la bărbat la bărbat. Spune-mi, te rog, ce ţi-a venit să te însori aşa devreme? Numai ţăranii au obiceiul ăsta, dar ei, mă rog, îs necioplţi! Pe

când dumneata! Ce plăcere poate fi să-ţi pui singur lanţuri de mâini şi de picioare, când eşti atât de tânăr?

— Dar nu sunt deloc tânăr! se supără iarăşi Nikitin. Merg pe douăzeci şi şapte.

— Tată, a venit veterinarul! strigă Varia din odaia vecină.

Şi convorbirea a fost întreruptă.

Varia, Maniusia şi Poleanski îl conduseră pe Nikitin acasă. Apropiindu-se de portiţa de fier a curţii sale, Varia îl întrebă:

— De ce oare misteriosul dumitale Mitropolit Mitropolitâci nu se arată nicăieri? Ar trebui să-l aduci pe la noi.

Când Nikitin intră în odaie, misteriosul Ippolit Ippolitâci şedea pe pat şi-şi scotea pantalonii.

— Nu te culca încă, dragul meu! îi strigă Nikitin abia ţinându-şi răsuflarea. Stai puţin!

Ippolit Ippolitâci îşi trase înapoi pantalonii şi întrebă alarmat:

— Dar ce s-a întâmplat?

— Mă însor...

Nikitin se aşează şi el pe pat, alături de colegul său, şi îl privi uimit, ca şi cum s-ar fi mirat de el însuşi:

— Închipuie-ţi că mă însor cu Maria Şelestova! Chiar astă-seară i-am cerut mâna.

— Foarte bine. Mi se pare că e o fată bună, atât numai că e foarte tânără.

— Da, e adevărat! Foarte tânără..., oftă Nikitin şi strânse îngrijorat din umeri. Foarte, foarte tânără!

— A fost eleva mea la liceu. La geografie era aşa şi aşa, iar la istorie – slabă. Era cam neatentă în clasă.

Fără să ştie de ce, lui Nikitin i se făcu milă de colegul său şi vru să-i spună ceva prietenos şi mângâietor:

— De ce nu te însori şi tu, dragul meu? De ce n-ai lua-o, bunăoară, pe Varia, Ippolit Ippolitâci? Este o fată minunată, desăvârşită... Ce-i drept, îi cam place să despice firul în patru, dar, în schimb, are o inimă... Ce inimă! Tocmai adineaori a întrebat de dumneata. Căsătoreşte-te cu ea, dragul meu... Ce zici?

Nikitin ştia foarte bine că Varia nu l-ar lua niciodată pe omul acesta cârn şi plicticos. De ce oare mai încerca atunci să-l convingă să se însoare cu ea?

— Însurătoarea este un pas serios! spuse Ippolit Ippolitâci după ce reflectă adânc. Trebuie să judeci şi să cântăreşti totul bine. Altfel nu se poate. Prudenţa nu

strică niciodată, dar mai ales la însurătoare, când omul, încetând să mai fie burlac, începe o viaţă nouă.

Şi se porni iarăşi să înşire o serie de locuri comune. Nikitin îi ură noapte bună şi trecu în camera lui. Se dezbrăcă numaidecât şi se întinse în pat, ca să se poată gândi în linişte la fericirea sa, la Maniusia, la viitor. Surâse şi, dintr-odată, îşi aduse aminte că nu-l citise pe Lessing.

„Va trebui neapărat să-l citesc! îşi spuse el. Dar, la urma urmei, de ce să-l citesc? Să-l ia dracu!”

Copleşit de atâta fericire, adormi îndată şi zâmbi în somn până dimineaţa.

I se părea prin vis că aude tropăitul copitelor pe podeaua de bârne şi că din grajd era scos întâi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap până în picioare, şi soră-sa, Maika...

II

„În biserică era îmbulzeală şi zumzet de glasuri; la un moment dat, cineva chiar a strigat ceva şi protoiereul care mă cununa cu Mania s-a uitat peste ochelari la mulţime şi a spus aspru: «Nu vă foiţi prin biserică şi nu

faceţi zgomot; staţi liniştiţi şi rugaţi-vă. Trebuie să fim cu frica lui Dumnezeu!».

Cavalerii mei de onoare erau doi colegi de la liceu, iar ai Maniei – căpitanul Poleanski şi locotenentul Gherent. Corul catedralei cânta admirabil. Sfârâitul lumânărilor, strălucirea lor, toaletele, uniformele ofiţerilor, privirile tuturor, vesele şi mulţumite, aerul serafic al Maniei, ambianţa generală şi cuvintele slujbei de cununie, toate mă mişcau până la lacrimi şi în acelaşi timp îmi dădeau un sentiment de triumf. Mă gândeam: cum a înflorit, ce frumos s-a orânduit în ultima vreme viaţa mea! Acum doi ani eram încă student, trăiam într-una din locuinţele ieftine de pe strada Neglinnaia, fără bani, fără rude şi – după cum mi se părea atunci – fără viitor. Iar acum, iată-mă profesor de liceu într-una din cele mai de seamă capitale de gubernie, cu viitorul asigurat; iată-mă, mai ales, iubit şi răsfăţat. Pentru mine s-a adunat toată această mulţime, pentru mine ard trei policandre, pentru mine slujeşte protoiereul şi îşi dau silinţa cântăreţii; şi tot pentru mine fiinţa aceasta fermecătoare, unică în lume, căreia în curând îi voi putea spune «nevasta mea», este atât de tânără, de elegantă, de fericită! Mi-am adus aminte din nou de primele noastre întâlniri, de excursiile

afară din oraş, de declaraţia mea de dragoste, de vremea care parcă înadins fusese atât de frumoasă în vara asta. Şi fericirea aceea, pe care altădată o socoteam cu putinţă numai în romane şi în basme, iată că o trăiam acum aievea atât de intens, încât mi se părea că o pot atinge cu mâinile.

După cununie, toată lumea din biserică ne-a înconjurat, pe mine şi pe Mania, exprimându-ne o bucurie sinceră, felicitându-ne şi urându-ne noroc. Un general de brigadă, septuagenar, a felicitat-o pe Mania, spunându-i cu o voce hodorogită de bătrân, dar atât de tare, încât s-a auzit în toată biserica: «Sper, draga mea, că şi după nuntă ai să rămâi acelaşi boboc de trandafir ca şi acum!».

Ofiţerii, directorul liceului şi toţi profesorii au zâmbit politicos şi am simţit că pe buzele mele se schiţase acelaşi surâs convenţional, făţarnic. Ippolit Ippolitâci, profesorul de geografie şi de istorie, care se exprimă numai în truisme, mi-a spus cu multă însufleţire: «Până acum n-ai fost însurat şi ai fost singur. De acum eşti însurat şi veţi fi doi!».

De la biserică ne-am îndreptat spre casa cu etaj, de cărămidă roşie, pe care am primit-o de zestre. Afară de

această casă, Mania are douăzeci de mii de ruble bani şi o moşioară cam părăginită – Melitonovskaia, cu o ogradă plină de găini şi raţe care se sălbăticesc din lipsă de îngrijire. Sosind acasă, m-am întins să mă odihnesc puţin pe divanul turcesc din noul meu birou şi mi-am aprins o ţigară. Divanul era moale, confortabil; mă simţeam mai bine ca oricând; jos, la parter, musafirii strigau neîncetat: «Ura», iar în vestibul o orchestră ca vai de lume cânta: «Mulţi ani trăiască!» şi fel de fel de alte fleacuri. Deodată uşa s-a deschis şi Varia, sora Maniei, a intrat în fugă în birou cu o cupă în mână, cu o expresie neobişnuită, încordată, de parcă i-ar fi fost gura plină cu apă. Se vede că voia să treacă mai departe, în cealaltă cameră, dar, pe neaşteptate, a început să râdă, apoi a izbucnit în hohote de plâns şi cupa s-a rostogolit cu zgomot pe parchet. Am luat-o pe Varia de braţ şi am încercat s-o liniştesc.

«Nimeni nu poate să înţeleagă! suspina ea mai târziu, stând pe patul dădacei din camera cea mai retrasă a casei. Nimeni, nimeni, nimeni! Doamne, nimeni nu poate să înţeleagă!»

Totuşi, toţi înţelegeau cât se poate de bine că era cu patru ani mai mare decât Mania, că rămăsese încă

nemăritată şi că nu din invidie plângea, ci din presimţirea tristă că îi trece timpul şi că poate îi şi trecuse. Când a început să se danseze cadrilul, Varia era din nou în salon, cu ochii plânşi şi tare pudrată. Am văzut apoi cum căpitanul Poleanski ţinea în faţa ei o cupă din care ea mânca îngheţată cu linguriţa...

E şase dimineaţa. Am început să scriu jurnalul ca să descriu fericirea mea deplină, atât de diversă. Credeam că voi umple pe puţin şase, şapte pagini, pe care apoi le voi citi Maniei, dar ciudat, în amintirea mea totul s-a învălmăşit, s-a contopit ca într-un vis.

Nu-mi mai aduc aminte limpede decât episodul cu cumnată-mea şi am impresia că singurul lucru pe care mai găsesc să-l scriu este: sărmana Varia! Aş tot sta să scriu unul şi acelaşi lucru: sărmana Varia! Dar frunzişul copacilor din grădină a început să freamăte – va ploua. Ciorile croncănesc prelung şi, nu ştiu de ce, Mania mea, care abia a adormit, are faţa tristă.”

Nikitin închise jurnalul şi multă vreme după aceea nu se mai atinse de el. În primele zile ale lunii august începură examenele de corigenţă şi cele de admitere, iar după Adormirea Maicii Domnului – cursurile. Pleca la şcoală dimineaţa, după ora opt, iar pe la nouă i se făcea

dor de Mania, de noul lui cămin, şi începea să se uite la ceas. La clasele inferioare punea pe unul dintre elevi să dicteze şi, pe când ceilalţi scriau, el se aşeza pe pervazul ferestrei, cu ochii închişi, şi visa. Fie că făcea planuri de viitor, fie că se gândea la trecut, totul i se părea la fel de minunat, ca un basm. În clasele superioare elevii citeau cu glas tare din Gogol sau din proza lui Puşkin; lectura aceea cu glas monoton îl făcea să picotească; oamenii, caii de călărie, copacii şi câmpiile întinse i se perindau prin faţa ochilor şi el exclama într-un suspin, ca şi cum s-ar fi extaziat în faţa prozei lui Gogol sau a lui Puşkin.

— Minunat!

În recreaţia mare, Mania îi trimitea micul dejun într-un şervet alb ca zăpada şi el mânca încet, tacticos, pentru a-şi prelungi desfătarea; iar Ippolit Ippolitâci, care de obicei îşi aducea o chiflă, se uita la el cu respect şi invidie şi-i spunea, ca totdeauna, câte ceva bine cunoscut. Bunăoară: „Fără hrană, oamenii n-ar putea trăi”.

De la liceu, Nikitin mergea la meditaţii şi, când în sfârşit, după ora cinci, se întorcea acasă, îl cuprindeau o bucurie şi o îngrijorare, de parcă ar fi lipsit un an întreg. Urca scările în goană, gâfâind, o găsea pe Mania, o

strângea în braţe, o săruta, îi jura că o iubeşte şi că nu poate trăi fără ea, o asigura că i-a fost un dor nebun şi o întreba cu teamă dacă se simte bine şi de ce e atât de serioasă. După aceea se aşezau la masă, numai ei doi. După masă se întindea pe divanul turcesc din biroul lui şi fuma, iar ea se aşeza lângă el şi îi povestea cu glas scăzut o mie de nimicuri.

Zilele cele mai fericite pentru ei erau acum duminicile şi sărbătorile, când rămâneau acasă de dimineaţă până seara. În zilele acelea gusta din plin viaţa naivă, tihnită, dar neobişnuit de frumoasă, care îi aducea aminte de idilele pastorale. Urmărea cu nesaţ grija cu care Mania lui cuminte şi chibzuită îşi gospodărea şi înfrumuseţa cuibul şi uneori, dorind să-i arate că nu stă nici el cu mâinile în sân, se apuca de ceva cu totul nefolositor: bunăoară, scotea din şopron şarabana şi o cerceta cu luare-aminte pe toate părţile. Cu laptele de la trei vaci, Mania înjghebase o adevărată lăptărie: pivniţa şi cămara erau pline de urcioare cu lapte şi străchini cu smântână. Ca să o necăjească, Nikitin îi cerea câteodată un pahar cu lapte; ea se speria, fiindcă laptele şi smântâna se păstrau numai pentru unt. Atunci el o cuprindea în braţe, râzând, şi-i spunea:

— Lasă, lasă, am glumit, comoara mea, am glumit!

Alteori râdea de spiritul ei de economie, când, de pildă, găsind în dulap câte o rămăşiţă de cârnat sau de brânză, tari ca piatra, Mania declara pe un ton grav:

— Asta o să mănânce slugile la bucătărie.

Nikitin îi spunea că o bucată atât de mică e bună doar pentru o capcană de şoareci. Dar ea începea să-i demonstreze cu aprindere că bărbaţii habar n-au de gospodărie şi că pe servitori nu-i poţi mulţumi cu nimic, chiar dacă le-ai da şi cincizeci de ocale de gustări. Până la urmă, el ceda şi o îmbrăţişa transportat. Tot ce era logic în cuvintele ei i se părea uimitor, neobişnuit, iar ceea ce nu concorda cu convingerile sale era, după părerea lui, naiv şi înduioşător.

Uneori avea chef să filosofeze şi începea să vorbească despre lucruri abstracte. Mania îl asculta atentă, făcând ochii mari.

— Sunt nesfârşit de fericit cu tine, bucuria mea! spunea el, jucându-se cu degetele mâinilor ei sau despletindu-i cozile şi împletindu-i-le la loc. Dar eu nu consider fericirea drept ceva picat din cer. Această fericire este un fenomen cât se poate de firesc, de neîndoielnic şi corect din punct de vedere logic. Am

credinţa că omul este făuritorul propriei sale fericiri şi acum eu culeg ceea ce singur am creat. Da, o spun fără falsă modestie: această fericire am creat-o eu însumi şi am tot dreptul să mă bucur de ea. Cunoşti trecutul meu: singur, orfan, sărăcie, copilărie nefericită, o adolescenţă destul de tristă – toate acestea au reprezentat o luptă, au fost drumul pe care-l croiam spre fericire.

În luna octombrie liceul suferi o pierdere grea: Ippolit Ippolitâci se îmbolnăvi de erizipel şi muri. În ultimele două zile, înainte de a-şi da sfârşitul, nu mai recunoştea pe nimeni şi delira, dar chiar şi în delir spunea tot lucruri îndeobşte cunoscute:

— Volga se varsă în Marea Caspică... În general caii mănâncă ovăz şi fân.

În ziua înmormântării nu s-au ţinut cursuri la liceu. Sicriul şi capacul au fost purtate de colegi şi de elevi, iar corul liceului a cântat tot drumul până la cimitir: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte!”.

La cortegiul funebru au luat parte trei preoţi, doi diaconi, tot liceul de băieţi şi corul catedralei în odăjdii de ceremonie. Văzând o înmormântare atât de solemnă, trecătorii se opreau, îşi făceau semnul crucii şi spuneau:

— Să dea Dumnezeu oricui să moară astfel!

Întors de la cimitir, Nikitin, mişcat, se aşează la biroul său, îşi deschise jurnalul şi scrise:

„Adineaori a fost coborât în mormânt Ippolit Ippolitâci Râjiţki.

Pace cenuşii tale, modest truditor!

Mania, Varia şi toate femeile care au asistat la înmormântare au plâns sincer, poate pentru că ştiau că pe omul acela şters, lipsit de orice farmec, nu l-a iubit nicio femeie. Aş fi vrut să spun la mormântul camaradului meu un cuvânt din inimă, dar am fost înştiinţat că treaba asta ar putea să-i displacă directorului, care nu l-a prea simpatizat.

Mi se pare că e prima zi de la căsătoria mea când îmi simt sufletul greu...”

În tot restul anului şcolar nu s-a mai petrecut niciun eveniment deosebit.

Iarna a fost blândă, fără geruri mari, cu zăpadă puţină; în ajun de Bobotează, bunăoară, toată noaptea vântul s-a jeluit ca toamna, streşinile au curs, iar dimineaţa, la sfinţirea apelor, poliţia nu a lăsat pe nimeni să coboare pe râu, din pricină că gheaţa se umflase şi se înnegrise. Dar, cu toată vremea închisă a iernii, Nikitin era tot atât de fericit ca şi vara. La plăcerile lui se mai

adăugase o distracţie nouă: învăţase să joace vint. Un singur lucru îl tulbura şi îl supăra câteodată, împiedicându-l să fie cu totul fericit: pisicile şi câinii pe care îi primise de zestre. Dimineaţa, mai ales, domnea în casă un miros de menajerie, pe care nimic nu-l putea face să dispară. Adesea pisicile se încăierau cu câinii şi se stârnea o hărmălaie de nedescris. Muşka cea arţăgoasă era hrănită de zece ori pe zi. Ca şi înainte, nu-l putea suferi pe Nikitin şi mârâia la el: „Rr-nga, rrr-nga”.

Într-o seară din Postul Mare se întorcea acasă pe la miezul nopţii, de la club, unde jucase cărţi. Ploua, era întuneric, noroi. Nikitin simţea în adâncul sufletului un fel de amărăciune şi nu se putea dumeri care să-i fie pricina: pierderea celor douăsprezece ruble sau tonul cu care unul din parteneri, când îl văzuse punând pe masă rublele pierdute, spusese că Nikitin e doldora de bani, făcând vădit aluzie la zestrea pe care o primise. Nu-i părea rău nici de cele douăsprezece ruble şi nici cuvintele partenerului nu avuseseră, în fond, nimic jignitor. Totuşi nu era în apele lui. Nu mai regăsea în el nici graba şi nici plăcerea de altădată de a se întoarce acasă.

— Ptiu, ce-o fi cu mine? exclamă el, oprindu-se lângă un felinar.

Se gândi că nu-i părea rău nici de cele douăsprezece ruble pierdute, fiindcă erau bani nemunciţi. Dacă ar fi muncit, ar fi cunoscut preţul fiecărei copeici şi nu ar fi fost nepăsător la câştig sau la pierdere. Toată fericirea lui, de altfel, îşi spuse mai departe, o dobândise tot atât de gratuit, pe degeaba. Pentru el această fericire era un lux, ca o doctorie pentru un om sănătos. Dacă ar fi fost şi el ca marea majoritate a oamenilor, copleşit de grija unei bucăţi de pâine, dacă ar fi trebuit să lupte din greu pentru existenţă, dacă l-ar fi durut spinarea şi pieptul de muncă grea, masa cea de toate zilele, căminul cald şi plăcut şi căsnicia-i fericită ar fi fost o necesitate, o răsplată, un farmec al vieţii. Aşa însă toate acestea căpătau o semnificaţie stranie, nelămurită.

— Ptiu, ce-o fi cu mine? repetă el, dându-şi limpede seama că însuşi faptul că îi putuseră trece prin minte asemenea gânduri era un semn rău.

Când ajunse acasă, Mania dormea; respira regulat şi surâdea în somn. S-ar fi zis că şi somnul îi face plăcere.

Lângă ea torcea pisoiul alb, strâns ghem. Nikitin aprinse lumânarea, apoi o ţigară. În timpul acesta Mania se trezi şi bău cu sete un pahar cu apă.

— Am mâncat prea multă marmeladă! spuse ea, începând să râdă. Ai fost la ai noştri? întrebă apoi, după o scurtă tăcere.

— Nu, n-am fost.

Nikitin aflase că Poleanski, în care Varia îşi pusese în ultima vreme mari speranţe, primise ordin de mutare într-una din garnizoanele din apusul ţării şi începuse să facă în oraş vizitele de rămas-bun; de aceea în casa Şelestovilor nu domnea prea multă veselie.

— Spre seară a trecut Varia pe aici, spuse Mania aşezându-se în capul oaselor. Nu mi-a spus nimic, dar i se vedea pe faţă cât de greu îi vine, sărăcuţa de ea! Nu-l pot suferi pe Poleanski. E gras, greoi şi, când merge sau dansează, îi tremură obrajii... Nu, nu-mi place deloc! Totuşi îl consideram un om cinstit.

— Eu şi acum îl consider un om cinstit.

— Atunci de ce s-a purtat atât de urât cu Varia?

— De ce urât? întrebă Nikitin, simţind în el o pornire împotriva pisoiului care se sculase şi îşi întindea

mădularele. După câte ştiu, nu i-a făcut nicio cerere în căsătorie şi nu s-a angajat cu nimic.

— De ce venea atât de des la noi? Dacă nu ai intenţia să te însori, nu veni toată ziua-bună ziua în casa oamenilor.

Nikitin stinse lumânarea şi se culcă, dar nu-i era somn şi nici nu putea sta întins. Capul îi părea nemăsurat de mare, gol, ca un hambar pustiu, şi în golul acesta rătăceau gânduri noi, ciudate, ca nişte umbre ameninţătoare. Îşi spunea că, dincolo de lumina blândă a candelei, dincolo de fericirea tihnită şi surâzătoare a familiei, dincolo de universul acesta îngust, în care el şi pisoiul alb duceau o viaţă atât de molcomă şi de dulce, mai exista şi o altă lume... Şi, dintr-odată, îl cuprinse un dor nebun să se ducă în acea lume, să muncească şi el undeva într-o fabrică sau într-un atelier mare, să vorbească de la o catedră universitară, să scrie, să publice, să trudească, să sufere... Simţea c-ar vrea să fie mistuit de o pasiune nobilă, de o chemare căreia să i se consacre până la uitare de sine, până la nepăsare faţă de fericirea personală, atât de monotonă. În minte îi apăru pe neaşteptate Şebaldin, care striga la el îngrozit:

— Nici măcar nu l-ai citit pe Lessing! Ce mult ai rămas în urmă! Doamne, cum ai decăzut!

Mania se sculă din nou să bea apă. Nikitin se uita la gâtul, la umerii şi la sânii ei plini, şi-şi aduse dintr-odată aminte de complimentul făcut de generalul de brigadă în biserică: să rămână întotdeauna un boboc de trandafir.

— Un boboc de trandafir! murmură el şi începu să râdă.

— Rr-nga, rrr-nga, îi răspunse de sub pat căţeluşa somnoroasă.

O răutate tăioasă ca un pumnal rece i se răsuci în inimă; îi veni să-i spună Maniei o grosolănie, ba chiar să sară la ea şi s-o lovească. Inima începu să-i bată puternic.

— Prin urmare – o întrebă el, stăpânindu-se – dacă eu veneam zilnic la voi în casă, însemna că trebuia neapărat să te iau de nevastă?

— Bineînţeles! De altfel, îţi dai seama şi tu singur foarte bine.

— Frumos!

Şi după o clipă repetă:

— Frumos!

Pentru a nu spune vorbe de prisos şi pentru a-şi potoli bătăile inimii, Nikitin se duse în birou şi se culcă întâi pe divan, fără pernă, apoi jos, pe covor

„Prostii! încerca el să se liniştească. Eşti profesor, munceşti pe un tărâm dintre cele mai nobile... Ce altceva mai vrei? E absurd!”

Dar îndată tot el îşi răspunse că nu era deloc profesor, ci un funcţionar tot atât de puţin înzestrat şi lipsit de personalitate ca şi profesorul ceh de limbă greacă, şi că nu avusese niciodată o adevărată chemare pentru profesorat; că nu cunoştea deloc pedagogia, care nu-l interesase câtuşi de puţin; că nu ştia să se poarte cu copiii; că rostul materiilor pe care le preda îi era necunoscut; poate erau chiar fără de niciun folos. Răposatul Ippolit Ippolitâci era un om mărginit, de aceea şi profesorii, şi elevii ştiau bine ce puteau şi ce nu puteau aştepta de la el; Nikitin însă, întocmai ca şi cehul, ştia să-şi ascundă mărginirea, să înşele cu îndemânare pe toată lumea şi să dea impresia că, slavă Domnului, totul merge cum nu se poate mai bine.

Gândurile acestea îl speriau. Voia să le alunge, îşi spunea că nu sunt decât prostii pricinuite de nervii săi încordaţi şi că mâine va fi cel dintâi care va râde de ele...

Şi, într-adevăr, spre ziuă începu să-i vină a râde de această nervozitate nefirească şi se învinui că „e mai rău ca o muiere”. Totuşi în adâncul sufletului îşi dădea limpede seama că liniştea lui de mai înainte se spulberase pentru totdeauna şi că în casa netencuită, cu etaj, nu va mai exista de acum încolo fericire pentru el. Ghicea că vremea amăgirilor se sfârşise, că iluziile secaseră şi că începea o viaţă nouă, frământată, conştientă, care nu se împăca deloc cu tihna şi fericirea personală.

A doua zi fiind duminică, se duse la biserica liceului şi îi întâlni acolo pe director şi pe colegi. I se părea că toţi sunt stăpâniţi de o singură grijă: aceea de a-şi ascunde cât mai adânc ignoranţa şi nemulţumirea lor de viaţă şi că, la rândul său, pentru a nu-şi dezvălui propria nelinişte, surâdea şi el tot atât de convenţional şi de făţarnic, vorbind despre nimicuri. De la biserică paşii îl purtară la întâmplare spre gară, unde văzu sosind şi plecând un marfar. Se simţea fericit că era singur şi că nu trebuia să stea de vorbă cu cineva.

Acasă îi găsi pe tata-socrul şi pe Varia, care veniseră la masă. Varia avea ochii roşii de lacrimi şi se plângea că o doare capul, iar Şelestov mânca fără măsură şi, făcând

vădit aluzie la Poleanski, vorbea cu amărăciune despre tinerii din ziua de azi, care nu inspiră nicio încredere şi sunt atât de puţini gentlemeni.

— Este o mojicie. Am să i-o spun de la obraz! O mojicie, domnul meu!

Soarele strălucea vesel şi îşi trimitea prin ferestrele mari razele fierbinţi. Era abia 20 martie, dar afară, pe străzile oraşului, trăsurile luaseră locul săniilor şi grădinile răsunau de ciripitul graurilor. Dintr-o clipă într-alta Maniusia avea să deschidă uşa, să-i cuprindă gâtul cu braţele şi, vestindu-l că s-a pus şaua pe cai sau că s-a tras şarabana la scară, avea să-l întrebe cu ce să se îmbrace ca să nu-i fie frig. Începea o primăvară tot atât de minunată ca şi cea de anul trecut, făgăduind aceleaşi bucurii... Dar Nikitin se gândea că ar fi bine să-şi ia un concediu, să se ducă la Moscova, să tragă undeva pe Neglinnaia... În odaia vecină se bea cafeaua şi se vorbea despre căpitanul Poleanski, dar el se silea să nu asculte şi scria în jurnalul lui: „Unde mă aflu, Doamne?! Mă împresoară şi mă cotropeşte banalitatea. Oameni plicticoşi, meschini, strâchini cu smântână, urcioare cu lapte, gândaci, femei proaste... Nu există nimic pe lume mai înspăimântător, mai înjositor şi mai plicticos decât

banalitatea! Trebuie să fug de aici, să fug chiar astăzi, altfel înnebunesc!”.

1894

Ionîci

I

Când nou-sosiţii în S., capitală de gubernie, se plângeau de urâtul şi de monotonia vieţii din acel oraş, localnicii, căutând parcă să se dezvinovăţească, spuneau că, dimpotrivă, la S. e foarte bine, că există bibliotecă, teatru, club, se dau baluri, că, în sfârşit, întâlneşti familii culte, interesante, plăcute, cu care poţi face cunoştinţă. Şi dădeau drept exemplu familia Turkin, considerată a fi cea mai cultă şi mai talentată.

Această familie locuia pe strada principală, lângă guvernator, în casa proprie. Ivan Petrovici Turkin, un bărbat voinic, chipeş, oacheş la faţă, cu favoriţi, organiza spectacole de amatori în scop de binefacere; în aceste spectacole el juca roluri de generali bătrâni, prilej cu care tuşea într-un chip foarte hazliu. Ştia o mulţime de anecdote, de şarade şi de zicători, îi plăcea să glumească şi să spună vorbe de duh şi întotdeauna avea

un aer care te făcea să nu ştii niciodată dacă glumea sau vorbea serios. Soţia lui, Vera Iosifovna, o doamnă slăbuţă, drăgălaşă, cu pince-nez, scria nuvele şi romane şi nu se lăsa mult rugată să le citească musafirilor. Fiica lor, Ekaterina Ivanovna, o tânără fată, cânta la pian. Într-un cuvânt, fiecare membru al familiei era înzestrat de natură cu un talent. Turkinii erau foarte primitori şi îşi arătau talentele cu simplitate şi cu multă voie bună. Impunătoare, zidită în piatră, casa lor spaţioasă era foarte răcoroasă în timpul verii: jumătate din ferestre dădeau într-o grădină cu copaci bătrâni şi umbroşi, în care primăvara cântau privighetorile; când în casă erau musafiri, în bucătărie zăngăneau cuţitele, iar în curte mirosea a ceapă prăjită, ceea ce prevestea întotdeauna o cină îmbelşugată şi gustoasă.

Îndată ce doctorul Starţev, Dmitri Ionîci, a fost numit medic de zemstvă şi s-a stabilit la Dealij, la nouă verste de S., s-a spus că el, ca intelectual, trebuia neapărat să facă cunoştinţă cu Turkinii. Într-una din zilele acelei ierni cineva îl prezentă pe stradă lui Ivan Petrovici; după ce vorbiră despre vreme, despre teatru, despre holeră, acesta îl pofti să vină pe la el pe acasă. Sosi primăvara şi, într-o zi de sărbătoare – era de Înălţare –, după ce

sfârşi cu vizita bolnavilor, Starţev plecă la oraş să se mai vânture puţin şi, cu acest prilej, să-şi facă şi ceva cumpărături. Mergea pe jos, agale (încă n-avea cai şi trăsură) şi fredona:

Pe-atunci din cupa vieţii eu lacrimi nu sorbisem încă...[21]

În oraş prânzi, se plimbă prin grădina publică, apoi, îşi aduse ca de la sine aminte de invitaţia lui Ivan Petrovici şi se hotărî să se ducă la Turkini, să vadă ce fel de oameni sunt.

— Bună ziua, vă rog! îi spuse Ivan Petrovici ieşindu-i în întâmpinare la scară. Sunt foarte bucuros să am un musafir atât de plăcut. Vino să te prezint consoartei mele. Verocika – urmă el, prezentându-l soţiei sale –, îi spuneam doctorului că n-are niciun drept roman să se zăvorască la el în spital şi că trebuie să dăruiască societăţii clipele dumisale libere. N-am dreptate, sufleţelule?

— Ia loc aici, îl pofti Vera Iosifovna pe musafir să se aşeze lângă ea. Poţi chiar să-mi faci curte. Bărbatul meu e gelos ca un Othello, dar o să căutăm să facem în aşa fel încât să nu observe nimic.

[21] Fragment din liedul lui M.L. Iakovlev, pe versurile *Elegiei* lui A. Delvig.

— Of, puişorule, răsfăţato..., mormăi drăgăstos Ivan Petrovici şi o sărută pe frunte. Ai nimerit tocmai bine, i se adresă el din nou musafirului, consoarta mea a scris un roman mărişor, din care tocmai intenţionează să ne citească astăzi ceva.

— Jancik, îi spuse Vera Iosifovna bărbatului ei, *dites que l'on nous donne du thé*[22]!

Starţev i-a fost prezentat apoi Ekaterinei Ivanovna, o fată de optsprezece ani, leit mamă-sa: tot atât de firavă şi de drăgălaşă. Avea încă o expresie de copil şi mijlocul subţire, gingaş, iar pieptul ei feciorelnic, bine dezvoltat, frumos, sănătos amintea de primăvară, adevărata primăvară. Apoi luară ceaiul cu dulceaţă, miere, bomboane şi prăjiturele de casă, foarte gustoase, care se topeau în gură. Pe măsură ce se însera, numărul musafirilor creştea şi el, iar Ivan Petrovici îl întâmpina pe fiecare cu ochii lui plini de zâmbet, spunând:

— Bună ziua, vă rog.

Apoi trecură în salon şi se aşezară cu toţii foarte gravi, iar Vera Iosifovna purcese la lectura romanului său, care începea astfel: „Gerul se înteţea...".

[22] Spune să ni se aducă ceaiul! (în fr., în orig.)

Ferestrele erau larg deschise, de la bucătărie venea zăngănit de cuţite şi miros de ceapă prăjită... Fotoliile erau moi, adânci şi odihnitoare, luminile pâlpâiau prietenos în penumbra salonului... Şi acum, în seara de primăvară, când pe stradă se auzeau glasuri vesele şi râsete şi când din grădină adiau miresme de liliac, îţi venea greu să-ţi închipui cum se înteţea gerul şi cum soarele, în asfinţit, lumina cu razele sale reci câmpia înzăpezită, pe care rătăcea un drumeţ singuratic; Vera Iosifovna citea cum o contesă tânără, frumoasă ridicase în satul de pe moşia ei şcoli, biblioteci şi spitale şi cum se îndrăgostise de un pictor hoinar; citea despre lucruri care nu se întâmplă niciodată în viaţă şi pe care totuşi era plăcut să le asculţi, iar prin minte îţi treceau gânduri la fel de bune, tihnite şi nu-ţi mai venea să te scoli din fotoliu.

— Bunişoruţ..., zise încet Ivan Petrovici.

Iar unul din musafiri, care asculta cu gândul undeva, departe de tot, spuse aproape în şoaptă:

— Da... într-adevăr...

Trecu un ceas, trecură două... În grădina publică din apropiere cântau o fanfară şi un cor. Când Vera Iosifovna îşi închise caietul, toţi tăcură preţ de vreo cinci minute,

ascultând *Lucinuşka*[23], intonat de cor, şi cântecul acesta vorbea de ceea ce nu exista în romanul Verei Iosifovna, dar exista în viaţă.

— Vă publicaţi operele la vreo revistă? o întrebă Starţev pe Vera Iosifovna.

— Nu, răspunse ea, nu le public nicăieri. După ce le scriu, le pun în sertar. Pentru ce să le public? Doar avem cu ce trăi.

Şi toţi oftară, fără să ştie lămurit de ce.

— Acum e rândul tău, Kotik, cântă-ne ceva, îi spuse Ivan Petrovici fiicei sale.

Capacul pianului a fost ridicat, notele dinainte pregătite au fost şi ele deschise. Ekaterina Ivanovna se aşeză şi lovi cu amândouă mâinile în clape; apoi lovi iar cu toată puterea, o dată şi încă o dată; continuă să lovească cu îndârjire, mereu în acelaşi loc; umerii şi pieptul i se cutremurau şi, văzând-o, ai fi zis că îşi pusese în gând să nu se oprească până ce nu va fi înfundat cu tot dinadinsul clapele în adâncul pianului. Salonul se umplu de tunet; totul bubuia: şi podeaua, şi tavanul, şi mobila... Ekaterina Ivanovna cânta un pasaj greu, interesant tocmai prin greutatea lui, lung şi

[23] În traducere, *Surcica* – un cântec popular rus.

monoton, şi, ascultând-o, lui Starţev i se părea că vede nişte bolovani care se rostogolesc de pe un munte înalt, se rostogolesc şi se tot rostogolesc, iar el ar fi vrut ca rostogolirea lor să înceteze cât mai curând. În acelaşi timp, Ekaterina Ivanovna, aşa cum era, îmbujorată de efort, energică, cu o şuviţă de păr căzându-i pe frunte, îi plăcea nespus de mult. După o iarnă întreagă petrecută la Dealij, printre bolnavi şi mujici, era atât de bine să stai într-un salon, să priveşti o făptură tânără, graţioasă şi, desigur, neprihănită şi să asculţi aceste sunete zgomotoase, plicticoase, dar care însemnau totuşi artă...

— Ah, Kotik, astăzi ai cântat ca niciodată! spuse Ivan Petrovici cu lacrimi în ochi, când fiică-sa isprăvi şi se ridică de la pian. Orice-ai face, Denis, mai bine tot n-ai să compui, vorba ceea[24].

Toţi făcură cerc în jurul ei, toţi o felicitară, arătându-se uimiţi şi căutând s-o convingă că de mult nu auziseră o muzică atât de frumoasă, iar fata îi asculta fără să spună o vorbă, zâmbind uşor, şi toată înfăţişarea ei trăda un sentiment de triumf.

— Minunat! Superb!

---

[24] Cuvinte adresate de prinţul G.A. Potemkin lui Denis Ivanovici Fonvizin, autorul comediei *Neisprăvitul*.

— Minunat! spuse şi Starţev, lăsându-se furat de entuziasmul general. Unde aţi studiat muzica? o întrebă el apoi pe Ekaterina Ivanovna. La Conservator?

— Nu, abia acum am de gând să urmez Conservatorul; deocamdată am studiat aici, cu doamna Zavlovskaia.

— Aţi urmat pensionul în localitate?

— O, nu! răspunse în locul ei Vera Iosifovna. I-am adus profesori acasă; cred că vei admite şi dumneata că la liceu sau la pension ar fi putut suferi influenţe rele; în perioada de creştere, o fată trebuie să se afle numai sub influenţa mamei.

— Şi totuşi am să mă duc la Conservator! spuse Ekaterina Ivanovna.

— Nu, Kotik. Kotik n-o să-i supere pe tăticul şi pe mămica. Kotik o iubeşte pe mama ei.

— Ba ai să vezi că am să mă duc! Am să mă duc! stărui Ekaterina Ivanovna, mai mult în glumă, şi bătu răsfăţată din picioruş.

În timpul cinei, veni rândul lui Ivan Petrovici să-şi arate talentele. Râzând numai din ochi, povesti anecdote, spuse vorbe de duh, propuse şarade hazlii, pe care tot el le dezlega, vorbind tot timpul în limbajul lui

neobişnuit, caraghios, alcătuit anume printr-o îndelungată practică a ghiduşiilor, care-i intrase acum în obicei; mărişoruţ, bunişoruţ, mulţumesc multos...

Dar nici asta n-a fost totul. În vestibul musafirii, sătui şi mulţumiţi, erau ajutaţi să-şi pună paltoanele şi să-şi caute bastoanele de către un fecior, Pavluşa, sau, cum i se spunea în casă, Pava, un băiat de vreo paisprezece ani, cu părul tuns scurt, cu obraji bucălaţi.

— Pava, ia dă-ne o reprezentaţie! îi spuse Ivan Petrovici.

Pava luă o poziţie de actor, ridică o mână în sus şi rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Toţi se porniră pe hohote de râs.

„Nostim”, se gândi Starţev ieşind în stradă.

Mai trecu pe la restaurant să bea o bere, apoi o luă pe jos spre casă, spre Dealij. Tot drumul fredonă:

Pentru mine glasul tău e şi dezmierdător
şi galeş[25]*.*

[25] Începutul liedului *Noaptea* de A.G. Rubinstein, pe versurile poeziei cu acelaşi titlu de A.S. Puşkin.

Culcându-se, nu simţi pic de oboseală, deşi străbătuse nouă verste; dimpotrivă, i se părea că ar mai face cu plăcere încă douăzeci.

„Bunişoruţ...”, îşi aduse el aminte prin toropeala care începea să-l cuprindă şi începu să râdă.

II

Starţev îşi punea mereu în gând să se mai ducă pe la familia Turkin, dar la spital avea mult de lucru şi nu putu să-şi găsească o oră liberă. Trecu astfel, în muncă şi singurătate, mai bine de un an şi iată că, într-o zi, i se aduse din oraş o scrisoare într-un plic albastru...

Vera Iosifovna suferea de mult de migrene, dar în ultima vreme, de când Kotik o speria zilnic spunându-i că pleacă la Conservator, crizele începuseră s-o supere mai des. Toţi medicii din oraş se perindaseră pe la Turkini şi acum venise şi rândul medicului de zemstvă. Vera Iosifovna îi trimise o scrisoare mişcătoare, prin care îl ruga să treacă s-o vadă şi să-i aline suferinţele. Starţev îi îndeplini rugămintea şi de atunci începu să se ducă la Turkini des, foarte des... Ce-i drept, amelioră întru câtva starea Verei Iosifovna, care le spuse tuturor cunoscuţilor că-i un medic extraordinar, nemaipomenit. Dar nu din

pricina migrenelor Verei Iosifovna se ducea el acum atât de des la Turkini...

Era zi de sărbătoare. După ce Ekaterina Ivanovna îşi isprăvi lungile şi chinuitoarele exerciţii la pian, trecură cu toţii în sufragerie, unde şezură o bună bucată de timp, bând ceai şi ascultându-l pe Ivan Petrovici, care le povestea ceva hazliu. Deodată se auzi soneria; Turkin se duse în antreu să-l întâmpine pe nou-venit; profitând de neatenţia celorlalţi, Starţev îi şopti Ekaterinei Ivanovna, foarte tulburat:

— Pentru Dumnezeu, nu mă chinui! Să ieşim puţin în grădină, te rog din suflet!

Ekaterina Ivanovna ridică din umeri, ca şi cum ar fi fost nedumerită şi n-ar fi înţeles ce aştepta de la ea, dar se ridică şi se îndreptă spre grădină.

— Cânţi câte trei, patru ceasuri la pian, spuse el urmând-o, după aceea te aşezi lângă mama dumitale şi nu-i chip să mai stau de vorbă cu dumneata. Acordă-mi măcar un sfert de oră, te implor.

Se apropia toamna şi peste bătrâna livadă cufundată în somn se lăsase parcă un văl de tristeţe, iar pe alei zăceau mormane de frunze întunecate. Înserarea se lăsa devreme.

— Nu te-am văzut de o săptămână încheiată, continuă Starţev, dacă ai şti ce chin înseamnă asta pentru mine! Să stăm o clipă. Ascultă-mă.

Aveau locul lor preferat: o bancă de sub un arţar bătrân, cu ramuri bogate. Se aşezară şi acum pe această bancă.

— Ce doreşti? îl întrebă Ekaterina Ivanovna rece, pe un ton oficial.

— Nu te-am văzut de o săptămână întreagă, n-am mai stat de vorbă nici nu mai ţin minte de când. Simt o dorinţă fierbinte să-ţi aud glasul, mi-e sete de el. Vorbeşte.

Îl încântau prospeţimea ei, expresia naivă a ochilor şi a obrajilor ei. Chiar şi în felul în care cădea rochia pe ea, Starţev vedea ceva neobişnuit de drăgălaş, de mişcător, plin de graţie simplă şi naivă. În ciuda acestei naivităţi, Kotik i se părea foarte deşteaptă şi matură pentru vârsta ei. Puteai discuta cu ea despre literatură, despre artă, despre orice; putea să i se plângă de viaţă, de oameni, cu toate că se mai întâmpla ca în timpul unei discuţii serioase Kotik să înceapă să râdă fără rost sau să fugă în casă. Ekaterina Ivanovna, ca aproape toate fetele din S., citea mult (în general însă, în oraşul S. se citea foarte

puţin, ceea ce îi şi făcuse pe unii să spună că, dacă n-ar fi fost fetele şi tinerii evrei, biblioteca ar fi putut să-şi închidă porţile) şi lucrul acesta îi plăcea nespus lui Starţev, care o întreba întotdeauna, emoţionat, ce a citit în ultimele zile şi o asculta fermecat când începea să-i povestească.

— Ce-ai mai citit săptămâna asta, de când nu ne-am văzut? o întrebă el şi acum. Spune-mi, te rog.

— Am citit din Pisemski.

— Ce anume?

— *O mie de suflete,* răspunse Kotik. Ce nume caraghios avea Pisemski: Aleksei Feofilaktâci!

— Unde te duci? se sperie Starţev văzând-o că se ridică deodată şi se îndreaptă spre casă. Trebuie neapărat să-ţi vorbesc, am atâtea lucruri să-ţi spun... Mai rămâi cu mine măcar cinci minute! Te implor!

Kotik se opri, vrând parcă să-i spună ceva, apoi îi strecură cu stângăcie un bileţel în mână şi fugi în casă, unde se aşeză din nou la pian.

„Diseară la ora unsprezece, citi Starţev, la cimitir, lângă monumentul Demetti.”

„Asta chiar că n-are niciun haz, îşi spuse el venindu-şi în fire. Ce rost are la cimitir? Pentru ce?”

Era limpede. Lui Kotik îi ardea de ştrengării. Într-adevăr, cui putea să-i treacă prin minte să-şi dea întâlnire noaptea, departe, afară din oraş, la cimitir, când lucrul acesta se putea face foarte simplu pe stradă sau în grădina publică? Şi frumos îi şedea lui, medic de zemstvă, om deştept şi serios, să ofteze, să primească bileţele, să hoinărească prin cimitire şi să facă prostii de care în ziua de astăzi râd chiar şi liceenii! Unde avea să ducă această idilă? Ce-ar spune colegii lui dacă ar afla? Aşa gândea Starţev, plimbându-se la club în jurul meselor, dar la ora zece şi jumătate se hotărî deodată şi plecă spre cimitir.

Avea acum o trăsură cu doi cai şi vizitiul său, Panteleimon, era îmbrăcat cu jiletcă de catifea. Luna lumina ca ziua. Noaptea era liniştită şi caldă, cum poate fi o noapte de toamnă. Într-o mahala, lângă abator, urlau câinii. Starţev îşi lăsă trăsura la marginea târgului, într-o ulicioară, şi porni spre cimitir pe jos. „Fiecare are ciudăţeniile sale, îşi spunea el. Kotik e şi ea ciudată şi – cine ştie? – poate că nu glumeşte, poate că o să vină”, şi Starţev se lăsă pradă acestei speranţe care, slabă şi deşartă, îl îmbătă totuşi.

Cam o jumătate de verstă merse pe câmp. Cimitirul se zărea în depărtare, ca o dungă întunecată, ca o pădure sau ca un parc mai mare. Se desluşiră apoi împrejmuirea de piatră albă, poarta... La lumina lunii se putea citi pe poartă: „Că vine ceasul în care...”[26]. Starţev intră pe portiţă şi prima oară îl izbiră crucile albe şi monumentele ce se înşirau de amândouă părţile aleii largi şi umbrele aruncate de ele şi de plopi; de jur împrejur, până departe, nu se vedea decât alb şi negru şi pe acest fond alb se desluşeau crengile aplecate ale copacilor somnoroşi. În cimitir părea să fie mai multă lumină decât pe câmp; frunzele arţarilor, ca nişte palme cu degetele răsfirate, se desenau limpede pe nisipul galben al aleilor şi pe lespezi, iar inscripţiile de pe monumente se puteau citi uşor. Din prima clipă Starţev a fost impresionat de priveliştea aceasta, ce i se înfăţişa pentru prima oară în viaţă şi pe care, probabil, nu avea să-i mai fie dat să o vadă; o lume ce nu semăna cu nicio alta, o lume în care lumina lunii era atât de frumoasă şi de blândă, încât ai fi zis că leagănul ei se află acolo, unde nu este viaţă, nu, nu este, dar unde în fiecare plop întunecat, în fiecare mormânt se simte prezenţa unei

[26] Din *Evanghelia după Ioan* (capitolul 5, începutul versetului 28).

taine ce făgăduieşte o viaţă tihnită, minunată, veşnică. De la lespezi şi de la florile veştejite vine, odată cu mireasma de toamnă a frunzelor moarte, o adiere de împăcare, de jale şi de odihnă.

De jur împrejur – tăcere; stelele priveau de pe cer cu adâncă smerenie şi paşii lui Starţev răsunau brutal şi nelalocul lor. Şi abia atunci când ceasul bisericii începu să bată şi Starţev se închipui pe el însuşi mort, îngropat aici pe vecie, i se păru că cineva îl priveşte şi timp de o clipă îşi dădu seama că ceea ce domnea acolo nu era odihnă şi linişte, ci jalea surdă a nefiinţei, o deznădejde înăbuşită...

Monumentul Demetti era o capelă cu un înger în vârf; pe timpuri trecuse în turneu prin S. o trupă de operă italiană, una dintre cântăreţe murise, fusese înmormântată în cimitirul oraşului şi i se ridicase acest monument. În oraş nimeni nu-şi mai aducea aminte de ea, dar candela de deasupra intrării oglindea lumina lunii şi părea că arde.

Lângă monument nu era nimeni. Cine era să vină acolo la miezul nopţii? Starţev continua însă să aştepte şi parcă lumina lunii îi înflăcăra şi mai mult pasiunea; aştepta cu pasiune şi se gândea cu înfrigurare la

îmbrăţişările şi sărutările ce aveau să urmeze. Stătu vreo jumătate de oră lângă monument, apoi se plimbă pe aleile lăturalnice, cu pălăria în mână, aşteptând mereu şi gândindu-se cât de multe femei şi fete erau îngropate acolo, în mormintele acelea, femei şi fete ce fuseseră cândva frumoase, fermecătoare, care iubiseră, care fuseseră mistuite de pasiuni şi se dăruiseră dezmierdărilor nopţi de-a rândul. La drept vorbind, ce cumplit îşi bate joc natura-mamă de om şi ce dureros e să-ţi dai seama de acest lucru! Aşa gândea Starţev şi totuşi îi venea să strige că vrea, că aşteaptă cu orice preţ dragostea; ceea ce se vedea alb în jurul lui nu mai erau lespezi de marmură, ci trupuri minunate, goliciuni care se ascundeau ruşinate în umbra copacilor; i se părea că simte căldura lor şi nostalgia lui se făcea tot mai apăsătoare...

Dar, ca şi cum s-ar fi lăsat o cortină, luna se ascunse după nori şi deodată totul se întunecă în jur. Starţev abia nimeri poarta – se făcuse întuneric, ca într-o noapte de toamnă –, apoi rătăci vreun ceas şi jumătate căutând ulicioara în care îşi lăsase trăsura.

— Am obosit, abia mă mai ţin picioarele, îi spune el lui Panteleimon.

Şi aşezându-se cu o adevărată încântare pe pernele trăsurii, se gândi: „N-ar trebui să mă mai îngraş!”.

III

A doua zi spre seară, Starţev se duse la Turkini, hotărât s-o ceară pe Ekaterina Ivanovna în căsătorie. Lucrul nu se dovedi însă uşor, deoarece Kotik se afla în odaia ei – venise coaforul – şi se pregătea pentru o serată dansantă la club.

Se văzu din nou nevoit să stea o eternitate în sufragerie şi să bea ceai. Observând că musafirul e dus pe gânduri şi preocupat, Ivan Petrovici scoase din buzunarul vestei nişte fiţuici şi citi scrisoarea hazlie a unui bătrân neamţ, administratorul moşiei, care se plângea că la moşie s-au stricat toate *încheieturile* şi s-a *isprăvit profizia de far.*

„Cu siguranţă că-i vor da o zestre bună”, se gândea Starţev ascultând distrat.

După o noapte nedormită era buimăcit, ca şi cum ar fi băut ceva dulce şi adormitor; simţea în suflet un fel de ceaţă, amestecată însă cu bucurie şi căldură; în acelaşi timp, o părticică rece şi apăsătoare din creierul lui mai raţiona totuşi:

„Opreşte-te cât mai e vreme! Kotik nu-i de tine! E răsfăţată, capricioasă, doarme până la ora două, iar tu eşti fiu de ţârcovnic, medic de zemstvă...”.

„Ei şi? îşi răspundea tot el. Ce-are a face?”

„Apoi, dacă o iei de nevastă, stăruia părticica lucidă din creier, rudele ei te vor sili să-ţi părăseşti serviciul la zemstvă şi să stai în oraş.”

„Ei şi? răspundea el iarăşi. Dacă-i vorba de oraş, hai şi la oraş. O să capete zestre, ne vom înjgheba un cămin...”

Ekaterina Ivanovna intră în sfârşit, într-o rochie de bal decoltată, drăguţă, proaspătă, iar Starţev nu-şi mai putea lua ochii de la ea şi era atât de răpit, încât nu mai reuşi să rostească o vorbă; nu făcea decât să privească şi să zâmbească.

Ekaterina Ivanovna începu să-şi ia rămas-bun, iar el, neavând pentru ce să mai rămână, se ridică spunând că trebuie să se întoarcă acasă, unde îl aşteptau bolnavii.

— Dacă-i aşa, n-am ce face, spuse Ivan Petrovici, te las să pleci, dar cu condiţia s-o duci pe Kotik până la club.

Afară se cernea o burniţă măruntă, era întuneric beznă şi numai după tusea răguşită a lui Panteleimon se putea ghici unde e trăsura. Poclitul trăsurii a fost ridicat.

— Ţine-te de capră şi vezi să nu te-mpungă, spuse Ivan Petrovici aşezându-şi fiica în trăsură şi apoi strigă: Daţi-i drumul! La revedere, vă rog!

Plecară.

— Am fost aseară la cimitir, începu Starţev. Nu-i deloc generos, e chiar crud din partea dumitale...

— Ai fost la cimitir?

— Da, am fost şi te-am aşteptat până aproape de ora două. Am suferit...

— N-ai decât să suferi, dacă nu înţelegi de glumă.

Ekaterina Ivanovna, mulţumită că îi jucase îndrăgostitului o festă atât de reuşită şi că era iubită cu atâta înfocare, începu să râdă în hohote, dar deodată scoase un ţipăt de spaimă, deoarece caii cotiseră brusc pe poarta clubului şi trăsura se aplecase într-o parte. Starţev o cuprinse de mijloc; Ekaterina Ivanovna se lipi speriată de el, iar doctorul, nemaiputându-se stăpâni, o sărută cu patimă pe buze, pe bărbie, strângând-o şi mai puternic cu braţul.

— Ajunge, spuse ea scurt.

În clipa următoare nu mai era în trăsură, iar sergentul de stradă de lângă scara luminată a clubului îi striga cu glas neplăcut lui Panteleimon:

— Ce stai, gură-cască? Ia-o din loc!

Starţev se duse acasă, unde nu rămase însă mult. La miezul nopţii – îmbrăcat într-un frac împrumutat, cu o lavalieră albă, tare, care naiba ştie de ce se îmbăţoşa mereu, alunecând de pe guler –, doctorul se afla la club şi-i vorbea Ekaterinei Ivanovna plin de înflăcărare:

— O, cât de puţin ştiu cei ce n-au iubit niciodată! Mi se pare că nimeni n-a descris încă exact iubirea şi nici nu cred că acest sentiment gingaş, plin de încântare şi totuşi chinuitor, poate fi descris. Cine l-a cunoscut măcar o dată nu va încerca să-l redea în cuvinte. La ce bun introducerile şi descrierile? La ce bun toată această vorbărie? Dragostea mea n-are margini... Te rog, te implor, spuse în sfârşit Starţev, fii soţia mea!

— Dmitri Ionîci, răspunse după câteva clipe de gândire Ekaterina Ivanovna cu un aer grav. Dmitri Ionîci, îţi mulţumesc pentru cinstea pe care mi-o faci, te preţuiesc, dar..., se ridică şi continuă în picioare, dar, iartă-mă, nu pot să fiu soţia dumitale. Să vorbim serios. Ştii, Dmitri Ionîci, că iubesc arta mai mult decât orice pe

lume, o iubesc la nebunie, şi m-am hotărât să-i închin muzicii toată viaţa mea. Vreau să fiu artistă, vreau libertate, glorie, triumf, iar dumneata vrei să rămân în acest oraş, să duc mai departe această viaţă searbădă, fără niciun rost, care mi-a ajuns de nesuferit. Să devin soţie... O, nu, iartă-mă! Omul trebuie să năzuiască spre ceva mai înalt, mai măreţ, iar viaţa de familie m-ar încătuşa pentru totdeauna. Dmitri Ionîci (zâmbi uşor, deoarece, spunând „Dmitri Ionîci", îşi aduse aminte de „Aleksei Feofilaktâci"), Dmitri Ionîci, eşti un om bun, un om deştept, eşti o fire aleasă, mai presus de toţi..., în ochi i se iviră lacrimi, te înţeleg din tot sufletul, dar... trebuie să mă înţelegi şi dumneata...

Şi, pentru a nu izbucni în plâns, întoarse capul şi ieşi din salon.

Inima lui Starţev încetă să mai bată nebuneşte. Primul lui gest, ieşind din club, a fost să-şi smulgă de la gât cravata tare şi să răsufle adânc, umplându-şi pieptul cu aerul nopţii. Îi era ruşine, se simţea jignit – nu se aşteptase la un refuz – şi nu-i venea să creadă că toate visurile, toate chinurile şi speranţele lui ajunseseră la un sfârşit atât de prostesc, ca într-o melodramă jucată la un spectacol de amatori. Îi părea rău de dragostea lui, atât

de rău, încât mai-mai că-i venea să izbucnească în hohote de plâns sau să croiască din toate puterile cu umbrela spinarea lată a lui Panteleimon.

Vreo trei zile n-a fost bun de nimic, n-a mâncat, n-a dormit, dar când a ajuns până la el zvonul că Ekaterina Ivanovna plecase la Moscova pentru a urma Conservatorul, s-a liniştit şi şi-a reluat viaţa de mai înainte.

Mai târziu, aducându-şi din când în când aminte cum hoinărise prin cimitir sau cum colindase tot oraşul în căutarea unui frac, îşi întindea alene mădularele şi spunea:

— Când te gândeşti câtă bătaie de cap!

IV

Trecură patru ani. În oraş Starţev avea o clientelă numeroasă. În fiecare dimineaţă se grăbea să-şi vadă bolnavii la el acasă, la Dealij, apoi pleca la cei din oraş, şi nu într-o trăsură cu doi cai, ca mai înainte, ci într-una cu trei cai, cu zurgălăi. Nu se întorcea acasă decât noaptea târziu. Se îngrăşase, se buhăise şi nu-i mai plăcea să umble pe jos, deoarece suferea de astm. Şi Panteleimon se îngrăşase şi, cu cât creştea mai mult în lăţime, cu atât

ofta mai jalnic şi se tânguia de soarta lui amară, spunând că drumurile l-au dat gata!

Starţev se ducea în multe case şi întâlnea multă lume, dar nu se împrietenise cu nimeni. Localnicii îl scoteau din fire cu discuţiile, cu felul lor de a privi viaţa şi chiar cu înfăţişarea lor. Experienţa îl învăţase, încetul cu încetul, că atâta timp cât joci cărţi sau iei aperitivul cu un localnic, acesta se arată om paşnic, blajin şi nu prea prost, dar cum aduci vorba despre ceva mai greu de mistuit, bunăoară despre politică sau ştiinţă, omul sau rămâne nedumerit, sau începe să-ţi ţină nişte teorii atât de neroade şi de răutăcioase, încât ţi se face lehamite şi te laşi păgubaş. Când Starţev încerca să pornească vreo discuţie cu un localnic – fie el şi cu vederi liberale – şi îi spunea, bunăoară, că omenirea, slavă Domnului, merge înainte şi că lumea se va putea lipsi, cu timpul, de acte de identitate şi de pedeapsa cu moartea, acesta îl privea chiorâş şi cu neîncredere şi îl întreba: „Înseamnă că fiecare va putea înjunghia pe stradă pe oricine?”. Iar când, într-o societate, la o cină sau la un ceai, Starţev spunea că omul trebuie să muncească şi că nu se poate trăi fără muncă, fiecare lua această afirmaţie drept o aluzie, se supăra şi se porneau discuţii cumplit de

plicticoase. Unde mai pui că aceşti oameni nu făceau nimic, dar absolut nimic, şi nici nu se interesau de nimic, astfel că era foarte greu să găseşti un subiect de discuţie cu ei. De aceea Starţev ocolea discuţiile, mulţumindu-se să ia aperitive şi să joace vint, iar când nimerea într-o casă la vreo sărbătoare de familie şi era poftit să rămână la masă, se aşeza şi mânca fără să scoată o vorbă, privind în farfurie; tot ce se spunea în timpul mesei era nedrept, lipsit de interes şi cu totul stupid. Starţev îşi simţea enervarea sporind, se mânia, dar tăcea. Fiindcă luase obiceiul să se închidă în această muţenie posacă şi să nu-şi mai ridice ochii din farfurie, fusese poreclit în oraş „polonezul îngâmfat”, cu toate că nu avea niciun dram de sânge polonez.

Se ferea de distracţii cum ar fi teatrul ori concertele, în schimb, în fiecare seară juca vint timp de două-trei ceasuri, ceea ce îi făcea multă plăcere. Mai avea o distracţie cu care se obişnuise şi care începuse, încetul cu încetul, să-i placă: să scoată seara din buzunare bancnotele câştigate la consultaţiile din timpul zilei. Deseori se întâmpla ca toate aceste hârtiuţe – de o rublă sau de trei ruble – mirosind a parfum, a oţet, a tămâie sau a untură de peşte, pe care le vâra mototol în toate

buzunarele, să ajungă la suma de şaptezeci de ruble; şi, când se adunau astfel câteva sute, le ducea la Societatea de Credit Mutual, unde le depunea în contul lui curent.

În răstimpul celor patru ani care se scurseseră de la plecarea Ekaterinei Ivanovna, doctorul fusese numai de două ori la Turkini, şi atunci chemat de Vera Iosifovna, care tot mai suferea de migrene. În fiecare vară Ekaterina Ivanovna venea să-şi vadă părinţii, dar Starţev nu avusese niciodată ocazia s-o întâlnească.

Iată însă că, după patru ani, într-o dimineaţă liniştită şi caldă, i se aduse la spital o scrisoare. Vera Iosifovna îi scria lui Dmitri Ionîci că i se făcuse tare dor de el, că-l ruga să vină neapărat să-i aline suferinţele şi că astăzi, de altfel, era şi ziua ei de naştere. La sfârşitul scrisorii era un adaos: „Mă asociez şi eu la rugămintea mamei. K.”.

Starţev şovăi, dar seara se duse totuşi la Turkini.

— A, bună seara, vă rog! îl întâmpină Ivan Petrovici, zâmbind numai din ochi. Fiţi bonjurat.

Vera Iosifovna, mult îmbătrânită, cu părul alb, îi strânse mâna, oftă afectat şi-i spuse:

— Dumneata, doctore, nu vrei să-mi faci curte, nu vii niciodată la noi; sunt prea bătrână pentru dumneata. Dar iată că a venit una tânără, poate că ea va avea mai mult noroc.

Şi Kotik? Slăbise, pălise, se făcuse mai frumoasă, mai zveltă; dar acum era Ekaterina Ivanovna şi nu Kotik; nu mai avea prospeţimea dinainte şi nici acea expresie de naivitate copilărească. Atât în privire, cât şi în felul ei de a se purta era ceva nou, sfios şi vinovat, ca şi cum aici, în casa Turkinilor, nu s-ar mai fi simţit acasă.

— Nu ne-am văzut de-un car de ani! spuse ea întinzându-i mâna şi se cunoştea că inima îi bătea tare; apoi continuă privindu-l ţintă, cu vădită curiozitate: Cum te-ai îngrăşat! Eşti ars de soare, te-ai maturizat, totuşi nu te-ai schimbat prea mult.

Ea îi plăcea şi acum, îi plăcea mult, dar ceva lipsea în ea sau poate era de prisos – nici el n-ar fi putut să spună ce anume –, ceva care îl împiedica să simtă ca înainte. Nu-i plăceau paloarea ei, noua expresie a feţei, zâmbetul şters, glasul ei şi după câteva clipe nu-i mai plăcură nici rochia, nici fotoliul în care şedea; îl nemulţumea episodul din trecut, când fusese cât pe ce să se însoare cu ea. Îşi aduse aminte de dragostea lui, de visurile şi de

speranţele care-l frământaseră cu patru ani în urmă şi se simţi stânjenit.

Se servi ceai şi plăcintă cu dulceaţă. Apoi Vera Iosifovna citi cu glas tare un roman, unde era vorba de lucruri care nu se întâmplă niciodată în viaţă, iar Starţev ascultă, privind capul ei frumos, cărunt, şi aşteptând să sfârşească.

„Lipsit de talent nu-i cel ce nu ştie să scrie romane, îşi spuse el, ci cel ce scrie şi nu ştie să ascundă c-o face.”

— Bunişoruţ, spuse Ivan Petrovici.

După aceea Ekaterina Ivanovna cântă îndelung şi zgomotos la pian şi, după ce isprăvi, musafirii îi mulţumiră şi se extaziară îndelung.

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea!”, îşi spuse Starţev.

Ea îl privea aşteptând, pesemne, ca el să-i propună să se ducă în grădină, dar doctorul tăcea.

— Hai să stăm de vorbă, spuse ea în cele din urmă, apropiindu-se. Cum o duci? Ce mai e pe la dumneata? Ce faci? Zilele astea m-am gândit tot timpul la dumneata, continuă ea cu oarecare nervozitate, voiam să-ţi trimit o scrisoare, voiam să vin chiar eu să te văd la Dealij; eram hotărâtă să vin, dar după aceea m-am răzgândit, fiindcă

nu ştiam cum mă priveşti acum. Nu ştii cu ce emoţie te-am aşteptat astăzi. Pentru Dumnezeu, hai să mergem în grădină.

Se duseră în grădină şi se aşezară pe bancă, întocmai ca acum patru ani, sub bătrânul arţar. Era întuneric.

— Ce mai faci? îl întrebă Ekaterina Ivanovna.

— Binişor, o ducem şi noi cum putem, răspunse Starţev.

Şi nu mai găsi nimic altceva de zis. Tăcură un timp.

— Sunt emoţionată, spuse Ekaterina Ivanovna acoperindu-şi faţa cu mâinile, dar nu lua în seamă. Mă simt aşa de bine acasă şi sunt atât de bucuroasă că-i văd pe toţi, încât nu-mi vine să cred. Câte amintiri! Credeam că n-o să mai isprăvim de vorbit până dimineaţă.

Acum îi vedea de aproape faţa, ochii strălucitori şi aici, în întuneric, părea mai tânără decât în casă, ba parcă-şi recăpătase chiar expresia copilărească de odinioară. Şi într-adevăr, îl privea cu o curiozitate naivă, ca şi cum ar fi vrut să-l pătrundă, să-l cunoască mai de aproape pe cel care pe timpuri o iubise cu atâta duioşie, cu atâta patimă şi care fusese atât de nefericit; ochii ei îi mulţumeau pentru această dragoste. Şi el îşi aduse

aminte de tot ce fusese, de cele mai mici amănunte, cum rătăcise prin cimitir, cum după aceea, spre ziuă, se întorsese acasă ostenit. Şi deodată se trezi cuprins de un sentiment de tristeţe şi îi păru rău de trecut. În suflet i se aprinse o mică flacără.

— Îţi aduci aminte cum te-am condus la serata de la club? spuse el. În seara aceea ploua, era întuneric...

Flacăra ce i se aprinsese în suflet creştea din ce în ce şi, dintr-odată, simţi nevoia să vorbească, să se plângă de viaţă...

— Ei! oftă el. Dumneata mă întrebi cum o mai duc. Cum s-o ducem aici? Nici într-un fel. Îmbătrânim, ne îngrăşăm, decădem. Trece ziua, trece noaptea, viaţa se scurge ştearsă, fără impresii, fără gânduri... Ziua câştigi bani, seara te duci la club, stai într-o societate de cartofori, de alcoolici, de bârfitori, pe care nu-i poţi suferi. Vezi ceva bun în toate astea?

— Dar ai munca dumitale, ai un scop nobil în viaţă. Îţi plăcea atât de mult să vorbeşti de spitalul dumitale. Pe atunci eram tare naivă: îmi închipuiam că sunt o mare pianistă. Acum însă toate domnişoarele cântă la pian; cântam şi eu, ca toate celelalte, şi n-aveam nimic deosebit în mine; sunt tot atât de pianistă cum e mama

scriitoare. Pe atunci nu te înţelegeam, fireşte, dar la Moscova m-am gândit deseori la dumneata. Ce fericire să fii medic de zemstvă, să-i ajuţi pe cei care suferă, să slujeşti poporul. Ce fericire! repetă Ekaterina Ivanovna cu căldură. La Moscova, când mă gândeam la dumneata, îmi apăreai ca un om ideal, superior...

Starţev îşi aduse aminte de bancnotele pe care le număra cu atâta plăcere seara şi mica flacără din suflet i se stinse.

Se ridică pentru a se întoarce în casă. Ekaterina Ivanovna îl luă de braţ.

— Eşti omul cel mai de preţ pe care l-am cunoscut în viaţa mea, continuă ea. O să ne mai vedem şi o să mai discutăm, nu-i aşa? Făgăduieşte-mi. Nu sunt pianistă, nu-mi mai fac iluzii în ceea ce mă priveşte, iar în prezenţa dumitale n-am să mai cânt, nici n-am să mai vorbesc de muzică.

În clipa când intrară în casă şi Starţev îi văzu la lumina lămpilor faţa şi ochii trişti, recunoscători, cercetători, îndreptaţi asupra lui, încercă un sentiment de nelinişte şi se gândi din nou: „Ce bine că nu m-am însurat cu ea!”.

Începu să-şi ia rămas-bun.

— N-ai niciun drept roman să pleci fără a fi cinat, îi spuse Ivan Petrovici petrecându-l. Asta-i foarte *perpendicular* din partea dumitale. Hai, dă-ne o reprezentaţie! îi spuse el lui Pava în vestibul.

Pava, care nu mai era un băieţandru, ci un tânăr cu mustaţă, luă o poză de actor, ridică o mână şi rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Toate acestea îl enervau acum pe Starţev. Urcându-se în trăsură şi privind casa întunecată şi grădina, care îi fuseseră atât de dragi odinioară, îşi reaminti dintr-odată şi romanele Verei Iosifovna, şi felul zgomotos al răsfăţatei Kotik de a cânta la pian, şi ghiduşiile lui Ivan Petrovici, şi poza tragică a lui Pava şi se gândi că, dacă oamenii cei mai talentaţi din tot oraşul sunt atât de lipsiţi de talent, ce să mai vorbim de ceilalţi.

Peste trei zile Pava îi aduse o scrisoare de la Ekaterina Ivanovna.

„Nu ai venit pe la noi. De ce? scria ea. Mă tem că ţi-ai schimbat sentimentele faţă de noi; mă tem şi gândul acesta mă îngrozeşte. Linişteşte-mă, vino şi spune-mi că totul e bine.

Trebuie neapărat să stau de vorbă cu dumneata. A dumitale E.T.”

Starţev citi scrisoarea, se gândi o clipă şi-i spuse lui Pava:

— Comunică-le, te rog, că astăzi nu pot să vin, sunt foarte ocupat. Am să vin peste vreo trei zile.

Dar trecură trei zile, trecu o săptămână şi Starţev nu se arătă. Într-o zi, trecând din întâmplare prin faţa casei Turkinilor, îşi aduse aminte că ar fi trebuit să intre, măcar pentru câteva clipe, dar se răzgândi şi... nu intră.

Şi nu mai călcă niciodată pe la familia Turkin.

V

Au mai trecut câţiva ani, Starţev s-a îngrăşat şi mai mult, l-a năpădit grăsimea, răsuflă greu şi umblă cu capul dat pe spate. Acum, când trece, puhav şi stacojiu, cu trăsura lui cu trei cai, cu zurgălăi, şi cu Panteleimon pe capră – care e şi el puhav, stacojiu, cu ceafa groasă şi strigă: „Ţineţi drreap-ta-a!”, stând cu braţele întinse înainte, de parcă ar fi de lemn, spectacolul e impunător şi ai zice că nu trece un om, ci un zeu păgân. Are în oraş o clientelă atât de mare, încât nu mai găseşte o clipă să răsufle. Şi-a cumpărat o moşie şi două case în oraş şi

umblă să-şi mai cumpere şi o a treia, bineînţeles, dacă găseşte un chilipir. Iar când i se vorbeşte la Societatea de Credit Mutual de vreo casă care urmează să fie vândută la licitaţie, se duce cu neobrăzare s-o viziteze şi, trecând prin toate odăile, fără să se sinchisească de femeile şi copiii pe jumătate dezbrăcaţi, care îl privesc cu uimire şi teamă, împunge cu bastonul în toate uşile şi întreabă:

— Ăsta-i biroul? Ăsta-i dormitorul? Dar aici ce-i?

Vorbeşte suflând greu şi ştergându-şi mereu năduşeala de pe frunte.

Are multe angarale, totuşi nu-şi lasă serviciul de la zemstvă; l-a biruit lăcomia, vrea să facă şi slujbă, şi afaceri. Atât la Dealij, cât şi în oraş i se spune acum pur şi simplu Ionîci. „Unde s-o fi ducând Ionîci?” sau „Ce-ar fi să-l chemăm la consult pe Ionîci?”

Se vede că din pricină că până şi gâtlejul îi e năpădit de grăsime, glasul i s-a schimbat, i s-a făcut piţigăiat şi ascuţit. I s-a schimbat şi caracterul: s-a făcut ursuz şi supărăcios. Când are consultaţii, îşi iese întruna din sărite, bate nerăbdător cu bastonul în podea şi ţipă cu glasul lui neplăcut:

— Te rog să nu răspunzi decât la întrebări! Nu discuta!

Trăieşte de unul singur. Duce o viaţă plicticoasă, nimic nu-l interesează.

În tot timpul de când se află la Dealij, dragostea pentru Kotik a fost singura şi, desigur, ultima sa bucurie. Seara joacă vint la club, iar după aceea se aşază singur la masa cea mai de vază din local şi cinează. Îl serveşte lacheul Ivan, cel mai bătrân şi mai respectabil dintre feciorii clubului, care îi aduce, fără să mai întrebe, o sticlă de Lafitte nr. 17. Toţi – şi intendenţii clubului, şi bucătarul, şi lacheul – ştiu ce-i place şi ce nu-i place şi se silesc din răsputeri să-l mulţumească, fiindcă altfel se supără şi numai ce-l vezi că începe să bată cu bastonul în podea.

În timp ce cinează, întoarce din când în când capul şi se amestecă în convorbirile de la mesele vecine!

— Despre ce vorbeşti? Cum? Despre cine?

Şi când i se întâmplă ca la una din mesele vecine să se vorbească de Turkini, întreabă:

— Despre care Turkini vorbiţi? Despre ăia a căror fată cântă la pian?

Asta-i tot ce se poate spune despre el.

Dar Turkinii? Ivan Petrovici n-a îmbătrânit, nu s-a schimbat deloc; face mereu glume şi povesteşte anecdote; Vera Iosifovna continuă, ca şi înainte, să le citească musafirilor cu aceeaşi plăcere şi simplitate romanele sale. Iar Kotik cântă la pian în fiecare zi, vreo patru ceasuri. S-a ofilit mult, tânjeşte şi în fiecare toamnă pleacă împreună cu mama ei în Crimeea. Ivan Petrovici le însoţeşte la gară şi, când porneşte trenul, îşi şterge lacrimile şi le strigă:

— La revedere, vă rog!

Şi îşi flutură batista.

1898

Omul în carapace

Chiar la marginea satului Mironosiţkoe, în şura starostelui Prokofi, se hotărâseră să mâne nişte vânători pe care-i apucase noaptea pe câmp. Erau numai doi: medicul veterinar Ivan Ivanâci şi profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanâci avea un nume de familie compus, cam fistichiu, care nu i se potrivea deloc: Cimşa-Himalaiski, şi de aceea toată gubernia îi spunea, pur şi simplu, Ivan Ivanâci; locuia la o crescătorie de cai din apropierea oraşului şi plecase la vânătoare ca să mai

respire şi el puţin aer curat. Cât despre profesorul de liceu Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simţea pe meleagurile astea ca la el acasă.

Niciunul din ei nu dormea. Ivan Ivanâci, un bătrân înalt şi uscăţiv, cu mustăţi lungi, se aşezase pe prag şi trăgea din lulea; luna îi lumina faţa din plin. Burkin se culcase în fân, dar în şură era atât de întuneric, încât nici n-ai fi putut desluşi unde anume se cuibărise.

Stăteau la taifas. Vorbiră de una şi de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă şi destul de ageră la minte, care nu păşise niciodată afară din satul ei, nu văzuse niciodată nici oraş, nici cale ferată, iar în ultimii zece ani şedea de dimineaţă până seara cocoţată pe cuptor şi nu mai ieşea din casă decât pe înnoptat.

— Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întâlneşti pe lume mulţi oameni, singuratici din fire, care nu au decât un gând: să se tragă în carapacea lor, ca racul solitar sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere la vremurile străvechi, când strămoşul omului nu era încă un animal sociabil şi trăia singur în bârlogul lui, sau poate, pur şi simplu, una din

nenumăratele manifestări ale firii omeneşti. Cine ştie? Nu sunt naturalist şi nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme: vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu sunt o raritate. Nici nu e nevoie să cauţi prea departe; uite, chiar în oraşul nostru a murit acum vreo două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl ştia toată lumea, fiindcă ieşea întotdeauna, chiar şi pe timpul cel mai frumos, cu galoşi, cu umbrelă şi cu palton gros. Umbrela şi-o ţinea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenuşie din piele de căprioară, iar când trebuia să-şi ascută creionul, vedeai că şi briceagul şi-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că până şi faţa, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, şi-o ţinea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă de lână, îşi băga vată în urechi şi, când se urca într-o birjă, punea să se ridice poclitul. Într-un cuvânt, în omul acesta se vădea o pornire continuă şi nestăvilită de a se ascunde sub un înveliş, de a-şi făuri o carapace, ca să zic aşa, care să-l izoleze, să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de necontenită alarmă şi poate că de aceea şi lăuda mereu trecutul şi lucruri care n-au

existat niciodată, pentru a-şi justifica teama şi sila faţă de prezent. Până şi limbile antice pe care le preda reprezentau pentru el, în esenţă, tot nişte galoşi şi o umbrelă care îl fereau de viaţa reală.

— O, ce frumos sună, ce minunată este limba greacă! spunea el şi faţa i se umplea de încântare; apoi, ca şi cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, îşi mijea ochii, ridica un deget şi rostea: *Antropos!*

Până şi gândurile Belikov îşi dădea toată silinţa să le ascundă într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decât circularele şi articolele din ziar care interziceau ceva. Când o circulară îi oprea, de pildă, pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara sau un articol de gazetă susţinea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede şi bine stabilit: e interzis şi basta! În schimb, în orice autorizaţie, în orice învoire i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînţeles şi tulbure. Când autorităţile aprobau înfiinţarea în oraş a unui cerc dramatic sau a unei săli de lectură sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap şi spunea încet:

— Ei da, fireşte, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc.

Orice încălcare a rânduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele îl umpleau de mâhnire, chiar când lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noştri întârzia la un tedeum, dacă se răspândeau zvonuri despre vreo ştrengărie oarecare făptuită de elevi sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara târziu, în tovărăşia unui ofiţer, Belikov se frământa şi spunea întruna: numai să nu iasă vreun bucluc. La consiliile profesorale ne chinuia, nu altceva, cu prudenţa, cu suspiciunea şi cu ideile lui închistate de om în carapace, repetând, de pildă, că atât la liceul de băieţi, cât şi la cel de fete, tineretul are purtări urâte, că face prea mult zgomot în clasă – vai, să nu afle cumva şefii, vai, să nu iasă vreun bucluc – şi că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina pe Petrov şi din clasa a patra, pe Egorov. Şi ce crezi? Cu oftaturile şi cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe faţa lui mică şi palidă – ştii, avea o feţişoară ca de dihor – ne exaspera pe toţi. Nu se lăsa până nu ne dădeam bătuţi, le scădeam nota la purtare şi lui Petrov, şi lui Egorov, îi băgam la arest şi, în cele din urmă, îi eliminam pe amândoi. Avea un obicei ciudat: să ne facă vizite acasă. Când venea la vreunul din noi, se aşeza pe scaun şi tăcea, ca şi cum ne-ar fi

iscodit. Stătea aşa, aproape fără să scoată o vorbă, un ceas-două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreţine bunele raporturi cu colegii”. Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite şi lui; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Până şi directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noştri erau cu toţii oameni inteligenţi, respectabili, crescuţi în tradiţiile lui Turgheniev şi ale lui Şcedrin. Totuşi omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoşi şi cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani! Da’ parcă numai liceul? Oraşul întreg! Cucoanele nu mai organizau sâmbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temându-se să nu afle el; preoţimea se ferea să mănânce în faţa lui mâncăruri de frupt şi să joace cărţi. Sub influenţa unor oameni de soiul lui Belikov, în ultimii zece-cincisprezece ani orăşenii noştri au început să se teamă de orice: să vorbească tare, să trimită scrisori, să facă cunoştinţe noi, să citească, să-i ajute pe săraci şi să-i înveţe carte...

Ivan Ivanâci îşi drese glasul, voind să spună ceva, dar mai întâi îşi aprinse luleaua, privi la lună şi numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte:

— Da. Oamenii inteligenţi, respectabili îi citesc pe Şcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle şi pe alţii, şi totuşi au plecat capul, l-au răbdat... Asta e!

— Belikov locuia în aceeaşi casă cu mine, continuă Burkin, la acelaşi etaj, uşă-n uşă; ne vedeam des şi ştiam ce fel de viaţă duce. Acasă era aceeaşi poveste: halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de oprelişti şi îngrădiri şi aceleaşi vorbe: vai, să nu iasă vreun bucluc! Mâncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănânci de frupt nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ţine posturile, astfel că mânca şalău, gătit cu unt, mâncare ce nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susţine că ar fi de frupt. Nu ţinea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe, şi tocmise un bucătar, pe un oarecare Afanasi, un moşneag de vreo şaizeci de ani, beţiv şi cam scrântit, care fusese cândva ordonanţă şi învăţase, de bine, de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei lângă uşă, cu braţele încrucişate, ofta adânc şi mormăia mereu acelaşi lucru:

— Tare s-au mai înmulţit *ăştia* în ziua de azi!

Belikov avea un iatac mic, ca o cuşcă, şi pat cu polog. Când se culca, se învelea până peste cap; căldura era înăbuşitoare, vântul lovea în uşile încuiate, vuia în sobă

şi dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieţi...

Stând aşa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furişeze la el hoţii şi toată noaptea era chinuit de vise groaznice, iar dimineaţa, când porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la faţă şi se vedea limpede că liceul plin de oameni, spre care se îndrepta, îi umplea întreaga fiinţă de groază şi scârbă şi că acestui om singuratic din fire îi venea greu până şi să meargă alături de mine.

— La noi în sălile de clasă e prea multă larmă, spunea el, ca şi cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos!

Şi închipuie-ţi că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace a fost la un pas de însurătoare.

Ivan Ivanâci aruncă o privire grăbită spre şură şi spuse:

— Glumeşti!

— Deloc. Oricât de ciudat ţi s-ar părea, era cât pe-aci să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie şi geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa,

Varenka. Era tânăr, înalt, brun, cu nişte mâini uriaşe şi era de-ajuns să-i vezi faţa, ca să ghiceşti că are o voce groasă. Într-adevăr, glasul lui răsuna ca dintr-un butoi: bu-bu-bu... Soră-sa nu mai era chiar aşa tânără – să tot fi avut treizeci de ani, dar şi ea era înaltă, zveltă, cu sprâncene negre şi obraji rumeni; într-un cuvânt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, cânta întruna romanţe ucrainene şi râdea în hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un râs răsunător: ha-ha-ha! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe fraţii Kovalenko în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, plicticoşi şi plini de ei, care, chiar la sărbătorirea unui coleg, veneau numai din obligaţie, am văzut deodată născându-se parcă din spuma mării o nouă Afrodită: se plimba cu mâinile în şold, râdea în hohote, cânta şi dansa... Ne-a cântat cu mult sentiment *Bate vântul*, apoi încă o romanţă, şi încă una, şi ne-a vrăjit pe toţi, chiar şi pe Belikov, care s-a aşezat lângă ea şi i-a spus cu un zâmbet dulce:

— Prin gingăşia şi sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană aminteşte de greaca veche.

Măgulită, Varenka i-a povestit cu multă duioşie şi putere de convingere că are un mic conac în judeţul

Gadeaci[27], că la acel conac locuieşte mămica ei şi ce mai pere, ce mai zemoşi, ce mai dovlecei cresc acolo! Că la ucraineni dovleacul se cheamă *kabak,* ceea ce pe ruseşte ar însemna *crâşmă,* iar la crâşmă ei îi zic *şinok,* că ucrainenii fac din pătlăgele vinete şi roşii un borş „aşa de gustos – o grozăvie!”.

Şi cum stăteam noi şi o ascultam, ne-a venit dintr-odată tuturor acelaşi gând.

— Ce-ar fi să-i căsătorim? mi-a şoptit nevasta directorului.

Nu ştiu de ce, ne-am adus cu toţii aminte că Belikov al nostru nu era însurat şi, deodată, ni s-a părut ciudat că până atunci nu luaserăm în seamă, scăpaserăm cu totul din vedere un amănunt atât de important din viaţa lui. Am început să ne întrebăm cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă esenţială? Până atunci acest lucru nu ne interesase deloc; poate că nici nu concepeam măcar că un om care ieşea, pe un timp oricât de frumos, neapărat cu galoşi şi dormea sub polog ar putea să iubească.

[27] Judeţul Gadeaci aparţinea guberniei Poltava.

— El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci... îşi precizase nevasta directorului gândul. Cred că l-ar lua.

Câte nu se pun la cale la noi în provincie din plictiseală, câte lucruri inutile, absurde! Şi asta fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simţit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov, pe care nimeni nu şi-l putea închipui însurat? Nevasta directorului, nevasta inspectorului şi toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viaţă, s-au făcut chiar mai frumoase, ca şi cum şi-ar fi descoperit deodată un ţel în viaţă. Când nevasta directorului merge acum la teatru, o vedem în loja ei pe Varenka strălucind de fericire, cu un evantai cât o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca şi cum ar fi fost scos din casă cu cleştele. Când se întâmplă să dau o serată, cucoanele îmi cer să-i poftesc neapărat pe Belikov şi pe Varenka. Pe scurt, maşina se pusese în mişcare. Am aflat curând că Varenka nu avea nimic împotriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu prea era vesel; toată ziua se certau şi se ocărau. Să-ţi povestesc, bunăoară, o scenă: Kovalenko, o matahală de om înalt, zdravăn, cu cămaşă brodată şi cu un moţ de păr ieşindu-i de sub şapcă,

merge pe stradă, ţinând într-o mână un pachet cu cărţi şi în cealaltă o bâtă noduroasă. În spatele lui vine Varenka, ducând şi ea nişte cărţi.

— Mihailik, tu nici nu le-ai citit! îl dojeneşte ea cu glas tare. Eu ştiu ce spun! Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

— Şi eu îţi spun că am citit! ţipă Kovalenko lovind cu bâta în trotuar.

— Of, Doamne, Dumnezeule, Mincik! De ce te superi? Discutăm doar în principiu.

— Dar dacă îţi spun că le-am citit? ţipă şi mai tare Kovalenko.

Iar acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vedea că-i era şi ei lehamite de aşa viaţă, îi era dor de un colţ al ei; unde mai pui că se gândea şi la vârstă; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar şi cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre domnişoarele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămână. Oricum, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoinţă deosebită.

Dar Belikov? Îi făcea vizite lui Kovalenko, la fel ca şi nouă. Venea, se aşeza pe scaun şi tăcea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cânta *Bate vântul*, îl privea gânditoare, cu ochii ei întunecaţi, sau se pornea deodată pe hohote de râs:

— Ha-ha-ha!

În dragoste şi mai ales în căsnicie sugestia joacă un rol de căpetenie. Toţi – şi colegii, şi cucoanele – începuseră să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viaţă; toţi îl felicitau şi-i spuneau cu un aer solemn că însurătoarea este un pas serios... şi tot soiul de alte banalităţi. Unde mai pui că Varenka era frumuşică, atrăgătoare, fată de consilier de stat, avea şi un conac, dar mai ales era prima femeie care se purta cu el prieteneşte, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov îşi pierduse capul şi se convinsese că trebuie într-adevăr să se însoare.

— Era momentul potrivit să i se ia galoşii şi umbrela, spuse Ivan Ivanâci.

— Închipuie-ţi că lucrul acesta s-a dovedit cu neputinţă. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă; de câte ori venea la mine îmi vorbea de ea, de viaţa de

familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios; toată ziua îl găseai la fraţii Kovalenko, dar felul de viaţă nu şi-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărârea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă... slăbise, se gălbejise şi se ascunsese parcă şi mai mult în carapacea lui.

— Varvara Savvişna îmi place, îmi spunea el cu un zâmbet sfios, strâmb, şi ştiu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar... totul s-a întâmplat cam prea dintr-odată... Trebuie să mă mai gândesc.

— Ce să te mai gândeşti? îi răspundeam eu. Însoară-te şi gata!

— Nu, căsătoria este un pas serios, mai întâi trebuie bine cântărite îndatoririle viitoare, răspunderea... ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc... Chestiunea asta mă nelinişteşte mult, nu mai dorm noaptea deloc. Şi mărturisesc că mă cam tem: şi ea, şi fratele ei au un fel cu totul neobişnuit de a gândi; amândoi raţionează în mod foarte ciudat şi au o fire atât de aprigă! Te pomeneşti că după însurătoare dau de vreo belea.

Şi azi aşa, mâine aşa, îşi tot întârzia cererea în căsătorie, o amâna, spre marea nemulţumire a nevestei directorului şi a tuturor cucoanelor noastre; nu mai

sfârşea cu cântărirea îndatoririlor şi răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind poate că aşa se cade în situaţia lui, apoi venea la mine să vorbească despre viaţa de familie. Cred însă că, până la urmă, ar fi cerut-o şi astfel s-ar fi înfăptuit una din acele căsătorii stupide şi fără rost, cum se fac la noi cu miile din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un *kolossalische Skandal.* Trebuie să-ţi spun că lui Kovalenko, fratele Varenkăi, Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi şi nu putea să-l sufere.

— Nu înţeleg, ne spunea el, ridicând din umeri, nu înţeleg cum îl puteţi înghiţi pe delatorul ăsta, cu mutra lui scârboasă! Şi apoi, cum puteţi trăi aici, domnilor? Atmosfera e înăbuşitoare, otrăvită. Vă credeţi pedagogi, profesori?

Nu sunteţi decât nişte conţopişti; liceul vostru nu e un templu al ştiinţei, ci o direcţiune a bunei-cuviinţe; miroase a acru, ca la un comisariat de poliţie. Nu, fraţilor, nu mai zăbovesc decât puţină vreme printre voi; plec, mă duc acasă, să prind raci şi să-i învăţ carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă priveşte, n-aveţi

decât să rămâneţi aici, cu Iuda al vostru, până ce-o crăpa!

Alteori îl apuca râsul şi râdea în hohote, până la lacrimi, cu glasul lui când gros ca de bas, când subţire şi ascuţit. După ce se mai potolea, mă întreba făcând un gest de nedumerire cu braţele:

— De ce tot vine pe capul meu? Ce vrea? Stă, tace şi se uită.

Îl poreclise pe Belikov „Ciocoiul sau Păianjenul”[28]. Bineînţeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenţia surorii sale de a se mărita cu „Păianjenul”. Când într-o zi nevasta directorului i-a dat a înţelege că ar fi bine ca Varenka să-şi facă un rost în viaţă, alături de un om atât de serios, atât de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat şi a mârâit:

— Nu-i treaba mea. N-are decât să se mărite cu cine o vrea, fie şi o năpârcă: eu nu mă amestec în treburile altora.

Şi acum, ascultă mai departe. Un poznaş a făcut o caricatură: Belikov, cu galoşi, pantaloni suflecaţi şi umbrelă deschisă, la braţ cu Varenka, iar jos era scris: „Antroposul amorezat”. Expresia era prinsă uimitor de

[28] Titlul piesei în patru acte şi cinci tablouri, scrisă de M.L. Kropivniţki în limba ucraineană.

bine. Se vede că artistul lucrase multe nopţi la rând, deoarece toţi profesorii liceului de băieţi, ai liceului de fete şi ai seminarului, precum şi funcţionarii au primit câte un exemplar. Belikov de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întâi mai, o zi de duminică, şi noi toţi, profesori şi elevi, hotărâserăm să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraş. Am ieşit din casă odată cu Belikov; era galben la faţă şi mai întunecat ca norul de furtună.

— Ce oameni răi, plini de ură, sunt pe lumea asta! mi-a spus el şi buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam aşa pe stradă, ce crezi? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, şi ea pe bicicletă, roşie la faţă, obosită, dar veselă, bucuroasă.

— Noi o luăm înainte! ne-a strigat ea. Vremea e atât de frumoasă, atât de frumoasă – o grozăvie!

Şi pe aci le-a fost drumul la amândoi. Din galben ce era, Belikov al meu s-a făcut alb şi a rămas locului ca trăsnit.

— Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înşală vederea?

Se cade oare ca profesorii de liceu şi femeile să se plimbe cu bicicleta?

— Şi de ce nu? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decât să se plimbe.

— Ce tot vorbeşti! a strigat el, uimit de seninătatea mea. Se poate una ca asta?!

Era atât de indignat, încât nici n-a mai vrut să meargă cu noi şi s-a întors acasă.

A doua zi îşi freca întruna mâinile, nervos; tresărea mereu şi se cunoştea după faţă că nu-i în apele lui. A plecat chiar de la lecţii, ceea ce i se întâmpla pentru întâia dată în viaţă. Nici de mâncat n-a mâncat. Spre seară s-a îmbrăcat cât mai gros, cu toate că era cald ca vara, şi s-a dus la Kovalenko. Varenka nu era acasă; nu l-a găsit decât pe fratele ei.

— Ia loc, te rog, i-a spus Kovalenko rece, încruntându-se; avea ochii cârpiţi de somn – dormise după-amiază şi nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început:

— Am venit la dumneata să-mi uşurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o înfăţişare ridicolă, pe mine şi pe o altă persoană,

care ne este apropiată amândurora. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nicio vină în această întâmplare... N-am oferit niciun prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cât se poate de corect.

Kovalenko şedea morocănos şi tăcea. Belikov a aşteptat câteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

— Şi încă ceva voiam să-ţi mai spun. Sunt de mult în învăţământ, iar dumneata abia îţi începi apostolatul, aşa că, în calitate de coleg mai bătrân, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greşeli. Dumneata te plimbi cu bicicleta şi această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

— Şi de ce? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

— Mai e nevoie să lămuresc acest lucru Mihail Savvici? Nu se înţelege de la sine? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta? Nu le mai rămâne decât să umble cu capul în jos şi cu picioarele în sus! Şi apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit! Când am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea

ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă! E ceva îngrozitor!

— Şi, la urma urmei, dumneata ce doreşti?

— Nu doresc decât un singur lucru: să te previn, Mihail Savvici. Eşti tânăr, ai înaintea dumitale tot viitorul; trebuie să te porţi foarte, foarte prudent, iar dumneata nu ţii socoteală de nimic, de nimic! Porţi cămăşi brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai ştiu eu ce cărţi şi acum văd că umbli şi pe bicicletă. Vrei să afle directorul că dumneata şi sora dumitale vă plimbaţi cu bicicleta şi să ajungă la cunoştinţa epitropului?... La ce bun?

— Faptul că eu şi sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu priveşte pe nimeni! i-a răspuns Kovalenko făcându-se stacojiu. Iar dacă îndrăzneşte cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toţi dracii.

Belikov a pălit şi s-a ridicat.

— Dacă-mi vorbeşti pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezenţa mea, te rog să nu-ţi îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect faţă de autorităţi.

— Am spus eu ceva rău despre autorităţi? l-a întrebat Kovalenko privindu-l cu ură. Şi, la urma urmelor, te

poftesc să mă laşi în pace. Sunt un om cinstit şi cu domni ca dumneata nu vreau să stau de vorbă. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă; i se citea pe faţă groaza. Pentru prima dată în viaţa lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

— Poţi să spui ce vrei, a bolborosit el, ieşind din vestibul şi oprindu-se în capul scării. Trebuie însă să te previn: s-ar putea să ne fi auzit cineva; de aceea mă văd nevoit să-i raportez domnului director discuţia noastră... în linii generale, pentru ca această discuţie să nu fie răstălmăcită şi să nu iasă vreun bucluc. Sunt dator s-o fac.

— Să-i raportezi? Du-te şi-i raportează sănătos!

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vânt şi Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoşii. Cu toate că scara era înaltă şi repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-şi nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul, Varenka intra în casă, însoţită de două doamne; tustrele s-au oprit la intrare, contemplându-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-şi rupă

gâtul şi amândouă picioarele, decât să ajungă de râsul lumii; acum, păţania lui avea să fie aflată de tot oraşul, avea să ajungă până la urechile directorului şi ale epitropului – vai, de n-ar ieşi vreun bucluc! Îl aştepta desigur o nouă caricatură şi toate aveau să se termine cu ordinul de a-şi da demisia...

Când s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut; văzându-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoşii şi, neînţelegând ce se petrecuse, crezând pesemne că Belikov se împiedicase şi căzuse din întâmplare, n-a putut să se stăpânească şi s-a pornit pe un râs cu hohote, care a răsunat prin toată casa:

— Ha-ha-ha!

Cu acest „ha-ha-ha”, răsunător, prelung, s-au sfârşit toate; şi cererea în căsătorie, şi existenţa pământească a lui Belikov. N-a mai auzit ce spunea Varenka şi nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat şi nu s-a mai dat jos din pat.

Peste vreo trei zile m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpânul său nu e lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu

plapuma, şi tăcea; la toate întrebările mele n-a răspuns decât prin da sau nu şi atât. Stătea lungit, iar în jurul lui, Afanasi umbla de colo-colo, întunecat, încruntat şi oftând adânc; mirosea a votcă taman ca într-o cârciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toţii, adică amândouă liceele şi seminarul. Aşa cum stătea întins în coşciug, avea o expresie blândă, plăcută, veselă chiar, ca şi cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfârşit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, îşi atinsese idealul! Şi parcă în cinstea lui, tot timpul înmormântării vremea a fost posomorâtă, ploioasă şi noi toţi eram cu galoşi şi umbrele. Varenka a fost şi ea la înmormântare şi la coborârea sicriului în groapă a izbucnit în plâns. Am constatat că ucrainencele nu ştiu decât să plângă sau să râdă în hohote; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormântezi oameni ca Belikov. Întorcându-ne de la cimitir, eram toţi, chipurile, amărâţi, pleoştiţi; niciunul nu îndrăznea să-şi manifeste simţământul ascuns de plăcere, simţământ asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, când cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două, prin grădină,

îmbătându-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a o dobândi vreodată dă aripi sufletului, nu-i aşa?

Ne-am întors de la cimitir binedispuşi. Dar nici n-a trecut o săptămână şi viaţa a început să curgă iarăşi ca mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neinterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin; nu se simţea nicio îmbunătăţire. Şi, într-adevăr, pe Belikov îl înmormântaserăm, dar câţi oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră şi câţi nu vor mai fi?

— Da, asta-i! spuse Ivan Ivanâci aprinzându-şi luleaua.

— Câţi nu vor mai fi? repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieşi din şură. Era un om scund, gras, cu desăvârşire chel, cu o barbă neagră, lungă, mai-mai să-i ajungă până la brâu; odată cu el ieşiră şi doi câini.

— Ce lună minunată! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopţii. Spre dreapta se vedea tot satul; uliţa lungă se întindea departe, pe vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniştit, adânc; nicio mişcare, niciun sunet – cu greu îţi venea să crezi că în natură poate fi atâta linişte. Când priveşti pe o noapte

cu lună o uliţă largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei adormite, sufletul ţi se umple de atâta tihnă; ascunzându-se în umbrele nopţii, de trudă, de griji şi de mâhniri, sufletul e gingaş, năpădit de tristeţi, minunat. Ţi se pare că şi stelele îl privesc cu dragoste şi înduioşare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pământ şi că peste tot domneşte fericirea... în stânga, chiar de la marginea satului, începea câmpul; îl vedeai aşternându-se departe, până în zare, şi pe tot întinsul lui, scăldat în lumina lunii, domnea aceeaşi nemişcare, aceeaşi tăcere.

— Da, asta-i! spuse iarăşi Ivan Ivanâci. Dar faptul că trăim la oraş, înghesuiţi într-o atmosferă înăbuşitoare, că scriem hârtii de prisos şi jucăm vint nu este oare şi asta un fel de carapace? Şi faptul că ne petrecem toată viaţa în mijlocul unor trândavi, al unor pisălogi, al unor femei toante şi leneşe, că spunem şi ascultăm fel de fel de fleacuri, nu este oare tot un fel de carapace? Dacă vrei, am să-ţi povestesc şi eu o întâmplare foarte instructivă.

— Nu, s-a făcut târziu, trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lăsăm pe mâine.

Intrară în şură şi se întinseră în fân. Abia se cuibăriseră şi aţipiseră, când deodată auziră paşi uşori: tup, tup... Cineva umbla în apropierea şurii; făcea câţiva

paşi, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou: tup, tup... Câinii începură să mârâie.

— E Mavra, spuse Burkin.

Paşii încetară.

— Să-i vezi şi să-i auzi pe toţi cum mint, îşi continuă Ivan Ivanâci gândul cu glas tare, întorcându-se pe partea cealaltă, şi cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tâmpit că le rabzi minciuna; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăzneşti să declari pe faţă că eşti de partea oamenilor cinstiţi, liberi, să minţi şi tu cu zâmbetul pe buze, şi toate astea pentru o bucată de pâine, pentru un colţişor cald, pentru un nenorocit de cin care nu face doi bani – nu, aşa nu se mai poate trăi!

— Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanâci! spuse profesorul. Hai să dormim!

Peste zece minute Burkin dormea dus. Ivan Ivanâci se tot răsucea, oftând, când pe o parte, când pe cealaltă. După o vreme se sculă, ieşi din nou afară şi, aşezându-se pe prag, îşi aprinse luleaua.

1898

Un caz din practică

Profesorul primi o telegramă de la fabrica Lealikov; era rugat să vină cât mai grabnic. Se îmbolnăvise fiica unei oarecare doamne Lealikova, pesemne stăpâna fabricii, şi mai mult nu se putea desluşi din telegrama lungă, alcătuită anapoda. Profesorul nu plecă, ci-l trimise în loc pe subalternul său, doctorul Koroliov.

De la Moscova trebuia să mergi două staţii cu trenul, apoi să faci vreo patru verste cu trăsura. La gară venise să-l aştepte pe Koroliov o trăsură cu trei cai; vizitiul purta pălărie cu pană de păun şi la orice întrebare răspundea ostăşeşte, cu glas tare: „Nu, să trăiţi!”, „Da, să trăiţi!”. Era sâmbătă seara, soarele scăpăta. Muncitorii se îndreptau în pâlcuri de la fabrică spre gară şi salutau trăsura care-l ducea pe Koroliov. Medicul privea plin de încântare înserarea, conacele şi vilele din dreapta şi din stânga şoselei, mestecenii şi întreaga tihnă din jur. În ajunul acela de sărbătoare s-ar fi zis că, odată cu oamenii, se pregăteau de odihnă şi câmpul, şi pădurea, şi soarele – de odihnă şi, poate, de rugăciune...

Născut şi crescut la Moscova, Koroliov nu cunoştea viaţa de la ţară, nu se interesase niciodată de fabrici şi nu vizitase încă niciuna. Citise numai întâmplător despre ele, vorbise cu unii fabricanţi, ba fusese chiar poftit

acasă la câte unul din ei; de câte ori zărea, de departe sau de aproape, vreo fabrică, se gândea că pe dinafară totul pare bine orânduit şi tihnit, dar că înăuntru trebuie să domnească, pe lângă egoismul mărginit al stăpânilor, cea mai neagră înapoiere, munca anostă şi nesănătoasă pentru muncitori, certuri mărunte, votcă şi insecte. Şi acum, când muncitorii se dădeau respectuos şi plini de sfială în lături din calea trăsurii, Koroliov ghicea după feţele, şepcile şi felul lor de a umbla mizeria fizică, buimăceala în care trăiau.

Trăsura intră pe poarta fabricii. În dreapta şi în stânga se iveau, apoi rămâneau în urmă, căsuţe de muncitori, chipuri de femei, rufe şi plăpumi întinse în cerdacuri. „Păzea!”, striga vizitiul, fără să încetinească goana cailor. Iată curtea întinsă, fără iarbă, iar de jur împrejur şi la oarecare distanţă unele de altele, cinci corpuri mari de clădiri cu coşuri, depozite de mărfuri, barăci şi peste toate un strat cenuşiu de praf. Ici-colo, asemenea unor oaze în pustiu, se vedeau grădiniţe sărăcăcioase şi acoperişurile verzi sau roşii ale caselor în care locuiau funcţionarii administraţiei. Vizitiul struni deodată caii şi trăsura se opri în faţa unei clădiri, vopsită proaspăt în

cenuşiu şi înconjurată de o grădiniţă cu liliac, acoperit şi el cu praf; iar cerdacul galben mirosea tare a vopsea.

— Poftiţi, domnule doctor, se auziră în coridor şi în antreu glasuri de femei. Poftiţi, de când vă aşteptăm..., şopteau şi oftau glasurile. Curată nenorocire... Poftiţi pe aici.

Doamna Lealikova – o femeie grasă, trecută, în rochie neagră de mătase cu mâneci la modă, dar, judecând după faţa ei, o femeie simplă, fără prea multă carte – se uita neliniştită la doctor şi nu se hotăra să-i dea mâna – nu îndrăznea. Alături de ea stătea o femeie uscăţivă, mai în vârstă, cu părul tăiat scurt, cu pince-nez şi purtând o bluză înflorată. Servitorii îi spuneau Kristina Dmitrievna şi Koroliov ghici că trebuia să fie guvernanta. Se vede că, fiind socotită cea mai cultă din casă, i se dăduse ei însărcinarea să iasă în întâmpinarea doctorului şi să-l primească. Într-adevăr, de cum îl văzu, începu să-i povestească în pripă, cu amănunte plicticoase, de prisos, cauzele bolii, fără să spună însă cine era bolnav şi ce se întâmplase.

Doctorul şi guvernanta luară loc şi începură să vorbească, în timp ce gazda rămase nemişcată în picioare, lângă uşă, aşteptând. Koroliov înţelese din

spusele guvernantei că persoana bolnavă era Liza, o fată de douăzeci de ani, singura fiică a doamnei Lealikova şi moştenitoarea ei; era de mult suferindă şi fusese tratată de numeroşi medici, dar în ultima noapte avusese palpitaţii atât de puternice, încât nimeni nu dormise în casă; se temeau să nu moară.

— Încă din copilărie a fost cam şubredă, ca să zic aşa, spuse Kristina Dmitrievna cu glas alintat, ştergându-şi mereu buzele cu mâna. Doctorii spun că e din cauza nervilor, dar tot ei au băgat-o în scrofuloză când era mică şi cred că de aici vin toate.

Intrară la bolnavă. Tânără, destul de voinică, cu trupul bine împlinit, dar urâtă, semănând cu mamă-sa, cu ochii la fel de mici şi cu falca de jos prea lată, dezvoltată excesiv, nepieptănată şi cu plapuma trasă până peste bărbie, fata îi făcu în prima clipă lui Koroliov impresia unei fiinţe oropsite, sărmane, oploşite aici, căreia îi purtau de grijă din milă, şi nu-i venea să creadă că ea era moştenitoarea celor cinci mari corpuri de clădiri.

— Am venit la dumneata, începu Koroliov, să te îngrijim. Bună ziua!

Îşi spuse numele şi îi strânse mâna – o mână mare, rece, urâtă. Bolnava se aşeză în capul oaselor şi,

obişnuită pesemne de mult cu doctorii, se lăsă ascultată, fără a se sinchisi că umerii şi pieptul îi erau descoperite.

— Am palpitaţii, spuse ea. Toată noaptea am avut o senzaţie de groază... Era să mor de groază! Daţi-mi ceva.

— Am să-ţi dau, am să-ţi dau, linişteşte-te!

Koroliov o examină şi ridică din umeri.

— Inima e normală, spuse el, totu-i bine, totu-i în regulă. Se vede că nervii au cam luat-o razna, dar nu-i nimic îngrijorător. Cred că accesul a trecut. Culcă-te liniştită.

În clipa aceea cineva intră în iatac cu o lampă. Bolnava închise ochii pe jumătate, ferindu-i de lumină, şi, cuprinzându-şi capul cu mâinile, începu să plângă în hohote. Impresia că avea în faţa lui o biată fiinţă urâtă şi oropsită se şterse deodată. Koroliov uită şi de ochii ei mici, şi de falca de jos, dezvoltată grosolan, şi, înduioşat de expresia de blândeţe, de cuminţenie şi de suferinţă care se citea pe chipul fetei, aceasta i se păru deodată graţioasă, proaspătă, plină de feminitate. Nu cu medicamente ar fi vrut să-i redea liniştea, nu cu sfaturi, ci cu o vorbă bună, prietenească. Mama cuprinse cu braţele capul copilei şi-l strânse la piept. Câtă durere,

câtă deznădejde se citea pe faţa bătrânei! Ea, mama, îşi crescuse şi îngrijise fiica, nu precupeţise nimic, îşi jertfise toată viaţa ca s-o înveţe franţuzeşte, dansul, muzica, îi adusese cei mai buni medici, o duzină de profesori, angajase o guvernantă şi acum nu pricepea de ce varsă atâtea lacrimi, pentru ce se chinuie atâta; nu pricepea şi simţea că îşi pierde capul. Avea o expresie vinovată, speriată, deznădăjduită, ca şi cum ar fi scăpat din vedere ceva foarte important, n-ar fi făcut tot ce se putea face, ca şi cum ar fi trebuit să mai aducă pe cineva, dar nu ştia nici ea pe cine.

— Lizanka, iarăşi... iarăşi, Lizanka! spuse ea, strângându-şi fiica la piept. Draga mea, scumpa mea, fetiţa mea, spune-mi, ce-i cu tine? Fie-ţi milă de mine, spune-mi!

Plângeau amândouă amarnic. Koroliov se aşeză pe marginea patului şi o luă pe Liza de mână.

— Ei, haide, linişteşte-te! zise el prietenos. Se poate să plângi aşa?! Gândeşte-te că nu există nimic pe lumea asta care să merite aceste lacrimi. Hai, nu mai plânge; nu trebuie...

Iar în sinea lui îşi spuse: „I-a venit vremea să se mărite...”.

— Doctorul nostru, al fabricii, îi dădea bromură de potasiu, spuse guvernanta, dar am observat că-i face mai rău. După părerea mea, dacă-i vorba de inimă, mai bine să i se dea... sunt nişte picături... Am uitat cum le spune... Picături de lăcrămioară, pare-mi-se.

Şi iar se pierdu în tot soiul de amănunte. Îi tăia vorba doctorului, îl împiedica să vorbească şi se arăta plină de râvnă; ştiindu-se femeia cea mai luminată la minte din casă, se simţea obligată să discute întruna cu medicul şi neapărat despre medicină.

Koroliov se plictisi.

— Nu găsesc nimic deosebit, i se adresă el mamei, ieşind din iatac. Dacă pe fiica dumitale a îngrijit-o doctorul fabricii, poate s-o îngrijească şi de aci înainte. Tratamentul aplicat de el până acum a fost foarte indicat şi nu văd nicio nevoie să-l schimbaţi. Pentru ce să-l schimbaţi? Boala e din cele mai obişnuite, nimic grav...

Vorbea pe îndelete, punându-şi mănuşile, în timp ce doamna Lealikova stătea nemişcată, privindu-l cu ochii plânşi.

— Până la trenul de zece nu mai e decât o jumătate de oră, spuse el, sper să-l mai prind.

— N-aţi putea să mai rămâneţi la noi? îl întrebă stăpâna casei şi lacrimile începură să-i şiroiască din nou pe obraji. Mi-e ruşine că vă necăjesc, dar fiţi atât de bun... pentru numele lui Dumnezeu, stărui ea aproape în şoaptă, uitându-se spre uşă. Staţi noaptea asta la noi. N-o am decât pe ea... e singurul meu copil... M-a speriat noaptea trecută, nu pot să-mi vin în fire... Nu plecaţi, pentru numele lui Dumnezeu...

Koroliov ar fi vrut să-i spună că avea multă treabă la Moscova şi că era aşteptat acasă de ai săi; îi venea greu să rămână, fără niciun rost, toată seara şi toată noaptea într-o casă străină, dar văzând chipul ei chinuit, oftă şi, fără să mai rostească o vorbă, începu să-şi scoată mănuşile.

În salonul cel mare şi în salonaş se aprinseră în cinstea lui toate lămpile şi toate lumânările. Koroliov se aşeză la pian şi începu să răsfoiască notele, apoi cercetă tablourile şi portretele de pe pereţi. Tablourile, pictate în ulei, în rame aurite, reprezentau privelişti din Crimeea, o corabie pe o mare furtunoasă, un călugăr catolic cu un păhăruţ în mână... totul plat, banal, executat fără pic de talent... Portretele nu înfăţişau nicio singură figură mai arătoasă, mai interesantă, numai pometi laţi şi ochi

nedumeriţi. Lealikov, tatăl Lizei, avea o frunte îngustă şi mulţumirea de sine i se citea pe chip cât de colo; tunica stătea ca un sac pe trupul lui mătăhălos; pe piept avea o medalie şi insigna Crucii Roşii. În acest salon, totul dovedea o spoială de cultură, un lux întâmplător, lipsit de gust, greoi, ca şi uniforma omului din portret; podelele te supărau prin luciul lor, supărător era şi policandrul şi, fără să ştii de ce, îţi venea în minte povestea negustorului care intră în baie cu decoraţia la gât...

Din antreu se auzeau şoapte; cineva sforăia uşor. Deodată în curte răsunară lovituri metalice, aspre, scurte, cum nu mai auzise Koroliov niciodată, pe care nu le înţelese şi care îi treziră o senzaţie ciudată, neplăcută.

„Cred că pentru nimic în lume n-aş sta aici...", se gândi el şi începu din nou să răsfoiască notele de pe pian.

— Poftiţi la o gustare, domnule doctor! îl chemă cu jumătate de glas guvernanta.

Se duse să cineze. Masa era mare, încărcată cu gustări şi vinuri, dar la cină erau numai doi: el şi Kristina Dmitrievna. Guvernanta bea vin de Madeira, mânca repede şi povestea, privindu-l prin pince-nez:

— Muncitorii sunt foarte mulţumiţi la noi. În fiecare iarnă avem la fabrică spectacole date chiar de ei; lecturi însoţite de proiecţii cu lanterna magică, o ceainărie minunată şi câte altele. Ne sunt foarte devotaţi şi, când au aflat că Lizanka se simte mai rău, au rânduit o slujbă la biserică. Sunt inculţi, dar îşi au şi ei sensibilitatea lor.

— Mi se pare că n-aveţi niciun bărbat în casă, spuse Koroliov.

— Niciunul. Piotr Nikanorâci a murit acum un an şi jumătate, şi am rămas noi trei singure. Vara stăm aici şi iarna la Moscova, pe strada Polianka. Sunt de unsprezece ani în această casă. Am ajuns să fiu privită ca o rudă.

La masă se aduseră cegă, chiftele de pasăre şi compot; vinurile erau scumpe, franţuzeşti.

— Vă rog, domnule doctor, nu vă sfiiţi, serviţi-vă, spuse Kristina Dmitrievna mâncând şi ştergându-şi gura cu mâna ei micuţă, făcută pumn. Se cunoştea că era pe deplin mulţumită de traiul pe care-l ducea. Vă rog, serviţi-vă.

După cină doctorul a fost condus în odaia în care i se pregătise un pat. Dar nu-i era somn, în casă era cald şi mirosea a vopsea; şi-a pus paltonul şi a ieşit.

Afară era răcoare; se crăpa de ziuă şi, prin aerul umed, cele cinci corpuri de clădiri cu coşurile înalte, barăcile şi magaziile se desluşeau nespus de limpede. A doua zi, fiind duminică, nu se lucra; ferestrele erau întunecate şi numai într-unul din corpurile de clădiri mai ardea un furnal; două ferestre erau purpurii şi pe coş, odată cu fumul, ţâşnea din când în când o vâlvătaie. Dincolo de curte, în depărtare, orăcăiau broaştele şi cânta o privighetoare.

Uitându-se la corpurile de clădiri şi la barăcile în care dormeau muncitorii, doctorului îi veniră din nou în minte gândurile pe care i le trezea întotdeauna vederea unei fabrici. Cu toate spectacolele pentru muncitori şi proiecţiile cu lanterna magică, medicii şi feluritele îmbunătăţiri, muncitorii pe care îi întâlnise astăzi pe drumul de la gară nu se deosebeau întru nimic prin înfăţişarea lor de muncitorii pe care îi văzuse demult, în copilărie, când nu se pomenea încă de spectacole şi de îmbunătăţiri. El, care, ca medic, cunoştea atât de bine suferinţele cronice, a căror cauză principală rămânea de neînţeles şi pentru care părea că nu există vindecare, privea şi fabricile drept o absurditate, a cărei cauză era la fel de necunoscută şi de neînlăturat, şi, fără să

socotească de prisos îmbunătăţirile aduse traiului celor ce munceau în ele, le asemuia cu tratamentul aplicat bolilor fără leac.

„Fireşte, e la mijloc o neînţelegere..., gândea el privind ferestrele purpurii. O mie cinci sute-două mii de muncitori trudesc fără odihnă, într-un aer insalubru, produc o stambă de proastă calitate, duc o viaţă de mizerie şi nu se trezesc din acest vis urât decât din când în când, la cârciumă; vreo sută de inşi supraveghează munca şi toată viaţa lor aceşti o sută de inşi nu fac altceva decât să toarne amenzi şi ocări şi să comită tot felul de nedreptăţi; şi numai doi-trei oameni, aşa-zişii patroni, trag foloasele, cu toate că nu muncesc deloc şi dispreţuiesc stamba de proastă calitate. Dar care sunt acele foloase, cum se bucură de ele? Lealikova şi fiica ei sunt nenorocite, de ţi-e mai mare mila; singura pe deplin mulţumită de traiul ei este Kristina Dmitrievna, o fată bătrână, proastă şi cu pince-nez. Rezultatul este deci că în toate aceste cinci corpuri de clădiri se munceşte, iar pe pieţele din răsărit se vinde stambă proastă numai pentru ca această Kristina Dmitrievna să poată mânca cegă şi să bea vin de Madeira!”

Deodată răsunară aceleaşi lovituri ciudate, pe care Koroliov le auzise şi înainte de cină. Lângă unul din corpurile de clădiri cineva bătea într-o bucată de fier, bătea şi se oprea, astfel că sunetele erau scurte, aspre, lipsite de sonoritate – un soi de: „der... der... der...”. Urmară câteva clipe de linişte, apoi, pe lângă un alt corp de clădiri, se auziră lovituri tot atât de seci şi de neplăcute, de data aceasta mai joase, ca de bas: „drân... drân... drân...”. De unsprezece ori. Pesemne că paznicii băteau ora unsprezece.

Lângă un al treilea corp de clădiri se auzi: „jac... jac... jac...”. Acelaşi lucru se repetă şi lângă celelalte clădiri, apoi dincolo de barăci şi de poartă. Ai fi zis că sunetele acestea erau scoase în liniştea nopţii de însăşi dihania cu ochi de foc, de însuşi diavolul, care îi stăpânea aici atât pe patroni, cât şi pe muncitori, înşelându-i şi pe unii, şi pe alţii.

Koroliov ieşi din curte.

— Cine-i? strigă de lângă poartă un glas grosolan.

„Ca la închisoare...”, se gândi Koroliov şi nu răspunse.

Aici privighetorile şi broaştele se auzeau mai limpede şi se simţea noaptea de mai. De la gară venea duduitul unui tren; undeva cântau nişte cocoşi somnoroşi, totuşi

noaptea era plină de tihnă şi întreaga fire dormea liniştită. Pe câmp, în apropierea fabricii, se afla un şopron sub care se adunau materialele de construcţie. Koroliov se aşează pe nişte scânduri şi continuă să se gândească.

„Numai guvernanta se simte bine aici, iar fabrica lucrează pentru a-i asigura ei un trai îndestulat. Dar şi asta e numai o aparenţă, fiindcă Kristina Dmitrievna nu-i decât un om de paie. Personajul principal pentru care se face totul aici este diavolul.”

Se gândea la diavol, în care nu credea, şi se uita la cele două ferestre luminate şi i se părea că de acolo îl priveşte cu ochi de foc însuşi diavolul, acea putere nevăzută care statornicise rânduielile dintre cei tari şi cei slabi, săvârşind cumplita greşeală, pe care nimeni şi nimic n-o mai putea îndrepta. Trebuie neapărat ca omul puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască. Asta e legea firii; dar lucrul acesta nu e de înţeles şi nu se aşază lesne în minte decât în articolele de ziar sau în manuale, pe când în harababura traiului de fiecare zi, în haosul lucrurilor mărunte din care sunt ţesute relaţiile dintre oameni, când şi cel puternic, şi cel slab cad deopotrivă jertfă relaţiilor lor reciproce, supunându-se fără voia lor

unei forţe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieţii şi străină omului, aceasta nu mai e o lege, ci o aberaţie. Astfel gândea Koroliov stând pe stiva de scânduri, şi încet-încet îl cuprinse simţământul că acea forţă necunoscută, tainică, era într-adevăr pe aproape şi îl privea. Între timp spre răsărit cerul se făcea tot mai palid, timpul se scurgea repede. Acum, când în jur nu era ţipenie, când totul murise parcă, cele cinci corpuri de clădiri, cu coşurile lor ce se profilau pe fondul cenuşiu al zorilor, aveau o înfăţişare deosebită, alta decât în timpul zilei; Koroliov uitase cu desăvârşire că în dosul zidurilor acelora se găseau maşini cu aburi, electricitate, telefoane, dar fără să ştie bine de ce, se gândea mereu la aşezările lacustre, la epoca de piatră şi simţea prezenţa unei forţe brutale, oarbe...

Şi din nou se auzi:

— Der... der... der... der...

De douăsprezece ori. Apoi linişte, o linişte de câteva clipe, şi din celălalt capăt al curţii porni acelaşi:

— Drân... drân... drân...

„Groaznic!”, se gândi Koroliov.

— Jac... jac..., ţâşni dintr-un al treilea colţ, scurt, aspru, cu ciudă parcă, ...jac... jac...

Pentru a vesti miezul nopţii trebuiră vreo patru minute. În cele din urmă, se făcu linişte; şi din nou doctorul avu impresia că totul murise în jur.

Koroliov mai stătu un timp locului, apoi se întoarse în casă, dar nu se culcă. Încă multă vreme prin odăile vecine s-au auzit şoapte, lipăit de papuci şi de picioare goale.

„Nu cumva o fi având din nou un acces?”, se întrebă Koroliov într-un târziu.

Ieşi din odaie să vadă ce face bolnava. Prin camere se luminase acum de-a binelea şi în salonul cel mare razele soarelui ce răzbăteau sfioase prin pâcla dimineţii tremurau pe perete şi pe podea. Uşa ce dădea în odaia Lizei era deschisă şi Liza şedea lângă pat, într-un fotoliu; era în capot, nepieptănată şi îmbrobodită cu un şal. La ferestre storurile erau lăsate.

— Cum te mai simţi? întrebă Koroliov.

— Mulţumesc!

Îi pipăi pulsul, apoi îi ridică părul căzut pe frunte.

— Văd că nu dormi, spuse el. Afară e o vreme minunată, e primăvară, cântă privighetorile şi dumneata stai aici, în întuneric, cu gândurile dumitale.

Liza îl asculta, privindu-l drept în faţă; ochii ei erau trişti, inteligenţi şi se vedea că vrea să-i spună ceva.

— Ai des astfel de crize? o întrebă el.

Buzele fetei tremurară uşor înainte de a răspunde:

— Da, des. Aproape în fiecare noapte simt ceva ca o apăsare.

Chiar în clipa aceea paznicii începură să bată în curte ceasurile două. Se auzi: „der... der...” şi Liza tresări.

— Te neliniştesc aceste bătăi? întrebă medicul.

— Nu ştiu. Totul mă nelinişteşte aici, răspunse fata dusă pe gânduri. Da, totul. Desluşesc în glasul dumitale un sentiment de simpatie: nu ştiu de ce, dar de cum te-am văzut, mi s-a părut că se poate vorbi cu dumneata despre orice.

— Vorbeşte, te rog.

— Vreau să-ţi spun părerea mea. Eu cred că nu sunt bolnavă, dar mă apasă o nelinişte şi o teamă neîncetată, fiindcă aşa trebuie să fie şi nu poate fi altfel. Chiar omul cel mai sănătos nu poate să nu se neliniştească atunci când ştie că, bunăoară, pe sub fereastra lui umblă un tâlhar. Sunt mereu supusă la tot felul de tratamente medicale, continuă ea, privindu-şi genunchii şi zâmbind sfios. Fireşte, sunt foarte recunoscătoare şi nu

tăgăduiesc folosul tratamentelor, dar aş vrea să stau de vorbă nu cu un medic, ci cu o fiinţă apropiată, cu un prieten care să mă înţeleagă, care să mă convingă, să-mi spună dacă am dreptate sau nu.

— Nu ai prieteni? întrebă Koroliov.

— Nu. Sunt foarte singură. E adevărat, o am pe mama, pe care o iubesc, şi totuşi sunt foarte singură. Aşa mi-a fost dat... Cei care sunt din fire singuratici citesc mult, dar sunt scumpi la vorbă, nu prea află multe şi viaţa pentru ei e plină de taine; sunt mistici şi adesea îl văd pe diavol acolo unde nu-i. Tamara lui Lermontov era şi ea o singuratică şi îl vedea pe diavol.

— Dumneata citeşti mult?

— Da, mult. Gândeşte-te că tot timpul mi-e liber, de dimineaţă până seara. Ziua citesc, iar noaptea capul mi-e gol; în loc de gânduri, am un fel de umbre.

— Vezi ceva noaptea? o întrebă Koroliov.

— Nu, dar simt...

Zâmbi din nou, ridică ochii şi-i aruncă o privire nespus de tristă, inteligentă. Koroliov simţi că i-a câştigat încrederea, că fata vrea să-i vorbească deschis şi că în adâncul ei gândeşte la fel ca el. Dar Liza tăcu, aşteptând poate să înceapă dânsul.

Ştia ce-ar fi trebuit să-i spună, îşi dădea limpede seama că pentru Liza ar fi fost bine să lase cât mai curând cele cinci corpuri de clădiri şi milionul, dacă-l avea, şi să fugă de diavolul acela care pândea în timpul nopţii. Tot atât de limpede îşi dădea seama că şi ea gândea la fel şi că nu aştepta decât un lucru: ca un om în care să aibă încredere să-i risipească şovăielile.

Nu ştia însă cum să-i spună toate acestea. Da, cum? Pe un osândit te sfieşti să-l întrebi de ce a fost osândit; la fel de neplăcut îţi este să-i întrebi pe nişte oameni foarte bogaţi pentru ce au nevoie de atâţia bani, de ce îşi folosesc atât de stupid bogăţia şi de ce n-o părăsesc nici chiar atunci când văd că ea este pricina nenorocirii lor; iar dacă începi o discuţie pe această temă, e aproape întotdeauna lungă, penibilă şi parcă te simţi ruşinat.

„Cum să-i spun? se frământa Koroliov. Şi oare e nevoie să-i spun?”

Totuşi izbuti să-i explice ceea ce credea el, nu de-a dreptul, ci pe ocolite.

— Eşti nemulţumită de situaţia dumitale de proprietară de fabrică şi de moştenitoare bogată, nu crezi în dreptul dumitale şi de aceea nu dormi; fireşte, asta-i mai frumos decât dacă ai fi mulţumită, ai dormi

liniştită şi ai crede că totul este aşa cum se cuvine. Suferi de o insomnie explicabilă; oricum, e un semn bun. Pentru părinţii noştri, o discuţie precum cea pe care o avem noi acum ar fi de neconceput; noaptea ei nu discutau, ci dormeau adânc; noi însă, generaţia noastră, dormim prost, ne frământăm, discutăm mult şi căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Pentru copiii sau nepoţii noştri această problemă va fi de mult dezlegată. Ei vor vedea mai limpede decât noi. Ce frumoasă o să fie viaţa peste vreo cincizeci de ani şi ce păcat că noi n-o s-o mai apucăm! Ar fi interesant de văzut.

— Dar ce vor face oare copiii şi nepoţii noştri? întrebă Liza.

— Nu ştiu... presupun că vor părăsi totul şi vor pleca.

— Unde să plece?

— Unde?... Oriunde! spuse Koroliov şi începu să râdă. Un om deştept şi curat la inimă poate să se ducă oriunde. Se uită la ceas. Soarele a şi răsărit, spuse el. E timpul să te culci. Dezbracă-te şi dormi liniştită. Sunt foarte bucuros că te-am cunoscut, continuă el, strângându-i mâna. Eşti o fiinţă simpatică şi interesantă. Noapte bună!

Se duse în odaia lui şi se culcă.

A doua zi dimineaţă, când trăsura trase la scară, toţi cei din casă ieşiră în prag să-l petreacă. Liza era îmbrăcată de sărbătoare, într-o rochie albă, cu o floare în păr; era palidă şi visătoare; îl privea ca şi în ajun, cu ochi trişti şi inteligenţi, zâmbea, vorbea şi avea aceeaşi expresie, de parcă ar fi vrut să-i spună ceva deosebit, ceva important, dar numai lui. Se auzeau cântând ciocârliile şi la biserică băteau clopotele. Ferestrele clădirilor fabricii străluceau vesel şi, străbătând în trăsură curtea, apoi drumul spre gară, Koroliov nu-şi mai aduse aminte nici de muncitori, nici de aşezările lacustre, nici de diavol, ci se gândi la vremea, poate apropiată, când viaţa avea să fie tot atât de luminoasă şi plină de bucurie ca dimineaţa aceasta tihnită de duminică; şi se gândi cât de plăcut era să mergi pe o asemenea dimineaţă de primăvară, într-o trăsură bună, trasă de trei cai, sub mângâierea caldă a soarelui.

1898

În interes de serviciu

Judecătorul de instrucţie şi medicul de zemstvă judeţeană se duceau să facă o autopsie în satul Sârnea.

Surprinşi de viscol pe drum, rătăciseră un timp, orbiţi de zapădă, şi, în loc de amiază, cum îşi făcuseră socoteala, ajunseră abia pe înnoptate. Traseră la casa zemstvei. Întâmplarea făcea ca tot acolo să se afle şi cadavrul. Mortul era însuşi agentul de asigurare al zemstvei, Lesniţki; sosise la Sârnea cu trei zile înainte şi, după ce trăsese la zemstvă, ba ceruse chiar şi un samovar, se împuşcase, spre uimirea tuturor. Faptul că îşi pusese capăt zilelor în chip atât de ciudat, lângă samovar şi cu pachetele de merinde în faţa lui, îi făcuse pe mulţi să creadă că ar fi fost la mijloc o crimă; de aceea se şi ceruse autopsia.

Doctorul şi judecătorul de instrucţie se scuturau de zapadă în tindă, tropăind din picioare, iar lângă ei stătea vătăşelul Ilia Loşadin, un moşneag care le făcea lumină, ţinând sus o lămpiţă de tinichea. Mirosea puternic a gaz.

— Dar dumneata cine eşti? îl întrebă doctorul.

— Vă-tă-jă-lul..., răspunse el.

Tot aşa iscălea şi la poştă: vătăjăl.

— Dar unde sunt martorii?

— Se vede treaba că s-au dus să bea ceai, Înălţimea Voastră.

În dreapta era o odaie curată – „odaia de musafiri” sau a „boierilor”, cum i se mai zicea; în stânga, alta, de toate zilele, cu o sobă mare şi cu laviţe de jur împrejur. Doctorul şi judecătorul, urmaţi de vătăşel, care ţinea lămpiţa ridicată deasupra capului, intrară în prima odaie, unde un trup lung, acoperit cu un cearşaf, zăcea înţepenit, întins pe podea, chiar la picioarele mesei. La lumina slabă a lămpiţei se vedeau ieşind de sub cearşaf galoşii noi ai mortului. Totul în odaie te izbea neplăcut şi-ţi strecura în suflet un fel de nelinişte nelămurită: şi pereţii întunecaţi, şi tăcerea, şi galoşii, şi rigiditatea cadavrului. Pe masă se afla un samovar, de mult răcit, iar în jurul lui, pacheţele cu de-ale mâncării, pesemne.

— Să se împuşte chiar în casa zemstvei! Ce lipsă de tact! spuse doctorul. Dacă îţi vine chef să-ţi tragi un glonţ în cap, apoi trage-ţi-l la tine acasă, undeva, într-o şură!

Fără să se dezbrace, aşa cum era, cu căciula, cu şuba şi cu pâslarii, doctorul se lăsă pe bancă. Tovarăşul său de drum, judecătorul, se aşeză în faţa lui.

— Istericii şi neurastenicii ăştia sunt nişte mari egoişti, continuă doctorul posac. Când un neurastenic doarme cu tine în aceeaşi odaie, nu mai termină de

foşnit ziarul; dacă iei masa cu el, găseşte cu cale, fără să se sinchisească de prezenţa ta, să-i facă o scenă nevestii; iar când îi vine chef să se împuşte, poftim, se duce să-şi pună capăt zilelor într-un sat, în casa zemstvei, ca să-ţi pricinuiască cât mai multe încurcături. În toate împrejurările vieţii, aceşti domni nu se gândesc decât la ei, numai la ei! De aceea nu le place bătrânilor acest „secol nervos” în care trăim.

— Ei, multe nu le-or fi plăcând bătrânilor, răspunse judecătorul căscând. Încearcă de le explică, de pildă, diferenţa dintre sinuciderile de pe timpuri şi cele de astăzi. Altădată omul, aşa-zisul om respectabil, se împuşca fiindcă mâncase banii statului; pe când cel de azi – fiindcă s-a săturat de viaţă şi moare de urât. Ce e preferabil oare?

— Bine, bine, s-o fi săturat el de viaţă, l-o fi apucat neurastenia, dar recunoaşte că ar fi putut să se împuşte în altă parte decât la zemstvă.

— Mare belea! spuse vătăşelul. Curată năpastă! Lumea e foarte neliniştită, Înălţimea Voastră. E a treia noapte de când nu mai doarme nimeni. Copiii plâng. Femeilor le e frică să se ducă la grajd să mai mulgă vacile: nu cumva să li se arate în întuneric stafia

mortului... Muierile, de!, ştiut e că-s proaste, dar vezi că şi printre bărbaţi sunt unii care au intrat în sperieţi. De cum se face seară, nu mai trec singuri prin faţa zemstvei, ci numai cu hurta. Şi martorii la fel...

Doctorul Starcenko, om între două vârste, cu barbă neagră, cu ochelari, şi judecătorul Lâjin, blond, încă tânăr, care-şi absolvise studiile cu doi ani în urmă şi arăta mai mult a student decât a funcţionar, stăteau tăcuţi, pe gânduri. Le era ciudă că întârziaseră. Acum trebuiau să stea până dimineaţă, să înnopteze acolo şi nu era nici măcar ora şase. Se gândeau la seara lungă care îi aştepta, apoi la noaptea tot atât de lungă şi întunecoasă, la plictiseală, la patul străin şi incomod, la gândaci, la frigul din zori şi, ascultând tânguirea viscolului în horn şi prin pod, măsurau în gând cât de departe erau toate acestea de viaţa pe care şi-ar fi dorit-o, la care visaseră altădată, cât de departe erau de colegii lor, care acum se plimbau prin oraş, pe străzi luminate, fără să le pese de vremea rea, se pregăteau să meargă la teatru sau stăteau, pur şi simplu, la ei acasă, cu o carte în mână. Ce n-ar fi dat doctorul şi judecătorul în seara asta să poată trece măcar o dată pe Nevski[29]

[29] Nevski Prospekt, principalul bulevard al Petersburgului.

sau pe Petrovka[30], să asculte un concert bun sau să petreacă un ceas-două într-un restaurant...

— Uu-u-u-u! cânta viscolul în pod, iar afară ceva se izbea cu putere de perete: desigur, tăblia de deasupra uşii. U-u-u-u!

— Fă cum vrei, dar eu nu rămân aici, spuse Starcenko sculându-se. E abia cinci trecute: e prea devreme să ne culcăm, am să mă duc la o cunoştinţă. Aici, în apropiere, la vreo trei verste de Sârnea, stă Von Taunitz. Voi petrece seara la el. Vătăşelule, spune-i vizitiului să nu deshame. Dumneata ce faci? îl întrebă el pe Lâjin.

— Nu ştiu. Probabil că am să mă culc.

Doctorul se înfăşură bine în şubă şi ieşi. Lâjin îl auzi vorbind cu vizitiul, în timp ce caii, pătrunşi de frig, tremurau zornăindu-şi zurgălăii. Apoi sania plecă.

— Boierule, nu se cade să rămâi aici peste noapte! spuse vătăşelul. Du-te în cealaltă odaie. Nu e tocmai-tocmai curat acolo, dar pentru o noapte, merge. Am să împrumut de prin vecini un samovar ş-apoi am să-ţi aştern nişte fân, Înălţimea Voastră, ca să poţi şi tu să te odihneşti ca oamenii, ce Dumnezeu!

---

[30] Stradă principală din Moscova.

Curând după aceea judecătorul şedea la masă în odaia din dos şi-şi sorbea ceaiul, iar vătăşelul Loşadin stătea lângă uşă şi vorbea. Era un bătrânel de peste şaizeci de ani, de statură mică, foarte slab, adus de spate, cu părul alb şi cu un zâmbet de copil. Ochii îi lăcrimau şi plescăia mereu din limbă, de parcă ar fi supt o acadea. Era îmbrăcat cu un cojocel şi în picioare avea pâslari. Ţinea în mână un toiag, pe care nu-l lăsa nicio clipă. Se vede că tinereţea judecătorului îl înduioşa, de aceea i se adresa când cu „tu”, când cu „Înălţimea Voastră”.

— Şeful plasei, Fiodor Makarovici, a dat ordin să i se raporteze de îndată ce va sosi zapciul sau judecătorul de instrucţie, spunea el. Asta înseamnă că ar cam trebui s-o iau la picior... Până la reşedinţa de plasă e cale de patru verste şi afară e viscol mare. S-au adunat nămeţi, nu glumă!... S-ar putea să n-ajung acolo decât tocmai pe la miezul nopţii. Auzi cum urlă?

— N-am nevoie de şeful plasei, răspunse Lâjin. N-are ce căuta aici în cazul de faţă. Privi cu atenţie la bătrân şi-l întrebă: Ia spune-mi, moşule, de câţi ani eşti vătăşel?

— De câţi ani? Să tot fie vreo treizeci. Am intrat în slujbă la cinci ani după dezrobire. Socoteşte şi tu. De

atunci mă tot vântur de colo-colo! Oamenii îşi văd de sărbători, eu umblu pe drumuri. Vine Săptămâna Mare, clopotele bisericilor sună, Hristos a înviat, şi pe mine tot cu taşca mea mă vezi, când pe la vistierie, când la poştă, când la zapciu acasă, când la şeful zemstvei, când la perceptor, când pe la domni, la cancelarie, când pe la mujici şi pe la toţi creştinii pravoslavnici. Duc pachete, citaţii, foi de biruri, scrisori, tot felul de ţâdule, de înştiinţări şi, vezi tu, dragă domnule, Înălţimea Voastră, tare s-au mai înmulţit la noi ţâdulele astea, care trebuiesc completate cu ţifre. Sunt de tot felul: galbene, albe, roşii. Orice boier sau popă sau ţăran mai înstărit trebuie neapărat să arate în scris, de vreo zece ori pe an, cât a semănat, cât a strâns, câte puduri de secară, câte de ovăz, cât fân are, cum a fost timpul şi ce fel de gângănii au năpădit. Se-nţelege că omul scrie ce vrea, asta e numai aşa, ca să se facă forma. Dar vorba e că eu tot trebuie să mă vântur, să împart ţâdulele. Şi după aceea, să trec din nou, să le adun. Iată, bunăoară, tu ai venit aici să spinteci pe boierul ăsta care s-a împuşcat. Ştii singur că n-are niciun rost s-o faci, că este o treabă de pomană; îţi spurci doar mâinile. Şi totuşi ţi-ai dat osteneala, Înălţimea Voastră, şi-ai venit, fiindcă aşa cere

forma; n-ai ce-i face! De treizeci de ani umblu numai cu forma. Vara mai merge: e cald, e uscat; dar toamna sau iarna e greu. Mi s-a întâmplat să mă înzăpezesc, să îngheţ. Ei, multe mi s-au mai întâmplat! S-au găsit şi oameni răi, care să-mi smulgă taşca în pădure, să mă bată... M-au purtat şi pe la judecăţi...

— De ce te-au judecat?

— Pentru înşelăciune.

— Cum aşa, pentru înşelăciune?

— Păi să vezi: secretarul plăşii, Hrisanf Grigoriev, a vândut unui antreprenor nişte scânduri care nu erau ale lui, l-a înşelat, carevasăzică. Am fost şi eu de faţă; m-au trimis la cârciumă după votcă; ce-i drept, Grigoriev nu mi-a dat nimic, nici nu m-a cinstit măcar cu vreun păhărel. Dar când a fost la o adică, văzându-mă aşa sărac cum sunt, de nu dai doi bani pe mine – un om de nimic, în care nu te poţi încrede –, ne-au dus la judecată pe amândoi. Pe el l-au trimis la închisoare, iar pe mine, mulţumesc lui Dumnezeu, m-au achitat în toată regula. La judecătorie s-a citit chiar o hârtie, cum ar veni. Şi toţi erau în uniformă. Adicătelea la judecată. Să mă crezi, Înălţimea Voastră, pentru unul care nu-i deprins cu ea, slujba mea, să te ferească Dumnezeu, e o adevărată

pacoste. Dar pentru mine merge, m-am învăţat. Când nu umblu, mai că mă dor picioarele. Acasă e şi mai rău. Acasă, adică la cancelaria plăşii, trebuie să fac focul pentru pisar, să-i car apă, să-i curăţ cizmele.

— Şi ce leafă primeşti? întrebă Lâjin.

— Optzeci şi patru de ruble pe an.

— Dar desigur că mai câştigi şi pe de lături câte ceva. Fără asta nu merge.

— Ce să câştig? Domnii de azi rar să-ţi dea câte un bacşiş. Se ţin mândri acum şi se burzuluiesc când nici nu gândeşti. Le aduci o hârtie – se supără. Ţi-ai scos căciula – se supără. Apoi te-ntreabă de ce ai intrat pe ici şi nu pe dincolo, te fac beţiv, îţi spun că trăsneşti a ceapă, că eşti dobitoc, te înjură de mamă. De bună seamă că se mai găsesc şi oameni cumsecade, da' orice-ai face, te batjocoresc şi-ţi dau tot felul de porecle. Bunăoară, boierul Altuhin – e bun, nimic de zis, de băut nu bea, e întotdeauna treaz, dar cum mă zăreşte, numai ce-l auzi că începe să-mi strige o vorbă urâtă, care cred că nici el nu ştie ce vrea să zică. Aşa m-a poreclit el, îmi spune...

Vătăşelul murmură ceva, dar atât de încet, încât nimeni nu l-ar fi putut înţelege.

— Cum îţi spune? întrebă Lâjin. Mai zi o dată.

— Ad-mi-ni-stra-ţia! repetă vătăşelul cu glas tare. De mult îmi zice aşa, de vreo şase ani. Bună ziua, administraţie! Dar eu nu-i răspund nimic, îl las în plata Domnului. Se mai întâmplă ca vreo cucoană să-mi trimită un păhăruţ de votcă sau o bucată de plăcintă, beau şi eu în sănătatea ei. Dar mai mult te cinstesc mujicii, îs oameni mai inimoşi, cu frica lui Dumnezeu: unul îţi întinde o bucată de pâine, altul o strachină de ciorbă, câte unul te pofteşte chiar la un păhăruţ. Starostii satelor îmi mai dau un ceai, prin ceainării. Uite, adineaori, când martorii s-au dus să bea ceai: „Mă Loşadin – mi-au spus ei –, rămâi aici în locul nostru, să stai de pază”. Şi mi-au dat câte o copeică. De, le e frică de mort, nu-s obişnuiţi. Ieri mi-au dat chiar cincisprezece copeici şi m-au cinstit cu o cinzeacă.

— Dar ţie nu ţi-e frică?

— Ei, mi-e frică şi mie, boierule, dar ce să fac? Asta mi-e meseria: slujba! Nu poţi să dai înapoi. Uite, astă-vară, duceam un arestat la oraş, iară el, deodată, jap! jap! jap!, dă în mine. Şi dă-i şi dă-i! Şi de jur împrejur nici ţipenie de om, cât vedeai cu ochii numai câmp şi pădure. Unde să te ascunzi? Tot aşa şi acum. Pe boierul ăsta, Lesniţki, care şi-a făcut seama, l-am cunoscut de când

era uite-aşa, de-o şchioapă. Şi pe tat-su, şi pe mă-sa i-am cunoscut. Eu îs de fel din satul Nedoşciotovo, iar ei, domnii Lesniţki, erau la o verstă de noi, ba nici atât: erau hotar în hotar cu obştea noastră. Şi avea domnul Lesniţki o soră, o duducă miloasă şi cu frica lui Dumnezeu... Pomeneşte, Doamne, sufletul roabei tale Iulia, fie-i veşnică pomenirea! Nu s-a măritat şi, când a fost să-şi dea sufletul, şi-a împărţit toată averea: mănăstirii i-a lăsat o sută de desetine, iar nouă, obştii ţărăneşti din satul Nedoşciotovo, ne-a lăsat, pentru pomenirea sufletului ei, două sute de desetine. Dar frate-său, adică boierul, a dosit hârtia, lumea zice că ar fi ars-o în sobă, şi a păstrat pământul nostru pentru el. Se gândise că o să-i prindă bine, da' uite că n-a fost aşa, nu se poate, Luminăţia Voastră, să trăiască omul pe lume din nelegiuiri. Timp de douăzeci de ani nu s-a mai spovedit, uitase să mai dea pe la biserică, şi aşa a şi murit: nepocăit. A crăpat. Era gras, gras, şi a plesnit de sus în jos. Mai apoi, boierului celui tânăr, adică lui Serioja, ăsta de dincolo, i s-a luat tot avutul pentru datorii; cu învăţătura n-a prea dus-o bine, nu era bun de nimic, şi unchi-su, preşedintele consiliului zemstvei, s-a gândit: „Ia să-l iau pe Serioja pe lângă mine ca agent, să facă

asigurări; nu e treabă grea”. Dar vezi că boierul era tânăr şi mândru, i-ar fi plăcut şi lui să trăiască bine, să fie om cu vază... Ce vrei, îi era urât să colinde judeţul într-o căruţă hodorogită şi să aibă de-a face cu mujicii. Când mergea pe uliţă, ţinea ochii în pământ; mergea şi tăcea; dacă îi strigai la ureche: „Serghei Sergheevici!”, tresărea şi se uita o dată la tine: „Ce-i?” şi iar pironea ochii în pământ. Iar acum, vezi bine, şi-a venit singur de hac. Asta nu se cade, Luminăţia Voastră. Nu-i drept. Şi nici nu poţi pricepe, Doamne milostive, câte se mai petrec pe lumea asta. Ei, da, ta-su a fost bogat, iar el sărac. Era înjositor pentru dânsul, da’ ce să-i faci? Trebuia să se obişnuiască. Şi eu am trăit odată bine, Luminăţia Voastră. Aveam doi cai, trei vaci, vreo douăzeci de oi... şi a venit o vreme când am rămas numai cu taşca asta, şi nici ea nu-i a mea, că-i a statului. Iar acum, în satul nostru, Nedoşciotovo, casa mea e cea mai prăpădită. Vorba ceea: „Mokei avea patru lachei, iar acum Mokei este el însuşi lacheu. Petrak până mai ieri avea în curte zilieri, dar nu ştiu cum de făcu că-i el însuşi zilier acu’”.

— Şi de ce ai sărăcit? întrebă judecătorul.

— Apoi, de! Feciorilor mei tare le mai place să tragă la măsea. Grozav le mai place votca, da’ aşa de grozav, că de ţi-aş spune, n-ai crede.

Lâjin îl asculta şi se gândea că el, mai curând sau mai târziu, va ajunge iarăşi la Moscova, pe când acest moşneguţ va rămâne aici pentru totdeauna şi va continua să bată drumurile; şi câţi oameni ca dânsul avea să mai întâlnească în viaţă! Câţi oameni dărâmaţi ca el, nepieptănaţi, „oameni de nimic”, în sufletul cărora s-au contopit, într-o ciudată înfrăţire, băncuţa de cincisprezece copeici, cinzeaca şi adânca încredinţare că nu poţi trăi pe lume din nelegiuiri. Totuşi, plictisit până la urmă să-l mai asculte, judecătorul îi porunci să-i aştearnă nişte fân ca să doarmă. În odaia de musafiri se găsea, ce e drept, un pat de fier, cu pernă şi pătură, şi ar fi putut foarte bine să i-l aducă aici, dar la picioarele patului zăcuse aproape trei zile mortul, care poate că se întinsese pe el înainte de a-şi da sufletul, şi îi era neplăcut gândul să doarmă pe el.

„E abia şapte jumătate, se gândi Lâjin uitându-se la ceas. E îngrozitor!”

Nu-i era defel somn, dar neavând ce face şi pentru a scurta în felul acesta vremea, se culcă şi se acoperi cu

pătura. Loşadin, care strângea talerele, intră şi ieşi de mai multe ori, plescăind din limbă şi oftând. Se mai învârti o vreme în jurul mesei şi, în cele din urmă, îşi luă lămpiţa şi plecă. Uitându-se la părul lui alb, netuns de mult şi la spinarea lui adusă, Lâjin se gândi: „Seamănă leit cu un vrăjitor de operă”.

Se înnoptase de-a binelea. Luna se ascundea pesemne după nori, căci ferestrele cu cercevelele lor tivite cu zăpadă se desenau clar pe peretele întunecat.

— U-u-u-u-u! cânta viscolul. U-u-u-u!

— Ma-a-aicăăăă! strigă, sau poate i se păru numai că strigă, o femeie în pod. Maaaicăăă!

— Buh! Trosc! se izbi ceva de peretele de afară.

Judecătorul îşi încordă auzul. Nu era nicio femeie. Doar vântul şuiera. Se făcuse cam frig şi îşi trase şi şuba peste pătură. Acum îi era mai cald. Începu să se gândească cât de departe erau toate – viscolul, casa aceasta sărăcăcioasă, moşneagul, cadavrul din odaia vecină –, cât de departe erau de viaţa pe care şi-o dorise, cât erau de străine, de meschine, de neinteresante. Dacă acest om s-ar fi omorât bunăoară la Moscova sau undeva prin împrejurimi şi ar fi trebuit să instruiască afacerea acolo, ar fi fost cu totul altceva.

Acolo cazul ar fi devenit interesant, important chiar, şi poate că i-ar fi fost frică să doarmă în vecinătatea cadavrului. Aici însă, la o mie de verste de Moscova, totul apărea altfel, de parcă n-ar fi fost viaţă adevărată, oameni adevăraţi, ci ceva ce există numai „fiindcă aşa cere forma”, cum spunea Loşadin. Era sigur că toate acestea nu-i vor lăsa în minte nici cea mai mică urmă şi că le va uita de îndată ce el, Lâjin, va pleca din Sârnea. Patria, adevărata Rusie, este Moscova, Petersburgul, aici este provincie, colonie. Când visezi să joci un rol de seamă, să fii cunoscut, să fii, de pildă, judecător de instrucţie pentru chestiuni deosebit de importante sau procuror de tribunal, să fii un cuceritor al saloanelor – te gândeşti neapărat la Moscova. Dacă vrei să trăieşti cu adevărat, nu poţi face asta decât la Moscova. În provincie ajungi să nu-ţi mai doreşti nimic, te împaci uşor cu rolul tău şters şi nu aştepţi de la viaţă decât un singur lucru: să pleci cât mai curând, să pleci. Şi Lâjin se plimba cu gândul pe străzile Moscovei, intra în casele cunoscuţilor, se ducea la rude, la colegi, şi îi creştea inima amintindu-şi că are abia douăzeci şi şase de ani şi că, dacă va putea scăpa şi ajunge la Moscova, chiar peste cinci sau zece ani, nici atunci nu va fi prea târziu şi

va avea încă înainte viaţa întreagă. Şi pierzând treptat conştiinţa realităţii înconjurătoare, gândurile lui începură s-o ia razna şi i se păru dintr-odată că se află pe lungile coridoare ale judecătoriei din Moscova, că ţine un discurs, că le vede pe surorile lui şi aude o orchestră care, cine ştie de ce, cântă mereu:

— U-u-u-u-u!

— Buh! Trosc! se auzi din nou. Buh!

Şi îşi aminti deodată cum, mai demult, la zemstvă, pe când stătea de vorbă cu contabilul, se apropiase de birou un domn cu părul negru, slab şi palid: ochii lui aveau o expresie neplăcută, expresia unui om care a dormit prea mult după masă, ceea ce dăuna profilului său fin şi inteligent. Cizmele pe care le purta nu se prea potriveau cu înfăţişarea lui şi păreau oarecum grosolane. Contabilul îl prezentase: „Agentul nostru de asigurări”.

„Era deci Lesniţki... chiar el...”, se gândi Lâjin.

Îşi aduse aminte de vocea lui liniştită, îşi închipui mersul lui şi i se păru că alături de el păşea acum cineva, exact aşa cum mergea Lesniţki.

Deodată i se făcu frică şi-l trecu un fior.

— Cine e? întrebă el speriat.

— Vă-tă-jălul.

— Ce vrei?

— Am venit să vă întreb, Înălţimea Voastră. Aţi spus adineaori că n-aveţi nevoie de şeful de plasă, dar mă tem să nu se supere. Mi-a dat ordin să-l vestesc. Ce să fac? Să mă duc?

— La naiba, mă plictiseşti! spuse Lâjin înciudat şi se băgă din nou sub pătură.

— Numai să nu se supere... Am să mă duc, Înălţimea Voastră. Rămâneţi cu bine.

Loşadin ieşi.

În tindă se auzeau şoapte şi voci înăbuşite. Pesemne că se întorseseră martorii.

„Mâine o să le dăm cât mai devreme drumul acestor nenorociţi, se gândi judecătorul. Vom începe autopsia în zori.”

Somnul începuse iarăşi să-l fure, când deodată auzi din nou glasuri şi paşi. Dar nu sfioşi, ci grăbiţi şi grei. Uşa se lovi cu putere de perete şi un chibrit se aprinse sfârâind.

— Cum, dormi? Dormi? întrebă repede şi supărat doctorul Starcenko, aprinzând chibrit după chibrit. Era plin de zăpadă şi mirosea a frig şi a aer proaspăt. Dormi? Hai, scoală-te! Mergem la Von Taunitz. A trimis sania

după dumneata. Hai să mergem. Acolo vei putea cel puţin să mănânci şi să dormi cumsecade. Vezi, am venit chiar eu să te iau. Caii sunt straşnici, în douăzeci de minute suntem acolo.

— Dar cât e ceasul?

— Zece şi un sfert.

Adormit şi morocănos, Lâjin îşi puse pâslarii, şuba, căciula şi *başlîk*[31]-ul şi ieşi împreună cu doctorul. Nu era chiar atât de frig, dar sufla un vânt puternic, tăios, care stârnea de-a lungul uliţei vârtejuri de zăpadă ce păreau că aleargă, fugărite din urmă; pe sub zăplazuri şi pe lângă prispe crescuseră troiene mari. Doctorul şi judecătorul se urcară în sanie şi vizitiul, alb de zăpadă, se răsuci înspre ei, pentru a prinde burduful. Acum le era cald.

— Dă-i drumul!

O porniră prin sat. *Tăind nămeţi, pe calea largă*[32], se gândea judecătorul somnoros, privind cum alergau picioarele calului lăturaş. În toate izbele licăreau lumini, ca şi cum ar fi fost ajunul unei mari sărbători. Ţăranii nu

[31] O glugă mare, care se leagă în jurul gâtului.

[32] Fragment din romanul în versuri *Evgheni Oneghin* de A.S. Puşkin, capitolul V, strofa 2 (în traducerea lui George Lesnea).

dormeau: se temeau de mort. Vizitiul tăcea posac. Se vede că-l plictisise aşteptarea în faţa casei de zemstvă; cu siguranţă că şi el se gândea la mort.

— Când au aflat la Taunitz, spuse Starcenko, că ai rămas să dormi aici, s-au năpustit toţi asupra mea, mustrându-mă că nu te-am luat cu mine.

La ieşirea din sat, la o cotitură, vizitiul strigă dintr-odată:

— Fereşteee!

O clipă se zări un om: era cufundat în nămeţi până la genunchi, fiindcă se dăduse la o parte ca să lase să treacă troica; judecătorul văzu un toiag, o barbă şi o taşcă pe şold şi i se păru că este Loşadin. I se păru chiar că zâmbea. Apoi pieri ca o nălucă.

Drumul trecea mai întâi pe la marginea unei păduri, pe urmă printr-un luminiş larg, pe unde pădurea fusese tăiată. Apăreau şi dispăreau pini bătrâni, mesteceni tineri şi stejari înalţi şi noduroşi, care fuseseră cruţaţi de securi şi vegheau singuratici prin poieni. Curând însă totul se topi într-un nor de zăpadă; vizitiul susţinea morţiş că vede pădurea, judecătorul însă nu vedea nimic, afară de calul lăturaş. Vântul sufla în spate.

Dintr-odată, caii se opriră.

— Asta ce mai e? întrebă Starcenko.

Vizitiul coborî tăcut de pe capră şi începu să alerge în jurul saniei, călcând apăsat; dădea târcoale din ce în ce mai mari, îndepărtându-se treptat, ai fi zis că execută un dans ciudat. În cele din urmă, veni înapoi şi întoarse sania spre dreapta.

— Nu cumva te-ai rătăcit? îl întrebă Starcenko.

— Nu-i nimic...

Intrară într-un sat necunoscut, cufundat în întuneric. Iarăşi pădure şi iarăşi câmp, iarăşi pierdură drumul şi vizitiul coborî şi începu să se învârtă în jurul saniei. În cele din urmă troica, zburând nebuneşte, intră pe o alee întunecoasă; lăturaşul, sprinten, bătea cu copitele dindărăt în tăblia saniei. Copacii aleii gemeau şi şuierau prelung, nu se zărea nimic şi parcă ţi-era frică să nu se prăvălească sania într-o prăpastie. Şi, dintr-odată, se iviră ferestrele şi intrarea viu luminate, se auzi lătratul prietenos al unui câine, apoi zvon de glasuri... Sosiseră.

În timp ce jos, în antreu, oaspeţii se descotoroseau de şube şi de pâslari, sus, la etaj, se auzeau cineva cântând la pian *Un petit verre de Clicquot*[33] şi picioruşe de copii tropăind. Musafirii au fost izbiţi de un val de căldură, de

[33] Începutul refrenului din *La Valse de Clicquot* de J. Rivière.

atmosfera vechilor aşezări boiereşti, unde, oricare ar fi fost vremea afară, era întotdeauna cald, curat şi plăcut.

— Aşa da! îi întâmpină Von Taunitz, un bărbat voinic, cu un grumaz nemaipomenit de gros şi cu favoriţi, strângând mâna judecătorului. Aşa mai zic şi eu. Poftiţi, vă rog! Încântat de cunoştinţă. Suntem întru câtva colegi. Pe timpuri, am fost şi eu substitut de procuror. Dar nu prea multă vreme: numai doi ani. Apoi am venit aici să mă ocup de gospodărie şi aici am îmbătrânit. Am devenit, cum s-ar zice, un hodorog bătrân. Poftiţi, continuă el, stăpânindu-şi vocea, pentru a nu vorbi prea tare, şi porni pe scări împreună cu musafirii. Nevastă nu mai am, mi-a murit. Dar iată, vi le recomand pe fiicele mele. Şi, întorcându-se, le strigă slugilor cu o voce tunătoare: Spuneţi-i lui Ignat să tragă sania mâine la ora opt!

În salon se aflau cele patru fiice ale sale – tinere, frumoase, îmbrăcate toate patru în rochii gri şi pieptănate la fel – şi o vară de-a lor, şi ea tânără şi frumoasă, cu copiii. Starcenko, care le cunoştea, se grăbi să le roage să cânte ceva. Două dintre domnişoare protestară că nu ştiu, că n-au note, apoi verişoara se aşeză la pian şi ele începură, cu voci tremurătoare,

duetul din *Dama de pică*[34]. Urmă apoi din nou *Un petit verre de Clicquot* şi copiii se apucară să ţopăie în ritm. Starcenko începu şi el să ţopăie, spre hazul celorlalţi.

După aceea copiii spuseră „noapte bună” şi se duseră la culcare. Judecătorul râdea, dansa cadril, făcea curte şi se gândea: oare nu visează? Odaia afumată de la zemstvă, maldărul de fân din colţ, foşnetul gândacilor negri, atmosfera sărăcăcioasă, respingătoare, vocile martorilor, vântul, viscolul, primejdia de a rătăci drumul şi, în sfârşit, dintr-odată, aceste încăperi luxoase, luminate, acordurile pianului, fetele frumoase, copiii cu zulufi, râsul vesel şi fericit; această bruscă schimbare de decor i se părea un basm. Şi era într-adevăr de necrezut că asemenea schimbări sunt cu putinţă la o distanţă de numai trei verste, după aproape un ceas de drum. Gânduri triste îl împiedicau să se bucure din plin şi îşi tot spunea că ceea ce-l înconjura nu era viaţa adevărată, ci numai petice de viaţă, crâmpeie din ea, că toate acestea erau întâmplătoare şi deci nu se putea trage din ele nicio concluzie. Începu chiar să le compătimească pe aceste fete, care aveau să-şi sfârşească zilele tot prin aceste coclauri, după ce îşi vor fi petrecut întreaga viaţă aici, în

[34] Duetul Lizei şi al Polinei din opera *Dama de pică* de P.I. Ceaikovski.

provincie, departe de un mediu intelectual, unde nimic nu este lăsat la voia întâmplării, unde toate au un sens şi se înlănţuie logic, unde, bunăoară, orice sinucidere poate fi înţeleasă, fiind uşor de explicat de ce s-a produs şi ce semnificaţie are în întregul vârtej al vieţii. Fiindcă nu putea pricepe rostul vieţii din jur pe aceste meleaguri îndepărtate şi fiindcă nu o putea vedea, i se părea că aici nu există viaţă.

La masă veni vorba despre Lesniţki.

— Şi-a lăsat pe drumuri nevasta şi copilul! spuse Starcenko. Eu, unul, le-aş interzice neurastenicilor şi, în general, celor care au un sistem nervos şubred să se căsătorească. Le-aş lua dreptul şi posibilitatea să procreeze oameni ca ei. Este o crimă să dai naştere unor copii bolnavi de nervi.

— Bietul băiat! spunea Von Taunitz oftând şi clătinând din cap. Cât trebuie să te frământi, să suferi, până să te hotărăşti să-ţi iei viaţa... o viaţă tânără. În orice familie se poate întâmpla o asemenea nenorocire. Îngrozitor! E greu să suporţi aşa ceva, e peste puteri...

Fetele îl ascultau tăcute, cu o expresie gravă, privindu-l ţintă pe tatăl lor. Lâjin simţea că ar fi trebuit să

spună şi el ceva, dar nu găsea nimic de zis. Murmură numai:

— Da, sinuciderea nu este un lucru de dorit.

A fost culcat într-o odaie caldă, într-un pat moale, acoperit cu plapumă şi cu un cearşaf fin şi curat. Dar, fără să ştie de ce, nu se simţea bine; poate fiindcă în camera alăturată doctorul şi Von Taunitz au stat până târziu de vorbă, iar sus în pod şi în sobă, viscolul nu înceta nicio clipă să urle, întocmai ca şi în căsuţa zemstvei şi tot atât de jalnic:

— U-u-u-u-u!

Taunitz îşi pierduse soţia cu vreo doi ani în urmă şi nici până astăzi nu se obişnuise cu lipsa ei; orice s-ar fi vorbit, îşi aducea aminte de dânsa; în toată persoana lui nu rămăsese nimic care să amintească de procurorul de altădată.

„Oare am să ajung şi eu cândva în starea asta?”, se gândea Lâjin şi somnul îl fură pe nesimţite, în timp ce auzea prin perete vocea înăbuşită a gazdei; o voce strunită, de om rămas stingher pe lume.

Judecătorul avu un somn zbuciumat. Îi era prea cald, se întorcea când pe o parte, când pe cealaltă şi i se părea în vis că nu se află în casa lui Taunitz, într-un pat

moale şi curat, ci tot la zemstvă, pe maldărul de fân; auzea cum martorii sporovăiesc pe înfundate şi i se părea că Lesniţki e pe aproape, la câţiva paşi de el. Îşi aduse din nou aminte prin somn cum agentul de asigurare al zemstvei, palid, cu păr negru şi încălţat cu cizme prăfuite, se apropiase de biroul contabilului: „Agentul nostru de asigurări...”. Apoi i se păru că Lesniţki şi vătăşelul Loşadin merg pe câmp, prin zăpadă, cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul. Viscolul ridică în jurul lor vârtejuri şi îi împinge din spate, iar ei merg cântând încet:

— Noi mergem, mergem, mergem...

Bătrânul seamănă cu un vrăjitor de operă şi amândoi cântă întocmai ca la operă.

— Noi mergem, mergem, mergem... Voi sunteţi la căldură, aveţi lumină, vi-e bine, iar noi mergem prin ger, prin viscol, prin zăpada groasă... Nu cunoaştem odihna, n-avem bucurii... Purtăm pe umeri întreaga greutate a acestei vieţi, şi a noastră, şi a voastră... U-u-u! Noi mergem, mergem, mergem...

Lâjin se trezi şi se ridică în capul oaselor. Ce vis straniu, urât! Şi de ce oare îi văzuse pe agent şi pe vătăşel împreună? Ce absurditate! Şi stând aşa, cu capul

în mâini şi ascultându-şi bătăile inimii, se gândea că şi agentul de asigurări şi vătăşelul aveau într-adevăr ceva în comun în viaţă. Nu merg ei oare şi în viaţă cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul? Pe amândoi îi uneşte o legătură nevăzută, însă temeinică şi necesară. O legătură există şi între ei şi Taunitz, şi între toţi, absolut toţi. În viaţă, chiar şi prin coclaurile cele mai uitate, nimic nu este întâmplător, totul este călăuzit de un gând comun, unic, totul are un suflet unic, un scop unic şi, ca să înţelegi acest lucru, nu este de-ajuns să te gândeşti, să cugeţi, îţi mai trebuie desigur şi darul înţelegerii vieţii, un dar care, pesemne, nu-i este hărăzit oricui. Şi bietul sinucigaş, copleşit de viaţă, „neurastenic”, cum spunea doctorul, şi bătrânul mujic, care nu face toată ziua decât să colinde pe la casele oamenilor, îi par cazuri întâmplătoare, crâmpeie de viaţă numai aceluia care socoteşte propria-i existenţă tot ca pe ceva întâmplător; dar pentru cel ce consideră viaţa sa ca pe o părticică dintr-un tot şi care înţelege acest tot, şi unii, şi alţii sunt fragmente vii ale unui singur organism minunat şi înţelept. Aşa cugeta Lâjin şi gândul acesta adânc, pe care-l purtase atâta vreme nelămurit în suflet, se

limpezea în sfârşit în conştiinţa sa, desfăşurându-se larg şi precis.

Se întinse din nou în pat şi începu să aţipească; şi iată-i deodată pe cei doi, unul lângă altul, mergând şi cântând:

— Noi mergem, mergem, mergem... Luăm din viaţă ceea ce are ea mai greu şi mai amar şi vouă vă lăsăm ceea ce este uşor şi plăcut. Iar voi, stând la masă, puteţi discuta cu sânge-rece şi cu mintea limpede de ce noi suferim şi pierim, de ce nu suntem la fel de sănătoşi şi de mulţumiţi ca voi.

Toate acestea lui Lâjin îi trecuseră prin minte şi înainte vreme, dar parcă zăcuseră undeva în umbra altor gânduri, licărind sfios, ca un foc îndepărtat pe vreme de ceaţă. Şi simţea că atât sinuciderea agentului, cât şi soarta trudnică a mujicului apăsau şi pe conştiinţa lui; e îngrozitor să te împaci cu gândul că aceşti oameni, supuşi destinului lor, poartă pe umeri tot ce e mai greu, mai întunecat în viaţă! Să te împaci cu gândul acesta şi să-ţi doreşti o viaţă luminoasă, zgomotoasă, printre oameni fericiţi şi mulţumiţi, să visezi o asemenea viaţă înseamnă să visezi noi sinucideri de oameni copleşiţi de muncă şi de griji sau de oameni slabi, uitaţi, despre care

nu se vorbeşte decât arareori la masă, cu ciudă sau ironie, şi pe care nu se gândeşte nimeni să-i ajute. Şi din nou:

— Noi mergem, mergem, mergem...

Parcă îl lovea cineva cu un ciocan în tâmplă.

A doua zi îl treziră devreme zgomotele din odaia vecină. Îl durea capul; îl auzi pe Von Taunitz spunându-i cu glas tare doctorului:

— Nu puteţi pleca acum. Ia priveşte ce-i afară! Nu protesta, ci întreabă-l mai bine pe vizitiu: pe o astfel de vreme, nu v-ar duce nici pentru un milion.

— Dar nu sunt decât trei verste, spunea doctorul cu o voce rugătoare.

— Chiar de n-ar fi decât o jumătate de verstă. Ce nu se poate, nu se poate. Ieşi numai până dincolo de poartă, să vezi: e un adevărat iad. Într-o clipă te-ai rătăcit. Credeţi ce vreţi, dar eu nu vă las să plecaţi pentru nimic în lume.

— Se poate ca spre seară să se liniştească, spuse mujicul care făcea focul în sobă.

Şi doctorul începu să vorbească în odaia de alături despre natura aspră care influenţează firea rusului, despre iernile lungi care împiedică circulaţia, oprind

dezvoltarea intelectuală a oamenilor... Lâjin asculta cu ciudă aceste teorii, se uita pe geam la troienele care acoperiseră gardul, se uita la pulberea albă care umplea văzduhul cât cuprindeai cu ochii, privea copacii care se frângeau chinuitor când spre stânga, când spre dreapta, asculta urletul vântului şi răbufnelile lui înăbuşite şi se gândea întunecat: „La urma urmei, ce concluzie poţi trage din toate acestea? E viscol şi atâta tot...”.

La amiază luară dejunul, după aceea se învârtiră prin casă fără rost, apropiindu-se din când în când de ferestre.

„În acest timp Lesniţki zace înţepenit!”, se gândea Lâjin privind la vârtejurile de zăpadă care se roteau nebuneşte deasupra troienelor. „Lesniţki zace, martorii aşteaptă...”

Pălăvrăgiră despre vremea rea, despre viscolul care ţine de obicei două zile şi două nopţi şi rareori mai mult. La ora şase cinară, apoi jucară cărţi, se cântă, se dansă şi, în cele din urmă, se aşezară din nou la masă. Ziua trecu pe nesimţite; toată lumea se culcă.

Spre dimineaţă viscolul se potoli. Când se treziră şi se uitară pe geam, sălciile desfrunzite stăteau nemişcate, cu ramurile atârnând în jos. Se cernea o lumină alburie,

era o vreme liniştită, ca şi cum naturii i-ar fi fost ruşine acum de urgia din ajun, de nopţile nebune, în care parcă dăduse frâu liber patimii sale. Caii, înhămaţi unul în spatele altuia, aşteptau la scară de la cinci dimineaţa. Când se făcu ziuă de-a binelea, doctorul şi judecătorul de instrucţie îşi puseră şubele şi pâslarii şi, luându-şi rămas-bun de la gazdă, ieşiră.

La scară, lângă vizitiu, stătea vătăşelul Ilia Loşadin, cu căciula în mână, cu taşca lui jerpelită peste umăr, plin de ninsoare; faţa îi era roşie, lac de sudoare. Feciorul, care ieşise pentru a-i ajuta pe musafiri să se urce în sanie şi să le acopere picioarele, îl privi aspru şi îi spuse:

— Ce stai aici, diavol bătrân? Hai, şterge-o!

— Înălţimea Voastră, oamenii se frământă..., începu Loşadin cu un zâmbet nevinovat, care îi lumina tot chipul, şi vădit mulţumit că dădea, în sfârşit, de cei pe care-i aşteptase atâta. Tare se mai frământă. Copiii plâng... Am crezut, Înălţimea Voastră, că v-aţi întors la oraş. Faceţi-vă pomană cu noi, binefăcătorilor...

Doctorul şi judecătorul de instrucţie nu spuseră nimic, se urcară în sanie şi plecară la Sârnea.

1899

În râpă

I

Satul Ukleevo era aşezat într-o râpă, astfel că dinspre şosea sau de la gară nu se zăreau decât clopotniţa bisericii şi coşurile fabricilor de stambă imprimată. Când vreun drumeţ întreba ce sat este acela, i se răspundea întotdeauna:

— Ia, satul cu dascălul care a mâncat toate icrele la un praznic.

Şi drept este că la un parastas, la fabricantul Kostiukov, bătrânul dascăl al satului, ochind printre gustările de pe masă un castron cu icre moi, începuse să le înfulece cu lăcomie. Cei din jurul mesei îl înghionteau, îl trăgeau de mânecă, dar el – nimic: îi dădea înainte, fără să vadă, fără să audă, până ce ajunsese la fundul castronului, care avea aproape două ocale. S-a scurs multă vreme de atunci, dascălul s-a stins şi el de mult, dar oamenii tot nu uită povestea cu icrele. Să fi fost oare atât de săracă în întâmplări viaţa de toate zilele din satul acela sau oamenii nu ştiuseră să ia seama decât la acea măruntă întâmplare petrecută cu zece ani în urmă, fapt e că despre Ukleevo nu se povestea nimic altceva.

Satul era mereu bântuit de friguri şi noroiul nu se zbicea nici în timpul verii, întinzându-se în smârcuri mocirloase, mai ales pe sub zăplazurile peste care se aplecau bătrânele sălcii pletoase, ce aşterneau sub ele umbră deasă. Pretutindeni plutea mirosul greu de scursori de fabrică şi de acid acetic, folosit la colorarea stămburilor. Fabricile – trei ţesătorii de stambă şi o tăbăcărie – nu se aflau chiar în sat, ci la marginea lui, mai la o parte. Nu erau tocmai din cele mari, toate la un loc să tot fi avut patru sute de muncitori. Din pricina tăbăcăriei, apa râului se umplea adesea de miasmele scursorilor, fâneţele se stricau, iar vitele satului se îmbolnăveau de dalac; drept urmare, venise ordin ca fabrica să fie închisă. Şi închisă a rămas, dar numai pe hârtie. Ea a continuat să lucreze pe-ascuns, însă cu buna ştiinţă a zapciului şi a medicului de judeţ, cărora fabricantul le plătea câte zece ruble pe lună. În tot satul nu erau decât două case mai arătoase, de piatră, acoperite cu tablă; într-una din ele se afla administraţia plasei, în cealaltă, cu etaj, aşezată drept în faţa bisericii, locuia Grigori Petrovici Ţâbukin, târgoveţ pripăşit de prin Epifan.

Grigori ţinea o băcănie, dar asta numai de ochii lumii, fiindcă adevărata lui îndeletnicire era negustoria cu votcă, cu vite, cu piei, cu cereale, cu porci şi cu tot ce se nimerea. Grigori Petrovici era gata să facă negustorie cu orice. Aşa, bunăoară, dacă se cereau la export coţofene pentru pălării de damă, făcea ce făcea şi câştiga treizeci de copeici la pereche; lua păduri în exploatare, dădea bani cu dobândă, pe scurt, bătrânul ştia să se chivernisească.

Avea doi feciori. Cel mai mare, Anisim, era agent la poliţia judiciară şi nu dădea decât arareori pe-acasă. Cel mai mic, Stepan, se apucase de negoţ şi-l ajuta pe taică-său. Adică vorba vine, fiindcă prea mare ajutor nimeni nu aştepta de la el – avea o sănătate cam şubredă şi, pe deasupra, era şi surd. În schimb, Aksinia, nevasta lui, era o femeie falnică, frumoasă, care în zilele de sărbătoare ieşea la plimbare cu pălărie şi umbreluţă. Se scula devreme, se culca târziu şi toată ziulica o vedeai alergând, ţinându-şi poalele şi zornăindu-şi cheile, când la hambar, când la beci, când în dugheană. Iar bătrânului Ţâbukin îi creştea inima privind-o; ochii îi râdeau de bucurie şi îi părea rău că nu e nevasta feciorului său mai

mare, ci a celui mic, a surdului, care, fără doar şi poate, nu prea ştia să preţuiască frumuseţea femeiască.

Bătrânului îi plăcuse totdeauna viaţa de familie şi-i iubea pe ai săi mai mult decât orice pe lume; mai ales pe fiul cel mare, agentul, şi pe noră-sa. De cum îl luase pe surd, Aksinia şi începuse să dea dovadă de un pătrunzător simţ practic; de pildă, ştia cui putea să-i dea pe datorie şi cui nu. Nu se despărţea nicio clipă de chei (pe care nu le încredinţa nici bărbatului ei); de dimineaţă până seara socotea la abac, cunoştea caii după dinţi, ca un mujic, şi era tot timpul veselă, cu râsul pe buze, atunci când nu ocăra. Dar orice făcea sau spunea ea, bătrânul era mulţumit şi şoptea înduioşat:

— Aşa noră mai zic şi eu! Maică, ce frumuseţe de femeie! Bătrânul rămăsese văduv, însă la un an după nunta feciorului său n-a mai răbdat şi s-a însurat şi el. I-au găsit la vreo treizeci de verste de Ukleevo o fată de familie mai răsărită, cam tomnatică, dar frumoasă şi trupeşă, pe nume Varvara Nikolaevna. Îndată ce s-a aşezat în odăiţa de sus, totul s-a luminat în casă, ca şi cum la ferestre s-ar fi pus geamuri noi. În unghere s-au aprins candele, mesele s-au acoperit cu feţe albe ca zăpada, la ferestre şi în grădiniţa din faţa casei au răsărit

flori care deschideau ochişori roşii, iar la masă nu mai mâncau cu toţii dintr-o strachină, ci se punea o farfurie în faţa fiecăruia. Varvara Nikolaevna zâmbea plăcut şi dulce şi totul în casă părea că se bucură. În curte au început să se strecoare cerşetori, pelerini, hagioaice – lucru ce mai înainte nici nu se pomenea –, iar pe sub ferestre se auzeau acum glasurile plângăreţe ale femeilor din Ukleevo şi tusea sfioasă, vinovată parcă, a beţivanilor slabi şi prăpădiţi, daţi afară de la fabrică. Varvara îi ajuta cu bani, le dădea pâine, haine vechi şi, pe măsură ce deprindea treburile casei, începuse să le dea chiar mărunţişuri luate pe furiş din dugheană. Odată, surdul o văzuse luând două pacheţele de ceai şi lucrul acesta îl pusese în mare încurcătură.

— Mămica a luat două pachete de ceai, îi spusese el mai târziu tatălui său. Unde să le trec?

Bătrânul nu răspunsese nimic. Stătuse locului, dus pe gânduri, mişcând din sprâncene. Apoi se dusese sus la nevastă:

— Varvaruşka, îi spusese el plin de înduioşare, dacă ai nevoie de ceva din prăvălie, ia, maică, ia tot ce vrei, nu te sfii!

A doua zi, surdul, trecând în fugă prin curte, îi strigase:

— Mămico, dacă ai nevoie de ceva din dugheană, ia, ia tot ce vrei!

Faptul că Varvara dădea de pomană era ceva nou, luminos, care-ţi bucura sufletul, întocmai ca şi candelele şi florile roşii. Astfel, atunci când de Lăsata-secului sau la hramul bisericii, care ţinea trei zile în şir, li se vindea ţăranilor slănină râncedă şi cu miros atât de greu, că nici nu puteai sta lângă butoi, când se luau zălog de la beţivi coase, căciuli şi basmalele nevestelor, când muncitorii de la fabrică se tăvăleau prin noroi cu minţile furate de votca falsificată şi când părea că păcatul, închegându-se, plutea ca o ceaţă înăbuşitoare deasupra capetelor, erai parcă uşurat la gândul că acolo, în casă, se află o femeie liniştită, curată, care nu are nimic de-a face nici cu slănina râncedă, nici cu votca; în zilele acelea apăsătoare, învăluite în neguri, milostenia ei era ca supapa de siguranţă a unei maşini.

În casa lui Ţâbukin timpul trecea fără ca treburile să mai contenească. Nici nu răsărea bine soarele şi o auzeai pe Aksinia spălându-se zgomotos în tindă. Samovarul fierbea în bucătărie şi scâncea, cobind a rău.

Bătrânul Grigori Petrovici, îmbrăcat cu o haină lungă, neagră, cu pantaloni de doc, cu cizme lustruite, se plimba prin odăi, curăţel şi mărunţel, bocănind din tocuri ca tata-socrul cel din cântec[35]. Se deschidea dugheana. Când se făcea ziuă, se trăgea la scară bihunca şi bătrânul sărea în ea voiniceşte, înfundându-şi şapca până peste urechi. Văzându-l, nimeni nu ar fi crezut că are cincizeci şi şase de ani. Nevasta şi noră-sa îl petreceau întotdeauna. În clipa aceea, când se ştia cu o haină bună şi curată pe el şi la bihuncă – cu un falnic armăsar negru, care îl ţinea trei sute de ruble, bătrânului nu-i plăcea să se apropie de el mujicii, cu veşnicele lor tânguiri şi milogeli. Lui Grigori Petrovici îi era scârbă de ei, îi ura şi, dacă vedea pe câte unul pândindu-l în poartă, îi striga mânios:

— Ei, ce stai acolo? Cată-ţi de drum!

Iar dacă era un cerşetor, se răstea:

— Să-ţi mai dea şi Dumnezeu!

Pleca după treburi; îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cu şorţ negru pe dinainte, nevastă-sa deretica odăile sau ajuta la bucătărie. Aksinia stătea în dugheană,

[35] Într-un cunoscut cântec popular rus se spune: „Tata-socrul umblă prin tindă. Se plimbă supărat prin tinda cea nouă. Bocăneşte din tocuri...”.

la tejghea, şi toată curtea răsuna de zăngănitul banilor şi al sticlelor, de râsetele sau ocările ei, uneori, chiar de ocările muşteriilor, pe care îi cam ciupea la socoteli, şi toată zarva aceasta dovedea că acolo, în dugheană, vânzarea clandestină de votcă era în toi. Surdul stătea şi el în dugheană, dar de cele mai multe ori se plimba pe uliţă, fără căciulă, cu mâinile în buzunare, uitându-se buimac când la izbele ţăranilor, când la cer. În casa lui Ţâbukin se bea ceai de vreo şase ori pe zi şi de vreo patru ori se mânca de-a binelea. Seara făceau socoteala câştigului, treceau totul în catastif, apoi se culcau şi dormeau duşi.

La Ukleevo, cele trei fabrici de stambă şi locuinţele proprietarilor lor, Hrâmin-tatăl, Hrâmin-fiii şi Kostiukov, erau legate prin telefon. Se instalase telefon şi la administraţia plasei, dar acolo încetase curând să mai funcţioneze, fiindcă se cuibăriseră în el ploşniţe şi gândaci roşii. Şeful de plasă era cam certat cu ştiinţa de carte şi, când întocmea vreo hârtie oficială, scria fiecare cuvânt cu literă mare, ceea ce nu-l împiedicase să spună când înţepenise telefonul:

— Da, acu’ o să ne fie cam greu fără telefon!

Firma Hrâmin-tatăl se judeca necontenit cu firma Hrâmin-fiii; câteodată, aceştia din urmă se certau şi ei între ei şi porneau pe la judecăţi; fabrica rămânea atunci închisă o lună, două, până când se împăcau, şi satul se bucura de aceste gâlcevi, cu prilejul cărora se răspândeau tot felul de vorbe şi de clevetiri. În zilele de sărbătoare Kostiukov şi Hrâmin-fiii plecau la plimbare cu trăsura, trecând în goana cailor pe uliţele satului şi călcând viţeii. Gătită, foşnindu-şi fustele scrobite, Aksinia ieşea să se plimbe prin faţa dughenei; Hrâmin-fiii se aplecau şi o urcau în trăsură, luând-o cu dânşii, ca şi cum ar fi vrut s-o răpească. Atunci ieşea şi bătrânul Ţâbukin, ca să-şi arate calul cel nou, şi o lua şi pe Varvara cu el.

Seara, după plimbare, când toţi se duceau să se culce, în curte la Hrâmin-fiii se auzea până târziu o armonică, din acelea care costă o groază de bani, şi dacă era lună, sunetele armonicii trezeau în suflete o zvâcnire de bucurie înfiorată şi, pentru o clipă, Ukleevo înceta să mai fie o văgăună.

II

Anisim, fiul cel mare al lui Grigori Petrovici, dădea rar pe acasă, numai la sărbătorile mari, în schimb, trimitea deseori prin oameni din Ukleevo, veniţi cu diferite treburi la oraş, mici daruri, însoţite de răvaşe scrise de o mână străină, tare meşteră în mânuirea condeiului, şi întotdeauna pe o coală ministerială, astfel că răvaşul aducea mai mult a jalbă. Scrisorile erau împestriţate cu expresii pe care Anisim nu le folosea niciodată în vorbirea sa obişnuită: „Iubite tăticule şi iubită mămică, scria el, bunăoară, vă trimit un pfund de floare de ceai pentru îndestularea nevoilor dumneavoastră fizice”.

În josul hârtiei era parcă zgâriat cu o peniţă stricată numele lui: „Anisim Ţâbukin”, iar dedesubt, din nou cu slova măiestrită, cu care era scris răvaşul, era adăugat: „Agent”.

Scrisorile se citeau cu glas tare de câteva ori şi bătrânul, înduioşat şi roşu de emoţie, spunea:

— Ce vreţi! N-a vrut să rămână aici, la noi. S-a dus printre cărturari. Fie şi aşa! Fiecare cu ale lui.

Într-o zi, înainte de câşlegi, se porni dintr-odată o ploaie mare cu măzăriche; bătrânul şi Varvara se apropiară de fereastră să privească şi iată că îl văzură pe

Anisim, care tocmai venea cu sania de la gară. Nu se aşteptau deloc să sosească. Intră în casă neliniştit, ros parcă de un gând ascuns, şi rămase tot timpul astfel. În toată purtarea lui era ceva sfidător. Acum nu mai părea deloc grăbit, ca altădată, să se întoarcă la oraş; s-ar fi putut bănui că fusese dat afară din slujbă. Varvara era însă bucuroasă de sosirea lui. Îl învăluia cu o privire şireată, ofta şi clătina din cap.

— Oare cum vine asta, maică? se minuna ea. Flăcău de douăzeci şi şapte de ani şi tot neînsurat umblă. Ţ-ţ-ţ...

În odaia vecină, din vorba ei liniştită, domoală, nu se auzea decât: „ţ-ţ-ţ”. Începu să se sfătuiască în şoaptă cu bătrânul şi cu Aksinia, ale căror feţe căpătară şi ele o înfăţişare şireată şi tainică, de complotişti.

Hotărâră să-l însoare pe Anisim.

— Ţ-ţ-ţ!... Frate-tău cel mic s-a însurat de mult, îl lua la zor Varvara, iar tu eşti tot stingher, parcă ai fi un cocoş la iarmaroc. Spune şi tu, cum vine asta? Ai să te-nsori, cu voia Domnului, pe urmă faci ce vrei. Tu te-ntorci la slujbă şi nevastă-ta rămâne acasă, să ne dea o mână de ajutor. Prea trăieşti fără rost, băiete! După cum se vede, ai cam uitat rânduielile. Apoi nici aşa nu se

poate... Ţ-ţ-ţ-ţ... Cu voi, ăştia de la oraş, e o adevărată pacoste.

Când se însurau, Ţâbukinilor li se alegeau fetele cele mai frumoase, ca unor bogătaşi ce erau. Se găsi, aşadar, şi pentru Anisim o asemenea fată. El, însă, nu avea nimic atrăgător în înfăţişarea lui mai mult ştearsă; slab, sfrijit, mic de statură, avea nişte obraji rotunzi, de parcă i-ar fi umflat mereu, şi ochi pătrunzători, care nu clipeau; barba îi era roşiatică şi rară şi, când se gândea mai mult la ceva, şi-o tot vâra în gură, morfolind-o; pe deasupra, îi mai şi plăcea să tragă la măsea, ceea ce se şi ghicea după faţa şi mersul lui. Asta nu-l împiedică, bineînţeles, să spună când veniră să-i aducă vestea că i se găsise o logodnică foarte frumoasă:

— Foarte bine, că doar nici eu nu-s de lepădat. Se ştie doar că noi, Ţâbukinii, suntem oameni arătoşi.

În imediata apropiere a oraşului se afla satul Torguevo. O parte din el fusese de curând înglobată în oraş, iar cealaltă rămăsese sat. În jumătatea ajunsă oraş trăia în căsuţa ei o văduvă, care avea o soră foarte săracă, lucrătoare cu ziua, iar aceasta din urmă avea o fată, Lipa, care lucra şi ea cu ziua. Despre frumuseţea Lipei începuse să se vorbească încă mai demult la

Torguevo şi numai sărăcia ei lucie făcuse pe fiecare să-şi ia gândul de la ea; lumea spunea că doar un bărbat mai în vârstă sau un văduv s-ar putea căsători cu ea sau poate o va lua dânsul, doar „aşa”, şi astfel, pe lângă ea, va avea şi mama ei ce să mănânce. Aflând de la peţitoare despre Lipa, Varvara plecase în grabă la Torguevo.

În scurt timp, o vedere a fost pusă la cale în casa mătuşii, o vedere în toată regula, cu gustări şi cu băutură, şi Lipa era îmbrăcată într-o rochie roz, anume făcută pentru această ocazie. O panglică roşie se împletea ca o flacără în părul ei. Lipa era subţire, palidă, plăpândă, cu trăsături gingaşe, pârguite de munca în aer liber. Un surâs sfielnic şi trist îi lumina necontenit faţa şi ochii ei priveau copilăreşte, plini de încredere şi de curiozitate.

Era foarte tânără, aproape o fetiţă, cu sânii abia mijind, dar de cununat se putea cununa, fiindcă avea vârsta. Era într-adevăr frumoasă şi în toată înfăţişarea ei un singur lucru putea să nu-ţi placă: mâinile ei mari, bărbăteşti, care acum atârnau stângace de-a lungul trupului, ca nişte cleşti uriaşi de rac.

— Nouă nu ne pasă că n-are zestre, îi spunea bătrânul Ţâbukin mătuşii ei. Şi pentru fiul nostru, Stepan, tot o nevastă săracă am ales, iar acum nu ştim cum s-o mai lăudăm. Are mâini de aur şi în gospodărie, şi în negustorie.

Lipa stătea lângă uşă şi parcă voia să spună: „Faceţi cu mine ce vreţi, mă las în voia voastră”, iar mama ei, Praskovia, lucrătoare cu ziua, stătea pitită în bucătărie şi murea de frică. Odată, demult, un negustor la care freca scândurile se mâniase pe ea şi-i bătuse din picior; ea se speriase atât de rău, încât încremenise, iar de-atunci rămăsese cu această necontenită spaimă în ea. Pentru o nimica toată îi tremurau mâinile şi picioarele, până şi obrajii îi tremurau. Acum stătea în bucătărie, trăgea cu urechea, silindu-se să audă ce vorbesc musafirii, până şi îşi tot făcea semnul crucii, lipind degetele de frunte şi uitându-se la icoană. Puţin afumat, Anisim deschidea din când în când uşa bucătăriei şi-i spunea cu un zâmbet obraznic:

— Ce stai aci, scumpă mămică? Ni-i tare urât fără mata!

Iar Praskovia, fâstâcită, lipindu-şi mâinile de pieptul ei uscăţiv, răspundea:

— Vai de mine... lăsaţi... Vă mulţumesc tare frumos.

După vedere, hotărârâ şi ziua nunţii. Mai apoi, acasă, Anisim se plimba fără rost prin odăi, fluierând; deodată îşi amintea de ceva şi rămânea nemişcat, dus pe gânduri, cu ochii pironiţi în podea, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească, să vadă adânc în pământ. Nu arăta nicio mulţumire la gândul că se va însura curând, în Duminica Tomei, şi nici dorinţa de a-şi vedea logodnica. Stătea numai şi fluiera. Se vedea cât de colo că nu se însura decât fiindcă aşa voiau tatăl şi mama sa vitregă şi fiindcă aşa era obiceiul în sat: fiul să se însoare, ca să aducă un ajutor în casă. Dar nici de plecat nu era grăbit să plece şi în tot felul lui de-a se purta acum era ceva neobişnuit: îndruga vrute şi nevrute şi era din cale-afară de sfidător.

III

În satul Şikalovaia trăiau două croitorese, două surori, aparţinând sectei *hlîştilor*[36]. Lor li se comandaseră rochiile de nuntă, aşa că veneau deseori la încercat. Încercau şi nu mai sfârşeau cu băutul ceaiului. Varvara îşi alesese o rochie cafenie, cu dantele negre şi cu

[36] De la *hlâst* = nuia, vargă; biciuşcă (rus.). *Hlâştii* („tremuricii”) se autoflagelau pentru a ajunge la extazul mistic.

broderie de mărgele, iar Aksinia – o rochie verde-deschis, cu trenă şi cu partea din faţă a corsajului galbenă. Când croitoresele isprăviră, Ţâbukin, în loc să le plătească în bani, le plăti în marfă din dugheană şi ele plecară înciudate, ducându-şi boccelele cu lumânări de stearină şi cu cutii de sardele, de care nu aveau nicio nevoie. La ieşirea din sat se aşezară pe un dâmb şi începură să plângă.

Anisim se întoarse de la oraş cu trei zile înainte de nuntă, îmbrăcat din cap până în picioare cu lucruri noi. Purta galoşi strălucitori de cauciuc, un şnur roşu cu canafi în loc de cravată şi un palton nou, aruncat pe umeri.

După ce se închină cu evlavie la icoane, îi dădu bună ziua tatălui său şi îi dărui zece ruble de argint şi zece monede de cincizeci de copeici; Varvarei îi dărui tot atâta, iar Aksiniei douăzeci de monede de câte douăzeci şi cinci de copeici. Farmecul lor deosebit era că toate străluceau, de parcă ar fi fost noi-nouţe, anume alese. Silindu-se să pară aşezat şi serios, Anisim îşi încorda muşchii feţei şi îşi umfla obrajii, dar de duhnit, tot duhnea a băutură. Se vede treaba că în fiecare gară se abătuse pe la bufet. Şi din nou te izbea la el aceeaşi

atitudine sfidătoare. Pe urmă, Anisim şi bătrânul se aşezară la ceai, iar Varvara îşi răsfiră în palmă rublele strălucitoare şi începu să întrebe de consătenii care trăiau acum la oraş.

— Slavă Domnului, o duc destul de bine! spuse Anisim. Atât doar că în familia lui Ivan Egorov s-a petrecut un fapt deosebit: a murit bătrâna Sofia Nikiforovna. De oftică. Masa pentru praznicul de înmormântare a fost comandată la cofetar şi a costat două ruble şi jumătate de cap de om. S-a dat şi vin. Şi pentru musafirii de-aici, din sat, tot două ruble şi jumătate s-a plătit. Pe degeaba. Fiindcă n-au mâncat nimic. Parcă ştie ţiganul ce-i şofranul!...

— Două ruble şi jumătate? spuse bătrânul şi clătină din cap.

— D-apoi cum! Doar acolo nu eşti la ţară. Bunăoară, intri seara într-un restaurant să mănânci ceva şi nici nu ştii când te apucă zorile. Atunci să te ţii: plăteşti ca nimica trei-patru ruble de om. Când sunt cu Samorodov, costă şi mai mult. Ăluia îi place să bea la sfârşit cafea cu coniac şi coniacul e şaizeci de copeici păhăruţul!

— Astea-s braşoave, izbucni încântat bătrânul. Zău că-s braşoave!

— În ultima vreme umblu mereu cu Samorodov. El vă scrie scrisorile mele. Tare frumos mai scrie! Şi dacă v-aş povesti, mămico, continuă vesel Anisim întorcându-se spre Varvara, ce fel de om e Samorodov ăsta, n-aţi crede. Îi spunem cu toţii Muhtar, fiindcă are o mutră de armean – e negru tuci. Parcă îi citesc în suflet, îl cunosc cum îmi cunosc cele cinci degete de la mână. El simte asta şi se ţine scai de mine, nu mă lasă niciun pas. Suntem prieteni la cataramă! Se cam teme de mine, ce-i drept, dar nici fără mine nu poate. Unde merg eu, hop şi el. Eu, mămico, am un ochi care nu se înşală. La talcioc, bunăoară, unul vinde o cămaşă. „Stai, cămaşa e furată!” şi aşa şi este.

— Da’ de unde ştii? întrebă Varvara.

— De nicăieri. Am eu un ochi aşa... Nu ştiu ce fel de cămaşă e, dar parcă mă atrage ceva şi-mi spune: e furată. Asta e! La noi, la secţie, se spune: „Anisim s-a dus să vâneze sitari!”. Asta înseamnă că am plecat să dibuiesc lucruri de furat. Da... De furat, oricine poate fura. Dar cum să ţii ce-ai furat? Este el mare pământul, dar lucrul de furat nu-l poţi ascunde cu una, cu două.

— La noi în sat i s-a furat, săptămâna trecută, lui Guntoriov un berbec şi două mioare, spuse Varvara oftând şi nu are cine să le caute... ţ-ţ-ţ...

— De ce nu? Aş putea să le caut eu. Sigur că da.

Sosi ziua nunţii. Era o zi de aprilie răcoroasă, dar senină şi veselă. Încă din zori uliţele din Ukleevo răsunau de zvon şi zurgălăi, căruţe cu doi sau trei cai, cu panglici colorate fluturând pe cercurile atelajelor şi în coamele cailor, treceau în sus şi în jos. Prin sălcii, stoluri de stăncuţe cârâiau speriate de atâta zarvă, iar graurii ciripeau, parcă s-ar fi bucurat şi ei că la Ţâbukini este nuntă.

În casă mesele erau întinse şi încărcate cu tot felul de bunătăţi: peşti lungi, afumături, păsări umplute, cutii de sardele, fel de fel de sărături şi marinate şi puzderie de sticle de vin şi de votcă; mirosea a cârnat afumat şi a homar nu tocmai proaspăt. Bocănind din tocuri, bătrânul se foia în jurul meselor, ascuţind cuţitele unele de altele. Varvara nu mai ştia unde-i e capul; toată lumea trăgea de ea, întrebând-o sau cerându-i câte ceva; suflând greu, cu privirea rătăcită, dădea mereu fuga la cuhnie, unde încă de la revărsatul zorilor bucătarul lui Kostiukov şi bucătăreasa Hrâminilor-fiii nu mai pridideau. Cu părul

numai cârlionţi, fără rochie, în corset şi ghete noi cu scârţ, Aksinia trecea ca o vijelie prin curte şi abia i se zăreau, în treacăt, genunchii şi pieptul gol. Toată casa era plină de freamăt, se auzeau exclamaţii, ocări; trecătorii se opreau în faţa porţii larg deschise şi totul lăsa să se vadă că se pregăteşte ceva neobişnuit.

— Au plecat să aducă mireasa!

Clinchetul năvalnic al zurgălăilor se îndepărta, pierzându-se încet-încet dincolo de sat... Pe la ceasurile trei, lumea începu din nou să alerge, să iasă pe la porţi. Zurgălăii se auzeau iar, venea mireasa! Biserica era înţesată de lume. Policandrul era aprins, iar corul, la cererea bătrânului Ţâbukin, cânta după note. Strălucirea luminilor şi a rochiilor în culori vii o orbea. Lipei i se părea că glasurile sonore ale cântăreţilor din cor îi lovesc tâmplele ca nişte ciocane; corsetul, pe care îl pusese pentru prima oară în viaţa ei, o strângea, ghetele la fel, şi Lipa arăta de parcă abia s-ar fi trezit dintr-un leşin – privea în jurul ei şi părea că nu înţelege nimic. Îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu acelaşi şnur roşu cu canafi în loc de cravată, Anisim era dus pe gânduri, se uita într-un singur punct, iar când corul cânta mai tare, tresărea şi îşi făcea repede semnul crucii. Era înduioşat şi îi venea să

plângă. Această biserică îi era cunoscută din fragedă copilărie; pe vremuri răposata mamă-sa îl aducea aici să-l împărtăşească; pe vremea aceea el cânta cu băieţii în cor; cunoştea fiecare colţişor, fiecare icoană. Şi iată că acum se cununa! Se însura, fiindcă aşa se cădea, pentru buna rânduială. La drept vorbind, nici nu se mai gândea la asta, parcă ar fi uitat cu totul de cununie. Lacrimile îi împăienjeneau ochii, îl împiedicau să vadă limpede icoanele, o greutate îl apăsa pe inimă; se ruga şi îi cerea lui Dumnezeu ca nenorocirile de neînlăturat, care dintr-o clipă în alta aveau să se dezlănţuie asupra capului său, să-l ocolească într-un fel sau altul, aşa cum, pe vreme de secetă, norii ameninţători de furtună ocolesc până la urmă satul, fără să lase un singur strop de ploaie. Şi, Doamne, câte păcate se adunaseră de-a lungul anilor, câte păcate! Şi nu mai era nimic de făcut, nu se mai putea îndrepta nimic, aproape că i se părea nefiresc să se mai roage de iertare. Şi totuşi îşi cerea iertare, ba îi scăpă şi un sughiţ de plâns, pe care însă nimeni nu-l luă în seamă, fiindcă toţi îl credeau beat.

Deodată se auzi un scâncet speriat de copil:

— Mamă, mămico, haidem de-aici!

— Linişte acolo! strigă preotul.

Nuntaşii ieşiră apoi din biserică şi se îndreptară spre casă, cu tot alaiul. Oamenii se îmbulzeau; în faţa dughenei, la poartă, în curte, sub ferestre, se adunase de asemenea mulţime mare. Femeile satului veniseră la urări, aşa cum cereau datinile. Îndată ce tinerii păşiră peste prag, corul, care-i aştepta în tindă, cu notele în mâini, izbucni deodată cu toată puterea; în acelaşi timp începu să cânte şi orchestra, adusă anume de la oraş. Se servi şampanie de Don în cupe cu picior şi dulgherul-antreprenor Elizarov, un bătrân înalt şi uscăţiv, cu sprâncene atât de stufoase încât abia i se mai puteau zări ochii, ridică paharul şi se adresă tinerilor:

— Anisim, şi tu, fetiţo, să vă iubiţi unul pe altul, să trăiţi în frica lui Dumnezeu, copilaşii mei, şi Maica Precista o să vă aibă în pază. Se sprijini apoi de umărul bătrânului Ţâbukin şi trase un hohot de plâns. Grigori Petrovici, să plângem, să plângem de bucurie! spuse el cu glas piţigăiat, apoi izbucni în râs şi continuă cu voce de bas: Ha-ha-ha! Şi nora asta a ta tot frumoasă e! Totu-i la ea cum se cuvine, totul merge lin, nimic nu scârţâie, maşinăria e în regulă şi şurubăria e fainã!

Elizarov era din judeţul Egorievsk, dar încă din tinereţe lucra la Ukleevo, atât pentru fabrici, cât şi

pentru satele din împrejurimi; se obişnuise aici. Lumea însă parcă tot bătrân îl apucase, tot lung şi uscăţiv, şi de mult nu-i mai spunea nimeni altfel decât Cârjă. Poate fiindcă de peste patruzeci de ani se îndeletnicea numai cu reparaţii prin fabrici, Elizarov judeca totul, oameni şi lucruri, numai din punctul de vedere al rezistenţei: nu cumva are nevoie de reparaţie? Şi de data aceasta, înainte de a se aşeza la masă, încercase câteva scaune, ba pipăise şi peştele cu degetul.

După şampanie, purceseră cu toţii să se aşeze la masă. Musafirii vorbeau, îşi trăgeau scaunele cu zgomot. În tindă se auzea corul, în timp ce, în curte, femeile se întreceau să aducă tradiţionalele laude mirilor, toate într-un glas, şi era un amestec sălbatic de sunete şi de zgomote care te zăpăceau.

Cârjă se sucea şi se răsucea pe scaunul lui, îşi împingea vecinii cu coatele, nu-i lăsa să vorbească şi aci plângea, aci râdea în hohote:

— Puişorii mei, puişorii mei, puişorii mei..., bolborosea el întruna. Aksiniuşka maică, Varvaruşka, să trăim cu toţii în pace şi înţelegere, dragii mei toporaşi...

Nu prea era obişnuit să bea şi de la primul păhărel de rachiu englezesc se făcu turtă. Rachiul ăsta păcătos,

făcut Dumnezeu ştie din ce, îi ameţea pe toţi cei care-l dădeau pe gât, de parcă îi trăsnea. Curând limbile începură să se împleticească.

Fuseseră poftiţi preoţii, administratorii fabricilor cu soţiile lor, negustori şi cârciumari de prin satele vecine. Şeful plasei şi secretarul plasei, care de paisprezece ani făceau slujbă împreună şi care în tot acest răstimp nu iscăliseră hârtie şi nu lăsaseră să plece om de la administraţia plasei fără să-l jecmănească sau să-l repeadă, şedeau şi aici la masă tot unul lângă altul. Graşi, bine hrăniţi, păreau amândoi atât de pătrunşi de tertipuri, încât parcă şi pielea de pe faţa lor căpătase o înfăţişare deosebită, coţcărească. Nevasta secretarului, o femeie uscată şi saşie, îşi adusese cu ea toţi copiii şi, întocmai ca o pasăre de pradă, pândea cu priviri piezişe farfuriile şi, cu mâini dibace, culegea tot ce îi era la îndemână, umplându-şi buzunarele ei şi pe ale plozilor.

Lipa şedea împietrită, cu aceeaşi expresie pe care o avusese şi în biserică. De când făcuseră cunoştinţă, Anisim nu schimbase niciun cuvânt cu ea, aşa că aproape nici nu-i ştia vocea. Şi acum, stând alături de ea, continua să tacă şi să bea întruna rachiu englezesc,

iar când se îmbătă de-a binelea, începu să-i povestească mătuşii care şedea în faţa lui:

— Am un prieten, îl cheamă Samorodov. E un om de seamă, are titlul de cetăţean de onoare şi ştie grozav să vorbească. Da’ eu, mătuşico, ştiu în ce ape se scaldă şi el simte asta. Dă-mi voie, mătuşico dragă, să beau cu dumneata un pahar în sănătatea lui Samorodov!

Varvara alerga în jurul meselor, servind şi îmbiind musafirii; era ostenită şi zăpăcită, dar încântată că erau atât de multe mâncăruri şi că totul arăta atât de bogat; nimeni nu-i va putea vorbi de rău. Soarele apusese şi masa tot nu se sfârşise; niciunul nu mai ştia ce mănâncă şi ce bea; nu se mai înţelegea nimic din tot ce se vorbea, dar în răstimpuri, când muzica tăcea pentru o clipă, se auzea limpede glasul unei femei care striga de pe uliţă:

— Ne-aţi supt sângele, nemernicilor! Cum de vă mai rabdă pământul?!

Seara se dansă în acordurile orchestrei aduse de la oraş. Sosiră şi Hrâmin-fiii cu vinul lor şi în timpul dansului unul din ei luă în fiecare mână câte un clondir şi în gură un păhărel, ceea ce îi înveseli foarte mult pe nuntaşi. În mijlocul cadrilului câte unul îi trăgea deodată o căzăcească îndrăcită, lăsându-se pe vine. Aksinia se

învârtea în rochia ei verde cu trenă, făcând să se învolbureze în urma ei o adiere de vânt. Cineva o călcă pe trenă şi-i rupse o bucăţică de voal, iar Cârjă strigă numaidecât:

— Uite că i-au rupt pervazul! Măi puişorilor!

Aksinia avea ochi brumării, naivi, care clipeau foarte rar, şi un zâmbet copilăresc îi juca mereu pe buze. Ochii aceia neclintiţi, capul mic deasupra gâtului lung şi toată zvelteţea ei aveau ceva de şarpe; în rochia ei verde cu pieptul galben, cu zâmbetul ei, aducea grozav cu o viperă ce se înalţă primăvara din secara tânără şi priveşte la trecători. Hrâminii se purtau cu ea foarte liber şi era vădit că cel mai mare se afla de mult cu ea în relaţii intime. Surdul însă nu vedea nimic, nici nu se uita măcar la ea; stătea picior peste picior şi mânca nuci, pe care le spărgea în măsele cu atâta zgomot, de-ai fi zis că trage cineva cu pistolul.

Dar iată că bătrânul Ţâbukin păşi şi el în mijlocul încăperii şi flutură din batistă, făcând semn că vrea să joace căzăceasca; un murmur de admiraţie se auzi prin casă şi prin curte:

— Joacă stăpânul! Stăpânul!

De jucat, juca Varvara, bătrânul flutura doar din batistă şi tropăia din călcâie. Cei din curte însă, care se uitau pe fereastră, sprijinindu-se unii de alţii, erau încântaţi şi o clipă îi iertară totul: şi bogăţia, şi fărădelegile.

— Bravo, Grigori Petrovici! se auzea din mulţime. Aşa, aşa, dă-i înainte, dă-i cu foc! Vezi că mai poate să joace? Ha-ha-ha!

Nunta se sfârşi târziu, abia după unu noaptea. Când petrecerea se încheie, Anisim trecu clătinându-se printre corişti şi printre muzicanţii din orchestră şi le dădu la fiecare câte o monedă de cincizeci de copeici, iar bătrânul, fără să se clatine, dar sprijinindu-se parcă numai într-un picior, îşi duse pe rând musafirii până la uşă, şoptindu-i fiecăruia:

— Două mii de ruble mă ţine nunta asta!

În învălmăşeala plecării, cineva luă din greşeală haina cârciumarului din Şikalovaia, haină bună, lăsând în loc una veche. Auzind de această poveste, Anisim se mânie dintr-odată şi începu să strige:

— Staţi! O găsesc pe loc! Ştiu cine a furat-o! Staţi!

Ieşi în goană pe uliţă, luându-se după unul din nuntaşi; dar ceilalţi îl ajunseră din urmă, îl prinseră, îl

luară de subsuori şi îl duseră, beat turtă, roşu de mânie şi leoarcă de sudoare, până în iatac, unde mătuşa şi începuse s-o dezbrace pe Lipa, şi zăvorâră uşa.

IV

Trecură cinci zile. Anisim, care se pregătea de plecare, se duse sus să-şi ia rămas-bun de la Varvara. În camera ei ardeau toate candelele, mirosea a tămâie, iar ea stătea lângă fereastră şi împletea un ciorap de lână roşie.

— N-ai prea stat mult cu noi! îi spuse ea. Se vede că ţi s-a urât aici, ţ-ţ-ţ... Drept că noi trăim bine, avem de toate, ţi-am făcut o nuntă aşa cum se cuvine; mi-a spus bătrânul că a costat două mii de ruble. Ce să mai vorbesc, trăim negustoreşte, numai că, vezi, în toată asta e o bubă: tare mai năpăstuim poporul. Mi se rupe inima, dragul meu, de cum îl năpăstuim, Doamne, Dumnezeule! Fie că schimbăm un cal, fie că ne cumpărăm ceva, fie că tocmim un argat, mereu înşelăm pe câte cineva. Înşelăciune şi iar înşelăciune! Untdelemnul din dugheană este atât de rânced şi de amar, încât până şi catranul cu care îşi ung oamenii căruţele ţi se pare mai bun la gust. Da’ ia spune-mi,

rogu-te: nu se poate face negustorie şi cu untdelemn bun?

— Fiecare cu ale lui, mămico!

— Bine, bine, dar într-o zi o să ne ducem pe lumea cealaltă şi atunci... Ţ-ţ-ţ-ţ... Eu cred că ar fi bine să vorbeşti odată cu tatăl tău în privinţa asta!...

— N-ar fi mai bine să vorbeşti dumneata?

— Ei, na-ţi-o! Eu orice-i spun, el îmi răspunde ca şi tine: fiecare cu ale lui. Pe lumea cealaltă, tot aşa o să fim judecaţi, fiecare cu ale lui. Judecata lui Dumnezeu e dreaptă.

— Lasă, că n-o să ne mai judece nimeni, răspunse Anisim cu un oftat. Tot nu este Dumnezeu. Cine să mai judece?

Varvara se uită la el cu uimire, apoi izbucni în râs şi bătu din palme, atât i se păruse de caraghioasă vorba lui Anisim. Acesta, văzând-o aşa de uimită şi uitându-se la el ca la o comedie, se descumpăni.

— La urma urmei, Dumnezeu poate să şi fie, în schimb, nu este credinţă, urmă el. În timpul cununiei nu m-am simţit deloc în apele mele. Aşa cum auzi ţipând puişorul în găoacea oului pe care-l iei de sub cloşcă, tot aşa a ţipat dintr-odată conştiinţa în mine atunci. Şi cât a

ţinut cununia m-am tot gândit: sigur că este Dumnezeu! Dar cum am ieşit din biserică, iar nimic! Şi apoi, de unde să pot şti eu dacă e sau nu e Dumnezeu? Ne-a vorbit nouă cineva despre asta când eram copii? De când suge la pieptul mamei, pruncului i se spune mereu acelaşi lucru: fiecare cu ale lui! Nici tăticul nu crede în Dumnezeu. Mi-a spus deunăzi că lui Guntoriov i s-au furat nişte oi... Le-am găsit; le-a furat un mujic din Şikalovaia. De furat, el le-a furat, dar pieile sunt la tata... Poftim credinţă! Anisim clipi din ochi şi clătină din cap. Nici şeful plasei, nici secretarul nu cred în Dumnezeu şi nici paracliserul. Se duc la biserică şi ţin posturile numai de ochii lumii, ca să nu le scoată vorbe urâte. Şi numai ca să fie la adăpost pentru cazul că s-ar putea totuşi să vină şi o Judecată de Apoi. Acum merge vorba că s-ar apropia sfârşitul lumii, fiindcă poporul nu mai e credincios, nu-şi mai respectă părinţii şi câte altele. Astea sunt fleacuri. Eu aşa socotesc, mămico: toată nenorocirea vine de acolo că oamenii au prea puţină ruşine. Ţi-am spus că eu ştiu în ce ape se scaldă oamenii şi înţeleg multe. Dacă omul are o cămaşă furată, eu văd că e furată. Stă un om în ospătărie şi ţi se pare că bea ceai, şi atâta tot; ei bine, ceaiu-i ceai, dar eu mai văd că

el n-are ruşine. Umbli o zi întreagă şi nu întâlneşti un singur om cu ruşine. Şi toată pricina e că oamenii nu ştiu dacă este sau nu Dumnezeu... Şi acum, mămico, să ne vedem cu bine. Rămâi sănătoasă şi nu mă pomeni de rău! Anisim făcu o plecăciune adâncă în faţa Varvarei. Îţi mulţumesc pentru toate, mămico! spuse el. Familia noastră a avut mare noroc cu dumneata. Eşti o femeie foarte cumsecade şi sunt foarte mulţumit că te ştiu aici. Înduioşat, Anisim ieşi, dar după o clipă se întoarse din nou şi îi spuse: Samorodov m-a încurcat într-o treabă; sau mă îmbogăţesc, sau mă curăţ. Dacă se întâmplă ceva rău cu mine, te rog, mămico, să ai grijă de tata.

— Ei, nu mai vorbi aşa! Ţ-ţ-ţ-ţ... Dumnezeu e milostiv! Dar ştii, Anisim, ar fi bine să-ţi mai dezmierzi niţel nevasta, ţ-ţ-ţ... Vă uitaţi unul la altul parcă aţi fi supăraţi; măcar o dată să văd şi eu că vă zâmbiţi, zău aşa!

— E şi ea tare nu ştiu cum..., răspunse Anisim oftând. Nu pricepe nimic, tace mereu. Poate unde e prea tânără, las-o să mai crească.

La scară aştepta un armăsar alb, falnic, bine hrănit, înhămat la o şarabană.

Bătrânul Ţâbukin sări voiniceşte în ea şi luă hăţurile. Anisim îi îmbrăţişă pe Varvara, pe Aksinia şi pe fratele

său. Ieşi şi Lipa în pridvor, stătea nemişcată, uitându-se într-o parte, de parcă nici n-ar fi ieşit să petreacă pe cineva, ci numai aşa, într-o doară. Anisim se apropie de ea şi abia îi atinse obrazul cu buzele.

— Rămâi cu bine! spuse el.

Ea zâmbi straniu, fără să-l privească; faţa începu să-i tremure şi, fără să ştie de ce, tuturor li se făcu milă de ea. Anisim sări şi el voiniceşte în şarabană şi, cum se socotea bărbat frumos, se îndreptă mândru din şale, proptindu-şi mâna în şold.

În timp ce şarabana urca din râpă la deal, Anisim se uita mereu în urmă, spre sat. Era o zi caldă, senină. Se scoseseră pentru prima oară vitele la păşune şi fete şi neveste îmbrăcate în straie de sărbătoare mergeau pe lângă cireadă. Un taur roşu-cafeniu boncăluia bucuros că se vede în libertate şi scormonea ţărâna cu copitele dinainte. Pretutindeni, în văzduh şi în frunzişuri, cântau ciocârliile. Anisim se uită la biserica albă, frumoasă, văruită de curând, şi îşi aminti că acum cinci zile se rugase acolo. Văzu apoi şcoala, cu acoperişul ei verde, pârâul în care se scălda şi prindea peşte pe vremuri şi o bucurie caldă îi umplu pieptul, iar dintr-odată îşi dori din tot sufletul să vadă răsărind, ca din pământ, înaintea lui,

un zid înalt, care să nu-i îngăduie să plece mai departe, ca să rămână numai cu trecutul.

La gară intrară în bufet şi băură câte un pahar de xeres. Bătrânul băgă mâna în buzunar ca să scoată punga.

— Eu fac cinste! îl opri Anisim.

Înduioşat, bătrânul Ţâbukin îl bătu pe umăr şi îi făcu bufetierului cu ochiul, vrând parcă să spună: Uite ce băiat am!

— Hei, să fi rămas tu acasă, Anisim, la negustoria noastră, spuse el. Mare preţ ai fi avut! Te-aş fi acoperit, băiete, cu aur din cap până-n picioare!

— N-a fost să fie, tată!

Xeresul era acrişor şi parcă mirosea a ceară roşie, totuşi mai dădură pe gât câte un păhărel.

Când bătrânul se întoarse de la gară, mai-mai să nu-şi recunoască nora cea mică. Nici nu-i plecase bine bărbatul din casă şi Lipa se schimbase cu totul, se înveselise dintr-odată. Desculţă, într-o fustă veche, ruptă, cu mânecile suflecate până la umăr, spăla scara de la intrare, cântând cu glas subţirel, argintiu, iar când se ducea să deşarte găleata cu apă, se uita la soare cu

zâmbetul ei copilăresc şi ţi se părea că e şi ea o ciocârlie.

Un bătrân lucrător, care trecea prin faţa casei, clătină din cap şi strigă:

— Frumoase nurori mai ai, Grigori Petrovici! Dumnezeu ţi le-a trimis! Adevărate comori, nu alta!

V

În ziua de 8 iulie, într-o vineri, Elizarov, poreclit Cârjă, şi cu Lipa se întorceau din satul Kazanskoe, unde fuseseră să se închine la hramul Maicii Domnului din Kazan[37]. Mult în urma lor venea şi Praskovia, mama Lipei, care rămânea tot mai în urmă – fiind bolnavă, se îneca de năduf. Era pe înserate.

— A-a-a! se minună Cârjă de cele povestite de Lipa. O-o-o!

— Mie tare-mi place dulceaţa, Ilia Makarâci, spunea ea. Câteodată, mă aşez într-un colţ, beau liniştită ceai şi mănânc dulceaţă. Alteori bem amândouă, Varvara Nikolaevna şi cu mine. Ea povesteşte ceva duios şi eu ascult. Au multă dulceaţă – patru borcane. „Mănâncă, Lipa, nu te sfii”, îmi spune ea.

[37] Ruşii sărbătoresc hramul Maicii Domnului din Kazan pe 8 iulie şi pe 22 octombrie pe stil vechi.

— A-a-a! Patru borcane!

— Trăiesc în belşug. Ceai cu franzelă albă; şi carne, câtă vrei. Belşug, nu glumă! Numai că vezi, Ilia Makarâci, mi-e frică la ei. Vai, ce frică mi-e!

— Şi de ce ţi-e frică, fetiţo? o întrebă Cârjă şi se uită înapoi, să vadă dacă Praskovia nu rămăsese prea departe.

— La început, când am făcut nunta, mi-era frică de Anisim Grigorâci. Drept să spun, nu era rău, dar cum se apropia de mine, îngheţam; simţeam cum mă ia cu frig, cum îmi îngheaţă parcă oasele. Cât a stat cu mine, n-am dormit o singură noapte, tot tremuram şi mă rugam la Dumnezeu. Acum mi-e frică de Aksinia, Ilia Makarâci. N-am ce zice, ea tot cu zâmbetul pe buze umblă, numai că uneori o vezi uitându-se pe fereastră şi ochii i se fac răi şi scapără scântei verzi, ca ochii oilor în staul. O scot Hrâmin-fiii din minţi: „Socrul dumitale, îi spun ei, are la Butiokino o moşioară de vreo patruzeci de desetine, bună moşioară, cu nisip şi apă! Aşa că dumneata, Aksiuşa, să ridici acolo o fabrică de cărămizi şi, după aceea, intrăm şi noi în *combenaţie*”. Cărămida costă acum douăzeci de ruble mia. Socoteala nu e rea. Ieri, la masă, Aksinia i-a şi spus bătrânului: „Eu, zice, vreau să

fac la Butiokino o cărămidărie. Mă fac eu singură negustorească”. Apoi a râs. Dar Grigori Petrovici s-a întunecat la faţă; se vede că nu i-a plăcut treaba asta. „Cât timp trăiesc eu, a spus el, nu ne împărţim. Rămânem toţi laolaltă.” Iară dânsa l-a fulgerat din ochi şi a scrâşnit din dinţi... S-au adus la masă clătite şi nici nu s-a atins de ele!

— A-a-a! se miră Cârjă. Nu s-a atins de ele?

— Şi zău, mă-ntreb, când o fi dormind? continuă Lipa. Abia aţipeşte câte o jumătate de ceas, apoi sare ca arsă şi începe să umble prin casă, cu ochii pe la ferestre: să nu dea oamenii cumva foc la ceva, să nu fure... Tare mi-e frică de ea, Ilia Makarâci! După nuntă, Hrâmin-fiii nici nu s-au culcat. S-au dus de-a dreptul la oraş, să se judece; şi lumea vorbeşte că tot Aksinia i-a învrăjbit. Doi dintre fraţi i-au făgăduit să-i zidească fabrica, iar cel de-al treilea s-a supărat şi fabrica lor n-a mers vreo lună; din pricina asta unchiul meu, Prohor, a rămas fără lucru şi a hoinărit pe la curţi, cerând câte un colţ de pâine. Unchiule, i-am spus eu, de ce nu te duci să ari ori să tai lemne? De ce te faci de ruşine? „Am pierdut, zice, obiceiul să mai muncesc ca tot creştinul. Nu mai ştiu să fac nimic, Lipânka!...”

Se opriră lângă o pădurice de plopi tineri să se odihnească şi s-o aştepte pe Praskovia. Elizarov era de mult antreprenor de dulgherie, dar cal nu avea şi colinda pe jos tot judeţul, ducându-şi pe umăr desaga, în care avea pâine şi ceapă. Mergea cu paşi mari, bălăbănind braţele, şi nu era chiar atât de uşor să te ţii de el.

La intrarea în pădurice era un stâlp de hotar. Elizarov îl pipăi să vadă dacă-i zdravăn. Îi ajunse din urmă şi Praskovia, suflând greu. Faţa ei zbârcită, mereu speriată, strălucea de bucurie: astăzi fusese şi ea la biserică, aşa cum face tot omul, apoi se plimbase prin iarmaroc, băuse cvas de pere! Asta i se întâmpla rar, ba i se părea chiar că pentru prima oară în viaţa ei îşi făcuse poftele inimii. După ce se odihniră, porniră toţi trei mai departe. Soarele apunea şi razele lui, strecurându-se pe sub frunzişuri, luminau trunchiurile copacilor. Pădurica răsuna de glasuri vesele. Erau nişte fete din Ukleevo care le-o luaseră cu mult înainte, dar care întârziaseră în desiş: se vede că se apucaseră să culeagă ciuperci.

— Hei, fetelor! Hei, frumoaselor! le strigă Elizarov.

Drept răspuns, pădurica răsună de râsete.

— Băgaţi de seamă, vine Cârjă! Cârjă, hodorog bătrân!

Şi ecoul parcă râdea şi el. Rămase şi păduricea în urmă. Curând începură să se zărească vârfurile coşurilor de la fabrici, apoi crucea de pe turla bisericii străluci în soare: nu mai era mult până-n sat, până-n satul cu „dascălul care a mâncat toate icrele la un praznic”. Ajunseră aproape de casă; mai aveau de coborât această râpă adâncă. Lipa şi Praskovia, care mergeau desculţe, se aşezară în iarbă să se încalţe. Cârjă se aşeză şi el alături. Privit de acolo, de sus, Ukleevo, cu biserica lui albă, cu sălciile şi cu gârla lui, părea frumos şi liniştit. Numai acoperişurile fabricilor, vopsite din economie într-o culoare mohorâtă, sălbatică, supărau ochiul. Pe celălalt mal al râpei se vedeau lanuri de secară: căpiţe, snopi răzleţi, împrăştiaţi parcă de furtună, şi grămezi de paie abia secerate. Ovăzul era şi el în pârg şi strălucea la soare ca sideful. Secerişul era în toi. În ziua aceea fusese sărbătoare. A doua zi, sâmbătă, avea să se strângă secara, să se care fânul, apoi vine duminica, iarăşi sărbătoare; în fiecare zi tunetul cutremura zările împânzite de dogoare; adieri umede, aburite, vesteau ploaie; privind cerul, fiecare se ruga să dea Domnul să aibă timp să-şi strângă bucatele şi în suflete bucuria se împletea cu îngrijorarea.

— Secerătorii s-au scumpit, spuse Praskovia. O rublă patruzeci pe zi!

Pe drum treceau mereu oameni, întorcându-se de la iarmarocul din Kazanskoe: femei, muncitori din fabrici cu şepci noi, copii, cerşetori... Într-un nor de praf trecea câte o teleagă, în urma căreia alerga un cal ce nu fusese vândut şi care parcă se bucura că se întoarce din nou în grajdul lui. Venea apoi un om, trăgând de funie o vacă legată de coarne, care se lăsa dusă anevoie, aproape târâtă. Şi din nou se ridica un nor de praf şi trecea hurducându-se altă teleagă plină cu mujici beţi, care-şi bălăbăneau picioarele printre loitre. O bătrână ducea de mână un băieţaş cu o căciulă mare, încălţat cu nişte cizme prea înalte pentru el; băieţaşul nu mai putea de cald şi abia îşi târa picioarele din pricina cizmelor grele, care-l împiedicau să-şi îndoaie genunchii, dar nu se lăsa şi sufla întruna, din răsputeri, într-o trâmbiţă de jucărie. Bătrâna şi copilul coborâră în râpă şi curând nu se mai văzură, trâmbiţa însă tot se mai auzea.

— Carevasăzică, fabricanţilor noştri iar nu li-s boii acasă..., spuse într-un târziu Elizarov. Mare belea cu ei! Kostiukov e supărat pe mine. „Prea mult lemn ai băgat în cornişe”, mi-a spus el deunăzi înciudat. „Cum mult, Vasili

Danilâci? Am băgat atâta cât trebuia. Doar nu mănânc lemnul!” Foc s-a făcut! „Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mine, dobitocule? mi-a spus el. Uiţi cu cine ai de-a face? Eu te-am făcut antreprenor!” „Ei, mare pricopseală! i-am răspuns eu. Şi când nu eram antreprenor, tot beam ceai în fiecare zi.” „Sunteţi toţi nişte pungaşi...”, a strigat el. Am tăcut. Lasă, nu face nimic: noi suntem pungaşi pe lumea asta şi voi o să fiţi pe lumea cealaltă, m-am gândit eu. Ho-ho-ho! A doua zi s-a mai muiat. „Să nu fii supărat, Makarâci, pentru vorbele pe care ţi le-am spus ieri, chiar dacă au fost cam grele. Eu, vezi, sunt negustor din ghilda întâi[38], sunt mai mare decât tine şi tu trebuie să taci.” „Dumneavoastră, zic, sunteţi negustor din ghilda întâi, iar eu nu sunt decât dulgher, asta aşa e. Numai că şi Sfântul Iosif tot dulgher a fost. Meseria noastră e cinstită, pe placul lui Dumnezeu, dar dacă dumneavoastră, zic, vă place să fiţi mai mare decât mine, apoi voia dumneavoastră, Vasili Danilâci.” Vorba e că, după asta, am intrat la gânduri: oare cine să fie cu adevărat mai mare? Un negustor din

[38] În Rusia secolului al XIX-lea, negustorii erau înregistraţi în două corporaţii (ghilde). Ghilda întâi cuprindea negustorii angrosişti, care plăteau un impozit consistent, cei din a doua ghildă erau negustori cu amănuntul şi plăteau un impozit mult mai mic.

ghilda întâi sau un dulgher? Să ştiţi, puişorilor, că tot dulgherul este mai mare. Cârjă se gândi niţel, apoi adăugă: Da, da, puişorilor, aşa e! Cine trudeşte, cine pătimeşte, ăla e mai mare.

Soarele apusese şi de deasupra gârlei, din curtea bisericii şi de pe maidanele din jurul fabricilor se ridica o ceaţă deasă, lăptoasă. În întunericul care se lăsa acum repede, luminiţele începură să se aprindă devale şi uneori ţi se părea că ceaţa ascunde un abis fără fund. În clipa aceea, Lipa şi mama ei, care se născuseră sărace lipite pământului şi care erau în stare să trăiască astfel până la sfârşitul vieţii, dând totul celorlalţi, afară de sufletul lor sfios şi speriat, se pomeniră cuprinse de un simţământ ciudat: pentru prima oară li se păru că sunt şi ele cineva, că sunt mai mari decât alţii, că înseamnă şi ele ceva în lumea aceasta uriaşă şi tainică, în şirul nesfârşit al vieţilor omeneşti. Se simţeau bine stând acolo sus, pe culmea dealului; zâmbeau fericite şi parcă uitaseră că până la urmă tot vor trebui să se întoarcă în vale.

În sfârşit, ajunseră acasă. La poartă şi în faţa dughenei, o mulţime de cosaşi şedeau pe pământ. Cei din Ukleevo, de obicei, nu se duceau să muncească la

Ţâbukini şi aceştia erau siliţi să tocmească oameni de prin alte sate. În întuneric toţi păreau acum să aibă bărbi mari, negre. Dugheana era deschisă şi prin uşă se vedea că surdul juca dame cu un băieţandru. Nişte cosaşi cântau încet, aproape în şoaptă, sau cereau zgomotos să li se plătească ziua de lucru din ajun. Nu li se plătea însă, ca nu cumva să nu mai vină la lucru a doua zi. În curte, sub un mesteacăn, bătrânul Ţâbukin, fără surtuc, numai în jiletcă, bea ceai cu Aksinia; pe masă ardea o lampă.

— Moşule-e-e! striga de după zăplaz un cosaş, ca să-l necăjească. Plăteşte-ne măcar jumătate! Moşule-e-e!

În întuneric izbucneau râsete, apoi se auzea iarăşi cântecul îngânat aproape în şoaptă... Se aşează şi Cârjă la masa lor, să bea ceai.

— Carevasăzică, am fost şi noi la iarmaroc, începu el să povestească. Se cheamă că am petrecut şi noi, puişorilor! Şi am petrecut chiar de minune, slavă ţie, Doamne! Numai că s-a întâmplat o daraveră cam urâtă: Saşka, fierarul, a cumpărat nişte tutun şi i-a dat omul o băncuţă de cincizeci de copeici negustorului. Dar să vezi drăcie: băncuţa era falsă, continuă Cârjă şi se uită cu grijă în jurul lui; ar fi vrut să vorbească în şoaptă, însă continuă să povestească, răguşit, cu o voce sugrumată şi

tocmai bine îl auzea toată lumea. Carevasăzică, băncuţa era falsă. Fireşte, l-au întrebat de unde o are. Mi-a dat-o Anisim Ţâbukin, a spus el, când am petrecut la el la nuntă.... Au chemat jandarmul şi l-au ridicat... Ia vezi, Grigori Petrovici, să nu iasă vreo vorbă...

— Moşule-e-e! se auzi iarăşi acelaşi glas şugubăţ de după zăplaz. Moşule-e-e!

Se făcu tăcere.

— Ei, puişorilor, puişorilor! mormăi repede Cârjă şi se ridică în picioare. Pica de somn. Ei, mulţumesc pentru ceai şi pentru zahăr, puişorilor. E timpul să mă duc la culcare. M-au cam lăsat balamalele. Au început să putrezească grinzile... Ha-ha-ha! Şi, plecând, adăugă: Se vede treaba că mi-a venit şi mie vremea să mor!

Apoi scoase un sughiţ de plâns. Bătrânul Ţâbukin nu-şi mai isprăvi ceaiul; rămase pe gânduri, nemişcat, părând să asculte paşii lui Cârjă, care se depărta pe uliţă.

— Poate că fierarul Saşka a minţit, spuse atunci Aksinia, ghicindu-i gândul.

Ţâbukin intră în casă şi, după un timp, se întoarse cu un fişic în mână; îl desfăcu şi pe masă străluciră rublele

noi-nouţe. Luă una şi o încercă în dinţi, apoi o aruncă pe tava cu ceşti. Mai încercă încă una şi o aruncă...

— Da, e adevărat, sunt false... Ridică ochii spre Aksinia, neştiind parcă ce să creadă. Ştii ce monede sunt astea?... Le-a adus Anisim atunci... Darul lui! După o clipă, se aplecă spre ea şi, băgându-i fişicul în mână, îi şopti: Ia-le, fetiţo, şi aruncă-le în puţ. Dracu să le ia!... Dar bagă de seamă să nu prindă careva de veste, să mai iasă vreun bucluc... ia samovarul, stinge lumina...

Lipa şi Praskovia, care stăteau în şură, văzură luminile stingându-se una după alta; numai sus, la Varvara, pâlpâiau mai departe candelele albastre şi roşii şi o adiere de linişte, de împăcare, de neştiutoare seninătate venea dintr-acolo. Praskovia nu putea deloc să se obişnuiască cu gândul că fata ei s-a măritat cu un om bogat şi, de câte ori venea la Ţâbukin, rămânea sfioasă în tindă, cu zâmbetul ei umil; îi trimiteau acolo ceai şi zahăr. Nici Lipa nu putea să se obişnuiască şi, după plecarea lui Anisim, nu mai dormea în patul ei, ci pe unde apuca, în bucătărie sau în şură. În fiecare zi spăla duşumelele sau rufele şi i se părea că nimic nu s-a schimbat, că munceşte ca şi mai înainte, cu ziua. Şi de data aceasta, când se întorseseră de la Kazanskoe, Lipa

şi Praskovia băură ceaiul în cuhnie, cu bucătăreasa, apoi se duseră în şură şi se culcară pe jos, între sanie şi zid. Era întuneric şi mirosea a hamuri. Afară, pe lângă case, se stinseseră toate luminile. Se auzi cum surdul închidea dugheana şi cum cosaşii îşi căutau un loc de dormit prin curte. Departe, la Hrâmin-fiii în grădină, cânta armonica cea scumpă... Praskovia şi Lipa aţipiră.

Când le trezi un zgomot de paşi, lumina lunii înălbise totul afară; Aksinia stătea în prag, cu aşternutul în braţe.

— Poate că aici e mai răcoare..., spuse ea. Apoi intră şi se culcă aproape de prag, iar luna o lumină toată.

Aksinia nu putea să adoarmă. Răsufla greu, se răsucea de căldură în aşternut, aruncând aproape totul de pe ea. Şi ce animal frumos şi falnic părea în lumina feerică a lunii! După un timp se auziră din nou paşi: în uşa şurii se arătă bătrânul, alb şi el de lună.

— Aksinia! strigă el! Aicea eşti?

— Da, şi? răspunse ea înciudată.

— Ţi-am spus adineaori să arunci banii în puţ. I-ai aruncat?

— De ce să arunc bunătate de bani în apă? I-am dat cosaşilor...

— Doamne sfinte! izbucni bătrânul înmărmurit şi îngrozit. Buclucaşă femeie mai eşti... Doamne, Dumnezeule!

Şi plecă bodogănind şi frângându-şi mâinile. Puţin după aceea Aksinia se aşează în capul oaselor şi oftă din greu, cu ciudă, apoi se ridică, îşi adună în grabă aşternutul şi plecă şi ea.

— De ce m-ai dat la ăştia, mamă? întrebă Lipa.

— Ei, fetiţo, trebuia şi tu să te măriţi. Aşa ne e scris la toţi.

Şi o deznădejde amară era gata să le cuprindă pe amândouă. Dintr-odată însă li se păru că nu sunt chiar atât de părăsite, că cineva se uită la ele din înaltul, din albastrul cerului, de acolo unde scânteiează stelele, cineva vede tot ce se petrece în Ukleevo. Simţeau că, oricât de adâncă ar fi fost suferinţa, noaptea rămânea aceeaşi, liniştită şi minunat de frumoasă, şi că în lumea lui Dumnezeu există şi va exista de-a pururi un adevăr tot atât de frumos şi de minunat, cu care totul pe pământ abia aşteaptă să se contopească, aşa cum lumina lunii se contopeşte cu noaptea.

Şi potolite, alinate, se ghemuiră amândouă una în alta şi adormiră.

VI

Sosise de mult ştirea că Anisim fusese băgat la închisoare pentru falsificare de bani şi punere în circulaţie de monede false. De atunci trecuseră luni, mai bine de o jumătate de an; se sfârşise iarna lungă, venise primăvara şi atât cei din casă, cât şi cei din sat se obişnuiseră cu gândul că Anisim este la închisoare. Mulţi chiar îl şi uitaseră. Şi când cineva trecea noaptea prin faţa casei sau a dughenei, îşi aducea dintr-odată aminte că feciorul lui Ţâbukin era întemniţat; iar când clopotele sunau la cimitir, nu se ştie de ce, oamenii îşi aminteau că Anisim stă la închisoare şi îşi aşteaptă judecata.

O umbră parcă se întinsese peste curte. Casa se posomorâse, acoperişul se acoperise de rugină, uşa dughenei, grea, îmbrăcată în tablă, vopsită în verde, se spălăcise, „se cătrănise”, cum spunea surdul; şi însuşi bătrânul se întunecase parcă. Nu-şi mai tunsese de mult barba şi părul, umbla ca un sălbatic. Când se urca pe bihuncă, nu mai sărea voiniceşte ca altădată şi nu se mai răstea la cerşetorii de la poartă: „Să vă mai dea şi Dumnezeu!”. Se vedea cât de colo că puterile începură să-l lase. Şi oamenii îi ştiau mai puţin de frică. Ba poliţaiul îndrăznise chiar să vină să încheie un proces-

verbal de contravenţie, pe loc, în dugheană, deşi îşi primea peşcheşul de la bătrân ca şi mai înainte; de trei ori îl chemară la oraş pe Ţâbukin, ca să-l judece pentru comerţ clandestin cu băuturi spirtoase, dar procesul se tot amâna, pentru neprezentare de martori, iar bătrânul era tot mai sleit de puteri.

Se ducea deseori să-şi vadă feciorul, tocmea pe câte cineva să-l apere, scria câte o jalbă, dăruise un prapur la o biserică. Directorului închisorii unde stătea Anisim îi dăduse un zarf de argint, pe care era scris cu litere smălţuite: „Sufletul îşi cunoaşte măsura”, şi o linguriţă cu coadă lungă.

— Nu are cine să vorbească unde trebuie şi cum trebuie, spunea Varvara. Ţ-ţ-ţ!... Ar trebui să ne rugăm de vreun boier, să scrie la şefii cei mari... Să-i dea drumul măcar până la judecată! De ce să se chinuie bietul băiat?!

Necăjită era şi ea, de bună seamă, dar tot mai plinuţă la trup şi mai albă la piele, aprindea ca şi mai înainte candelele la ea în iatac şi se îngrijea ca totul să fie curat în casă, cinstind musafirii, ca şi altă dată, cu dulceaţă şi pistil de mere. Surdul şi Aksinia vedeau de dugheană. Se apucaseră şi de o treabă nouă: fabrica de cărămizi de la

Butiokino, unde Aksinia se ducea aproape zilnic cu căruţa; mâna singură calul şi, când întâlnea cunoscuţi pe drum, lungea gâtul întocmai ca vipera din secara tânără şi zâmbea nevinovat şi enigmatic. Lipa se juca toată vremea cu pruncul pe care-l născuse înainte de Postul Mare. Era un plod atât de micuţ şi de firav, că îţi făcea milă şi te prindea mirarea că priveşte şi ţipă, că este socotit şi el o făptură omenească, ba că îl mai cheamă şi Nikifor. Copilul stătea în leagăn, iar Lipa se dădea doi paşi înapoi spre uşă, făcea o plecăciune şi îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimâci!

Şi se repezea la el şi îl săruta cu foc. Apoi iarăşi se dădea înapoi spre uşă, făcea o plecăciune şi îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimâci!

Iar plodul dădea din picioruşele lui roşii şi plânsul lui se făcea hohot de râs, cum i se întâmpla şi dulgherului Elizarov.

Se soroci şi ziua judecăţii. Bătrânul plecă cu vreo cinci zile înainte. Se auzi apoi că fuseseră luaţi şi duşi la oraş toţi mujicii chemaţi ca martori. Odată cu ei plecase şi un argat bătrân, care primise şi el citaţie.

Judecata avu loc într-o joi. Dar trecu şi ziua de duminică şi bătrânul tot nu se întoarse, iar la Ukleevo nu

veni nicio veste. Marţi, către seară, Varvara stătea la fereastra deschisă şi asculta: nu cumva vine bătrânul? În camera de alături, Lipa se juca cu copilul. Îl arunca în sus, îl prindea în braţe şi îi spunea veselă:

— Ai să te faci ma-are, ma-a-are, ai să ajungi şi tu bărbat şi o să mergem împreună să muncim cu ziua! O să mergem să muncim cu ziua!

— Ei, asta e! se supără Varvara. Cum o să munciţi cu ziua, prostuţo? O să-l facem negustor!

Lipa începu să îngâne un cântec, dar după câteva clipe uită de spusele Varvarei şi începu iarăşi:

— Ai să te faci ma-are, mare, ai să fii bărbat şi o să mergem să muncim cu ziua!

— Ei, tu ştii una şi bună! râse Varvara.

Lipa apăru în prag cu Nikifor în braţe şi o întrebă:

— Mămico, de ce-l iubesc eu atâta? De ce mi-e aşa milă de el? continuă ea cu glas tremurat şi ochii i se umplură de lacrimi. Cine e el? Ce înseamnă el pe lume? E uşurel ca un fulg, ca o scamă, dar mie mi-e drag, parcă ar fi un om mare. Uite, nu poate face nimic, nici de vorbit nu poate să vorbească, dar eu înţeleg tot ce vrea să spună cu ochişorii lui mici.

Varvara ciuli urechea: în depărtare se auzea fluierând trenul de seară, care se apropia de staţie. N-o fi venit cumva bătrânul? Varvara nu mai asculta ce spunea Lipa, nici nu mai ştia dacă timpul merge înainte sau dacă nu cumva s-a oprit. Tremura toată, dar nu de teamă, ci de aşteptare înfrigurată. O căruţă plină de oameni din sat trecu repede, huruind prin faţa porţii. Erau martorii care veneau de la gară. Din căruţa care trecea prin faţa dughenei sări argatul cel bătrân şi intră în curte. Se auzi cum un om de-al curţii îi dădea bună seara şi îl întreba ceva...

— Prevare de drepturi şi de toată averea, spuse el, şi l-au trimis în Siberia, la muncă silnică, pe şase ani.

În clipa aceea, Aksinia ieşi din dugheană prin uşa din dos: tocmai vânduse nişte gaz şi ţinea într-o mână o sticlă şi în cealaltă, pâlnia, iar în dinţi nişte bani de argint.

— Şi tăticu’ unde-a rămas? întrebă ea, peltică din pricina arginţilor din dinţi.

— La gară, răspunse argatul. „Când s-o mai înnopta, a zis el, atuncea vin şi eu.”

În toată curtea se răspândi repede vestea că Anisim fusese condamnat la muncă silnică. Socotind că aşa se

cuvine, bucătăreasa ieşi în prag şi începu să jelească, întocmai ca după mort:

— Cui ne-ai lăsat, Anisim Grigorâci, şoimul nostru mândru? Cui ne-ai lăsat?

Speriaţi, câinii începură să latre. Varvara se repezi din nou la fereastră şi, stăpânindu-şi durerea ce o cuprinsese, îi strigă bucătăresei din toate puterile:

— Ajunge, Stepanida, ajunge, nu ne mai chinui, pentru numele lui Hristos!

Până şi de samovar uitară în seara aceea. Nimeni nu mai era în stare să se gândească la ceva. Numai Lipa nu înţelegea despre ce e vorba şi continua să se joace cu copilul.

Când veni şi bătrânul de la gară, nu-l mai întrebă nimeni nimic. Le dădu bună seara, apoi începu să se plimbe în tăcere prin toate încăperile; de mâncare nici nu se atinse.

— N-a fost cine să pună o vorbă bună..., zise din nou Varvara când rămaseră numai ei doi. Spuneam eu că trebuie umblat pe la domni cu trecere, dar nu m-ai ascultat. Trebuia făcută o jalbă...

— Am făcut tot ce am putut! răspunse bătrânul dând din mână a lehamite. După ce l-au condamnat pe

Anisim, m-am dus la boierul acela care îl apărase. „Nu se mai poate face nimic, mi-a spus el. E prea târziu.” Chiar Anisim îmi spusese: „E prea târziu...”. Totuşi, când am ieşit de la tribunal, am tocmit un avocat, i-am dat şi arvună. Am să mai aştept o săptămână şi o să mă duc din nou. Cum o vrea Dumnezeu! Bătrânul trecu iarăşi prin toate odăile şi, când se întoarse la Varvara, îi spuse:

— Se vede că nu mi-e bine. Am aşa un fel de ceaţă în cap. Parcă mi se întunecă gândurile.

Închise uşa ca să nu audă Lipa şi şopti:

— Cu banii nu e lucru curat. Ţi-aduci aminte că înainte de nuntă Anisim mi-a adus nişte ruble şi nişte băncuţe noi de cincizeci de copeici. Un fişic l-am ascuns şi l-am ţinut deoparte. Dar celelalte băncuţe le-am amestecat cu banii mei... Pe vremuri, când trăia încă unchiu-meu, Dmitri Filatâci, Dumnezeu să-l ierte, tot pleca după marfă, când la Moscova, când în Crimeea. Avea nevastă tânără şi, în timp ce el umbla după marfă, nevastă-sa umbla cu alţii. Au avut şase copii şi, când unchiului i se întâmpla să bea ceva mai mult, numai ce îl auzeai spunând: „Nu mă pot dumeri deloc care sunt copiii mei şi care sunt ai altora. Mereu mă încurc”. Fire fericită, cum s-ar spune. Tot aşa şi eu acum: nu mă pot

dumeri care sunt banii mei cei adevăraţi şi care sunt cei falşi şi mereu mi se pare că toţi sunt falşi.

— Ei, ce Dumnezeu!

— Uite, la gară, când am cumpărat biletul, am dat trei ruble. Şi mereu mi se părea că sunt false. Tare mi-a fost frică... Se vede că nu mi-e bine deloc.

— Da, toţi suntem în puterea lui Dumnezeu! spuse Varvara şi clătină din cap. Trebuie să te gândeşti şi la asta, Petrovici... Nu ştie omul ce-l aşteaptă mâine. Nu mai eşti om tânăr. Doamne fereşte, mori, şi ce-o să se facă atunci nepoţelul fără tine? Tare mi-e teamă că o să-l năpăstuiască toţi pe bietul Nikifor! Tatăl, ca şi cum n-ar fi, mama e prea tânără, prostuţă... Ce-ar fi să pui pe numele băiatului măcar pământul, adică Butiokino. Zău, Petrovici, gândeşte-te! Băieţelul e aşa de drăgălaş, păcat de el! Ia du-te chiar mâine şi fă-i o hârtie, ce să mai aştepţi?

— Chiar şi uitasem de nepoţel..., răspunse Ţâbukin. Să-i dau şi lui bună seara. Zici că-i drăgălaş băiatul? Să dea Dumnezeu să crească sănătos.

Deschise uşa şi îi făcu Lipei semn cu degetul. Ea se apropie cu copilul în braţe.

— Ascultă, Lipânka, dacă ai nevoie de ceva, spune-ne, fetiţo, nu te sfii! o îndemnă el. Dacă vrei să mănânci ceva, mănâncă tot ce-ţi pofteşte inima, nouă nu ne pare rău. Numai sănătoasă să fii... Făcu semnul crucii peste copil. Şi îngrijeşte bine de nepoţel. Nu mai am fecior, atâta mi-a rămas: nepoţelul.

Îl podidi plânsul şi începură să-i curgă lacrimi pe obraz. Scoase un sughiţ uşor şi se depărtă. După aceea se culcă şi adormi buştean, după şapte nopţi nedormite.

VII

Bătrânul se mai duse la oraş, dar nu zăbovi mult acolo. Curând după întoarcerea lui, cineva îi şopti Aksiniei că Ţâbukin fusese la notar să-şi facă testamentul şi că Butiokino, unde ea făcea cărămida, fusese pus pe numele nepotului Nikifor. Vestea aceasta i-a fost adusă dimineaţa, când bătrânul şi Varvara îşi beau ceaiul în faţa casei, la umbra mesteacănului. Aksinia încuie amândouă uşile dughenei, şi pe cea care dădea în uliţă, şi pe cea care dădea în curte, adună toate cheile pe care le ţinea la ea şi le azvârli la picioarele bătrânului.

— Nu vreau să mai muncesc pentru voi! ţipă ea, izbucnind dintr-odată în hohote de plâns. Nu sunt o noră pentru voi, ci o slujnică! Toată lumea râde de mine: „Ia uitaţi-vă ce mai slujnică şi-au găsit Ţâbukinii!”. Nu m-am tocmit la voi! Nu sunt o cerşetoare, o lepădătură! Am şi eu tată şi mamă.

Fără să se sinchisească de lacrimile care îi curgeau şiroaie, îl fulgeră pe bătrân cu ochii ei răi, care priveau saşiu de mânie, iar faţa şi gâtul i se încordaseră şi i se făcură stacojii, căci striga din răsputeri:

— Nu vreau să mai fiu slugă la voi! continuă ea. M-am spetit muncind! Să stau toată ziulica în dugheană şi noaptea să mă furişez după votcă, pentru asta sunt bună, dar când e vorba de pământ, pentru asta e bună nevasta ocnaşului, cu lepădătura ei de copil! Ea e stăpână aici, boieroaica, iar eu sunt sluga ei! Daţi-i totul, băgaţi-i totul pe gât muierii puşcăriaşului, până s-o îneca! Eu plec acasă! Să vă găsiţi o altă proastă, fir-aţi blestemaţi!

Niciodată în viaţa lui bătrânul nu-şi certase sau pedepsise copiii şi nu putea să admită nici gândul măcar că cineva dintre ai lui ar putea să-i spună în faţă vreo vorbă urâtă sau să aibă o purtare necuviincioasă;

înspăimântat de această dezlănţuire de furie, fugi în casă şi se ascunse după un dulap. Iar Varvara, de uluită ce era, nici nu putu să se scoale de pe scaun; dădea numai din mâini, ca şi cum s-ar fi apărat de o viespe.

— Ce-i asta, maică? bâiguia îngrozită. De ce strigi aşa? Ţ-ţ-ţ!... Ne aude lumea... Mai încet! Mai încet!

— Aţi dat Butiokino nevestei ocnaşului, continuă să zbiere Aksinia. Puteţi să-i daţi totul. Nu mai vreau nimic de la voi! Să vă înghită pământul! Sunteţi cu toţii o bandă de borfaşi! Am văzut destule! Ajunge! N-a trecut un om pe-aici fără să-l jefuiţi, hoţilor! Aţi jefuit bătrâni şi copii! Cine a vândut votcă fără brevet? Şi banii falşi? V-aţi umplut cuferele cu bani falşi şi acum nu mai aveţi nevoie de mine!

În faţa porţii se şi adunase lumea şi se uita în curte.

— Foarte bine, să se uite lumea! ţipa Aksinia. Am să vă fac de râs! Să vă crape obrazul de ruşine! Să vă văd târându-vă la picioarele mele! Ei, Stepane, îl chemă ea pe surd, haide, plecăm numaidecât acasă, la tata şi la mama! Nu vreau să mai stau la un loc cu puşcăriaşii! Hai repede, pregăteşte-te!

În curte, pe frânghiile întinse, atârnau rufe la uscat; Aksinia începu să smulgă fustele şi bluzele ei încă ude şi

să le zvârle în braţele surdului. Apoi, turbată, alergând de colo-colo, trase pe rând albiturile, le trânti pe jos şi călcă în picioare tot ce nu era al ei.

— Maică, liniştiţi-o, maică! gemea Varvara. Ce-i cu ea, ce vrea? Daţi-i Butiokino, daţi-i-l, pentru numele lui Hristos!

— Ia te uită ce muiere! spuneau cei de la poartă. Şi-a dat poalele peste cap! A dracului muiere!

Aksinia intră în goană în cuhnie, unde tocmai se spălau rufe. Lipa spăla singură, iar bucătăreasa se dusese la gârlă să limpezească. Din albie şi din cazanul de lângă plită se ridicau aburi înăbuşitori şi se vedea ca prin ceaţă. Pe podea mai era un maldăr de rufe murdare şi, lângă maldăr, ca să nu se lovească dacă cumva s-ar fi întâmplat să cadă, era culcat pe o bancă Nikifor, care se juca cu picioruşele lui roşii. În clipa în care intră Aksinia, Lipa tocmai luase din maldăr o cămaşă a cumnatei şi o pusese în albie, întinzând mâna spre cofa cu apă clocotită care se afla pe masă.

— Dă-o încoace! se răsti Aksinia, aruncându-i o privire plină de ură, şi îşi luă cămaşa din albie. Nu e treaba ta să te atingi de rufele mele! ţipă ea iarăşi. Eşti nevastă de

ocnaş şi trebuie să-ţi cunoşti lungul nasului, să ştii cine eşti!

Lipa se uită la ea înlemnită, fără să înţeleagă ceva. Dar, dintr-odată, prinse privirea pe care Aksinia i-o aruncă copilului şi se îngrozi...

— Mi-ai luat pământul. Ei bine, na!

Zicând aceasta, Aksinia puse mâna pe cofa cu apă clocotită şi o deşertă pe Nikifor.

După asta se auzise un ţipăt cum nu se mai auzise niciodată în Ukleevo şi nu-ţi venea să crezi că o făptură atât de firavă, de puţintică la trup ca Lipa, este în stare să scoată un asemenea ţipăt. Şi în curte se făcu dintr-odată tăcere. Aksinia intră în casă fără un cuvânt, cu obişnuitul ei surâs nevinovat pe buze. Surdul tot se mai plimba prin ogradă, năuc, cu rufele în braţe, apoi începu să le întindă la loc pe frânghie, fără să rostească un cuvânt şi fără să se grăbească. Şi, până când se întoarse bucătăreasa de la gârlă, nimeni nu îndrăzni să intre în bucătărie, să vadă ce se întâmplase acolo.

VIII

Nikifor a fost dus la spitalul zemstvei şi spre seară a murit acolo. Lipa n-a aşteptat să vină cineva s-o ia, ci a învelit micul cadavru într-o pătură şi a pornit-o spre casă.

Spitalul, o clădire nouă, cu ferestre mari, terminată de curând, se afla sus, pe creasta unui deal. Scăldat în razele asfinţitului, părea că arde pe dinăuntru. La poalele dealului se afla un cătun. Lipa coborî şi, înainte de-a intra în cătun, se aşeză pe malul unui iaz mic. O femeie îşi aduse calul la adăpat, dar calul nu voia să bea.

— Ce ţi-e, de ce nu bei? bodogăni femeia mirată.

Un băieţaş în rubaşcă roşie spăla în apa iazului cizmele tatălui său. Şi altă făptură omenească nu se mai vedea, nici în cătun, nici pe deal.

— Nu vrea să bea..., murmură Lipa uitându-se la cal.

Femeia şi băieţaşul cu cizmele au plecat până la urmă şi ea a rămas singură. Soarele s-a culcat şi el, învelindu-se în purpura de aur, şi nori prelungi, trandafirii şi liliachii, s-au răsfirat pe cer, parcă de strajă. Undeva departe, cine ştie unde, un buhai-de-baltă mugea surd şi trist, ca o vacă închisă în staul. Strigătul acestei păsări tainice se auzea în fiecare primăvară, dar nimeni nu ştia cum arată, unde se aciuase. Sus pe deal, în jurul

spitalului şi în tufişurile dimprejurul iazului, dincolo de cătun şi pe tot întinsul câmpului, cântau privighetorile. Un cuc număra anii cuiva şi, tot încurcându-se la numărătoare, o lua mereu de la început. În iaz broaştele se chemau una pe alta, mânioase parcă, îngânându-se care mai de care; şi ascultându-le, ţi se părea că desluşeşti în strigătul lor: „Aşa fac! Aşa fac!”. Câtă larmă! Ai fi zis că toate vietăţile ţipau şi cântau înadins, ca nimeni să nu doarmă în seara aceea de primăvară, ca tuturora, chiar şi broaştelor mâniate, să le fie dragă fiecare clipă şi să se bucure de ea: fiindcă viaţa nu ţi-e hărăzită decât o singură dată!

Un firicel de lună argintie lumina cerul plin de stele. Lipa nu-şi dădea seama cât timp stătuse lângă iaz, dar când se ridică şi porni din nou, toată lumea dormea în cătun şi nu se vedea nicio lumină. Până acasă erau, de bună seamă, vreo douăsprezece verste, dar puterile o părăsiseră şi nu mai ştia bine drumul; luna trecea când în stânga, când în dreapta şoselei şi acelaşi cuc, al cărui glas răguşise, cânta mereu, parcă făcându-i în ciudă: ei, uită-te pe unde mergi, să nu rătăceşti drumul! Lipa mergea repede şi nici nu băgă de seamă că-şi pierdu-se năframa de pe cap... Se uita mereu la cer şi se întreba

unde o fi acum sufletul copilului ei: merge oare în urma ei sau zboară undeva acolo sus, printre stele, şi nu se mai gândeşte la mama lui? O, ce singur te simţi noaptea pe câmp, când eşti înconjurat de cântece şi ţie nu-ţi arde de cântat, când de pretutindeni se înalţă strigăte de bucurie şi când numai tu nu te poţi bucura, când de pe cer te priveşte luna, singuratică şi ea, fără să-i pese dacă pe pământ este primăvară sau iarnă, dacă oamenii sunt vii sau morţi... Când o jale mare îţi apasă sufletul, ţi-e greu fără oameni. Dacă măcar ar fi fost cu ea mamă-sa, Praskovia, sau Cârjă sau bucătăreasa sau oricare om din sat!

— Bu-hu! striga buhaiul-de-baltă. Bu-hu!

Şi dintr-odată se auzi răsunând limpede un glas omenesc:

— Înhamă, Vavila!

În faţă, chiar lângă drum, ardea un foc. Flăcările se potoliseră, scânteia doar jarul roşu. Se auzeau caii mestecând iarba. În întuneric se desluşeau două căruţe, una mare, cu un butoi, alta mai joasă, încărcată cu saci. Cu ele erau doi oameni: unul ducea de căpăstru un cal să-l înhame, celălalt stătea nemişcat lângă foc, cu

mâinile la spate. Un câine începu să mârâie lângă una din căruţe. Omul care ducea calul se opri şi spuse:

— Parcă vine cineva pe drum.

— Taci, Şarik! îi strigă celălalt câinelui.

După glas se putea desluşi că omul care potolise câinele era bătrân. Lipa se opri şi spuse:

— Dumnezeu să vă ajute!

Bătrânul se apropie de ea şi, după o clipă de îndoială, răspunse:

— Seara bună!

— Nu mă muşcă câinele, moşule?

— Nu, fii liniştită!

— Am fost la spital, spuse Lipa după o scurtă tăcere. Mi-a murit copilaşul. Îl duc acum acasă.

Se vede că bătrânului nu-i era tocmai pe plac treaba asta, fiindcă se dădu un pas înapoi şi spuse repede:

— Ce să-i faci, fata mea! Dacă aşa a fost voia lui Dumnezeu. Apoi, întorcându-se către tovarăşul lui de drum: Prea mult te mocoşeşti, băiete. Dă-i zor!

— Nu găsesc cercul de la calul matale. Nu-l văd nicăieri.

— Tare de cap mai eşti, Vavila!

Bătrânul se aplecă, luă un tăciune şi suflă în el: i se luminară numai ochii şi nasul. După ce găsi cercul, se apropie cu tăciunele de Lipa şi se uită lung la ea; privirea lui era plină de milă şi înţelegere.

— Eşti mamă, spuse el. Oricărei mame îi pare rău după copilul ei.

Şi spunând asta, oftă şi clătină din cap. Vavila aruncă ceva peste jăratic, ca să-l stingă, strivi apoi cu călcâiul tăciunii şi dintr-odată se făcu întuneric; ai fi zis că oamenii şi căruţa nu fuseseră decât o vedenie ce pierise şi că acum rămăseseră numai câmpul gol, cerul cu stelele şi larma păsărilor care se împiedicau una pe alta să doarmă. Un cristei se tânguia şi parcă răsărise chiar acolo unde fusese focul.

Dar după o clipă, când ochii Lipei se obişnuiră iar cu întunericul, putu din nou să-i desluşească şi pe bătrân, şi pe lunganul de Vavila, şi căruţele. Acestea scârţâiră din toate încheieturile, încercând să iasă la drum.

— Sunteţi sfinţi? îl întrebă Lipa pe bătrân.

— Nu. Noi suntem din Firsanovo.

— Când te-ai uitat adineaori la mine, mi s-a muiat inima. Şi dumnealui pare un băiat liniştit. Aşa că m-am gândit: poate sunteţi sfinţi.

— Te duci departe?

— La Ukleevo.

— Suie în căruţă. Te ducem până la Kuzmenki. De acolo ţii drumul drept înainte. Noi o luăm la stânga.

Vavila se urcă în căruţa cu butoiul, iar bătrânul cu Lipa în cealaltă. Porniră la pas. Vavila mergea în faţă.

— Copilaşul meu s-a chinuit toată ziua, zise Lipa. Se uita, se uita mereu cu ochişorii lui la mine şi tăcea, voia să spună ceva şi nu putea. Doamne, Dumnezeule, Maică Precistă! De atâta durere, nici eu nu mai răbdam! Tot timpul mă culegeau de pe podea. Stăteam lângă pat şi mă pomeneam pe jos. Ia spune-mi matale, moşule, de ce să se chinuie atâta un copil înainte să moară? Când se chinuie un om în toată firea, bărbat sau femeie, i se iartă păcatele, dar de ce să se chinuie un copil, care n-are păcate? De ce?

— Cine ştie? răspunse bătrânul.

Vreo jumătate de ceas merseră în tăcere.

— Nu le poţi şti pe toate, rosti într-un târziu bătrânul. De ce e aşa şi nu altfel. Vezi, păsării i s-au dat două aripi, nu patru, pentru că poate să zboare şi cu două. Tot aşa şi cu omul: nu-i e dat să ştie totul, ci numai câte o

jumătate sau câte un sfert. Nu ştie decât atât cât îi trebuie ca să trăiască.

— Moşule, parcă mi-e mai uşor să merg pe jos. Nu ştiu cum, dar îmi zvâcneşte inima aşa de tare...

— Nu-i nimic. Stai liniştită. Bătrânul căscă şi-şi făcu semnul crucii peste gură. Nu-i nimic, repetă el. Durerea ta e numai jumătate de durere. Viaţa e lungă, o să mai ai parte de multe. Şi de bune, şi de rele. Mare este maica Rusie! spuse el, privind spre zările cufundate în noapte. Prin toată Rusia am fost şi toate le-am văzut. Să ai încredere în vorba mea, fetiţo. O să ai parte în viaţă şi de bune, şi de rele. Am străbătut cu piciorul Siberia, am fost şi pe malurile Amurului şi m-am căţărat pe Altai. În Siberia m-am şi strămutat, lucram pământul acolo, dar m-a apucat dorul de maica Rusie şi m-am întors în satul meu. Tot pe jos m-am înapoiat. Uite, îmi aduc aminte ca acum: treceam un râu pe un pod plutitor, iar eu eram slab, slab, în zdrenţe, desculţ, zgribulit şi sugeam o coajă de pâine; pe pod se afla şi un târgoveţ, dacă o fi murit, Dumnezeu să-l ierte! Se uita la mine plin de milă şi dintr-odată i-au dat lacrimile: „Sărăcan de tine, mi-a zis el, neagră ţi-i pâinea, negre-ţi sunt zilele...”. Ei, şi când am ajuns acasă, nici tu casă, nici tu nevastă, că pe a mea o

îngropasem în Siberia. Acum muncesc ca argat şi, drept să-ţi spun, am avut parte şi de rele, dar şi de bune. Şi tot n-am niciun chef să mor, fetico! Aş vrea să mai trăiesc încă vreo douăzeci de anişori. Asta înseamnă că mi-a fost mai mult bine decât rău. Mare, mare este maica Rusie! spuse el din nou, privind spre zările cufundate în noapte.

— Moşule, întrebă Lipa, când moare omul, câte zile după aceea rătăceşte sufletul lui pe pământ?

— Da' cine ştie! Ia să-l întrebăm pe Vavila. El a umblat la şcoală. Acolo înveţi de toate. Vavila! îl strigă bătrânul.

— Ei?

— Vavila, când moare omul, câte zile mai umblă sufletul lui pe pământ?

Vavila opri calul şi numai după aceea răspunse:

— Nouă zile. Când a murit unchiul meu Kirilla, sufletul lui a stat treisprezece zile în izba noastră.

— De unde ştii?

— Treisprezece zile s-a tot auzit bătând în vatră.

— Bine, bine, lasă... Dă-i drumul! spuse bătrânul şi se vedea că nu crede nimic din toate astea.

În apropiere de Kuzmenki, căruţele apucară pe şosea, iar Lipa ţinu drumul drept înainte. Se lumina de ziuă. Când coborî în râpă, casele şi biserica din Ukleevo erau pitulate în ceaţă. Era frig şi i se părea că acelaşi cuc cânta şi aici.

Când Lipa ajunse acasă, nu se scoseseră încă vitele la păşune. Toţi dormeau. Se aşeză pe treptele pridvorului şi aşteptă. Cel dintâi se arătă bătrânul; pricepu de la prima privire ce se întâmplase şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvânt. Doar ţocăia din buze.

— Lipa, Lipa, spuse el într-un târziu, n-ai ştiut să-mi păzeşti nepoţelul...

O sculară pe Varvara, care începu să-şi frângă mâinile şi izbucni în hohote de plâns. Apoi se apucară să pregătească de înmormântare.

— Şi ce frumuşel mai era copilul..., se tot tânguia ea. Un singur copil ai avut şi nici pe acela n-ai ştiut să-l păzeşti, prostuţo...

Veniră popii şi făcură slujbă şi dimineaţa, şi seara. A doua zi îngropară copilul. După înmormântare musafirii şi popii se îndopară cu atâta lăcomie, de parcă n-ar fi mâncat de cine ştie câtă vreme. Lipa servea la masă şi

unul din popi îi spuse, gesticulând cu furculiţa în care era înfiptă o ciupercă murată:

— Nu plânge după prunc... A lor este Împărăţia Cerurilor.

Abia după ce plecă toată lumea, Lipa pricepu cu adevărat că Nikifor nu mai este şi că nu va mai fi. Şi abia atunci izbucni în hohote de plâns. Nu ştia în ce odaie să se ducă să plângă în voie, fiindcă simţea că, după moartea copilului, locul ei nu mai era în casa aceea, că nu mai avea ce să caute acolo, că era de prisos. Şi ceilalţi simţeau la fel.

— Ce urli aşa? strigă dintr-odată Aksinia arătându-se în uşă. Taci odată.

De înmormântare, se îmbrăcase cu o rochie nouă-nouţă şi se pudrase.

Lipa ar fi vrut să tacă, dar nu putu să-şi oprească plânsul. Izbucni în hohote şi mai deznădăjduite.

— Auzi? strigă Aksinia şi bătu mâniată din picior. Cu cine vorbesc eu? Pleacă din casa asta şi să nu te mai prind că pui piciorul pe-aici, muiere de ocnaş! Afară!

— Ei, lasă, se amestecă bătrânul. Linişteşte-te, Aksiuta, maică... Plânge femeia. Ce să facă? Doar i-a murit copilul...

— Ce să facă? îl îngână Aksinia. Poate să mai rămână noaptea asta, dar mâine să n-o mai văd. Ce să facă? îl îngână din nou Aksinia şi, izbucnind în râs, se îndreptă spre dugheană.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Lipa plecă la Torguevo, la mama ei.

IX

Proaspăt vopsite, acoperişul şi uşa dughenei strălucesc în prezent ca noi, în ferestre înfloresc ca mai înainte muşcate vesele şi tot ce s-a petrecut acum trei ani în casa şi curtea Ţâbukinilor s-a uitat.

Bătrânul Ţâbukin e socotit şi acum drept stăpânul casei; dar, de fapt, totul a trecut în mâna Aksiniei; ea vinde, ea cumpără şi nimic nu se face fără ştirea sau voia ei. Fabrica de cărămizi merge bine; fiind mare cerere de cărămidă la drumul de fier, preţul s-a ridicat la douăzeci şi patru de ruble mia; femeile şi fetele din sat duc cărămida la gară şi o încarcă în vagoane, primind pentru asta câte douăzeci şi cinci de copeici pe zi.

Aksinia a intrat în asociaţie cu Hrâmin-fiii şi fabrica lor se numeşte Hrâmin-fiii et Co. Lângă gară au deschis un birt şi armonica scumpă nu se mai aude acum cântând

în curtea fabricii, ci la birt, unde vin adesea şeful gării şi dirigintele poştei, care a înjghebat şi el un negoţ. Hrâmin-fiii i-au dăruit lui Stepan surdul un ceas de aur, iar el mereu îl scoate din buzunar şi îl duce la ureche.

În sat se spune că Aksinia a ajuns cineva. Şi, într-adevăr, când pleacă dimineaţa la fabrica ei, cu zâmbetul acela nevinovat, frumoasă, fericită, şi când dă ordine în fabrică, se simte în ea o mare tărie. Toţi se tem de ea: acasă, în sat şi la fabrică. Atunci când intră la poştă, dirigintele sare în picioare şi îi spune:

— Luaţi loc, vă rog, Ksenia Abramovna!

Un moşier sclivisit, dar cam tomnatic, care umblă îmbrăcat într-o haină de postav fin şi poartă cizme de lac, a fost atât de fermecat de felul ei de-a se purta când i-a vândut un cal, încât i-a dat calul cu cât a vrut ea. A ţinut-o lung de mână şi, uitându-se în ochii ei veseli, şireţi, dar cu o căutătură tot atât de nevinovată, i-a spus:

— Pentru o femeie ca dumneata, Ksenia Abramovna, sunt gata să fac orice! Spune-mi numai când ne putem vedea, fără să ne tulbure nimeni.

— Când doriţi dumneavoastră!

Şi de atunci moşierul cel tomnatic vine aproape în fiecare zi în dugheană să bea bere. Dar berea e rea, amară ca pelinul. Moşierul se strâmbă, dar bea.

Bătrânul Ţâbukin nu se amestecă în treburi şi nu ţine bani la dânsul, fiindcă i se pare că nu mai poate să deosebească monedele false de cele adevărate; dar tace şi nu pomeneşte nimănui de această slăbiciune. A ajuns tare uituc; până şi de mâncare uită; dacă nu i se dă, el singur nu cere. Cei din casă s-au şi obişnuit să mănânce fără el şi nu o dată o auzi pe Varvara spunând:

— Aseară, bătrânul iar s-a culcat nemâncat.

Şi spune lucrul acesta cu nepăsare, pentru că s-a obişnuit. Fie iarnă, fie vară, moşneagul umblă îmbrăcat cu şubă şi în zilele prea călduroase stă în casă şi nu iese deloc. De obicei, înfofolit în şuba lui şi cu gulerul ridicat, se plimbă prin sat sau pe drumul care duce la gară, ori stă de dimineaţă până seara nemişcat, pe banca din poarta bisericii. Trecătorii îl salută, dar el nu le răspunde, fiindcă şi acum, ca şi înainte, nu-i poate suferi pe mujici. Când cineva îl întreabă ceva, răspunde cuviincios şi cuminte, dar scurt.

În sat umblă zvonul că noră-sa, Aksinia, l-ar fi alungat din propria lui casă, că nu-i dă de mâncare şi că bătrânul

trăieşte din milostenie. Unii se bucură, alţii îi plâng de milă.

Varvara s-a făcut şi mai plinuţă, pielea i s-a albit şi mai mult; face milostenii ca şi mai înainte şi Aksinia o lasă în pace. În casă este acum atât de multă dulceaţă, că nici nu are cine s-o mănânce până la noua recoltă. Se zahariseşte în borcane şi Varvara mai că plânge, neştiind ce să facă cu ea.

Pe Anisim lumea începe să-l uite. A venit odată o scrisoare de la el, scrisă în versuri, pe o coală mare de hârtie, în chip de jalbă, şi cu acelaşi scris minunat. Se vede că prietenul său, Samorodov, îşi ispăşea pedeapsa laolaltă cu el. Sub versuri era zmângălit, cu obişnuitul lui scris urât şi neciteţ de totdeauna, un singur rând: „Eu tot bolesc pe-aici; mi-e greu, tare greu, ajutaţi-mă, în numele lui Hristos!”.

Odată, într-o după-amiază senină de toamnă, bătrânul Ţâbukin şedea pe banca din faţa bisericii, cu gulerul şubei ridicat, de nu i se vedeau decât nasul şi cozorocul şepcii. La celălalt capăt al băncii lungi şedeau antreprenorul Elizarov şi paznicul şcolii, Iakov, un bătrân de vreo şaptezeci de ani, fără dinţi. Paznicul şi Cârjă discutau.

— Copiii trebuie să îngrijească de părinţi... Asta e! Cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta, zicea Iakov supărat. Când colo, ce să vezi, ea, noră-sa, l-a dat afară din casă! Bătrânul n-are ce mânca şi ce bea. Unde să se ducă? N-a mâncat de trei zile.

— De trei zile? se miră Cârjă.

— Da. Uite-l, stă aşa şi tace. Nu vezi cum a slăbit? Da' de ce să tacă? Să fi dat o jalbă la judecătorie. Judecătorii nu pot să-i dea ei dreptate.

— Cui i-a dat dreptate? întrebă Cârjă, care nu prea auzea bine.

— Ce?

— Nimic de zis, e o femeie care ştie să se descurce! Ce vrei, în negustoria lor nu pot s-o scoată altfel la capăt... fără păcat adică...

— Auzi, să-l alunge din casa lui! reluă Iakov supărat. Fă-ţi întâi casă şi apoi goneşte pe cine vrei. Auzi vorbă!... Scârba!

Ţâbukin asculta şi nu se mişca.

— Ce mi-e casa mea şi ce mi-e o casă străină, tot aia e, numai cald să fie şi să nu te ocărască muierile..., zise Cârjă râzând. Când eram tânăr, tare mult o iubeam pe Nastasia mea. Era o femeiuşcă tare blândă; îmi tot

spunea: „Cumpără-ţi o casă, Makarâci, cumpără-ţi un cal!”. Până şi pe patul morţii m-a rugat: „Cumpără-ţi o bihuncă, Makarâci, să nu mai umbli pe jos”. Dar eu îi cumpăram ei numai turtă dulce, nimic altceva.

— Bărbatul îi e surd şi tont, continuă Iakov, fără să-l asculte pe Cârjă. Dobitoc în toată legea! E ca un gâscan. Ce poate el să priceapă? Dă-i gânsacului cu bâta în cap şi tot n-o să priceapă.

Cârjă se sculă să se ducă acasă, la fabrică; Iakov se ridică şi el şi plecară împreună, continuând să stea de vorbă. După ce se îndepărtară cam la vreo cincizeci de paşi, bătrânul Ţâbukin se sculă şi el şi porni în urma lor, păşind şovăitor, ca pe gheaţă.

Satul începea să se cufunde în umbrele asfinţitului şi soarele nu mai lumina decât coama povârnişului râpei, de unde drumul cobora şerpuit. Bătrâne şi copii se întorceau din pădure: purtau coşuri cu bureţi şi iuţari. Iar dinspre gară venea un cârd de fete şi femei care încărcaseră cărămidă în vagoane; nasul şi pometii le erau mânjiţi de praf roşu de cărămidă. Toate cântau. În fruntea lor mergea Lipa. Şi ea cânta cu glasul ei subţire şi privea spre cer, cu un simţământ de bucurie, de izbândă chiar, la gândul că, slavă Domnului, ziua se

sfârşise şi putea să se odihnească. În mulţime se vedea şi mama ei, Praskovia, lucrătoare cu ziua, care ducea o legăturică în mână şi, ca totdeauna, sufla greu.

— Bună seara, Makarâci! spuse Lipa văzându-l pe Cârjă. Bună seara, dragul nostru!

— Bună seara, Lipânca! se bucură Cârjă. Fetiţe, fetiţele mele dragi, vreţi să-l iubiţi pe dulgherul cel bogat? Ha-ha-ha! Puişorii mei, puişori, se înduioşă el dintr-odată, scoţând un sughiţ de plâns, toporaşii mei dragi!

Cârjă şi Iakov trecură înainte, vorbind între ei. Cârdul de femei şi fete se întâlni apoi cu bătrânul Ţâbukin şi dintr-odată se făcu o tăcere adâncă. Lipa şi Praskovia rămaseră mai în urmă. Când bătrânul ajunse în dreptul lor, Lipa făcu o plecăciune adâncă în faţa lui şi îi spuse:

— Să trăieşti, Grigori Petrovici!

Mama ei se înclină şi ea. Bătrânul se opri şi se uită lung la amândouă, fără să scoată un cuvânt; buzele îi tremurau şi ochii îi erau plini de lacrimi. Lipa scoase din legătura mamei o bucată de plăcintă cu hrişcă şi i-o întinse. Bătrânul o luă şi începu să mănânce.

Soarele apuse. Stălucirea lui se stinse şi acolo sus, pe deal. Se lăsa noaptea şi începea să fie frig. Lipa şi

Praskovia porniră mai departe, făcându-şi de mai multe ori semnul crucii.

1900

Arhiereul

I

La mănăstirea Sfântul Petru-Moş vecernia din ajunul Floriilor era în toi. Când începură să se împartă ramurile de salcie, ceasurile se făcuseră aproape zece, strălucirea lumânărilor pălea prin fum, mucurile se sfârlogeau, totul părea învăluit în ceaţă. În umbra nelămurită din biserică mulţimea se tălăzuia ca o mare, şi Preasfinţitului Piotr, care de vreo trei zile cam tânjea, i se părea că toate chipurile – şi ale tinerilor, şi ale bătrânilor, şi ale bărbaţilor, şi ale femeilor – sunt una; toţi cei care veneau să-şi primească ramura de salcie aveau în ochi aceeaşi expresie. Uşile nici nu se mai zăreau prin ceaţă, mulţimea continua să se scurgă spre altar şi ai fi zis că nu are şi nici nu va avea sfârşit. Cânta un cor de maici, canonul îl citea o călugăriţă.

Şi ce zăpuşeală era! Ce căldură! Şi ce lungă era vecernia! Preasfinţitul Piotr ostenise. Răsuflarea îi era

scurtă, grăbită şi uscată, umerii îl dureau de oboseală, picioarele îi tremurau. Şi îl tulburau neplăcut ţipetele ascuţite ale unui scrântit întru Domnul, care se auzeau de la balconul corului. Ba, cuprins de un fel de vis ori rătăcire a minţii, i se mai păru Preasfinţitului că din mulţime se desprinde şi înaintează spre el maică-sa, Maria Timofeevna, pe care nu o văzuse de nouă ani, sau poate vreo bătrână care semăna cu ea şi care, după ce primi din mâna lui ramura de salcie, se îndepărtă fără a-şi mai lua ochii de la el, privindu-l cu mulţumire, cu un zâmbet plin de bunătate şi de bucurie, până ce se pierdu printre credincioşi. Şi fără să ştie de ce, îl podidiră lacrimile. Cugetul îi era împăcat, totul era aşa cum se cuvenea. De ce stătea atunci nemişcat, uitându-se spre stranele din stânga, unde se auzeau glasuri citind, unde, în ceaţa înserării, nu se mai desluşea niciun chip, şi plângea? Lacrimile i se prelingeau strălucind de-a lungul obrajilor şi în barbă. Iată, în faţa lui cineva începu de asemenea să plângă, apoi altul, şi altul, şi încetul cu încetul, biserica se umplu toată de un plâns înăbuşit. Iar câteva clipe după aceea Preasfinţitul auzi din nou înălţându-se corul maicilor şi nimeni nu mai plângea, totul era ca mai înainte.

Curând slujba se sfârşi. În timp ce arhiereul se urca în cupeul lui şi pornea spre casă, grădina mănăstirii, scăldată în lumina lunii, răsuna toată de glasul vesel, melodios, al clopotelor scumpe, grele. Pereţii albi, crucile albe de pe morminte, mestecenii albi şi umbrele negre şi luna îndepărtată de pe cer, care strălucea drept deasupra mănăstirii, totul părea însufleţit, trăind o viaţă proprie, tainică, dar apropiată omului. Era început de aprilie şi după ziua caldă de primăvară se făcuse frig, se lăsase un pic de ger, iar în aerul rece, dar blând, se desluşeau adierile primăverii. Drumul de la mănăstire spre oraş era nisipos, nu se putea înainta decât la pas şi, de o parte şi de alta a trăsurii, mergeau agale şirurile de închinători sub lumina clară şi liniştită a lunii. Şi toţi erau tăcuţi, reculeşi. Totul părea atât de proaspăt, de binevoitor, de prietenos, totul – şi copacii, şi cerul, până şi luna –, încât te amăgea gândul că aşa va fi întotdeauna.

În cele din urmă, trăsura intră în oraş, străbătând strada mare. Dughenele erau închise şi numai la Erakin, negustorul milionar, se încerca lumina electrică şi o mulţime de curioşi urmăreau tremuratul ei. Se perindară apoi străzi întunecate, largi şi pustii una după alta,

şoseaua judeţeană de dincolo de oraş, câmpul, miresme tari de pin năvăliră prin ferestrele cupeului. Şi dintr-odată în faţa ochilor crescu un zid alb de cetăţuie, iar îndărătul lui se avânta spre cer o clopotniţă înaltă, peste care luna revărsa aceeaşi lumină vie, şi cinci cupole aurite străluceau în jurul clopotniţei – era mănăstirea Sfântul Pankrati, în care locuia Preasfinţitul Piotr. Şi aici luna veghea liniştită, gânditoare, sus pe cer, drept deasupra mănăstirii. Trăsura intră pe poartă, nisipul scârţâi sub roţi, umbre de călugări răsăriră ici-colo, în lumina lunii, se auziră paşi răsunând pe lespezi...

— Preasfinţia Voastră, îi spuse un frate-ucenic în timp ce arhiereul intra în locuinţa sa, cât aţi lipsit, a venit măicuţa dumneavoastră.

— Măicuţa? Când a venit?

— Înainte de vecernie. Îndată ce a aflat unde sunteţi, s-a dus şi dânsa la mănăstirea de maici.

— Prin urmare, pe ea am văzut-o adineaori în biserică! Doamne sfinte!

Şi Preasfinţitul izbucni în râs de bucurie.

— Mi-a poruncit să înştiinţez pe Preasfinţia Voastră, continuă fratele-ucenic, că va veni mâine. Dumneaei era

însoţită de o fetiţă, pesemne vreo nepoţică. Au tras la han la Ovseannikov.

— Cât să fie ceasul acum?

— Unsprezece trecute.

— Păcat!

Preasfinţitul rămase o vreme pe gânduri în camera sa de primire, fără să-i vină a crede că se făcuse atât de târziu. Îi treceau junghiuri prin mâini şi prin picioare, o durere nelămurită îl apăsa în ceafă. Îi era cald şi nu se simţea deloc în apele lui. După ce se odihni un pic, trecu în camera de culcare şi aici se aşeză într-un jilţ şi continuă să se gândească la maică-sa. Auzi paşii fratelui-ucenic îndepărtându-se şi, dincolo de perete, în camera vecină, tusea răguşită a părintelui Sisoi, ieromonahul. Orologiul mănăstirii sună sfertul.

Preasfinţitul îşi scoase giubeaua şi începu să citească rugăciunile dinainte de culcare. Citea cu luare-aminte rugăciunile acelea vechi, de mult ştiute, şi gândurile îi zburau mereu la maică-sa. Bătrâna avea nouă copii şi vreo patruzeci de nepoţi. Pe vremuri, locuia cu bărbatul ei, diaconul, într-un sat sărăcăcios, unde stătuse multă vreme, de la şaptesprezece până la şaizeci de ani. Preasfinţitul îşi amintea de ea din cea mai fragedă

copilărie, aproape de când avea trei ani, şi, Doamne, cât o mai iubea! Dragă, iubită, neuitată copilărie! De ce oare vremea aceea îndepărtată, dusă pentru vecie, de ce oare îi apărea acum mai luminoasă, mai plină de desfătări, mai darnică în bucurii decât fusese aievea? Când i se întâmpla, copil sau flăcăiandru, să cadă bolnav, cât de drăgăstoasă şi de înţelegătoare era maică-sa cu el! Şi acum amintirile se amestecau cu rugăciunile, din care se înălţau ca o flacără, şi nimic nu-i mai putea împiedica gândurile să se întoarcă necontenit la mama sa.

După ce îşi isprăvi rugăciunile, se dezbrăcă şi se culcă, dar abia stinse lumina, că în faţa ochilor îi şi apărură din întuneric răposatul său tată, maică-sa, Lesopolie – satul în care se născuse... Scârţâitul carelor, behăitul oilor, clopotele bisericii în dimineţile limpezi de vară, hărmălaia ţiganilor trecând pe sub ferestre – o, cât de duios era să te gândeşti în voie la toate astea! Îşi aduse aminte şi de preotul din Lesopolie, liniştit, bun la suflet; părintele Simeon era uscăţiv şi mărunt, iar fiul său, seminaristul, înalt ca un uriaş şi cu o voce adâncă de bas; mâniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii, neştiind ce ocară mai grea să-i arunce, îi spusese:

„O, tu, măgăriţa lui Iehudiil!”. Părintele Simeon auzise, dar tăcuse chitic, ruşinat tare că nu-şi mai putea aminti în ce loc din Sfânta Scriptură este vorba de o astfel de măgăriţă. Părintelui Simeon i-a urmat la preoţie părintele Demian, căruia îi plăcea grozav să tragă la măsea şi uneori se îmbăta criţă, de aceea îi şi rămăsese numele Demian-Popa-Criţă. Învăţător în Lesopolie era Matvei Nikolaici, fost seminarist, un om paşnic, deloc prost, dar care şi el bea de zvânta; de bătut nu bătea niciodată şcolarii, dar ţinea în clasă, spânzurat într-un cui, un mănunchi de nuiele de mesteacăn, sub care se afla o inscripţie latinească născocită de el: *betula kinderbalsamica secuta*[39]. Avea un câine mare, negru şi lăţos, pe care-l chema Sintaxa.

Şi Preasfinţitul începu să râdă singur. La opt verste de Lesopolie se află satul Obnino, care are o icoană făcătoare de minuni. Vara, pe vreme de secetă, icoana era scoasă din Obnino şi plimbată în procesiune prin satele învecinate şi clopotele sunau atunci întruna, ziua întreagă, când într-un sat, când într-altul. Şi i se părea atunci Preasfinţitului că văzduhul fremăta de bucurie, iar el (pe atunci i se spunea Pavluşa) mergea în urma

[39] Un amestec de cuvinte: *betula* (lat.) = mesteacăn; *kinder* (germ.) = copii; *balsamica* (lat.) = curativă; *secuta* (lat.) = căutată.

icoanei desculţ, cu capul descoperit, cu inima plină de o credinţă nevinovată, cu un surâs nevinovat pe buze, copleşit de o nemărginită fericire. Îşi aducea de asemenea aminte că la Obnino venea întotdeauna lume multă la biserică şi că preotul de acolo, părintele Aleksei, pentru a câştiga timp, în vreme ce slujea proscomidia, îl punea pe nepotul său surd, Ilarion, să citească pomelnicele de pe prescuri: „pentru sănătatea celor vii” şi „pomenirea celor morţi”. Ilarion citea cu luare-aminte şi, din când în când, primea câte un pitac pentru treaba asta. Târziu, când a încărunţit şi a chelit, iar viaţa i s-a irosit fără rost, a găsit scris într-o zi pe un pomelnic: „Mare dobitoc mai eşti, mă Ilarioane!”. Cel puţin până la paisprezece ani, Pavluşa a fost slăbănog, şubred şi cam greu de cap şi, fiindcă învăţa cu mare caznă, voiseră chiar să-l ia de la seminar şi să-l dea la o prăvălie. Odată, ducându-se după scrisori la poşta din Obnino, se uitase lung la funcţionarii de acolo şi-i întrebase: „Aş vrea să ştiu cum vi se plăteşte salariul; o dată pe lună sau în fiecare zi?”.

Preasfinţitul îşi făcu semnul crucii şi se întoarse pe partea cealaltă, încercând să nu se mai gândească la nimic şi să adoarmă.

— A sosit mama..., îşi aduse el deodată aminte şi râse mulţumit.

Luna se uita pe fereastră, luminând podeaua tărcată de umbre. Se auzea un greier. În camera vecină, în dosul peretelui, sforăia părintele Sisoi şi sforăitul lui de bătrân avea ceva de om singur pe lume, de orfan, de hoinar. Pe timpuri, Sisoi fusese econom pe lângă arhiepiscop, iar acum toată lumea îi spunea: „fostul părinte econom”; are şaptezeci de ani, locuieşte la o mănăstire, la şaisprezece verste de oraş; stă însă şi în oraş, pe unde apucă. Cu trei zile mai înainte, se abătuse pe la mănăstirea Sfântul Pankrati, şi Preasfinţitul îi spusese să mai rămână, ca să se sfătuiască mai pe îndelete despre treburile sfântului lăcaş...

Când orologiul mănăstirii sună ceasurile unu şi jumătate de noapte, începu să bată toaca pentru utrenie. Preasfinţitul îl auzi prin perete pe părintele Sisoi tuşind şi bodogănind ceva cu glas înciudat; apoi călugărul se sculă pesemne, fiindcă arhiereul îl auzi lipăind desculţ prin odaie.

— Părinte Sisoi! îl strigă Preasfinţitul.

Părintele Sisoi se duse mai întâi în chilia sa, apoi veni încălţat, ţinând o lumânare în mână. Îşi îmbrăcase

anteriul de-a dreptul peste cămaşă şi pe cap purta o tichie veche, decolorată de soare.

— Nu se lipeşte somnul de mine, spuse Preasfinţitul ridicându-se în capul oaselor. Se vede că nu mi-e bine. Şi nu pricep ce poate să fie. Cred că am fierbinţeală!

— Se vede că ai răcit, vlădică. Ar trebui să te trag cu seu de lumânare.

Sisoi stătu o clipă nehotărât, apoi căscă:

— Iartă-mă, Doamne, pe mine păcătosul! se scuză el. Apoi adăugă: La Erakin au aprins astăzi lumina electrică. Nu-mi place!

Părintele Sisoi era bătrân, uscăţiv, gârbovit şi întotdeauna nemulţumit de ceva, iar ochii îi erau mânioşi, bulbucaţi ca ai unui rac.

— Nu-mi place! repetă el ieşind din odaie. Nu-mi place defel! Doamne, iartă-mă!

II

A doua zi, în Duminica Floriilor, Preasfinţitul sluji liturghia în catedrala oraşului, se duse apoi la arhiepiscop, făcu o vizită unei bătrâne neveste de general care era foarte bolnavă şi în cele din urmă plecă acasă. La ceasurile două se aşeză la masă cu dragii lui

oaspeţi: bătrâna sa mamă şi Katia, nepoţica, o fetiţă de vreo opt ani. În timpul prânzului, soarele de primăvară se uita pe fereastră, jucând vesel pe faţa albă de masă şi în părul roşcat al Katiei. Prin geamurile duble răzbătea larma ciorilor din grădină şi în răstimpuri se auzeau ciripind grauri.

— Nouă ani îs de când nu ne-am văzut, spunea bătrâna, da’ vezi, ieri la mănăstire mă tot uitam la dumneata! Doamne, deloc nu te-ai schimbat, poate ai mai slăbit olecuţă, parcă şi barba ţi-e mai lungă. Sfântă Maică Precistă! Ce zici că ieri la vecernie lumea nu s-a mai putut ţine şi s-au pus toţi pe plâns. Tot uitându-mă la dumneata, m-am pomenit şi eu plângând, da’ nici eu nu ştiu de ce. Facă-se voia Celui de Sus!

Şi, cu toată duioşia cu care rostise aceste cuvinte, se vedea limpede că era stingherită, ca şi cum n-ar fi ştiut cum trebuia să-i vorbească, cu „tu” sau cu „dumneata”, să râdă sau să fie serioasă, ca şi cum s-ar fi simţit în faţa lui mai mult nevastă de diacon decât mamă. Cât despre Katia, se uita ţintă la unchiul ei, la Preasfinţitul, încercând parcă să ghicească dintr-o privire ce fel de om era. Părul ei strâns cu o panglică de catifea şi prins cu un pieptene în creştet se ridica în spatele pieptenelui în chip

de aureolă. Avea un năsuc obraznic, răsucit în sus, şi ochii plini de şiretenie. Înainte de a se aşeza la masă, spărsese un pahar, şi acum, în timp ce vorbea, bunica îi lua din faţă când paharul cel mare de apă, când paharul de vin. Preasfinţitul o asculta pe maică-sa, amintindu-şi de vremea când cu mulţi, mulţi ani în urmă îi ducea pe el şi pe fraţii şi surorile lui în vizită la rude mai bogate. Maria Timofeevna le purta acum de grijă nepoţilor, cum purtase copiilor, de aceea o şi luase pe Katia cu ea...

— Varenka, sora dumitale, continuă să povestească bătrâna, are patru copii; Katia este cea mai mare. Ginere-meu, părintele Ivan, s-a îmbolnăvit, Dumnezeu ştie de ce, şi a murit cu vreo trei zile înainte de Adormire. Iar Varenka mea a rămas pe drumuri.

— Dar Nikanor ce face? întrebă Preasfinţitul de fratele său mai mare.

— Binişor, slavă Domnului! Binişor, cu voia lui Dumnezeu, se descurcă. Atât doar, că băiatul lui, Nikolaşa, nepotul meu, n-a vrut să se preoţească, s-a dus la universitate, vrea să se facă doctor. Cică e mai bine aşa. Aşa socoteşte el. Dar cine poate şti? Cum o vrea Cel de Sus.

— Nikolaşa spintecă morţii! strigă dintr-odată Katia şi îşi răsturnă paharul cu apă în poală.

— Stai binişor, copilă! o dojeni bunica, fără să se tulbure prea mult, luându-i paharul din mână. Fii cuminte când mănânci!

— De cât timp nu ne-am văzut! oftă Preasfinţitul mângâindu-şi duios mama pe umăr şi pe braţ. Tare mi-a fost dor de dumneata, măicuţă, printre străini.

— Mulţumesc dumitale!

— Mi se întâmpla uneori să stau seara la fereastra deschisă, singur cuc... Pe undeva pe aproape se auzea cântând muzică şi dintr-odată mă cuprindea un dor cumplit de ţară. Aş fi fost atunci în stare să dau totul, numai să mă pot întoarce la voi...

Bătrâna zâmbi, faţa i se lumină toată, dar repede se stăpâni, luă o înfăţişare smerită şi răspunse, plină de respect:

— Mulţumesc dumitale!

Preasfinţitul se întunecă la chip dintr-odată. Se uită la maică-sa nedumerit: de ce, de unde atâta smerenie şi respect pe faţa şi în glasul ei? Nu o mai recunoştea. Era descumpănit şi înciudat. Pe deasupra, îl mai durea şi capul, ca şi aseară; junghiuri îl fulgerau puternic prin

braţe şi picioare şi peştele i se păru fără niciun gust, îi era tot timpul sete...

După masă, sosiră două doamne bogate, moşieriţe, care stătură vreun ceas şi jumătate fără să scoată aproape un cuvânt, cu feţele împietrite de respect. Veni apoi arhimandritul, ursuz şi cam surd, să-i vorbească despre nevoile mănăstirii. Apoi sunară clopotele pentru vecernie, soarele apuse dincolo de pădure şi ziua trecu. Când se întoarse din biserică, Preasfinţitul îşi făcu în grabă rugăciunile şi se culcă, acoperindu-se cât mai bine.

Nu-i era tocmai plăcut să-şi amintească de peştele pe care îl mâncase la prânz. Lumina lunii îl supăra şi ea, apoi auzi un zvon de glasuri. Într-o încăpere alăturată, pesemne în camera de primire, părintele Sisoi vorbea despre politică.

— Japonezii sunt acum în război[40]. Se bat. Japonezii, maică, sunt ca şi muntenegrenii, din acelaşi neam. Au stat împreună sub jugul turcesc.

Se auzi mai apoi glasul Mariei Timofeevna:

---

[40] Ultimul război chino-japonez avusese loc, faţă de timpul (aproximativ) al acţiunii, în anul 1895.

— Şi cum spuneam, după ce ne-am rugat Domnului şi ne-am băut ceaiul, am plecat la părintele Egor, la Novohatnoe; carevasăzică, se cheamă că...

În povestirea ei revenea necontenit acelaşi „după ce ne-am băut ceaiul”, de parcă toată viaţa ei n-ar fi ştiut să facă altceva decât să bea ceai. Preasfinţitul, lăsând gândurile să-i hoinărească alene, îşi amintea acum de seminar, de academie. Vreo trei ani fusese profesor de limba greacă la seminar, de atunci nu mai putea să citească fără ochelari, apoi se călugărise şi îl făcuseră inspector. După aceea îşi susţinuse teza. La treizeci şi doi de ani fusese numit rector al seminarului, îl hirotonisiseră arhimandrit, şi ce uşoară, ce plăcută era viaţa pe-atunci, părea lungă-lungă, de mai-mai s-o crezi fără sfârşit. Şi totuşi, încă din vremea aceea sănătatea începuse să i se şubrezească, slăbise tare, fusese cât pe ce să-şi piardă vederea şi, după sfatul medicilor, fusese nevoit să lase totul şi să plece în străinătate.

— Şi pe urmă? întrebă Sisoi din camera de alături.

— Pe urmă ce să fie? Ia, ne-am băut ceaiul..., răspunse Maria Timofeevna.

— Părinte, barba Sfinţiei Tale parcă e verde! se minună dintr-odată Katia, izbucnind în râs.

Preasfinţitul îşi aduse aminte că barba încărunţită a părintelui Sisoi bătea într-adevăr în verde şi îi veni şi lui să râdă.

— Doamne, Dumnezeule! Fata asta este o pedeapsă a cerului! oftă Sisoi supărat. Stai cuminte, răsfăţato!

Preasfinţitul revăzu biserica albă, nouă-nouţă, în care slujea pe când era în străinătate; i se păru că aude freamătul mării calde. Locuinţa avea cinci încăperi înalte şi luminoase, în camera de lucru se aflau un birou nou şi o bibliotecă. Citea mult, scria mult. Îşi aduse de asemenea aminte cum îl apuca dorul de ţară, când cerşetoarea oarbă venea să cânte sub ferestrele lui o romanţă de dragoste, acompaniindu-se la ghitară, iar el, ascultând-o, se gândea întotdeauna la trecut, fără să ştie de ce. Dar iată că s-au scurs opt ani şi a fost rechemat în Rusia, iar acum este vicarul eparhiei, iar trecutul s-a pierdut undeva departe, în negură, ca şi cum totul ar fi fost un vis...

În iatac intră părintele Sisoi cu o lumânare în mână:

— Ehei! se minună el. Preasfinţia Ta s-a şi culcat?

— Ce este?

— Păi ce să fie? E devreme. Să tot fie ceasurile zece, poate şi mai puţin. Am cumpărat o lumânare, voiam să trag cu seu pe Preasfinţia Ta.

— Cred că am fierbinţeală, spuse Preasfinţitul şi se aşeză în capul oaselor. Ar trebui neapărat să fac ceva. Mă doare şi capul...

Sisoi îi scoase cămaşa şi începu să-l tragă şi pe piept, şi pe spate cu seu de lumânare.

— Iac-aşa! spunea el. Doamne Iisuse Hristoase... iac-aşa. Am fost azi în oraş la... cum îi zice... la protopopul Sidonski... Am băut ceai cu el... Nu-mi place! Doamne Iisuse Hristoase... Nu-mi place... defel!

III

Arhiepiscopul, bătrân şi obez, era bolnav de podagră sau de reumatism şi căzuse la pat de mai bine de o lună. Preasfinţitul Piotr se ducea în fiecare zi să-l vadă şi primea în audienţă în locul lui. Iar acum, când nu se simţea bine, îl izbea mai mult ca niciodată nimicnicia celor ce veneau la el cu tot felul cereri şi plângeri şi se frământau pentru lucruri într-adevăr de nimic; sfiala şi judecata lor lipsită de orice zare mai luminoasă îl scoteau din sărite; nimicurile lor mărunte şi zadarnice îl

copleşeau cu noianul lor şi i se părea că începe să înţeleagă de ce arhiepiscopul, care, pe vremuri, în tinereţea lui, scrisese *Învăţături despre libertatea voinţei*, se împotmolise acum în smârcul acestor nimicuri, uitase de toate şi nu se mai gândea la Dumnezeu. Pesemne că Preasfinţitul pierduse în străinătate obişnuinţa vieţii ruseşti, nu o mai găsea deloc uşoară acum, poporul i se părea grosolan, femeile ce nu mai conteneau cu jalbele – pisăloage şi toante, seminariştii şi profesorii lor – inculţi, uneori chiar sălbatici. Cât despre hârtiile care intrau şi ieşeau şi care se numărau cu zecile de mii, nici nu se mai putea vorbi despre ele. Protopopii le puneau preoţilor din întreaga eparhie, tineri şi bătrâni, chiar şi nevestelor, şi copiilor lor, note la purtare, cinci şi patru, câteodată chiar şi trei, şi despre nimicurile acestea era el nevoit să citească, ba chiar să scrie rapoarte pline de gravitate! Nu aveai o singură clipă liberă ca să te reculegi, toată ziua sufletul îţi era zbuciumat şi Preasfinţitul Piotr nu se liniştea decât atunci când se afla în biserică.

Nu se putea deloc obişnui nici cu teama pe care, fără să vrea, o insufla tuturor, cu toată firea lui blândă şi modestă. Când se aflau sub privirea lui, toţi cei din

această gubernie îi păreau mici, speriaţi, vinovaţi. În faţa lui toţi se fâstâceau, chiar bătrânii protopopi, toţi „i se trânteau” la picioare şi nu demult o bătrână preoteasă de ţară, de tare ce se sfia, nu mai fusese în stare să rostească un singur cuvânt şi plecase tot aşa cum venise. Iar el, care în predicile lui nu se lega niciodată de oameni şi nu dojenea niciodată pe nimeni, fiindcă era peste măsură de milos, îşi ieşea din sărite cu cei ce veneau să-l asalteze cu jalbe, se mânia, arunca jalbele pe jos. De când venise aci, nu întâlnise un singur ins care să-i vorbească sincer, firesc, omeneşte; şi iată că nici maică-sa, bătrâna, nu mai era aceeaşi, deloc aceeaşi! De ce oare, se întreba el, Maria Timofeevna vorbea cu Sisoi în voie şi râdea mereu, pe când cu el – el, copilul ei! – era tăcută, ruşinată parcă, ceea ce n-o prindea deloc. Singurul om care se purta firesc în prezenţa sa şi care nu se sfia să spună tot ce îi trecea prin cap era bătrânul Sisoi, care slujise toată viaţa pe lângă arhierei şi îngropase vreo unsprezece din ei. Şi de aceea Preasfinţitul se simţea cu Sisoi mai la largul lui decât cu oricine, deşi bătrânul ieromonah era, fără doar şi poate, un om ursuz, certăreţ.

În ziua de marţi, după liturghie, Preasfinţitul se duse la casa episcopală şi primi iarăşi petiţionari şi din nou se umplu de mânie şi de amărăciune; plecă apoi acasă. Tot nu se simţea în apele lui; parcă-l trăgea la pat; ar fi vrut să se culce, dar nici nu intră bine în iatac şi i se şi vesti că venise Erakin, tânărul negustor, donatorul, care pretindea că vrea să-i vorbească într-o chestiune importantă. Trebuia să-l primească. Erakin stătu aproape un ceas. Vorbea tare, aproape ţipând, fără şir şi era foarte greu să pricepi ce urmăreşte.

— Să dea Domnul! spuse el la plecare. Cu siguranţie! După împrejurări, Preasfinţite vlădică! Vă urez să fie!

După plecarea lui, sosi stareţa unei mănăstiri îndepărtate şi, după ce plecă şi ea, sună vecernia, era timpul să se ducă la biserică.

În seara aceea călugării cântau frumos, plini de însufleţire; slujea un tânăr ieromonah cu barbă neagră; şi Preasfinţitul, ascultând cum se citea în tropar despre mirele care vine la miezul nopţii şi despre încăperile împodobite[41], simţea sufletul umplându-i-se, nu de căinţa păcatelor şi nici de tristeţe, ci de o mare linişte, gândurile îi fugeau iar spre trecutul îndepărtat, spre

[41] Vezi *Evanghelia după Matei* (capitolul 25, versetele 1-13).

copilărie şi adolescenţă, când tot aşa se cânta despre mire şi despre încăperile împodobite; şi acest trecut îi apărea din nou viu, minunat, plin de lumină, cum desigur nici nu fusese vreodată. Poate pe lumea cealaltă, în viaţa viitoare, ne vom aduce aminte cu acelaşi simţământ de trecutul nostru, de viaţa noastră de-aici. Cine ştie!

Preasfinţitul şedea în altar, acolo era întuneric. Lacrimi îi curgeau pe faţă. Se gândea că, iată, ajunsese la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situaţia lui, credinţa lui era neştirbită, şi totuşi ceva nu era limpede, ceva lipsea încă, de aceea nu voia să moară; şi totuşi i se părea că nu izbutise să dobândească tocmai ceea ce era mai adânc, mai însemnat din tot ce visase el nelămurit pe timpuri şi că îl muncea şi acum aceeaşi aşteptare, aceeaşi nădejde în viitor, care îi umplea inima de încredere, ca în copilărie, ca la academie şi ca în străinătate.

„Ce frumos cântă astă-seară călugării! îşi spunea el ascultând corul. Ce frumos!”

IV

Joi sluji liturghia în catedrală, era spălarea picioarelor. După terminarea slujbei la biserică, lumea se împrăştie,

plecând acasă sub un soare cald şi voios, puhoaie repezi gâlgâiau în şanţurile şoselei şi, afară din oraş, câmpul răsuna de cântecul gingaş al ciocârliilor, care parcă te îndemna la odihnă. Copacii se treziseră din amorţeala iernii şi surâdeau prietenos, iar acolo sus, Dumnezeu ştie unde, pornea spre zările îndepărtate cerul albastru, de necuprins, fără sfârşit.

Ajuns acasă, Preasfinţitul Piotr îşi bău ceaiul, apoi se dezbrăcă şi se urcă în pat, poruncind fratelui-ucenic să închidă obloanele la ferestre. În iatac se făcu un întuneric plăcut. Dar ce oboseală îi îngreuia tot trupul, iar în picioare şi în şale, ce durere! O durere surdă, îngheţată! Şi ce vâjâit în urechi! I se părea că nu dormise de mult, de foarte de mult şi că o nimica toată, care îi trecea prin minte de câte ori închidea ochii, îl împiedica să adoarmă. Ca şi în ajun, din odaia vecină venea prin perete zvon de glasuri, de ceşti şi de linguriţe... Maria Timofeevna îi istorisea ceva hazliu părintelui Sisoi, împănând povestirea cu tot felul de glume, iar acesta o întrerupea morocănos, cu o voce ursuză: „Ia mai dă-i încolo! Da’ de unde!” tot spunea el. Şi Preasfinţitul se lăsă din nou cuprins de amărăciune, ba chiar de mânie că bătrâna sa mamă se purta simplu şi firesc cu străinii,

iar când se afla cu el, cu fiul ei, se fâstâcea, îşi alegea cu grijă vorbele şi parcă nici nu îndrăznea să spună tot ce ar fi vrut. I se păruse chiar că Maria Timofeevna căuta mereu un prilej să se scoale în picioare, fiindcă nu cuteza să stea jos în faţa lui. Dar răposatul său tată? Cu siguranţă că, dacă ar mai fi fost în viaţă, n-ar fi putut scoate în faţa lui niciun cuvânt...

Ceva căzu pe duşumea în odaia vecină şi se sparse; fără îndoială, Katia scăpase din mână o ceaşcă sau o farfurioară, fiindcă părintele Sisoi icni dintr-odată, apoi spuse mânios:

— Fata asta este o adevărată pacoste, Doamne, iartă-mă! Cu ea numai vase de spart să ai!

Apoi se aşternu liniştea, numai din curte mai venea câte un zgomot îndepărtat. Deschizând, într-un târziu, din nou ochii, Preasfinţitul o văzu pe Katia la el în cameră, stând nemişcată şi uitându-se la el. Ca de obicei, părul ei roşcat se ridica de după pieptene ca o aureolă.

— Tu eşti, Katia? o întrebă el. Cine tot deschide şi închide uşa acolo jos?

— Eu n-aud nimic! răspunse Katia ciulind urechea.

— Uite, chiar acum am auzit că a trecut cineva.

— Burta dumitale face aşa, unchiule!

Preasfinţitul râse şi o mângâie pe cap.

— Spuneai că fratele Nikolaşa spintecă morţii? o întrebă el după o scurtă tăcere.

— Da, învaţă...

— E bun la suflet?

— Da, e bun, zise ea cam cu jumătate de gură. Numai că grozav îi place să tragă la măsea.

— Dar tată-tău de ce boală a murit?

— Tăticul era slab, slab şi subţirel-subţirel, şi deodată – gâtul. Şi eu m-am îmbolnăvit atunci, şi fratele Fedia, toţi, tot de gât. Şi uite-aşa, unchiule, noi ne-am vindecat şi tăticul a murit.

Bărbia fetiţei începu să tremure, ochii i se umeziră şi lacrimi începură să-i curgă pe obraji.

— Preasfinţia Ta, spuse ea într-un suflet, cu un firicel de glas, plângând de-a binelea, unchiule, am rămas tare sărmani cu mama... Să ne dai ceva bani... fii aşa de bun... dragul nostru!

Începu şi el să plângă şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvânt, apoi o mângâie pe cap, o bătu părinteşte pe umăr şi îi spuse:

— Bine, bine, fetiţo. Uite, o să vie luminata Înviere a lui Hristos şi o să mai vorbim despre asta... Am să vă ajut, da, da, am să vă ajut...

Tiptil, cu sfială se strecură şi bătrâna în cameră şi se închină în faţa icoanelor. Văzând că Preasfinţitul nu doarme, îl întrebă:

— Nu vrei să guşti oleacă de supă?

— Nu, mulţumesc... Nu mi-e foame.

— Mă uit la dumneata şi îmi pare că nu eşti tocmai sănătos. Să nu te îmbolnăveşti mai rău! Cât e ziulica de lungă stai în picioare şi, Doamne, Dumnezeule! osteneşte omul uitându-se la dumneata. Da’ lasă, nu mai e mult şi vine Sfântul Paşte. Ai să te poţi odihni atunci. Şi o să putem sta mai mult de vorbă. Acu’ mă duc, că ţi s-o fi urât cu trăncăneala mea. Haide, Katiuşka, să-l lăsăm pe vlădica să doarmă.

Şi Preasfinţitul îşi aduse aminte că pe vremuri, când era încă copil, tot aşa o auzea vorbindu-i protopopului, pe acelaşi ton, pe jumătate glumeţ, pe jumătate respectuos... Numai după ochii ei neobişnuit de blânzi, după privirea smerită, îngrijorată, pe care i-o aruncă în treacăt, ieşind din odaie, puteai ghici că e mama lui. Preasfinţitul închise ochii şi i se păru că adormise, totuşi

auzea în răstimpuri cum bătea orologiul şi cum tuşea, dincolo de perete, părintele Sisoi. Maică-sa mai intră odată cu sfială în cameră şi se uită lung la el. O trăsură sau un cupeu trase la scară. Se auzi cineva bătând uşor la uşă şi în iatac intră fratele-ucenic.

— Preasfinţia Voastră! spuse el încet.

— Ce este?

— Trăsura e la scară. E timpul să mergeţi la denie.

— Cât e ceasul?

— Şapte şi un sfert.

Preasfinţitul se îmbrăcă şi pleacă la catedrală.

În timpul tuturor celor Douăsprezece Evanghelii trebuia să stea în picioare, nemişcat, în mijlocul bisericii, iar Prima Evanghelie, cea mai lungă, cea mai frumoasă, o citea chiar el. Un simţământ voios de sănătate, de bunăstare trupească şi sufletească, pusese dintr-odată stăpânire pe el. Această Primă Evanghelie, „acum a fost preaslăvit Fiul Omului”[42], o ştia pe de rost; citind-o, îşi ridica din când în când ochii şi vedea în jurul lui o mare de lumini, auzea sfârâitul lumânărilor, dar întocmai ca şi în anii trecuţi, chipurile oamenilor nu le putea desluşi şi i se părea că trebuie să fie tot cei din vremea copilăriei şi

[42] Din *Evanghelia după Ioan* (capitolul 13, versetul 13).

a adolescenţei, că vor fi mereu aceiaşi, an de an. Dar până când? Numai Dumnezeu putea să ştie.

Tatăl său fusese diacon, bunicul – preot, străbunicul – diacon şi tot neamul său, poate chiar de la creştinarea Rusiei încoace, aparţinuse preoţimii. Şi dragostea lui pentru slujbele bisericeşti, pentru preoţime, pentru dangătul clopotelor era înnăscută, profundă, de neclintit. Numai în biserică se simţea cu adevărat folositor, plin de avânt, fericit, mai ales când lua el însuşi parte la slujbă. Acelaşi sentiment îl susţinea şi acum. Abia după ce se citi a Opta Evanghelie, simţi că vocea îi slăbeşte, nici tusea nu i se mai auzea, capul începu să-l doară cumplit şi îl năpădi teama că, din clipă în clipă, ar putea să se prăbuşească. Şi, într-adevăr, picioarele îi amorţiră cu totul, aşa că puţin câte puţin încetă să le mai simtă şi nu înţelegea cum şi pe ce se mai ţine, de ce nu se rostogoleşte...

Când se termină slujba, se făcuseră ceasurile douăsprezece fără un sfert. Îndată ce ajunse acasă, Preasfinţitul se dezbrăcă şi se culcă, fără să se mai roage la Dumnezeu. Nu mai putea vorbi şi i se părea că nici în picioare n-ar mai fi putut să stea. În timp ce se acoperea cu pătura, îi veni o poftă nebună să plece în străinătate!

În clipa aceea şi-ar fi dat şi viaţa ca să nu mai vadă obloanele astea jalnice, ieftine, tavanele joase, ca să nu mai simtă mirosul ăsta greu de mănăstire. Dacă ar fi avut măcar un singur om cu care să poată vorbi, în faţa căruia să-şi descarce sufletul!

Cu tot vâjâitul din urechi, auzea în camera vecină paşii cuiva şi nu izbutea să-şi amintească ai cui puteau fi. În cele din urmă, uşa se deschise şi intră Sisoi cu o lumânare într-o mână şi cu o ceaşcă în cealaltă.

— Te-ai şi culcat, Preasfinţite? întrebă el. Iacă, veneam să te trag cu votcă şi cu oţet. Dacă te trag zdravăn, leacul are să-ţi facă bine. Doamne Iisuse Hristoase... uite aşa... Uite aşa... Am dat adineaori o raită prin mănăstirea noastră... Nu-mi place! Mâine plec de-aici, vlădică, nu mai vreau să stau. Doamne Iisuse Hristoase... Uite aşa...

Sisoi nu putea sta multă vreme în acelaşi loc. De aceea i se părea că a trecut un an întreg de când se afla la mănăstirea Sfântul Pankrati. Adevărul este că greu era să pricepi unde îşi avea el urma, dacă se simţea legat de cineva sau de ceva şi dacă mai credea în Dumnezeu... El singur nu mai ştia de ce era călugăr, dar nici nu se mai

gândea la asta. De mult i se ştersese din minte vremea când se călugărise: i se părea că se născuse pustnic.

— Plec chiar mâine. Las totul în plata Domnului!

— Am tot vrut să stau de vorbă cu dumneata mai pe îndelete... dar n-am avut când, îi spuse Preasfinţitul încet, cu mare greutate. Şi eu mă simt străin şi nu cunosc pe nimeni aici...

— Ei, dacă vrei, am să rămân până duminică, fie şi aşa! Dar nicio zi mai mult!

— Ce fel de arhiereu sunt eu? continuă în şoaptă Preasfinţitul. Ar trebui să fiu un preot de sat, un dascăl... sau un simplu călugăr... Mă apasă toate astea... mă copleşesc...

— Cum? Doamne Iisuse Hristoase... Ei lasă, acum să dormim, Preasfinţite!... Ce să-i faci? Noapte bună!

Preasfinţitul nu dormi toată noaptea. Iar dimineaţa, pe la ceasurile opt, începu o hemoragie intestinală. Fratele-ucenic se înspăimântă şi alergă mai întâi la arhimandrit, apoi la medicul mănăstirii, Ivan Andreici, care locuia în oraş. Medicul, un bătrân corpolent, cu barbă mare, căruntă, îl examină îndelung pe Preasfinţia Sa, dând mereu din cap şi încruntându-se, apoi spuse:

— Ştiţi, Preasfinţite, că aveţi febră tifoidă?

Din pricina pierderilor de sânge, în răstimp de un ceas, Preasfinţitul slăbise mult, pălise, se scofâlcise; chipul i se supsese, ochii îi rămăseseră mari; parcă îmbătrânise şi se făcuse mai mic şi lui însuşi i se părea că este mai slab, mai neputincios decât toţi, că tot ce fusese odată se dusese undeva, departe, fără putinţă de întoarcere.

„Ce bine! gândea el, ce bine!”

În cameră intră bătrâna. Văzându-i faţa suptă şi ochii mari, sticloşi se îngrozi. Căzu în genunchi la căpătâiul patului şi începu să-i sărute faţa, umerii, mâinile. Nu ştia de ce, dar şi ei i se părea că este mai slab, mai lipsit de putere ca toţi, uitase în sfârşit că era arhiereu şi îl îmbrăţişa ca pe-un copil drag şi apropiat.

— Pavluşa, dragul meu, gemea ea. Copilaşul meu! Ce-i cu tine? Pavluşa, răspunde-mi!

Palidă, încruntată, Katia stătea alături şi nu pricepea ce se petrece cu unchiul, de ce bunica are atâta durere întipărită pe faţă şi de ce rosteşte cuvinte atât de mişcătoare, deznădăjduite. Iar el nu mai putea să scoată nicio vorbă, nu mai înţelegea nimic şi i se părea că este un om simplu, oarecare, că merge pe câmp, sprinten şi vesel, că deasupra lui se întinde cerul nesfârşit, scăldat

în soare, că de acum este liber ca o pasăre şi poate să plece oriunde vrea!

— Copilaşul meu, Pavluşa, răspunde-mi, se tânguia bătrâna. Ce e cu tine, dragul meu?

— Nu-l tulbura pe vlădică, îi spuse Sisoi încruntat, trecând prin odaie. Lasă-l să doarmă... nu-l bate la cap...

Trei doctori veniră, se sfătuiră, apoi plecară. A fost o zi lungă, nesfârşit de lungă. Şi veni noaptea, care şi ea trecu încet, încet, iar sâmbătă, spre ziuă, fratele-ucenic intră la bătrâna care se culcase în camera de primire, pe divan, şi o rugă să vină în iatac: Preasfinţitul murise.

Iar a doua zi era Paştele. Oraşul avea patruzeci şi două de biserici şi şase mănăstiri; zvonul de clopote, sonor şi plin de bucurie, umplea fără încetare văzduhul, de dimineaţa până seara, făcând să freamăte aerul de primăvară; păsările cântau pretutindeni, soarele strălucea viu. Piaţa mare a oraşului, unde se ţinea bâlciul, era plină de larmă: scrâncioburile nu mai pridideau, flaşnetele se îngânau cu acordeoanele şi cu chiotele beţivilor, iar după-amiază, pe strada mare începu plimbarea în trăsuri cu cai trăpaşi, pe scurt, totul era numai veselie şi voie bună, aşa cum fusese anul trecut şi cum avea să fie şi anul viitor.

Peste o lună, a fost numit un nou episcop vicar şi despre Preasfinţitul Piotr rar dacă se mai pomenea. Apoi îl uitară de tot. Şi numai bătrâna, mama răposatului, care locuia acum la ginerele ei, diacon într-un orăşel pierdut de provincie, când ieşea seara să-şi aducă vaca de la păşune şi se întâlnea la imaş cu alte femei, abia îndrăznea, povestindu-le despre copiii şi nepoţii ei, să le spună cu voce sfioasă că avusese un fiu arhiereu, de teamă că n-au s-o creadă.

Şi drept este că nu toţi o credeau.

1902

Logodnica

I

Se făcuse ceasul zece seara şi deasupra grădinii strălucea luna plină. În casa Şuminilor tocmai se isprăvise slujba de priveghi, orânduită de bunica Maria Mihailovna, şi din grădină, unde coborâse pentru câteva clipe, Nadia vedea cum în salonul cel mare se puneau gustările pe masă şi cum bunica, în rochia ei bogată de mătase, umbla fără astâmpăr de colo până colo; părintele Andrei, protopopul catedralei, discuta ceva cu

mama Nadiei, Nina Ivanovna, care, la lumina lămpilor şi văzută prin geam, arăta, nu se ştie de ce, foarte tânără; Andrei Andreici, fiul părintelui Andrei, stătea lângă ei şi-i asculta cu luare-aminte.

În grădină era linişte, răcoare şi umbre întunecate se aşterneau tihnite pe pământ. Undeva departe, foarte departe, de bună seamă, afară din oraş, se auzeau orăcăind broaştele. Se simţea că era luna mai, luna mai cea atât de dragă! Respirai adânc şi-ţi venea să crezi că nu acolo unde te aflai, ci undeva deasupra copacilor, sub cer, departe de oraş, pe câmp şi în păduri, se desfăşura în clipa aceea o viaţă primăvăratică de sine stătătoare, o viaţă tainică, minunată, bogată şi sfântă, pe care mintea omului slab şi păcătos n-o putea cuprinde. Şi fără să ştii singur de ce, îţi venea să plângi.

Nadia împlinise douăzeci şi trei de ani; de la vârsta de şaisprezece ani nu avusese decât un vis: să se mărite. Şi iată că era, în sfârşit, logodită cu acest Andrei Andreici, pe care îl vedea acum prin fereastră. Logodnicul ei îi plăcea, nunta se şi hotărâse pentru ziua de 7 iulie, şi totuşi nu simţea nicio bucurie deosebită, noaptea dormea prost şi veselia parcă i se stinsese... De la subsol, unde era bucătăria, se auzeau prin fereastra

deschisă un neîncetat du-te-vino, zăngănitul cuţitelor şi uşa cu resort trântită întruna; mirosea a curcan fript şi a vişine murate. Şi aşa, fără o pricină anume, Nadiei i se păru că şi de-acum înainte viaţa ei avea să fie la fel, mereu aceeaşi, fără nicio schimbare, fără sfârşit!

Cineva ieşi din casă şi se opri pe scară: era Aleksandr Timofeici sau, mai simplu, Saşa, un musafir sosit de la Moscova cu vreo zece zile în urmă. Cândva, demult, o rudă îndepărtată a bunicii, o oarecare Maria Petrovna, văduvă, nobilă scăpătată, mărunţică, slabă şi bolnavă, venea adesea s-o vadă şi să-i mai ceară câte un ajutor. Văduva avea un fiu, Saşa, despre care lumea spunea că ar fi un pictor de mare viitor. După moartea mamei sale, bunica îl trimisese, de mântuirea sufletului, la Moscova, la o şcoală medie tehnică; doi ani mai târziu băiatul trecuse la Şcoala de Arte Frumoase, unde rămăsese aproape cincisprezece ani, absolvind în cele din urmă cu chiu, cu vai secţia de arhitectură. Totuşi nu practica arhitectura, ci intrase să lucreze la o litografie din Moscova. Aproape în fiecare vară venea la bunica la ţară, pentru a se odihni şi a se întrema, fiind foarte bolnav.

Acum avea pe el un surtuc încheiat până sus şi nişte pantaloni de dril ponosiţi, cu manşetele roase. Cămaşa nu-i era călcată şi în toată înfăţişarea lui avea ceva ofilit. Deşi era numai pielea şi osul, bărbos, negricios, cu degetele lungi şi slabe, ochii lui mari îl făceau să pară totuşi frumos. Se obişnuise cu Şuminii, de parcă i-ar fi fost neamuri apropiate, şi se simţea la ei ca acasă. Odăii în care stătea i se spunea de mult „odaia lui Saşa”.

Zărind-o pe Nadia, coborî spre ea.

— E bine aici la voi, spuse el.

— Sigur că-i bine. Ar trebui să stai până la toamnă.

— Da, aşa o să şi fac. Am de gând să rămân aici până în septembrie.

Începu să râdă fără rost şi se aşeză lângă ea.

— Mă uitam la mama, spuse Nadia. Văzută de aici, pare aşa de tânără! Fireşte, îşi are şi ea cusururile ei, adăugă după o scurtă tăcere, dar e totuşi o femeie extraordinară.

— Da, e o femeie de treabă..., se învoi Saşa. În felul ei, mama dumitale este, desigur, şi foarte bună la suflet, şi foarte drăguţă, dar... cum să-ţi spun? Astăzi, dis-de-dimineaţă, am trecut pe la bucătărie şi am văzut că patru din servitorii voştri dorm pe jos; n-au paturi, n-au

aşternut şi se culcă pe zdrenţe; miros urât, ploşniţe, libărci... Întocmai ca acum douăzeci de ani, nimic nu s-a schimbat. Bunica... n-ai ce-i face, e bunică, dar mama – vorbeşte franţuzeşte, ia parte la spectacole de amatori. Ar trebui să înţeleagă...

Când vorbea Saşa, întindea în faţa celui ce-l asculta două degete lungi, uscăţive.

— Poate pentru că m-am dezobişnuit cu felul acesta de viaţă, totul la voi mi se pare ciudat, continuă el. Dracu' ştie cum vine asta, dar aici nimeni nu face nimic. Mama se plimbă de dimineaţa până seara ca o ducesă, bunica nu face nici ea nimic, dumneata – la fel. Chiar şi logodnicul dumitale, Andrei Andreici, şi el stă degeaba.

Nadia îi mai ascultase dojenile şi anul trecut, ba chiar şi cu doi ani în urmă, şi ştia că Saşa nu poate să judece altfel; altă dată făcuse haz de el, dar acum se înciudă dintr-odată.

— Toate astea-s răsuflate şi m-am plictisit să le tot aud, spuse ea sculându-se. Ar trebui să găseşti ceva mai nou.

Saşa râse, se scula şi el şi se îndreptară amândoi spre casă. Aşa cum era, înaltă, zveltă, frumoasă, Nadia părea alături de el elegantă şi plină de sănătate şi, fiindcă îşi

dădea seama de acest lucru, îi era milă de el şi se simţea de fiecare dată stingherită.

— Spui adesea lucruri de prisos, zise ea. Vorbeai adineaori de Andrei al meu, dar nici nu-l cunoşti,

— Andrei al meu... Lasă-l în plata Domnului pe Andrei al dumitale! Mie îmi pare rău de tinereţea dumitale.

Când intrară în salonul cel mare, lumea se aşeza la cină. Bunica, sau buna, cum i se spunea în casă, grasă, urâtă, sprâncenată şi mustăcioasă, vorbea tare şi, atât după glas, cât şi după felul ei de a vorbi, se cunoştea că în casă ea e stăpâna. Era proprietara unui şir de prăvălii în piaţă şi a casei străvechi, cu coloane şi grădină, în care locuiau, dar în fiecare dimineaţă se ruga la Dumnezeu s-o ferească de sărăcie şi, în timp ce înălţa această rugăciune, plângea. Nora ei, Nina Ivanovna, mama Nadiei, blondă, strânsă tare în corset, cu pince-nez şi cu briliante pe fiecare deget, părintele Andrei, un bătrân uscăţiv, ştirb, părând mereu că se pregăteşte să povestească ceva foarte hazliu, şi fiul său, Andrei Andreici, logodnicul Nadiei, un tânăr rotofei şi frumos, cu păr cârlionţat, care aducea cu un artist sau cu un pictor, discutau cu toţii despre hipnotism.

— Într-o săptămână te îndrepţi, îi spuse buna lui Saşa, numai caută şi tu să mănânci mai mult. Uită-te la tine cum arăţi! oftă ea. Se sperie omul când te vede. Semeni cu Fiul Risipitor.

— Care a irosit avuţia tatălui şi a păscut la un loc cu dobitoacele, nemernicul de el, spuse tărăgănat părintele Andrei, cu o privire plină de zâmbet.

— Tare mi-e drag tata, exclamă Andrei Andreici punând mâna pe umărul părintelui său. E un bătrân de treabă. Un bătrân cu suflet.

Toţi tăcură. Saşa începu deodată să râdă şi îşi duse şervetul la gură.

— Vasăzică, dumneata crezi în hipnotism? o întrebă părintele Andrei pe Nina Ivanovna.

— Nu pot să afirm că aş crede, răspunse Nina Ivanovna cu un aer foarte serios, aspru chiar, dar trebuie să mărturisesc că în natură există multe lucruri misterioase şi de neînţeles.

— Sunt cu totul de acord cu dumneata, dar găsesc că această credinţă reduce considerabil domeniul misterului.

Se aduse la masă un curcan mare, foarte gras. Părintele Andrei şi Nina Ivanovna îşi continuară discuţia.

Pe degetele Ninei Ivanovna luceau briliante, apoi în ochi începură să-i lucească lacrimi: se emoţionase.

— Cu toate că nu îndrăznesc să te contrazic, spuse ea, trebuie să recunoşti că în viaţă există multe enigme ce nu pot fi dezlegate!

— Te asigur că nu există niciuna.

După cină, Andrei Andreici cântă la vioară şi Nina Ivanovna îl acompanie la pian. Andrei Andreici absolvise cu zece ani în urmă, la universitate, Facultatea de Filologie, dar nu intrase în nicio slujbă şi n-avea nicio ocupaţie bine definită. Din când în când, cânta pe la câte un concert de binefacere; şi în oraş se spunea că-i artist.

Andrei Andreici cânta la vioară şi toţi îl ascultau în tăcere. Samovarul fierbea tihnit pe masă, dar numai Saşa bău ceai. Când ceasul bătu douăsprezece, o coardă plesni deodată la vioară şi toată lumea izbucni în râs. Se ridicară şi începură să-şi ia rămas-bun.

După ce-şi conduse logodnicul, Nadia se urcă în camera de la etaj, unde locuia împreună cu mama ei (parterul era ocupat de bunică). Jos, în salonul cel mare, începură să se stingă luminile, dar Saşa rămase mai departe să-şi termine ceaiul. Bea întotdeauna ceaiul pe îndelete, ca moscoviţii, golind câte şase-şapte pahare.

După ce se dezbrăcă şi se culcă, Nadia îi mai auzi mult timp jos pe servitori strângând masa şi pe bunica bodogănind. În cele din urmă, totul se linişti. Numai din când în când se auzea glasul de bas al lui Saşa, care tuşea în odaia lui de la parter.

II

Când Nadia se trezi, erau pesemne ceasurile două din noapte, fiindcă începea să se lumineze. Un paznic bătea toaca undeva, departe. Nadiei nu-i mai era somn, culcuşul era prea moale şi nu se simţea bine în el. Ca şi în celelalte nopţi de mai, se aşeză în capul oaselor şi căzu pe gânduri. Gândurile ei erau însă aceleaşi ca şi cele din noaptea trecută, monotone, plicticoase, inutile: îşi amintea cum începuse Andrei Andreici să-i facă curte, cum o ceruse în căsătorie, cum ea se învoise şi apoi, încetul cu încetul, învăţase să-l preţuiască pe acest tânăr deştept şi bun la suflet. Dar de ce oare acum, când nu mai rămăsese până la nuntă decât o lună, simţea un fel de nelinişte, de teamă, ca şi cum o aştepta ceva nelămurit şi greu?

„Tic-toc, tic-toc..., bătea paznicul alene. Tic-toc...”

Prin fereastra mare, veche, se vedea grădina, cu tufele ei de liliac bogat înflorite, dar somnoroase şi zgribulite de răcoarea nopţii; şi ceaţa albă, deasă se apropia de ele, plutind încet şi căutând să le învăluie. Pe copacii îndepărtaţi croncăneau nişte stăncuţe pe jumătate adormite.

— Doamne, de ce mi-o fi sufletul atât de greu? Poate că toate logodnicele încearcă înainte de nuntă aceeaşi nelinişte. Cine ştie! Sau o fi din pricina lui Saşa? Dar Saşa spune de ani de zile acelaşi lucru, de parcă ar fi citit într-o carte, şi tot ce spune pare atât de copilăros şi de straniu.

De ce atunci vorbele lui nu-i mai ieşeau acum din cap? De ce?

Paznicul încetase de mult să mai ciocănească. Sub fereastră şi în grădină începuseră să ciripească păsările, ceaţa se topise, totul în jur se luminase, ca de un zâmbet, de o strălucire primăvăratică. Încălzită, dezmierdată de soare, întreaga grădină prinse curând viaţă şi picăturile de rouă aninate de frunze scânteiară ca nişte nestemate; bătrâna grădină părăginită părea deodată tânără, nouă, gătită de sărbătoare.

Bunica se şi trezise. Saşa începu să tuşească cu glasul lui de bas. Se auzea cum jos se pregătea samovarul, cum se trăgeau scaunele.

Orele se scurgeau alene, Nadia se sculase de mult şi se plimba prin grădină, dar dimineaţa se târa încet, parcă fără sfârşit.

Se ivi şi Nina Ivanovna, cu ochii plânşi, cu un pahar de apă minerală în mână. Se îndeletnicea cu spiritismul, credea în homeopatie, citea mult, îi plăcea să discute despre îndoielile care o munceau şi Nadiei i se părea că toate acestea au un tâlc adânc. Acum îşi sărută mama şi porni pe alee alături de ea.

— De ce-ai plâns, mamă? o întrebă ea.

— Am început să citesc aseară o nuvelă, în care e vorba de un bătrân şi de fiica lui. Bătrânul face serviciu undeva şi şeful lui se îndrăgosteşte de fată. N-am avut timp s-o isprăvesc, dar e acolo un pasaj unde n-am putut să-mi stăpânesc lacrimile. Spunând acestea, Nina Ivanovna sorbi o înghiţitură din pahar, apoi continuă: Azi-dimineaţă mi-am adus aminte de acel pasaj şi-am plâns din nou.

— De câteva zile mă simt aşa de tristă, spuse Nadia după o scurtă tăcere. De ce oare noaptea nu pot dormi?

— Nu ştiu, draga mea. Eu, când nu pot să dorm, închid ochii şi strâng pleoapele tare de tot, uite aşa, şi mi-o închipui pe Anna Karenina cum se plimbă şi cum vorbeşte sau mă gândesc la ceva din istorie, din lumea antică...

Nadia simţi că mama ei n-o înţelege şi nici nu poate s-o înţeleagă. Era prima dată în viaţa ei când avea acest simţământ şi se înfricoşă de el; simţi nevoia să se ascundă şi urcă în camera ei.

La ceasurile două se aşezară la masă. Era miercuri, zi de post, şi bunicii i se servi o ciorbă de post şi plătică cu păsat de hrişcă.

Ca s-o necăjească pe bunică, Saşa mâncă şi supa de frupt, şi ciorba de post. Glumi tot timpul prânzului, dar glumele lui erau lipsite de duh, moralizatoare, fără niciun haz. Înainte de a-şi spune gluma, ridica în sus degetele neobişnuit de lungi, osoase, parcă moarte; şi când te gândeai că era atât de bolnav şi că nu mai avea poate mult de trăit, ţi se făcea milă de el şi-ţi venea să plângi.

După prânz, bunica se duse în odaia ei să se odihnească, Nina Ivanovna mai cântă un timp la pian, apoi se retrase şi ea.

— Ah, dragă Nadia, începu Saşa obişnuita lui discuţie de după prânz, dacă m-ai asculta! Dacă...

Nadia se afundase într-un jilţ străvechi şi închisese ochii, în timp ce Saşa se plimba de la un colţ la celălalt al încăperii.

— Dacă ai pleca la studii! spunea el. Numai oamenii culţi şi cei sfinţi sunt demni de interes, numai ei sunt necesari. Gândeşte-te, cu cât ei vor fi mai mulţi, cu atât mai curând va începe Împărăţia lui Dumnezeu pe pământ. Încet-încet, din oraşul vostru nu va mai rămâne atunci piatră pe piatră, totul va lua altă înfăţişare, se va schimba ca prin farmec. Şi atunci aici vor răsări clădiri impunătoare, frumoase, grădini minunate, jocuri de apă nemaivăzute, oameni deosebiţi... Dar asta nu-i tot. Principalul este că gloata – în accepţiunea de astăzi a cuvântului – e un rău care nu va mai exista atunci, fiindcă fiece om va avea o credinţă şi fiece om va şti pentru ce trăieşte, şi niciunul nu-şi va mai căuta un reazem în gloată. Scumpa mea, draga mea, pleacă! Arată-le tuturor că te-ai săturat de această viaţă păcătoasă, searbădă. Dovedeşte-ţi-o măcar dumitale!

— Nu se poate, Saşa. Mă mărit.

— Lasă măritişul! La ce e bun măritişul?

Ieşiră în grădină şi făcură câţiva paşi.

— Oricum ar fi, draga mea, trebuie să cauţi să pătrunzi lucrurile, trebuie să înţelegi cât de ticăloasă, cât de imorală e viaţa de trândăvie pe care o duceţi, continuă Saşa. Înţelege odată că, dacă dumneata, bunăoară, şi mama dumitale, şi buna dumitale nu faceţi nimic, înseamnă că pentru voi munceşte un altul, că voi irosiţi viaţa altuia. Asta nu-ţi pare josnic, murdar?

Nadia ar fi vrut să-i spună: „Da, aşa-i”, ar fi vrut să-i mărturisească în sfârşit că înţelege, dar ochii i se umplură de lacrimi, nu mai reuşi să rostească o vorbă, se zgribuli şi plecă în odaia ei.

Spre seară, veni Andrei şi, ca de obicei, cântă mult la vioară. Era un om tăcut şi vioara îi plăcea, poate tocmai fiindcă atunci când cânta nu avea nevoie să vorbească. Pe la orele unsprezece se pregăti să plece acasă. Îşi puse paltonul şi deodată o cuprinse pe Nadia în braţe şi începu să-i sărute cu sete faţa, umerii, mâinile.

— Scumpa mea, draga mea, frumoasa mea! şoptea el. Ah, ce fericit sunt! Sunt nebun de fericire!

Iar ei i se părea că auzise cuvintele acestea cândva, demult, foarte demult, sau că le citise undeva... într-un

roman, un roman vechi, cu file rupte, aruncat cine ştie în ce ungher.

În salonul cel mare, Saşa şedea la masă şi bea ceai, ţinându-şi farfurioara cu degetele lui lungi şi osoase; buna făcea o pasienţă, Nina Ivanovna citea. Candela pâlpâia molcom, toate păreau a fi tihnite şi la locul lor. Nadia le ură tuturor noapte bună şi se duse sus, în odaia ei, unde se culcă şi adormi numaidecât. Dar, ca şi noaptea trecută, se trezi când începeau să mijească zorile. Nu-i mai era somn şi în suflet simţea aceeaşi nelinişte, aceeaşi apăsare. Şedea în capul oaselor, cu fruntea pe genunchi, şi se gândea la logodnic, la nuntă... Fără să ştie cum, îi veni deodată în gând că mama ei nu-l iubise pe răposatul ei soţ, că acum nu avea nicio avere şi trăia de pe urma şi la cheremul soacrei sale, al bunei. Şi oricât se străduia Nadia, nu putea pricepe cum de văzuse până atunci în mama ei ceva deosebit, care ieşea din comun, de ce nu-şi dăduse seama că era o femeie ca oricare alta, o biată femeie nenorocită.

Nici Saşa nu dormea – îl auzea de jos cum tuşeşte. E un om ciudat, naiv, gândea Nadia, şi visurile lui, grădinile minunate şi jocurile de apă nemaivăzute pe care şi le închipuie, sunt pur şi simplu absurde; dar în naivitatea şi

chiar în absurditatea lui e atâta frumuseţe! Abia îi trecu Nadiei prin minte gândul că ar putea pleca la studii şi inima îi zvâcni înfiorată, înecată de un val de bucurie.

— Dar poate că e mai bine să nu mă gândesc, da, să nu mă gândesc..., şopti ea. Nu trebuie să mă gândesc la asta.

„Tic-toc..., ciocănea paznicul undeva departe. Tic-toc... tic-toc...”

III

Pe la jumătatea lunii iunie, Saşa se sătură de stat în casa bunicii şi începu să se pregătească de plecare la Moscova.

— Nu pot trăi în oraşul ăsta, spunea el mohorât. N-are instalaţie de apă, n-are canalizare! Mi-e silă să mănânc bucatele la masă: la bucătărie e o murdărie de nedescris...

— Dar mai aşteaptă oleacă, Fiule Risipitor! căuta să-l convingă bunica, vorbind, cine ştie de ce, în şoaptă, în ziua de şapte e nunta!

— Nu vreau să mai stau.

— Parcă ziceai că ai de gând să rămâi la noi până-n septembrie!

— M-am răzgândit, nu vreau să mai stau. Trebuie să mă apuc de lucru!

Vara era umedă şi răcoroasă, copacii – mereu uzi şi în grădină totul părea neprietenos şi trist; într-adevăr, simţeai nevoia să munceşti. Prin odăi, şi jos, şi la etaj, se auzeau glasuri necunoscute de femei; la bunica ţăcănea o maşină de cusut: se pregătea în grabă zestrea. I se dădeau Nadiei şase blănuri – pe lângă celelalte lucruri – şi cea mai ieftină dintre ele costase, după spusele bunicii, trei sute de ruble! Forfota aceasta îl scotea pe Saşa din sărite; şedea toată ziua în odaia lui, îmbufnat; totuşi se lăsă convins să mai rămână şi îşi dădu cuvântul că nu va pleca decât la întâi iulie.

Timpul trecea repede. În ziua de Sâmpetru, după prânz, Andrei Andreici se duse cu Nadia în strada Moskovskaia, pentru a vizita încă o dată casa închiriată şi de mult pregătită pentru tinerii căsătoriţi.

Casa era cu etaj şi deocamdată nu fusese mobilat decât etajul. În salonul cel mare podeaua lucie imita parchetul; mobilierul se compunea dintr-o serie de scaune veneţiene, o masă, un pian şi un pupitru pentru vioară. Mirosea a vopsea. Pe unul din pereţi atârna un

tablou mare, în ulei, cu cadru aurit, înfăţişând o femeie goală şi lângă ea o glastră violetă, cu toarta spartă.

— Minunat tablou, spuse Andrei Andreici şi oftă plin de respect. E de Şişmacevski.

Alături se afla salonaşul cu o masă rotundă, un divan şi câteva fotolii îmbrăcate în stofă de un albastru-aprins. Deasupra divanului – o fotografie mare a părintelui Andrei, cu camilafcă şi decoraţii. Cei doi tineri intrară apoi în sufragerie, unde se afla un bufet, şi după aceea în iatac; aici, în penumbră, stăteau unul lângă altul două paturi – cu siguranţă că cei care pregătiseră iatacul socotiseră că în el totul avea să fie întotdeauna foarte plăcut şi că nici n-ar putea fi altfel. Andrei Andreici o ducea pe Nadia prin odăi, ţinând-o de mijloc, iar ea se simţea slabă, vinovată, ura toate încăperile, paturile şi fotoliile astea, iar femeia goală îi făcea de-a dreptul silă. Acum îşi dădea bine seama că încetase să-l mai iubească pe Andrei Andreici sau poate că nici nu-l iubise vreodată. Dar nu ştia şi nici nu putea să se hotărască cum, cui şi pentru ce s-o spună, cu toate că se gândea la asta zi şi noapte... Andrei Andreici o ţinea de talie, îi vorbea blând şi smerit şi era atât de fericit plimbând-o prin această locuinţă a lui; iar Nadia vedea în toate

numai banalitate, o banalitate naivă, neroadă, peste putinţă de îndurat, şi braţul lui care îi înlănţuia mijlocul i se părea greu şi rece, ca un cerc de fier. Îi venea în orice clipă să fugă, să izbucnească în hohote de plâns, să se arunce pe fereastră. Andrei Andreici o duse în odaia de baie, unde atinse un robinet din perete şi deodată începu să curgă apă.

— Îţi place? întrebă el râzând. Am poruncit să se instaleze în pod un rezervor de o sută de vedre, aşa că vom avea apă din belşug.

Coborâră în curte, ieşiră în stradă şi luară o birjă. Vântul stârnea nori groşi de praf şi aveai impresia că ploaia are să se pornească dintr-o clipă în alta.

— Nu ţi-e frig? o întrebă Andrei Andreici, închizând pe jumătate ochii din pricina prafului.

Nadia tăcu.

— Îţi aduci aminte că Saşa m-a învinuit ieri că nu fac nimic, spuse el după o scurtă tăcere. Ei bine, are dreptate! Are perfectă dreptate! Nu fac nimic şi nici nu pot face ceva. De ce o fi oare aşa, draga mea? De ce îmi e atât de nesuferit până şi gândul c-aş putea să-mi pun vreodată o cocardă în frunte şi să mă duc la slujbă? De ce îmi piere voia bună când văd un avocat, un profesor

de limba latină sau un consilier municipal? O, maică Rusie! O, maică Rusie, câţi trântori şi oameni de nimic rabzi şi tu! Cât de mulţi păcătoşi ca mine ţii pe spinarea ta, ţară chinuită!

Andrei Andreici generaliza faptul că el nu făcea nimic, socotindu-l un semn al vremii.

— Când ne vom căsători, continuă el, ne vom duce împreună la ţară, draga mea, şi vom munci acolo! Ne vom cumpăra un petic de pământ cu o livadă şi cu un pârâu, vom observa viaţa din jurul nostru şi vom munci... Ce bine are să fie!

Îşi scoase pălăria şi părul îi flutura în vânt. Nadia îl asculta şi-şi spunea: „Doamne, de ne-am întoarce mai repede acasă!”. Pe când se apropiau de casă, îl ajunseră din urmă pe tatăl lui Andrei.

— A, uite că vine şi tata! se bucură Andrei Andreici şi îi făcu vesel un semn cu pălăria. Tare mi-e drag, zău aşa, spuse el plătindu-i birjarului. E un bătrân de treabă. Un bătrân cu suflet.

Nadia intră în casă, mâniată, simţindu-se bolnavă la gândul că toată seara va avea musafirii pe cap, că va trebui să facă conversaţie, să zâmbească, să asculte vioara şi fel de fel de fleacuri şi să nu vorbească decât

de nuntă. Bunica, gravă, elegantă în rochia ei de mătase şi mândră, cum părea întotdeauna când aveau musafiri, şedea lângă samovar. Intră şi tatăl lui Andrei, cu zâmbetul lui hâtru.

— Am plăcerea şi fericita mângâiere să te văd sănătoasă! îi spuse el bunicii şi era greu să-ţi dai seama dacă glumea sau vorbea serios.

IV

Vântul bătea în geamuri, în acoperiş; se auzea un şuierat şi în sobă duhul casei cânta posomorât şi jalnic. Trecuse de miezul nopţii. Toată lumea se culcase, dar nimeni nu dormea şi Nadiei i se părea mereu că jos cântă cineva la vioară. Se auzi o izbitură scurtă şi puternică: pesemne că se desprinsese un oblon. După câteva clipe, intră Nina Ivanovna, numai în cămaşă, cu o lumânare în mână.

— Ce a fost izbitura aceea, Nadia? întrebă ea.

Cu părul împletit într-o singură coadă, cu zâmbetul ei sfios, mama părea, în noaptea aceasta de furtună, mai bătrână, mai urâtă, mai puţintică la trup. Nadia îşi aduse aminte că până ieri încă o socotea o femeie extraordinară şi asculta cu evlavie vorbele ei, pe care

acum nu şi le mai putea aminti în ruptul capului, iar tot ce-i venea în minte era atât de şters, atât de fără noimă.

În sobă răsunară câteva glasuri de bas şi se desluşi chiar un: „O-of, Doa-amne!”. Nadia se aşeză în capul oaselor şi, împlântându-şi deodată mâinile în păr, începu să plângă în hohote.

— Mamă, mamă, spuse ea, draga mea, dacă ai şti ce se petrece în mine! Te rog, te implor, lasă-mă să plec! Te rog din suflet!

— Unde? întrebă Nina Ivanovna aşezându-se pe pat şi neînţelegând nimic. Unde să pleci?

Nadia plânse multă vreme, fără să fie în stare să rostească un cuvânt.

— Lasă-mă să plec din oraşul ăsta! spuse ea în cele din urmă. Nunta nu trebuie să se facă şi nici nu se va face. Nu-l iubesc pe omul acesta... Nici să vorbesc despre el nu pot.

— Linişteşte-te, draga mea, linişteşte-te, zise repede Nina Ivanovna, speriată. Nu eşti în apele tale. O să-ţi treacă. Se mai întâmplă. Se vede că te-ai certat cu Andrei, dar între îndrăgostiţi cearta e trecătoare.

— Lasă, mamă, du-te! începu Nadia să plângă şi mai tare.

— Da! spuse Nina Ivanovna după câteva clipe de tăcere. Până mai ieri erai încă un copil, o fetiţă, şi acum eşti logodită. În natură, totul se transformă necontenit. Nici n-ai să bagi bine de seamă şi ai să ajungi tu însăţi mamă şi femeie bătrână şi ai să ai o fată tot atât de neascultătoare cum am eu.

— Draga mea, buna mea mamă, eşti o femeie deşteaptă, eşti nefericită, spuse Nadia, ştiu cât eşti de nefericită. Atunci, de ce spui banalităţi? Pentru Dumnezeu, de ce?

Nina Ivanovna voia să răspundă ceva, dar nu era în stare să scoată un cuvânt; începu să plângă şi plecă în odaia ei. Glasurile de bas se porniră să vuiască din nou în sobă. Pe Nadia o apucă deodată groaza. Sări din pat şi se duse la mama ei. Nina Ivanovna stătea în pat, cu ochii plânşi, acoperită cu o plapumă albastră, şi ţinea în mână o carte.

— Mamă, ascultă-mă! spuse Nadia. Te rog din suflet, gândeşte-te bine şi înţelege-mă! Înţelege numai cât de măruntă şi de înjositoare e viaţa pe care o ducem. Mi s-au deschis ochii şi acum văd totul. Şi pe acest Andrei Andreici al tău îl văd acum aşa cum e: mărginit, prost! Mă înţelegi, mamă?

Nina Ivanovna se ridică brusc în capul oaselor.

— Tu şi bunică-ta mă chinuiţi! strigă ea, începând din nou să plângă. Vreau să trăiesc! Să trăiesc! repetă ea şi se bătu de vreo două ori cu pumnişorul în piept. Daţi-mi libertatea! Sunt încă tânără, vreau să trăiesc, şi voi aţi făcut din mine o babă!

Se porni pe un plâns amarnic, se făcu ghem sub plapumă şi păru dintr-odată atât de mică, atât de necăjită şi de prostuţă. Nadia se întoarse în odaia ei, se îmbrăcă şi, aşezându-se la fereastră, începu să aştepte zorile. Şezu toată noaptea astfel, gândindu-se, în timp ce în curte cineva bătea mereu în oblon şi şuiera.

A doua zi dimineaţa, bunica se plânse că vântul scuturase noaptea toate merele din pomi şi rupsese un prun bătrân. Vremea era posomorâtă, întunecată, nesuferită; îţi venea să aprinzi lumina; toată lumea se plângea de frig şi ploaia bătea în geamuri. După ceai, Nadia se duse la Saşa şi, fără să rostească un cuvânt, se lăsă în genunchi lângă un fotoliu dintr-un colţ al odăii şi îşi acoperi faţa cu palmele.

— Ce-i? întrebă Saşa.

— Nu mai pot..., spuse ea. Nu pricep, nu pot să înţeleg cum de am putut răbda până acum! Pe

logodnicul meu îl dispreţuiesc, pe mine mă dispreţuiesc, dispreţuiesc toată viaţa asta de trândăvie, lipsită de sens...

— Ei, ei..., spuse Saşa neînţelegând încă despre ce era vorba. Asta nu-i nimic... Asta-i bine.

— Acum mi-e silă de viaţa asta, continuă Nadia. Nu mă simt în stare să mai stau aici nicio singură zi. Am să plec chiar mâine. Ia-mă cu dumneata, te rog din suflet!

Câteva clipe Saşa se uită la ea nedumerit; apoi înţelese şi se bucură ca un copil. Ridică braţele în sus şi începu să tropăie în tact din papuci, ca şi cum ar fi jucat de bucurie.

— Minunat! spuse el, frecându-şi mâinile. Doamne, ce bine!

Nadia îl privea vrăjită, fără să clipească, cu ochi mari, drăgăstoşi, aşteptând să-l audă spunând ceva esenţial, covârşitor; dar Saşa nu-i spuse nimic. Totuşi, în clipa aceea ea simţi limpede cum i se deschide înainte un drum nou, larg şi necunoscut, pe care se avântă plină de nădejdi, gata de orice, chiar şi de moarte.

— Eu plec mâine, rosti el după o scurtă gândire, şi dumneata ai să vii la gară, să mă însoţeşti... Am să-ţi pun bagajul în cufărul meu şi am să-ţi iau un bilet; cu

câteva clipe înainte de pornirea trenului, ai să te sui în vagon şi... vom fi plecaţi. Ai să mă însoţeşti până la Moscova, iar de acolo, ai să te duci singură la Petersburg. Paşaport ai?

— Am.

— Îţi jur că n-o să-ţi pară rău şi că n-ai să te căieşti, adăugă Saşa înflăcărat. Ai să pleci, ai să-ţi faci studiile, iar mai departe soarta va hotărî. Când îţi vei schimba viaţa dumitale de-acum, toate se vor schimba. Principalul e să-ţi schimbi viaţa, de altceva nu-i nevoie. Vasăzică, mâine plecăm?

— Da! Te rog, pentru numele lui Dumnezeu!

Nadiei i se părea că e atât de emoţionată, că pe suflet o apasă o greutate atât de mare, încât până la plecare se va zbuciuma cumplit şi va fi chinuită de tot felul de gânduri; dar când ajunse sus, în odaia ei, şi se întinse pe pat, adormi numaidecât. Dormi adânc până seara, cu faţa plânsă, dar cu zâmbetul pe buze.

V

Trimiseră după o birjă. Cu paltonul pe ea şi cu pălăria pe cap, Nadia se duse sus, s-o mai vadă o dată pe mama, să-şi mai privească o dată lucrurile; zăbovi

câteva clipe la ea în odaie, lângă patul cald încă, mai aruncă o ultimă privire în jur, apoi intră încet în iatacul mamei. Era linişte. Nina Ivanovna dormea. Nadia îşi sărută mama şi îi netezi părul; mai stătu o clipă, două, nemişcată. Apoi se întoarse fără grabă jos.

Afară ploua tare. Birja cu poclitul ridicat aştepta la scară. Birjarul era ud leoarcă.

— N-ai să ai loc şi tu în trăsură, Nadia, îi spuse bunica în timp ce servitorii urcau geamantanele. Ce idee să-l însoţeşti la gară pe o vreme ca asta! Mai bine rămâi acasă. Uită-te cum toarnă!

Nadia vru să spună ceva, dar nu se simţi în stare. Saşa o ajută să se urce, îi acoperi picioarele cu un pled, apoi se urcă şi el lângă ea.

— Drum bun, Saşa! Domnul să te binecuvânteze! strigă bunica de pe scară. Scrie-ne din Moscova!

— Bine. La revedere, buno!

— Maica Precistă să te aibă în pază!

— Halal vreme! spuse Saşa.

Abia acum Nadia începu să plângă. Abia acum înţelese că pleca într-adevăr, lucru de care se mai îndoia chiar şi în clipa când îşi luase rămas-bun de la bunica sau când se dusese să-şi vadă mama. Adio, oraş! Şi

deodată îi năvăliră în minte şi Andrei, şi tatăl lui, şi locuinţa cea nouă, şi femeia goală cu glastra; şi toate acestea acum n-o mai speriau, n-o mai apăsau – i se păreau mărunte, banale, şi simţea cum se îndepărtau din ce în ce mai mult de ea. Când se urcară în vagon şi trenul porni, tot trecutul acesta atât de apăsător se strânse într-un ghemotoc mic şi în faţa ei începu să se desfăşoare viitorul larg, uriaş, pe care până acum abia îl întrezărise. Ploaia bătea în geamurile vagonului, nu se vedea decât câmpia verde, stâlpii de telegraf şi păsările i se perindau prin faţa ochilor. Şi deodată, bucuria îi tăie răsuflarea: îşi aduse aminte că pleca spre libertate, că pleca să-şi facă studiile, şi lucrul acesta era totuna cu ceea ce se chema cândva, foarte demult, „a pleca la căzăcie”. Nadia râdea, plângea şi se ruga totodată.

— Nu-i nimic! spunea Saşa zâmbind. Nu-i nimic!

VI

Trecu toamna şi după ea trecu şi iarna. Nadiei i se făcuse tare dor de mama şi de buna; se gândea mereu la ele şi la Saşa. Scrisorile pe care le primea de acasă erau potolite, blajine şi, după cât se pare, totul fusese iertat şi uitat. În mai, după examene, plecă acasă, sănătoasă,

veselă şi, în drum, se opri la Moscova pentru a-l vedea pe Saşa. Era aidoma ca vara trecută: bărbos, cu părul vâlvoi, purta acelaşi surtuc şi aceiaşi pantaloni de dril şi avea aceiaşi ochi mari, minunaţi; părea însă bolnav, chinuit: îmbătrânise, slăbise şi era mereu înecat de o tuse seacă. Fără să-şi dea seama de ce, Nadiei îi păru şters, provincial.

— Doamne, a venit Nadia! spuse el şi râse vesel. Draga mea, scumpa mea!

Nu zăboviră mult la litografie, unde aerul era îmbâcsit de fum de tutun şi unde te înăbuşea mirosul de tuş şi de culori: se duseră la el acasă. Odaia în care locuia era şi ea îmbâcsită de fum şi podeaua era plină de scuipat: pe masă, lângă samovarul rece, într-o farfurie spartă, se afla o hârtie cenuşie şi, atât pe masă, cât şi pe jos, zăceau o sumedenie de muşte moarte. Şi aici, totul dovedea că Saşa era foarte dezordonat, că trăia cum dădea Dumnezeu, dispreţuind orice confort, şi dacă cineva i-ar fi vorbit despre viaţa lui personală, despre fericirea lui personală, despre dragoste, el n-ar fi priceput nimic şi i-ar fi venit să râdă.

— Totul s-a petrecut cu bine, povestea Nadia grăbit. Astă-toamnă mama a venit să mă vadă la Petersburg şi

mi-a spus că buna nu-i supărată, că intră mereu în odaia mea şi face semnul crucii spre pereţi.

Saşa o privea plin de bucurie, dar din când în când îl îneca tusea, iar glasul îi era dogit. Nadia îl cerceta stăruitor cu privirea şi nu-şi putea da seama dacă i se părea ei sau dacă era într-adevăr greu bolnav.

— Saşa, dragul meu, spuse ea, eşti bolnav!

— Nu, nu-i nimic. Sunt bolnav, dar nu grav...

— Doamne, începu să se frământe Nadia, de ce nu te îngrijeşti, de ce nu-ţi păzeşti sănătatea? Dragul, scumpul meu Saşa, continuă ea şi o podidiră lacrimile. Fără să ştie de ce, îl revăzu în gând pe Andrei Andreici, revăzu femeia goală cu glastra violetă şi întregul ei trecut, care-i părea acum tot atât de îndepărtat ca şi copilăria. Se porni să plângă de-a binelea din pricină că Saşa nu-i mai părea acum atât de nou, de deştept şi de interesant ca anul trecut. Dragă Saşa, eşti foarte, foarte bolnav. Nu ştiu ce n-aş da ca să nu te mai văd atât de palid şi de slab. Îţi datorez atât de mult! Nici nu poţi să-ţi închipui cât de mult ai făcut pentru mine, bunul meu Saşa! La drept vorbind, îmi eşti acum fiinţa cea mai apropiată, cea mai dragă.

Vorbiră multă vreme. Acum, după ce petrecuse o iarnă la Petersburg, Nadiei i se părea că din felul de-a fi, din vorbele, din zâmbetul şi din toată înfăţişarea lui Saşa se desprindea ceva ce şi-a trăit traiul, ceva depăşit, perimat şi poate chiar înmormântat.

— Poimâine plec la Volga, spuse Saşa, şi apoi am să mă duc undeva să beau cumâs. Vreau să fac o cură de cumâs. Mai vine cu mine şi un prieten cu nevastă-sa. E o femeie extraordinară; încerc mereu s-o abat de pe drumul ei, o îndemn să-şi facă şi ea studiile. Vreau să-şi schimbe şi ea viaţa.

După ce mai stătură o vreme de vorbă, plecară la gară. Saşa îi oferi ceai şi mere; când trenul porni şi el flutură zâmbind batista, Nadia îşi dădu seama până şi după picioarele lui că-i foarte bolnav şi că nu mai are mult de trăit.

Sosi în oraşul ei la amiază. Îndreptându-se cu birja de la gară spre casă, străzile i se părură foarte largi, iar casele mici şi turtite; lume se vedea puţină; îl zări doar pe acordorul neamţ, cu paltonul lui decolorat. Toate casele păreau prăfuite. Bunica, îmbătrânită de tot, grasă şi urâtă ca şi înainte, o luă în braţe şi plânse îndelung, cu obrazul lipit de umărul ei, fără să se mai poată desprinde

de ea. Nina Ivanovna îmbătrânise şi ea, se făcuse mai urâtă şi se sfrijise parcă, dar era strânsă în corset ca şi altădată, iar pe degetele ei străluceau tot atâtea briliante.

— Draga mea! spunea ea mereu, tremurând din tot trupul. Draga mea!

Apoi se aşezară şi plânseră, fără să mai spună o vorbă. Era limpede că atât bunica, cât şi mama, îşi dădeau seama că trecutul este pierdut pentru totdeauna, fără putinţă de întoarcere; nu se mai bucurau în societate nici de situaţia, nici de cinstea dinainte, nu mai aveau nici dreptul de a pofti musafiri; aşa se întâmplă când, în toiul unei vieţi uşoare, lipsite de griji, poliţia descinde deodată noaptea, face o percheziţie şi constată că stăpânul casei a făcut falsuri, a delapidat bani publici – adio pentru totdeauna viaţă uşoară, fără griji!

Nadia se urcă în camera ei şi-şi revăzu patul, ferestrele cu perdele albe, naive, iar prin ferestre – grădina bătrână, scăldată în soare, veselă, plină de freamăt. Pipăi masa, şezu o vreme pe scaun, se gândi. La prânz mâncă bine şi bău ceai cu caimac gustos, gras, ca altădată. Dar parcă îi lipsea ceva: odăile i se păreau

pustii, şi tavanele prea joase. Seara se culcă, trase plapuma peste ea şi, fără să ştie de ce, i se păru caraghios să doarmă în patul acela cald şi foarte moale.

Nina Ivanovna intră pentru câteva clipe şi se aşeză, cum se aşază cei vinovaţi, sfios, cu grijă.

— Ei, Nadia? întrebă ea după o tăcere. Eşti mulţumită? Eşti mulţumită?

— Da, mamă, sunt mulţumită.

Nina Ivanovna se sculă şi făcu semnul crucii asupra Nadiei şi spre ferestre.

— Precum vezi, m-am făcut bisericoasă, spuse ea. Ştii, acum studiez filosofia şi cuget, cuget mereu... Multe lucruri sunt acum pentru mine limpezi ca lumina zilei. Cred că, înainte de toate, omul trebuie să-şi vadă viaţa ca printr-o prismă.

— Spune-mi, mamă, cum îi merge bunicii cu sănătatea?

— Binişor. Când ai plecat cu Saşa şi ne-a sosit telegrama ta, cum a citit-o, bunica a leşinat; apoi a zăcut trei zile, fără să se poată mişca. După aceea, se tot ruga la Dumnezeu şi plângea. Acum e binişor:

Se sculă şi făcu câţiva paşi prin odaie.

„Tic-toc..., bătea paznicul toaca. Tic-toc, tic-toc...”

— Înainte de toate, omul trebuie să-şi vadă viaţa ca printr-o prismă, reluă ea, cu alte cuvinte, trebuie ca, în conştiinţa omului, viaţa să se descompună în elementele ei cele mai simple, aşa cum se descompune lumina în cele şapte culori de bază, şi fiecare element trebuie studiat în parte.

Nadia nu mai auzi ce spunea Nina Ivanovna şi nici n-o simţi când plecă; adormi numaidecât.

Trecu luna mai şi veni iunie. Nadia se obişnuise cu casa. Bunica trebăluia ca şi înainte pe lângă samovar, oftând adânc; Nina Ivanovna discuta seara filosofie şi îşi continua viaţa ei de parazit, fiind nevoită să i se adreseze bunicii pentru fiecare copeică. În casă erau multe muşte şi tavanele păreau din ce în ce mai joase. Buna şi Nina Ivanovna nu ieşeau în oraş, de frică să nu-l întâlnească pe părintele Andrei sau pe Andrei Andreici. Nadia se plimba prin grădină şi pe străzi, se uita la case şi la gardurile cenuşii şi i se părea că în oraş totul îmbătrânise de mult, îşi trăise traiul şi aştepta sfârşitul sau poate începutul a ceva tânăr, proaspăt. O, de-ar veni cât mai curând viaţa aceea nouă, luminoasă, în care vei putea privi cutezător soarta în faţă, când îţi vei putea spune că eşti pe drumul cel drept şi adevărat, când vei

putea fi vesel, liber! Şi, mai curând sau mai târziu, o astfel de viaţă va veni. Da, va veni vremea când din casa bunicii – unde totul era orânduit în aşa fel încât patru servitori locuiau într-o singură odaie, la subsol, în murdărie – nu va rămâne nici urmă, când va fi uitată cu totul, când nimeni nu-şi va mai aduce aminte de ea. Pe Nadia o înveseleau ştrengarii din curtea vecină, care, atunci când ea se plimba prin grădină, băteau în gard şi îi strigau râzând:

— Logodnica! Uite logodnica!

Într-o zi, sosi o scrisoare de la Saşa, tocmai din Saratov. Cu scrisul lui săltăreţ, parcă jucăuş, le spunea că excursia lui pe Volga fusese cât se poate de reuşită, dar că la Saratov se îmbolnăvise, îşi pierduse glasul şi, de două săptămâni, se afla la spital. Nadia înţelese ce însemna asta şi o presimţire, care era mai mult certitudine, puse stăpânire pe ea. O mustra însă cugetul, recunoscând că această presimţire, ca şi gândul la Saşa, n-o frământa aşa cum s-ar fi întâmplat mai înainte. Era cuprinsă de dorinţa înfocată de-a trăi, ardea de nerăbdare să plece la Petersburg şi prietenia ei cu Saşa îi apărea drept ceva care aparţinea trecutului, ceva drag, dar foarte îndepărtat! Nu dormi toată noaptea, iar

dimineaţa se aşează la fereastră, trăgând cu urechea. Şi, într-adevăr, jos se auziră glasuri; îngrijorată, bunica întreba repede ceva. Apoi cineva începu să plângă... Când Nadia coborî, bătrâna stătea într-un colţ, cu faţa plânsă, şi rostea în şoaptă rugăciuni. Pe masă se afla o telegramă.

Nadia se plimbă mult timp prin odaie, ascultând plânsul bunicii, apoi luă telegrama şi o citi. Li se aducea la cunoştinţă că, în dimineaţa de ieri, încetase din viaţă la Saratov, răpus de ftizie, Aleksandr Timofeici sau, mai simplu, Saşa.

Bunica şi Nina Ivanovna se duseră la biserică să orânduiască un parastas, iar Nadia continuă să se plimbe prin odăi, muncită de gânduri. Îşi dădea limpede seama că viaţa ei se schimbase, aşa cum voise Saşa, că aici era acum stingheră şi străină, de prisos, că nimic din tot ce o înconjura nu-i mai era de niciun folos, că toată viaţa de mai înainte se rupsese de ea şi dispăruse, ca şi cum ar fi ars şi cenuşa ei ar fi fost spulberată de vânt. Intră în odaia lui Saşa, unde rămase un timp nemişcată.

„Adio, Saşa dragă!”, îşi spunea ea şi în faţa ei se aşternea o viaţă nouă, cu zări nemărginite, iar această

viaţă, încă nelămurită, plină de taine, o ademenea, o chema.

Se urcă în odaia ei să-şi facă bagajul, iar a doua zi dimineaţă îşi luă rămas-bun şi, veselă, bucuroasă, părăsi oraşul, pentru totdeauna – credea ea.

1903